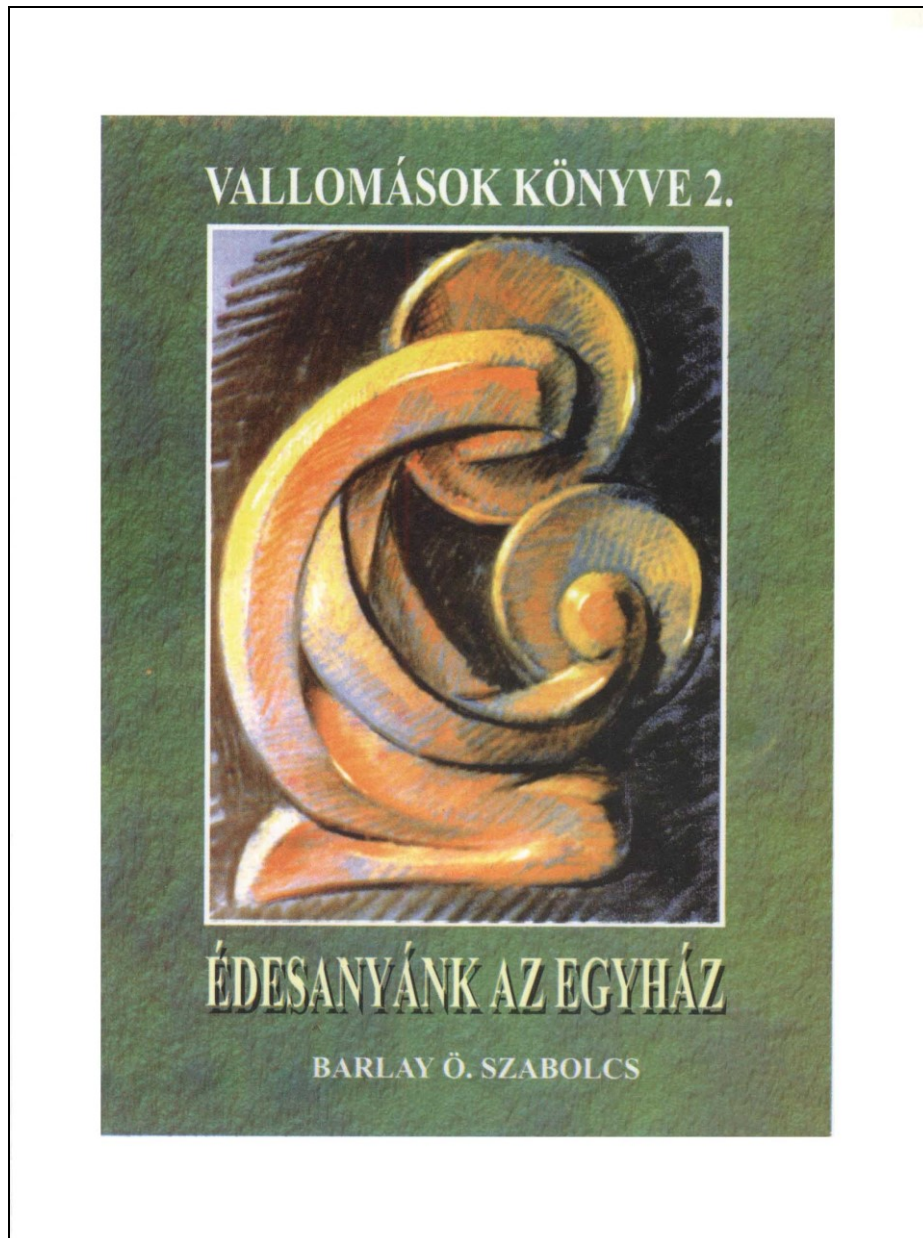

Barlay Ö. Szabolcs Édesanyánk az egyház

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Barlay Ö. Szabolcs
Édesanyánk az egyház

Vallomások könyve 2.

Lektorálták:

+ dr. Szappanyos Béla rektor
dr. Stéger István gyermekorvos

A borítót Káldor Aurél festőművész
alkotása alapján Balvin Nándor
iparművész készítette

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 2001-ben jelent meg Székesfehérvárott, a Prohászka Kiadó gondozásában, a PANAX Kft. Nyomdaüzem készítésében (felelős vezető: Nagy József), az ISBN 963 86139 4 7 azonosítóval. Az elektronikus változat a szerző, Barlay Ö. Szabolcs, engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a szerző tulajdonában marad.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Édesanyám (bevezetés helyett)	4
Fogalmak tisztázása	5
I. rész: Az ősmo­dell: Jézus Egyháza.....	6
I. „Egy a ti mesteretek” (Mt 23,8).....	6
1. A munkatárs választás három dimenziója.....	7
2. A „jézusi szeminárium”	9
II. Az Úr Jézus egyházalapítási szándéka	22
III. Az egyház evangéliuma	30
II. Egyház a mában	39
Az „ecclesia semper reformanda” nem azonos a felelőtlen és destruáló kritizálással.....	39
I. „Diagnózis”	43
II. „A krízis kórokozói”	45
III. Róma szorongatott helyzetben?	48
IV. Zsinat	51
V. Kitekintés a harmadik évezredre.....	61
VI. A magyar egyház jelene és kilátásai – 1.....	67
VI. A magyar egyház jelene és kilátásai – 2.....	78
VI. A magyar egyház jelene és kilátásai – 3.....	84
Zárószó.....	94
III. Az áldozatot bemutató egyház	96
Az áldozatot bemutató egyház – 1.....	96
Az áldozatot bemutató egyház – 2.....	105
Leborulás Isten előtt.....	117
A tanító rész, avagy az Ige-liturgia	120
Az áldozat liturgiája	122
Az Eucharisztia misztériuma	125
Az áldozási liturgia	127
Ite missa est! Küldetéstek van!	130
Zárószó.....	131

Édesanyám (bevezetés helyett)

Úgy tanultam, hogy a könyv elejére előszót illik írni, vagy bevezetőt. Csakhogy korunk olvasóit nem nagyon érdekli egyik sem. Belelapoznak a kötetbe, megnézik egy-két képet, legfeljebb a hátsó borító szövegéből igyekeznek megtudni, hogy miért is fogott tollat az író...

Mindezt tudván, úgy gondoltam, hogy Neked mondom el, Édesanyám, hogy ki vagy Te nekem, és miért írok Rólad, Mater Ecclesia!

A Gondviselő Isten három édesanyát adott nekünk, keresztényeknek. Egyet, aki életünk első pillanatától vigyázott ránk, kilenc hónapig hordozott méhének drága gyümölcseként; táplált vérével, tejével; megtanított minden szépre, jóra. Imádkozni is Ő tanított, Mi Atyánkra, Üdvözlégy Máriára. Tőle tudom, hogy van Égi Anyánk is, Szűz Mária.

És Ő vitt először a templomba, Kassán abba a gyönyörű dómba, ahol megkereszteltek, Ő vitt a szentmisére... Tőle tudom, hogy a szentségeket is egy édesanya adja, a harmadik, a Mater Ecclesia, Anyaszentegyház...

Három édesanya, három gyermekség! Ezért szükségképpen anyás, anyát szerető a keresztény. Én is, nagyon. A gyermeki ragaszkodás a legnagyobb kincs. Mondd meg, mennyire szereted Édesanyádat, és megmondom, ki vagy. És ez érvényes mind a három édesanyára.

Ez a könyv a harmadik Édesanyáról szól, a Mater Ecclesiáról. Miért? Mert szeretlek, féltlek, védlek. Úgy, mint a felnőtt gyermek, aki nem bírja elviselni, ha bántják az anyját, ha nem értik meg, ha ruháját bepiszkítják. Már pedig most megint ez történik Veled, akinek köszönhetek mindent. Ezért elmondom vallomásomat Rólad. Mindent, amit tudok és hiszek, és amit egy életen keresztül tanultam Tőled.

Ott ülök melletted, és tudom, hogy figyelsz minden szavamra, az előszóra is, hiszen Édesanyám vagy. Nekem elég, ha Te figyelsz rám.

* * *

A tisztánlátás miatt helyén való, hogy az olvasót tájékoztassam, mit kívánok könyvemben írni az egyházzal.

Az első részben egy kérdésre válaszolok: akart-e egyáltalában egyházat alapítani Jézus Krisztus? És ha igen, van-e ennek kézzelfogható nyoma? És ha van, akkor vajon az a Jézus által megalkotott egyház-koncepció azonos-e azzal a „képződménnyel”, melyet római katolikus egyháznak hívunk? Erre az alapvetésnek szánt kérdéscsoportra úgy kísérek választ adni, hogy szemügyre veszem az apostolokat ért hatásokat: hogyan és mit tanított Jézus a tizenkettőnek? Mit kívánt tőlük? Mire adott parancsot? És ezen parancsok között van-e utalás az egyházra vonatkozóan? Az „ősmodell” képéhez szervesen kapcsolódik az Egyház evangéliumának, az Apostolok Cselekedeteinek üzenete.

A második részben a „ma” egyházával szeretnék foglalkozni; hiszen minket azok a kihívások érdekelnek, melyeknek a mában élő keresztények egyháza van kitéve. Meg tud-e felelni ezeknek és hogyan? Mennyiben vagyunk felelősek ezekért, és kik? Csak az a 2200 felszentelt magyar pap, az a néhány ezer idős apáca, vagy mások is? – Van-e értelmes és használható válasza az egyháznak minden istenkereső ember kérdésére? És mit válaszolnak ezekre a kérdésekre a pápák és püspökök, a papok és a hívek?

A harmadik részben az egyház legalapvetőbb funkciójáról elmélkedem, „hitünk szent titkáról”, a szentmiséről, az egyetlen és örök áldozat bemutatásáról, melyet az egyház 2000 év óta mindennap megszakítás nélkül megvalósít és ami miatt élni fog a történelem utolsó percéig.

Fogalmak tisztázása

Mennyire igaza van Carlo Maria Martini milánói bíboros érseknek, aki heti rádió-dialógusában a legmodernebb stílusban beszélt az egyházzal, és azzal kezdte, hogy előbb tisztázni kell magát a fogalmat, az egyház fogalmát, melyet ma már mindenki másként értelmez aszerint, hogy milyen beállítottságú és milyen világnézet híve. És ez így igaz! Vannak, akik arra az épületre gondolnak, ahová szentmisére járnak. – A közvélemény ezzel szemben az „egyház” szón a hierarchiát érti; mert amikor a rádió, a televízió, a média arról beszél, hogy mit mond az egyház, rögtön arra hivatkoznak, hogy mit mond a pápa, a püspök, a papok... Vagyis összetévesztik az egyházat az egyházi tekintéllyel. – Van ennél nagyobb tévedés is! Amikor ugyanis az egyházat azonosítják a Vatikánnal, amelyben szociális, gazdasági, politikai intézményt látnak, – ebből aztán elutasítás, kritika, lázadás, gúny születik, még hozzá úgy, hogy ezt sokan Jézus Krisztusra is vonatkoztatják!

Hogyan születhet ennyi negatív érzélem és ennyi zavar? – Annak nem ismeréséből, hogy valójában mi is az egyház?! – És valljuk meg őszintén, még a hívők legtöbbször sem tudna egyértelmű, pontos választ adni. Ez pedig így hangzik: *az egyház a Jézus Krisztusban hívők közössége, akik hisznek, remélnek és szeretnek; olyan közösség, mely lényegénél fogva misztérium!* A mai ember nyelvén szólva: az egyház nem olyan intézmény, melyet maradéktalanul be lehet mutatni a televízióban egy adás keretében; például amikor a pápa miséjét közvetítik a Szent Péter térről, vagy a budapesti Hősök teréről, és közben azt gondolják: íme a látható egyház, a hívek közössége, melyet a legmagasabb szinten képvisel a pápa, a bíborosok, főpapok, papok, szerzetesek, apácák és több százezer hívő... Az egyházat csak részben lehet lefényképezni, mert bár a történelemben él és tevékenykedik, de ugyanakkor meghaladja azt, mert azon felül, azon kívül (is) van. A földi dimenzióit látjuk, tapinthatjuk, televízión, rádión közvetíthetjük, de a spirituális dimenzióját csak a hit szemével láthatjuk. Magyarán: egyszerre emberi és isteni, – látható, de ugyanakkor sok minden láthatatlan benne, – valóságok hordozója és mégis való, földi dolgokon túlmutat, transcendens, természetfeletti valóság is!

Ezek az egymásnak ellentmondani látszó jellegzetességek jól mutatják, hogy az egyház körül – különösen ha valaki rosszindulatú – sok zavart lehet kelteni. Mivel a mi korunk annyira materialista, anyaghoz kötődő, ezért inkább azzal szeret foglalkozni, ami az egyházból látható, és nem nagyon tud mit kezdeni azzal, ami benne és belőle nem látható. Pedig hangsúlyoznunk kell, legalább nekünk, hogy az egyházban fontosabb az, ami nem látható, mint az, ami látható, fényképezhető, „közvetíthető” a médiában!

Összefoglalva: az egyháznak két arculata van, egy külső, ami látható és egy belső, ami láthatatlan. Ezért nehéz megragadni igazi lényegét.

I. rész: Az ősmodell: Jézus Egyháza

I. „Egy a ti mesteretek” (Mt 23,8)

Bármilyen meglepőnek tűnik, mégis az a valóság, hogy az egyház pusztá léte a találkozások síkján keresendő. Természetesen itt most nem csak teológiai, hanem emberi, pszichológiai megközelítésről is van szó.

Az Úr Jézussal való találkozásokról szóló könyvemben már érintettem, hogy mennyire sorsdöntő volt az akkori emberek számára az, ahogy megszólította őket, és az, ahogy erre válaszoltak a társadalom minden rétegéből érkezők. Újból szeretném hangsúlyozni, hogy találkozásaink legtöbbször, különösen a témánkban szereplő jézusi találkozások több dimenziósak. Az Evangéliumban található találkozások lélekelemzése közben a tér és az idő sokszor semmitmondó látszatvilága mögött a természetfelettség dimenzióját is megsejteti velünk az Úr Jézus. – Amikor az egyház létezéséről, vagy annak akárcsak elképzeléséről szeretnék valami biztos fogódzó pontot keresni, akkor épp ide, a jézusi találkozások ősi kategóriájához kell nyúlnom. Ha ugyanis az emberi kapcsolatok létrejötte elképzelhetetlen találkozás nélkül, akkor az egyház sem kivétel ez alól. És ha kezünkbe vesszük az Evangéliumot, észre fogjuk venni, hogy ez valóban így történt.

A könnyebb tájékozódás miatt szeretnék rámutatni arra, hogy az Úr Jézusnak az egyházzal kapcsolatos elgondolásánál a találkozásoknak egy külön kategóriájáról van szó. Míg ugyanis legtöbbször olyanokkal akart találkozni, akik lelki, testi elesettségben, nyomorban éltek, vagy akik szomjazták az igét, az isteni igazságokat, a jóságot, vagy akik az élet szennyéből ki akartak törni és Jézus vállán szerettek volna az atyai házba visszakerülni, – addig egyre többször és egyre világosabban feltűnnek olyan találkozások, melyek teljesen más jellegűek. Ezekről mondanám azt, hogy Jézus munkatársak keresésekor tudatosan olyan találkozásokat készít elő, melyek nemcsak az Ószövetségben ismeretlenek, hanem újszerűek és meglepőek a zsidóság vallási szokásainál is.

Hogy jobban megvilágítsam, amit elemezni kívánok, előbb néhány szót ejtsünk a Jézus korabeli ún. *vándortanítók nevelési módszeréről*. A bibliakutatók szakirodalmából tudjuk, hogy aki vándortanító akart lenni, felkeresett egy rabbit; vagyis mindenki saját maga választotta a neki legmegfelelőbb, legszimpatikusabb rabbit (mai szóhasználattal élve: tanítót, tanárt, professzort). A közös megállapodás után (módszer, idő, juttatás stb.) elkezdődött az oktatás: a törvények, a tóra, a vallási, bibliai előírások magyarázása, a legfőbb tennivalók elsajátítása stb. Az oktatás végeztével a tanítvány „felszabadult”, vagyis a rabbi hitelesen igazolta, hogy a tanuló már alkalmas arra, hogy tanítson, értelmezze a Tórát, az Írást.

Jézus ezen a téren is forradalmi újítást hozott: maga választotta ki tanítványait! Valóban igaz: egy a ti mesteretek, Jézus!

Még mielőtt közelebről szemügyre vennénk Jézus Urunknak ezt a speciális stílusát, a többi találkozástól több pontban elütő magatartását, megszívlelendő rámutatni arra a három mozzanatra, mely közös mindegyik találkozásnál:

- ki az, akivel találkozom?
- hogyan érkezem a találkozásra?
- mi történik velem és övele a találkozáskor és utána?

Mint látni fogjuk, a munkatársak keresésével kapcsolatban történő találkozások esetében is nagyon hasznos ezekre a mozzanatokra figyelni!

1. A munkatárs választás három dimenziója

Ha belemélyedünk az Úr Jézus megváltói munkatervébe, észrevesszük, hogy mennyire fontosnak tartotta az apostoloknak, legszűkebb baráti körének kiválasztását. Az imént említett három közös mozzanaton kívül fontos a tér és az idő dimenziója, sőt szembevetendő egy természetfeletti mozzanatnak a jelenléte is. Ez utóbbival kezdem.

Az apostolválasztás előtti éjszaka. A lélektani szempontokra különösen érzékeny Lukács evangélista az egyedüli, – talán orvosi hivatása miatt – aki külön is felhívja a figyelmet, hogy mit tett Jézus azon az éjszakán, mielőtt kiválasztotta a legszűkebb kört, azt a bizonyos tizenkét tagú apostoli gárdát: „Azokban a napokban Jézus felment egy hegyre, hogy imádkozzék. Az egész éjszakát imádásban töltötte. Másnap magához hívta tanítványait, és kiválasztott közülük tizenkettőt, kiket apostoloknak nevezett” (Lk 6,12-16).

Nem lehetünk eléggé hálásak a Szent Léleknek, hogy ezt a mondatot leírta Lukács evangélistával. Ennek a mondatnak segítségével ugyanis némi betekintést kapunk az apostoli hivatás misztériumába; vagyis abba a lelki, kegyelmi „háttérbe”, melyben megszületik ma is mindannyiunk meghívása. Az Isten országának munkatársává lenni ugyanis épp olyan misztérium, mint maga az élet. Itt kezdődik, másként kifejezve, itt a gyökere annak, amit Jézus minden esetben és minden apostolával kapcsolatban oly egyértelműen kijelent: „Nem ti választottatok engem, hanem én titeket” (Jn 15,16). Éppen úgy, ahogy barátot, feleséget, férjet választ az ember, Jézus is választ munkatársat, apostolt. Hogy ez mennyire az isteni, természetfeletti dimenzió misztériuma, mindegyik „választott” saját maga átérzi kétezer év óta...

A „hol” és mikor dimenziója. Az Úr Jézus meghatározott térben és időben választja ki munkatársait. Mind a két kategória lényeges, hiszen különböző országokban egymástól eltérő társadalmak vannak, és az időben, korszakok szerint formálódó embertípusok is nagyon sok vonatkozásban különböznek egymástól. Másként hívja a halászokat, és másként „üldözi” Saul, – és milyen különbség van egy rabszolga és egy római civis kiválasztása között!? Mégis, bármennyire változik a keret térben és időben, a kegyelem ugyanaz, hiszen változatlanul érvényben van, hogy az Úr Jézus bárkit, bárhol és bármikor meghív, kiválaszt, az az Ő szuverén döntéséből ered, vagyis „nem ti választottatok engem, hanem én titeket”.

A tér és idő „betájolása”, pontosítása minden bizonnyal igen fontos érv volt az evangélisták hitelének, szavahihetőségének igazolására. Megszívlelendő és elgondolkoztató, ahogy megörökítették például a két testvérpárnak, Péternek és Andrásnak valamint Jánosnak és Jakabnak meghívását. Halászok voltak mind a négyen. Előbb Keresztelő János tanítványai voltak, és először a rettentő szigoráról híres pusztai remetétől hallottak arról a titokzatosan már közeledő férfiről, aki nagyobb nála, és akit bibliai fogalommal Isten Bárányának nevezett. Nyíltan bevallotta, hogy ő csak azért keresztelt vízzel, „hogy megismertesse őt Izraelben” (Jn 1,32). Vagyis elhárított magáról minden dicsőséget: „nem én vagyok a messiás! Nekem kisebbednem kell, hogy ő annál nagyobbá váljék” (Jn 3,30)...

És most figyeljük meg, hogyan helyezi el térben és időben maga a meghívott, János evangélista a Jézussal való első találkozását. – Megint együtt voltak a Keresztelővel, aki látta, hogy Jézus közeledik. „Nézétek, az Isten Báránya”. Mihelyst János és barátja, András e szavakat hallották, elhagyták eddigi mesterüket, és Jézus után mentek. Izgalommal teli percek következtek, – olyasmi, amit így szoktunk kifejezni: „kínos csend”. (Ne feledjük, hogy az ószövetségi ember szinte elképzelhetetlennek és félelmetesnek gondolta a messiással való közvetlen találkozást!). A néma követés csendjét Jézus törte meg: „megfordult... és megkérdezte tőlük: Mit akartok?”. A megszeppent két halászt váratlanul érte a hirtelen fordulat,

és elég ügyetlen kérdésben oldották fel zavarukat: „Mester, hol lakol?” (Az ószövetség próféciaín nevelkedett egyszerű emberek joggal arra gondoltak, hogy a messiás „otthona”, háza minden elképzelést felülmúló, oszlopos csarnokkal és trónnal, pompával, szolgák hadával rendelkező vár, vagy valami kastélyféleség, ahová földi halandó be sem léphet). Éppen ezért döböntette meg a két halászt Jézus egyszerű, tömondatos válasza: Hátha csak ezt akarjátok megtudni, „jöjjetek és nézzétek meg” (39). Vagyis Jézus már az első percekben ledöntötte azt a vasbetonnál is masszívabb válaszfalat, ami a halászok fantáziájában éktelenkedett...

Hogy mi történt ezután, és mi mindenről volt szó, arról az evangélista némán hallgat. És ez bizonyos értelemben természetes is. Hiszen nehezen lehet szavakba foglalni azt a titokzatos gondolat, érzelm, szív „cserét”, ami ilyen találkozások velejárója: a tekintetek, mozdulatok, szavak hangsúlya, muzsikája, egymásba olvadása annyi misztériummal van telítve, hogy érthető az evangélista három szóban rögzített mondata: „*Aznap nála maradtak! Ez a tizedik óra körül történt, vagyis délután négy tájban*” (Jn 1,39)

Lényegét tekintve a fent elmondottakban rejlik mindaz, amit a tér és idő dimenziójaként említettem Jézus munkatársainak kiválasztásával kapcsolatban. Így együtt, vagyis a tér és az időpont együttes megjelölése aligha található meg a többi munkatárs meghívásánál. Legtöbbször csak a helyre, a „hol”-ra történik utalás, de a „mikor” titok marad. Nátánáelt például a fügefa alatt éri utol a meghívás; Lévit, a piszkos ügyekkel foglalkozó vámost, a pénzváltó asztal mellől hívja magához, Simon, Jónás fia pedig testvérével Andrással épp hálót vetett a Galileai tóba, amikor Jézus megjelent a parton, és csak ennyit mondott: „Jöjjetek utánam”... és ők mindjárt ott is hagyták a hálót és csatlakoztak hozzá (Mt 4,20), de hogy mindez mikor történt, nem írnak róla az evangéliumok.

– Mindehhez csupán azt a megjegyzést érdemes fűzni, hogy az említett három dimenzió (Jézus *imádsága* a kiválasztottakért, *a tér és az idő*) minden meghívásnál szerepel, nemcsak papok, szerzetesek, de ún. világiak megtérésekor is mind a mai napig, Assisi Ferenc, Claudel, Dienes Valéria, Mitterrand és így tovább. – A Jézussal való találkozások variációja kimeríthetetlen. A kiválasztások, meghívások és küldetések változatlanul folynak és tartanak az idők végezetéig.

2. A „jézusi szeminárium”

A fogalom mindenki előtt ismeretes. Szemináriumon azt értjük, hogy a papjelölteket éveken keresztül több szinten felkészítik hivatásukra, hogy alkalmasságukról mind ők saját maguk, mind nevelőik és teológiai tanáraik meggyőződhesenek. Az egyház mindenkori sorsa épp a szemináriumokban dől el. Ezzel kapcsolatban gyümölcsözőnek látszik megvizsgálni, hogy a szemináriumnak, mint intézménynek gyökere az Úr Jézushoz vezet.

A legszembetűnőbb a jézusi szemináriumnak nevezett „vállalkozásnál”, hogy *baráti együttlétnek* minősül. Vagyis Jézus minden kiszemelt tanítványát, különösen „a tizenkettőt” eleinte lazább, majd egy szoros közösségi életet feltételező kapcsolat kialakítására hívott meg. Ezt a legkülönbözőbb esetben tetten érhetjük.

Hogy mennyire magához tudta láncolni barátait, abból is láthatjuk, hogy bár kemény feltételeket szabott, ezt ők nem tekintették akadálnak. Még azt sem vette jó néven, ha előbb valaki el akarta temetni saját halottját: „Kövess engem és hagyd a holtakra, hadd temessék halottaikat” (Mt 8,23). – Még a legnagyobb botrány, a legellenszenvesebb kereszt sem akadályozta meg követőit abban, hogy ne csatlakozzanak azonnal hozzá. Kérhetett bármit, még az önmegtagadást is: „Ha valaki utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye fel keresztjét és kövessen engem” (Mt 16,24). Tény, hogy akiket kiszemelt és meghívott, mindenüket – apjukat, anyjukat, családjukat – otthagyták, és követték őt.

Márk egyértelműen kijelenti, hogy amikor a tizenkettőt kiválasztotta, azt kívánta tőlük, hogy „vele tartsanak” (Mk 3,14).

Azt pedig mindenki tudja, hogy követni csak azt tudja az ember, akinek személyisége vonzó, akivel meg tudjuk osztani örömünket, bajainkat, – vagyis akit szeretünk, és aki szeret minket!

A kérdés lényege abban rejlik, hogy mit tett Jézus abban a három évben, mely idő alatt megosztotta életét, önmagát a kiválasztottakkal? Aligha tévedek, ha ezt *az egyház (az egyháztörténelem) első szemináriumának nevezem*. Lényegében mindaz, amit ezután írok, ennek a különleges és egyedülálló együttlétnek elemzése. Meggyőződésem, hogy ezt nemcsak a világban élő keresztényeknek kell nagyon szívükbe, lelkükbe vésni, hanem elsősorban a mindenkori kiválasztottaknak, kispapoknak, de legfőképp a szemináriumok, teológiai főiskolák és egyetemek vezetőinek és tanárainak.

Lépünk be a jézusi „szeminárium” belső világába. Miközben kezemben tartom az evangéliumot, arra leszek figyelmes, hogy ennek a közösségnek maga Jézus a „rektora”, „prefektusa”, mindenekelőtt „spirituálisa”. „Egy a ti mesteretek... egy a ti tanítótok, a Krisztus” (Mt 23, 8-11).

Azt pedig nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy Jézus nem külön tanította apostolait a hittitkokra (dogmatika), az erkölcsi normákra (morális), a lelkipásztorkodás szabályaira (pasztorális), az Írás, a próféták, zsoltárok elemzésére (egzegézis), hanem ő maga volt egy személyben minden. Nem tankönyvből tanította őket, hanem isteni jelenléte, személyiségének lenyűgöző ereje volt az, ami tanította és alakította őket. Ilyen pedagógusa soha nem volt és nem is lesz a világnak. Ezért mondták még ellenségei is: „ember így még nem beszélt” (Jn 7,46). Nem is beszélhetett, hiszen Óbelőle az Ige szólalt meg, – igazságai, tanításai szeretetből fakadtak. Tanítványai mind a mai napig ettől az isteni szeretettől ittasodnak meg!

Az ismeretszerzés jézusi stílusa

Racionalista korban élünk, és ez mindenre rányomja bélyegét. A memóriára, az emlézésre, a memoriter elsajátítandó ismeretszerzésre van beállítva a kisiskolástól kezdve a diplomásig

minden és mindenki. Pedig a ráció, az intellektus csak egy része emberi mivoltunknak, személyiségünknek és ismeretszerzésünknek.

Az írni-olvasni nem tudók társadalma megdöbbenően igazolja, hogy a racionalista ismeretszerzésen kívül milyen sokrétű egyéb módszer is létezik. Az intellektualizmus túlhajszolása miatt elkorcsosodik korunk emberének érzékenysége a személyes benyomások iránt. – Tény, hogy Jézus nem könyvből tanított, bár olvasta az Írást! A názareti zsinagógában olvasásra jelentkezett, Izaiás könyvét vette kezébe és a 61. fejezetet olvasta fel. (Lk 4,16).

Jézus szemináriumában is volt úgynevezett dogmatika, morális, exegézis, kánonjog, liturgia, szociológia, és az Úr valóban tanította az apostolokat. A kollokválás sem volt ismeretlen az „iskolájában”; nem-egyszer megdorgálta őket, hogy még meddig kell elviselni tudatlanságukat. És lényegét tekintve a prófécia exegéziséből is megbuktak az emmauszi tanítványok! „Ó, ti ostobák” (Lk 24,25).

Az apostolokat, vagyis az első püspököket és a többi (72) tanítványt más módszerrel tanította az Úr Jézus. Stílusának lényege abban keresendő, hogy mielőtt szavakba foglalta volna tanítását, eléjük élte, tetteivel hitelesítette annak minden lényeges mozzanatát. Ezért gyakorolt hallgatóira olyan mély benyomást. Jó belegondolni abba a ténybe, hogy amit mi már 2000 éve tudunk, az az első tanítványok számára alapjaiban új és megdöbbentő volt. Hiszen az évezredek hagyományok, a Mózesi Törvények szabta értékrend egészen új megvilágításba kerültek a jézusi tanításban. Ami nekünk ma már természetes és evidens, az nemegyszer félelmetesen hatott. Az ilyen kijelentések: „Mondatott a régieknek..., én pedig mondom nektek”, (különösen a Máté evangélium leírásában!) olyan kihívást jelentettek, hogy hallgatói közül sokan rohantak a nép vezetőihez és feljelentették a veszélyes újítót! Mi természetesen már tudjuk, hogy Jézus „nem azért jött, hogy megszüntesse a törvényt, hanem hogy tökéletessé tegye” (Mt 5,17). Méghozzá azért, hogy a törvények betűi helyett az életszentséget valósítsuk meg, mert a betű, a törvény paragrafusa öl, de a lélek éltet (2 Kor 3,6). Jézus minden alkalommal felemelte szavát, amikor egy-egy törvényt az írástudók az évszázadok folyamán eredeti tartalmukból kifordítottak és ezáltal az Isten gondolatát szándékát megváltoztatták. Isteni hatalmánál fogva ezért „merte” azt mondani: eddig így volt, mostantól pedig az legyen, amit én mondok!

A „megtestesített teológia”. A legkülönbözőbb kifejezések jutnak az ember eszébe, keringenek fantáziájában, hogy valamiképp érzékeltetni tudja azt a soha meg nem ismételt teológiai anyagot, speciális studiumot, amit az Úr Jézus nyújtott tanítványainak. Az a teológia ugyanis íratlan volt, nem könyvből tanulták az első szeminárium tagjai. Nem nevezhetők csupán hallgatóknak, mert nemcsak hallgatták Jézus teológiáját, hanem nézték, ízlelték, érzékeikkel élvezték, csodálták. Az apostolokat követő generációtól kezdve mind a mai napig a szemináriumok ki vannak téve annak a veszélynek, hogy a „megtestesített teológia” írott anyaggá, tantárggyá zsugorodjék. Már maga a Credo is „csupán” teológiai igazságokat, hittitkokat fűz csodálatos egységbe, de Péter és apostoltársai, valamint a tanítványok egyre bővülő csoportjai még a megfogalmazás előtti hitélményben részesülhettek. Érthető, hiszen Jézus a későbbi dogmáknak nevezett titkokat eléjük élte, „kézzelfoghatóvá” tette, magyarázta, kérdéseikre válaszolt.

Az alábbiakban igyekszem némi logikai sorrendet szem előtt tartva leírni, hogy milyen élményekben volt részük az apostoloknak abban a három évben, amikor az Úr Jézussal töltötték éjjelüket, nappalukat.

I. Mindennek Ura.

Bár Jézus mindenben hasonló volt mihozzánk, sőt Szent Pál kifejezését használva, fölvette még a szolga alakját is, a tanítványok ennek ellenére mind jobban és mind többször ámulva látták, hogy Jézus minden emberi elképzelést meghaladó módon ura az elemeknek. Már első

bemutatkozásánál csodálkozva tapasztalták, hogy több hektó vízből kiváló minőségű bort terem (Jn 2,1-11). Az evangelista megjegyzése fontos szempontra mutat rá: Jézus „kinyilatkoztatta dicsőségét, tanítványai pedig hittek benne”. Elegendő ezt a mondatot egyszer leírni, hiszen minden csodatettének ez volt a célja. Ezt maga Jézus is így akarta; nem véletlenül mondta: „Cselekedeteim tanúságot tesznek rólam... Ha másképp nem, legalább tetteimért higgyetek bennem” (Jn 10,25; 14,11). Érthető, hogy minden eszközt meg kellett és meg akart ragadni, hogy a gyarló és nagyon korlátolt emberi agy képes legyen legalább megközelíteni tanításainak, üzenetének titkait. Tudjuk, hogy még legnagyobb csodái sem tudták meggyőzni a nép vezetőit és a lakosság hangadóit.

Pétert és halásztársait különösen azzal kényszerítette töprengésre, hogy ács létére jobban ért a szeszélyes Galileai „tenger” titkaihoz, mint ők maguk. Számtalanszor bizonyította, hogy nemcsak a tomboló vihartól nem fél, de még le is tudja csendesíteni azt, miközben ők tehetetlenül és kétségbeesve várták a biztos vízbefulladás. A csoda, a vihar lecsendesítése itt is meghozta a várt eredményt: „ámulva mondták az apostolok: ki ez, hogy még a szélvész és a víz is engedelmeskedik neki?” (Mt 8,27). Az evangelista tökéletesen tükrözi a jézusi szándékot: aki fogékony az Isten szándékainak befogadására, az szükségképpen el kezd töprengeni: Ki ez? Kitől kapta ezt az erőt, hatalmat, hogy még az őrjöngő vihar is engedelmeskedik neki?

A természettel már-már szimbiózisban élő, a tó vizével és életével eggyé nőtt halászok minduntalan kénytelenek voltak tudomásul venni, hogy Jézus – aki az ő szemükben „csak” ács volt – a halfogás rejtelméhez is jobban ért, mint ők maguk. Pedig hát évtizedek óta, sőt generációs hagyományokat őrizve őseiktől örökölt szakmabeli tudás birtokosai voltak! Ők aztán igazán tudták, hogy mikor kell kimenni a tóra, és milyen messze kell menni a parttól, hogy a megélhetésüket biztosító halmennyiséget kifogják. Ennek ellenére, épp a foglalkozásukkal együtt járó kiszámíthatatlanság miatt volt rá eset, – nem is egyszer – hogy „egész éjjel fáradoztak, de nem fogtak semmit” (Lk 5,5; Jn 21,3). A csodálatos halfogás történetét jól ismerjük, – de most a „szakmabeli” Péternek, a rangidős halásznak a megjegyzésén érdemes elgondolkoznunk: „Bár egész éjszaka hiába fáradoztunk, *de a Te szavadra kivetem a hálót!*” (Lk 5,5). Vagyis tisztában van azzal, hogy Jézus fölényesen bánik a természet titkaival („Úr s király a föld felett”). Bizonyára nem véletlen, hogy a halfogásoknál mindig Péter kerül a központba, még akkor is, amikor jelen van a többi tanítvány. Ő ugyanis a hangadó és társai szemében tekintély. A feltámadás utáni halfogásnál elegendő volt, hogy János csak annyit mondjon: „Az Úr az!” Péter máris belevetette magát a tóba, és úszott a part felé mesteréhez, Jézushoz! (Jn 21,7). Egy másik alkalommal Péter megrettenve figyelte a vízen is járn tudó Jézus hatalmát, és „megkísérelte ő is, de kishitúsége miatt elmerült”... Uram, ments meg (Mt 14,31).

Ami még az eddig elmondottakat is felülmúlja, azt így fejezhetnénk ki: Jézus az élet és a halál ura! Szinte felsorolhatatlan, hogy hányféle betegségben szenvedőt gyógyított meg, – nemcsak lázas betegeket, hanem vakokat, bénákat, süketeket, leprásokat, vagyis olyanokat, akiknek valamelyik szervük, végtagjuk hiányzott. A gyógyításkor nem volt szükség a jelenléthez, mert Jézus ura a térnek és időnek. Miközben beszél a beteg hozzátartozójával, a messze távolban szenvedő gyógyulásáról futva hozzák a hírt: fiad, lányod, katonád abban az órában visszanyerte egészségét. Így érthető, hogy működésének végén már azzal is megelégedtek a betegek, ha érinthették ruhája szegélyét, és kivetették magukat az út szélére, amerre elhaladt... Aki ily hatalommal rendelkezik az élet felett és ura a természetnek, a halál felett is uralkodott. És amit soha ne feledjünk, mindezt az apostolok látták és életük árán tanúskodtak róla! Jelen voltak, amikor a zokogó édesanyának Naimban visszaadta élve a koporsóban fekvő halott gyermekét (Lk 7,11), – amikor a 12 éves halott kislánynak azt mondta: Kicsim, kelj fel („Talita kum”) (Mk 5,42), – és amikor a már negyednapos („szaga van”) halott Lázárnak fennhangon azt mondta: „Lázár, jöjj ki” (Jn 11,44).

Mindezt megkoronázta Húsvét hajnalán, amikor „halottaiból feltámadt”, bizonyítva, hogy legyőzte legrettenőbb ellenségünket, a halált. Csodálkozhatunk-e, ha Pál apostol felkiált: „Halál, hol a te győzelmed?” (1 Kor 15,55).

II. Az Atya Fia.

„*Őt hallgassátok!*” A jézusi szemináriumnak, vagyis a Mesterrel együtt töltött évek legnagyobb és legtöbb hitet követelő „anyaga”, témája, vagyis élménye annak elfogadása, tudomásulvétele volt, hogy Jézus a Mennyei Atya egyszülöttje, megtestesült Igéje. Ebben az „átélt studiumban” megint együtt szerepel a természetfeletti világ és a tér, meg az idő kategóriája. „Amikor érkezett az idők teljessége (és ez épp az apostolok idejében történt), Isten elküldte Fiát, aki asszonytól született” (Gal 4,4).

Hogy ez kulcskérdés mind a mai napig, köztudott. Hiszen itt van elrejtve Jézus istenségének misztériuma. Ennek elfogadása, megvallása miatt tette az Úr Jézus mindazt, amiről imént rövid összefoglalót adtam. Minden csodát azért tett, hogy megkönnyítse az apostoloknak az inkarnációba vetett hitét: „És az Ige testté lett és köztünk lakott” (Jn 1,14), vagyis valóságos emberi testet és lelket, emberi természetet vett föl: istenemberré lett!

Amikor rendkívüli titkokat akart közölni tanítványaival, legbennfentesebb apostolait hívta magához, és csak azoknak nyilatkoztatta ki. Így tett akkor is, amikor Pétert, Jakabot és Jánost kiválasztotta, és velük együtt felment egy hegyre imádkozni. (Mt 17; Mk 9; Lk 9). A Táborhegyi színeváltozás nemcsak azért volt felejthetetlen, mert rendkívüli jelenségnek voltak szemtanúi, hanem azért is, mert magának az Atyának szavai hitelesítették mindazt, amit Jézus magáról mondott. – Itt is külön hangsúlyozni kell, hogy mi, akik naponta imádkozzuk a Mi Atyánkot, fel sem tudjuk fogni, hogy az addig félelmetes, nevén meg sem szólítható Istent, Jahvét mostantól ily közvetlenséggel Abbának, Atyámnak nevezte Jézus. A legújabb bibliakutatók meggyőzően vallják, hogy az evangéliumok központi témája Jézusnak, mint Fiúnak az Atyához fűződő kapcsolata. Neki nincs más feladata, célja, öröme („napi eledele, kenyere”), mint az Atya kedvében járni, akaratát teljesíteni. Egyértelműen vallja, hogy ő csak azt mondja, amit az Atyától hall, és azt cselekszi, amit az Atya neki parancsol. A csodákat is az Atya miatt cselekszi, hogy megdicsőüljön. Lázár feltámasztása előtt is erről tett vallomást, pedig tudta, hogy a főpapok szemében ez a legnagyobb véték: „A betegség nem okozza halálát, hanem Isten dicsőségére lesz, hogy ezáltal megdicsőüljön az Isten Fia” (Jn 11,4). Vagyis a megdicsőülés kölcsönös, ugyanezt teszi az Atya is. Nagycsütörtök éjszakáján is lényegét tekintve erről beszélt: „Én megdicsőítettelek téged a földön; a művet véghez vittem. Most dicsőíts meg engem te, Atyám, magadnál azzal a dicsőséggel, melyben részem volt nálad, mielőtt a világ lett” (Jn 17,4).

Hogy az apostolok és a mi értelmünk korlátoltsága milyen nehezen tudja ezt a titkot akár csak megközelíteni is, mutatja, hogy a harmadik év végén, az utolsó vacsora meghitt óráiban újból felszínre hozták ezt a misztériumot: „Uram, szólt közbe Fülöp, mutasd meg nekünk az Atyát, és ez elég lesz nekünk...” (Jn 14,8). Ekkor újból világosan kijelenti: „Aki engem lát, látja az Atyát.” És ezt kérdezik annak ellenére, hogy jelen voltak, amikor éppen emiatt akarták megkövezni a templomszentelés ünnepén. Amikor ugyanis a Jeruzsálemi templomban körülvették és faggatták, hogy ő-e a messiás, egyértelműen így válaszolt: „*Én és az Atya egy vagyunk!*” (Jn 10,30), vagyis, aki engem lát, látja az Atyát is, mert én az Atyában, és az Atya énbennem van.” Az utolsó érv ilyenkor mindig a csodákra való utalás. Fülöpnek is csak ezt tudja mondani: „Ha másképp nem, legalább tetteimért higgyetek” (Jn 14,11).

Ha tovább vizsgáljuk az Úr Jézus által hitelesített, és saját maga vezette „szemináriumnak” teológiai studiumát (vagyis a „megtestesített teológiát”), akkor észre kell vennünk, hogy az előbb tárgyalt témával szoros kapcsolatban van, sőt vele szervesen összefügg a szenvedéssel,

még hozzá a mindenkit megbotránkoztató kereszthalállal történő *megváltás misztériuma*. Ha odáig fel tud emelkedni gyarló felfogóképességünk, hogy az Atya egyszülött Fia felveszi emberi mivoltunk szolga-alakját, akkor még mindig megmarad a szinte felfoghatatlan titok: milyen megdicsőítés és megdicsőülés az, ami a legrettenetesebb szenvedéssel, töviskoronával, korbácsolással, Kálváriával és keresztfeszítéssel párosul?

Lehet-e csodálkozni, hogy az Úr Jézust annyira szerető Péter az első alkalommal értetlenül áll a kérdés pusztá felvetésénél is. A Táborhegyi megdicsőülés előtt megható jelenetről tudósít az evangélium: „Ettől fogva Jézus többször felhívta tanítványai figyelmét arra, hogy sokat kell szenvednie... megölik, de harmadnapra föltámad.” Ez a bejelentés annyira felkavarta Péternek és társainak lelki nyugalját, hogy mindenképpen szerettek volna belelátni Jézus lelkébe, hogy vajon mi rejlik e kijelentések mögött? Péter akkor félrevonta és ezekkel a szavakkal tett neki *szemrehányást*: „Ments Isten, Uram! Ilyesmi nem történhetik veled.” A „szemrehányás” kifejezés jól érzékelteti mekkora probléma feszült e miatt a lelkükben. Jézus válasza több mint döbbenetes! Nem kezd magyarázkodni, hanem a legkeményebb hangon rendreutasítja Pétert, aki pedig mestere miatti aggódó szeretetből akarta lebeszélni a minduntalan, „többször említett”, előre megjövendölt kínszenvedésről. „Takarodj előlem sátán! Terhemre vagy, mert emberi módon, s nem Isten tervei szerint gondolkodol” (Mt 16,21-23). Ilyen hangon a mester még soha nem beszélt apostolaival, – még a nagypénteki tagadás után sem korholta meg Pétert ekkora szenvedéllyel! – Hogy itt mi történt kettőjük között, és Péter mennyire belátta, hogy Jézus ezen a téren hajthatatlan, mutatja az is, hogy sem ő, sem társai többet nem is merték faggatni erről a kérdéstről. (Mk 9,32).

Hosszú időnek kellett eltelnie, míg Húsvét és Pünkösd megvilágosító kegyelme megértette Péterrel és vele együtt minden Krisztus követővel, hogy ezt a misztériumot valóban csak „Isten tervei szerinti gondolkodással” lehet megközelíteni és elfogadni. Nagypéntek óta Péter is megértette, hogy aki Jézust akarja követni, fel kell vennie keresztségét; vagyis Krisztus követése kereszthordozás nélkül elképzelhetetlen! Krisztus agóniája tovább folytatódik bennünk... De erre is vonatkozik, hogy Jézus szavait, tanítását nem lehet féligazságként kezelni. Tudniillik a szenvedés, kereszthalál említését mindig összekötötte az ettől elválaszthatatlan „de harmadnapra halottaiból feltámadok” kijelentéssel. A Golgotát csak Húsvét fényében lehet és szabad szemlélni. Nem is lennének képesek másként elfogadni. Hisz éppen ebben rejlik a mindig hangoztatott „megdicsőülés”. Itt van a magyarázata annak a különben érthetetlen felkiáltásnak, amit az Úr Jézus Júdás távozása után mondott: „Most dicsőült meg az Emberfia és benne megdicsőült az Isten. Ha benne megdicsőült az Isten, Isten is meg fogja őt dicsőíteni önmagában, sőt hamarosan megdicsőíti” (Jn 13,32).

III. „Új parancsot adok nektek! Szeressétek egymást.”

Jézus új erkölcsi normarendszert állított az emberiség elé. Nemcsak soha nem hallott hittitkokat tárt fel tanítványai előtt – mint előbb láttuk –, hanem a mindennapi életet isteni szintre emelő „studiumot” = teológiai moralist is, mely magában foglalja az aszketikát és a misztikát is. Ennek is első részesei az apostolok voltak, akiket fokozatosan vezetett be ebbe az új világba. Ne gondoljuk, hogy ez számukra könnyű feladat volt. Mi mögöttünk már kétezer év van és keresztény szellemű korszakok hagyományai épültek belénk, – ennek ellenére saját magunk is vért verejtékezve fogadjuk el nemegyszer az Úr Jézusnak azokat az elvárásait, melyek homlokegyenest ellenkeznek az evilág bevett és a szokásjog íratlan törvényeivel. Az evangéliumok minduntalan utalnak is azokra a spontán reagálásokra, melyek jelzik, hogy a tanítványok mily gyakran megütköztek Jézus egy-egy váratlan bejelentésén. Evilág és „másvilág”, vagyis Jézus világa mindig is szemben állt egymással. Az Újszövetség normáit ma sem fogadja el a szekularizált világ...

A főparancs. Minden erkölcsi rendnek van egy központja, „szegletköve”, ősforrása. Ennek ismeretében lépünk be e rendszer belső világába. – Vajon adott-e Jézus választ ilyen jellegű kérdésre? Elvárásai között van-e olyan, amely nélkül nem lehet eljutni az örök életre? A kérdésre különösen a farizeusok vártak egyértelmű választ. A Mózes törvénykönyvében szereplő 613 törvényt ugyanis nagyobb és kisebb törvényekre osztották. Érthető tehát, hogy Jézust is faggatták. Egy ilyen jelenetről számol be Márk evangéliuma: „Egy írástudó odalépett hozzá és megkérdezte tőle: „Melyik az összes parancs között a legelső?” Jézus válaszképpen az istenszeretetre (Deut 6,5) és az emberszeretetre (Lev 19,18) vonatkozó két parancsot idézte (Mk 12,28). A jelenlévők, köztük Jézus tanítványai jól ismerték ezek szövegét. Nem azon csodálkoztak, hogy szó szerint idézte a bibliai szövegeket, hanem azon, hogy a kettőt összefűzte, egymástól elválaszthatatlannak jelentette ki. Egyik úgy épül fel a másikra, hogy egymást kiegészítik, – egyik a másik nélkül hitelét veszti, tartalmatlanná válik. János evangelista ezt később még élesebben fogalmazta meg: „Aki azt állítja, hogy szereti az Istent, de felebarátját gyűlöli, az hazug. Aki ugyanis nem szereti testvérét, akit lát, Istent, akit nem lát, hogyan szerethetné? Ezt a parancsot kaptuk tehát tőle: Aki szereti Istent, szeresse testvérét is” (1 Jn 4,20).

Az emberiség történetében senki nem mutatta meg, mit jelent szeretni, úgy mint Jézus. Nemcsak a fogalmat tisztította meg a szeretettel össze nem egyeztethető salaktól, hanem fokozatosan, lépésről lépésre eléjük élte a főparancs mindkét követelményét. Szeretni ugyanis nem elegendő csak szóval, érzellemmel, hanem tettekben kell megmutatni és megvalósítani, legyen szó akár az Isten szeretetéről, akár a felebaráti szeretetről. Jézust azért nevezték az apostolok „hűséges tanúnak” (Jel 1,5), mert nemcsak kihirdette, elmondta az Újszövetség hitigazságait és erkölcsi normáit, hanem mindegyiket egészben és részleteiben eléjük élte. A legjobban épp a szeretet vonalán valósult ez meg, – hiszen senki nem valósította meg az Isten iránti abszolút odaadást, úgy mint Jézus, – senki sem azonosult úgy az Atya akarataival, mint Ő, a Fiú, amikor így szólt hozzá vért verejtékezve: „...ne az legyen, amit én akarok, hanem, amit te!” (Mt 26,39). Ez a megállapítás érvényes a felebarát szeretetére is. Jézus titka épp abban rejlett, hogy akivel találkozott, annak oly szeretetelményben volt része, amittől nem tudott szabadulni. Nemcsak azt mondták: ember így még nem beszélt, de azt is: engem/minket még soha senki így nem szeretett! Ennek a kézzelfogható szeretetnek gondoskodó melegét, minden áldozatra kész jóságát, kifogyhatatlan irgalmát mindenki tapasztalhatta, kezdve Édesanyjától, akiről még élete utolsó pillanatában a kereszten is gondoskodott (Jn 19,26) a halálra ítélt házasságtörő asszonyon, a tékozló fiún, a fára mászott Zakeuson, a félholtra vert, kifosztott jerikói szerencsétlenül át a „szeretett tanítványig”, aki szívére hajtotta fejét, Simon Péterig, akitől nagypénteki tagadás után is csak azt kérdezte: ugye szeretsz engem...? Ez a végtelen, határt nem ismerő szeretet sebezte meg stigmáival az assisi Fraticellot, Pio atyát, ez ejtette rabul avilai Terézt, a szeretet végső győzelméről éneklő Prohászkat és az aids betegeket is magához ölelő Teréz anyát a világ mind a négy táján!

Jézus állandó szeretetének áramkörében élő apostolok azt is kikutatták, hogy mi lehet ennek a „kohónak”, égő máglyának a fókuszában, mely nem engedi, hogy kialudjon szívének éltető energiája? – Lényegét tekintve az egyiknek, a „szeretett tanítványnak” sikerült egy mondatban kifejezni ennek titkát: Az Atya szereti a Fiút, és a Fiú szereti az Atyát! „Azért szeret engem az Atya, mert odaadom életemet” (Jn 10,17). Az utolsó vacsorán végig erről beszélt tanítványainak, akik megéreztek, hogy ekkor adta szeretetének legnagyobb jelét! Jézusnak szeretete Atyja iránt minden emberi mértéket meghalad, és ennek szükségképpen folytatása az ő irántunk való szeretetének kiapadhatatlansága. Eddig egyedül a franciák nagyszombati liturgiájában találtam meg azt a kifejezést, amely valamiképp megfelel annak, amire gondolok: l'amour di Dieu c'est folie! Vagyis emberi értelmet meghaladó, „észbontó” ahogy minket szeret! Ami Mózes törvénykönyvében csupán egy volt a többi 613 között, azt Jézus a

legelsőnek, legfontosabbnak jelölte meg, és parancsként követelte megtartását követőitől. Földi életének utolsó éjszakáján, az Utolsó vacsorán minden, még homályos kérdés megmagyarázott, hogy az apostolok világosan lássák az összefüggést az Atyához fűződő és életét meghatározó viszony és a felebaráti szeretetet parancsának gyakorlata között. Vagyis: ahogy Jézus szereti az Atyát és az Atya őt, ugyanazzal a szeretettel szereti övéit (Jn 15,9). Megszünteti a közte és tanítványai közötti viszony „szolga” jellegét, mert beavatja őket legszemélyesebb titkaiba. A szolga nem tudja, mit tesz az ura; a barátság lényege éppen az, hogy leomlanak a falak és közös kinccsé válnak az eddig homályban tartott titkok (Jn 15,15). Előre magyarázatot ad, hogy a másnapi, nagypénteki kereszthalálnak is a szeretet a forrása: A legnagyobb szeretet az, mely képes életét is odaadni barátaiért (Jn 15,13), – Ő még ellenfeleiért, üldözőiért is feláldozta életét (Róm 5,8). Jézus jól tudja, hogy a szeretet parancsát emberi erővel teljesíteni képtelenség. Ezért minket is beköt az isteni áramkörbe, másként kifejezve: beolt a szőlőtőbe, önmagába. Így még érthetőbb a példabeszéd: maradjatok bennem, akkor én is bennetek maradok. A hármastagozódás teljes életközösséghez vezet: „Azon a napon megtudjátok, hogy én Atyámban vagyok, ti pedig énbennem és én tibennetek (Jn 14,19; 15,1-11).

A szeretetnek ilyen mélységeit megmutatva, érthető, hogy az Úr Jézus minduntalan párhuzamba állítja az apostolokra rótt feladatot a saját szeretetével: „Szeressétek egymást, mint ahogy én szerettelek titeket!” És azt is lelkükre köti, hogy szeretetük tettekben nyilvánuljon meg. Onnét lehet megtudni, hogy valaki szereti Jézust és felebarátait, ha megtartja parancsait. – Ez egyértelmű, egyenes beszéd. Minden igazi égi és földi szeretetnek ez az ismérve. Vagyis: mutasd meg, milyen fokon valószínűleg meg Isten akaratát, és megmondom, mennyire szereted Jézust, az Atyát, a felebarátot.

Amit János evangélista megörökített a nagycsütörtöki „szeretet-szemináriumból”, mely lábmosással kezdődött és letartóztatásba torkollott, azt Pál apostol a misztika nyelvén fogalmazta meg. De épp a szeretet himnusz mutatja, hogy a misztika csúcsára az aszkézis keskeny ösvényén lehet csak feljutni. Hányszor találkozunk a szövegben a *nem*, a *soha*, a *nincs* tilalomfáival. Kiderül, mi mindenre mondjuk rá, hogy szeretet, pedig nem az. És kezdjük megérteni, hogy a *mindent* eltűr, *mindent* elhisz, *mindent* remél, *mindent* elvisel a legritkábban valósul meg az életünkben! (1 Kor 13, 1-13), Ahhoz, hogy János evangélista úgy tudjon írni a szeretetről leveleiben és Pál ilyen himnuszt tudjon írni, ahhoz az kellett, hogy Jézust saját maga bemutassa és lépésről lépésre megtanítsa a szeretetet és rámutasson az összeretetére, a „Primo amore” (Dante) mindent átható isteni lényegére. A jézusi morálisnak, aszkézisnek és misztikának „tananyagát” – melyről váltig állítjuk, hogy könyvből nehezen tanulható meg, mert a tanítványok is élményként kapták az Úrtól – csak akkor tudjuk valamiképp magunkévá tenni, ha az eddig tárgyalt ősforrásból: Jézusnak Isten- és emberszeretetéből indulunk ki. Ha ezt a „kulcsot” birtokoljuk, az apostolok útbaigazításával megnyílik előttünk a jézusi moralitásnak titokrendszere, az a bizonyos „másvilág”, melynek mércéje elég gyakran épp az ellenkezője az „e világnak”, melyben élünk, mozgunk és vagyunk. – Példaként csupán néhányat említek meg, a többi mindenki maga vizsgálja, regisztrálja és építse be saját lelkiéletébe és normarendszerébe.

Ki a felebarát? „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat” (Mt 22,38) – Ez nemcsak evangéliumi tanács, hanem – Jézus egyértelmű törvényt magyarázata szerint – főparancs; sőt olyan parancs, „melyen függ az egész törvény és a próféták” (40). – Érthető, hogy mind az apostolok, mind Jézus nagyszámú hallgatósága pontosítani akarták: végül is kit kell felebarátnak tekintenünk? Ez is azon kérdések egyike, melyet kiforgattak az írásmagyarázók az évszázadok folyamán; egyre jobban szűkítették a kört! Jézus korára már csak a mózesi törvényt megtartó hithű zsidók és azok az ún. prozeliták tartoztak a körbe, akik bár pogányok voltak, mégis szimpatizáltak a mózesi előírásokkal. Azok a milliók, akik e körön kívül rekedtek,

ellenségnek számítottak. Ez a „massa damnata” nemhogy nem léphetett be a jeruzsálemi templomba, de ha mégis bemerészkedett megbüntették, sőt halálra ítélték. Érdemes megfigyelni, hogy az Úr Jézus hogyan vezette rá tanítványait, köztük minket is! a kérdés tisztázására. Itt is tetten érhető a címben alkalmazott „megtettesített teológia”!

Míg a többi evangélista csupán a főparancsolattal kapcsolatos kérdést közli (Istent szeretni teljes szívből és a felebarátot, mint önmagadat), addig Lukács tovább pergeti a témát azzal, hogy idézi egy törvénytudónak Jézushoz intézett kérdését: „igazolni akarván magát, tovább kérdezte Jézust: „De ki az én felebarátom?” (Lk 10,25). Válaszként Jézus a világirodalom egyik legszebb példabeszédét mondta el, az irgalmas szamaritánus néven ismert parabolát. – Mint mindig, itt is úgy építi fel mondanivalóját, hogy az az illető okoskodó törvénytudó nem is sejtí, hogy a legvégén épp rajta csattan az ostor. Már maga a milió és a főszereplők irritálták a hithű, ortodox zsidót. Jézus szándékosan „egy emberrel” kapcsolatban mondja el az Isten üzenetét; vagyis bárki legyen is az a bajba jutott; teljesen mindegy, hogy zsidó-e, jó vagy gonosz, körülmetélt-e vagy pogány = egy ember, aki Isten képére és hasonlatosságára van teremtve. Ez a szerencsétlen ott fekszik félholtan, kifosztva, megkéselve, vérbefagyva. Ha elhagyatott út szélén heverne, nem is lenne remény, hogy életbe maradjon. Csakhogy ez a Jordán völgyének legforgalmasabb útján történt, Jerikót Jeruzsálemmel összekötő főúton. Jézus mondja is, hogy ki mindenki ment el a szerencsétlen mellett... A példálózó beszéd most érkezik el a csúcshoz! Az arra haladók között ugyanis egy pap, majd egy levita is volt. Bár magukat törvénytisztelőnek tartották, Jahve hű szolgálójának vallották magukat, mégis részvétlenül haladtak el mellette. Jézus külön kiemelte, hogy a pap észrevette, a levita pedig meglátta, vagyis lelkiismeretükig eljutott, hogy mit kellene tenniük. – Amit nem tettek meg a hithű zsidók, azt megtette egy szamaritánus, a pogányoknál is jobban lenézett, megvetett férfi. Ez nemcsak lehajolt hozzá, hanem még elsősegélyben is részesítette, szamarára ültette, az első vendégfogadóba vitte, sőt még két dénárt is adott a tulajdonosnak...

Jézus rendszerint kérdéssel fejezte be beszédét, különösen akkor, amikor az illető maga is kérdéssel akarta próbára tenni őt. Így most is a példabeszéd csattanója abban van, hogy Jézus kérdezi az őt kérdezőtől: Mit gondolsz, e három közül (pap, levita, szamaritánus) melyik a felebarátja annak, aki a rablók kezére került?” – Az írástudó nem hagyhatta válasz nélkül a kérdést a nagyszámú hallgatóság gúnykacaja nélkül. Kénytelen volt válaszolni. És az is egyértelmű volt, hogy csakis egyet mondhatott: „*Aki irgalmasságot cselekedett vele*”.

Ennél jobban aligha lehetne érzékeltetni, hogy milyen volt az a módszer, melyet az Úr Jézus használt tanítványainak „átképzésénél”. Ez a rövid „egyfelvonásos dráma”, mely a hallgatóság érzelmeire is óriási hatással volt, többet ér egy filozófiai vagy teológiai traktátusnál, mely paragrafusokban sorolja fel és kodifikálja, hogy kit, mikor miért kell felebarátnak tartanunk. Nem szólva arról, hogy a 2000 évvel ezelőtt elhangzott példabeszéd mind a mai napig izgalomban tartja az embereket, mert a téma örök, mint maga az ember itt a földön az idők végezetéig.

Ki a felebarát? A döntést nem lehet külső szabályokba foglalni, – a kérdést ugyanis maga Jézus teszi fel, és mindenkinek magának kell választ adni a lelkiismeretében élő Jézusnak. Különösen azóta, hogy saját magát azonosítja a világ összes szerencsétlenjével, a lelkileg-testileg kifosztottakkal, egyszóval az útszálon heverő senkikkel (Mt 25,40). Hogy ki a felebarát? Azt Teréz anya egymagában jobban tudja, mint a farizeusok bírói testületének együttese!... Ezért a tanítványok számára a legfontosabb parancs a példabeszéd záró akkordjában, a fináléban van: „Menj és tégy hasonlóképpen” (Lk 10,37). Vagyis ne kérdezzetek, hanem cselekedjtek!

IV. A törvény betűje vagy a lelkiismeret szava?

Az eddigiekből kitűnik, hogy Jézus forradalmi újításokat hozott mind a hitigazságok, mind az erkölcsi élet normarendszerében. Most elérkeztünk egy újabb forradalmi zónához, mely a keresztények erkölcsi magatartásának egész láncolatát érinti. Azért nevezem forradalminak, mert megint az apostolok korának, az ószövetségi ember lelki világának belső „szerkezetébe” kell belehelyeznünk magunkat, hogy megértsük azt a sok egymásnak ellentmondó reakciót, melyet Jézusnak egy-egy nyilatkozata váltott ki hallgatóiból!

Tudjuk jól, hogy az évszázadok folyamán, különösen a babilóniai fogság utáni korszakban épp a farizeusok hagyományörző buzgalma révén a Törvény betűszerinti megtartása számított az életszentség legfőbb normájának. Ez a szemlélet Jézus korában érte el tetőfokát. Ezzel lehet megmagyarázni, hogy semmire sem voltak érzékenyebbek Jézus kortársai, mint a rabbik, tanítók, írástudók, törvénytárgyalók magatartására: hogyan viszonyulnak a Jahvetól származó törvénynek kétségbevonhatatlan szentségéhez, betűszerinti megtartásához. Ezen a téren nem tűrtek semmiféle újítást, különösen nem „lazítást”, szabadelvűséget, liberalizmust. Halál vár arra, aki akár csak egy „i” betűt, vagy „vesszőt” mer változtatni az ősoktól áthagyományozott törvényeken, vagy szokásokon, de azok értelmezésén is...

Elég csupán a három első evangélium egybehangzó beszámolóira utalnunk, melyek épp erre az óriási felháborodásra hívják fel a figyelmünket. De egyikük sem ír olyan részletesen a konfliktusról, mint Lukács, aki a helyet és a körülményeket is pontosan rögzíti: Jézus működésének kezdetén vagyunk, méghozzá „*Názáretben, ahol nevelkedett*” (Lk 4,14). Mindenki ismerte őt nemcsak a községben, de a zsinagógában is, ahol szombatonként ő is megjelent a többi hithű zsidóval együtt. Azon a bizonyos szombati napon azonban azért akarták kivégezni saját földieit, mert másként magyarázta Izaiás próféta 61. fejezetét, mint ahogy eddig szokták; sőt saját magára mutatva azt merete mondani: „Most teljesedett be az Írás, amit az imént hallottatok” (21). Prófétának merete magát nevezni („sehol sincs a prófétának kevesebb becsülete, mint saját hazájában”). Ennek hallatára esztelen harag szállta meg mindnyájukat... fölugráltak, kiűzték a városból... föl vitték a hegy tetejére, hogy letaszítsák.

Ez volt a kezdet, és lényegét tekintve három éven keresztül ez folytatódott a legkülönbözőbb variációban.

Ha a teológia morális fogalmaival akarjuk megvilágítani a problémát, azt kell mondanunk, hogy a mózesi törvényeket védőpajzzsal körülbástyázó farizeusok magatartása és Jézus „forradalmi újítása” között óriási a különbség! Az Úr Jézus ugyanis a felszín helyett a legmélyebb gyökerekig hatolt le, ahol minden szabad akaratú lény lelki „mechanizmusa” kezdődik. *Ez pedig nem más, mint a szándék.* Míg az ószövetségi morális a végrehajtott cselekedetet figyelte és ítélte, addig Jézus már a tudatos és akart „kívánságot” vette alapul. Ezért nevezte képmutatásnak azt, ha valaki csak a tetten ért házasságtörést ítélte bűnnek. „*Én pedig azt mondom nektek: Mindaz, aki bűnös kívánsággal asszonyra néz, szívében (vagyis szándéka szerint) már paráználkodott vele.*” – És bűn az is, ha valaki *okot ad* a házasságtörésre, legyen az házastárs, vagy „külső” csábító, aki a törvényes házasságban élő férjet vagy feleséget el akarja csábítani (Mt 5,27-32). Az apostolok írásai világosan mutatják, hogy a moralitás világában Jézus szavai új fejezetet nyitottak. A Mi Atyánkban naponta millió ajakról rebegett jézusi szó: a tentatio = kísértés jelzi, hogy miről is van szó! A szabad akarat emberi mivoltunk legértékesebb szellemi kincse, mely lehetővé teszi, hogy tudjunk dönteni a jó és a rossz között. Ez a döntés állandó belső harc közepette megy végbe. Duellum, párbaj zajlik személyiségünk legbelső világában. Az Úr Jézus egyértelműen megmagyarázta az apostoloknak, hogy ebben a harcban megjelenik a nagy Kisértő, a gonoszság és a hazugság atyja (Jn 8,44), aki mindent megtesz, hogy letérítsen a helyes útról. De a nagy lelki harcban jelen van az Isten is! Maga Jézus imádkozik értünk, hogy helyt tudjunk állni: „Simon, a sátán kikért titeket, hogy megrostáljon, mint a búzát. *Én azonban imádkoztam érted, hogy meg ne fogyatkozzék a hited*”

(Lk 22,32). – A „gondolat, szó, cselekedet és mulasztás” négyes kategóriáját tehát maga Jézus határozta meg. És Nagycsütörtök éjjelén Simon átélte annak a „rostálásnak” minden borzalmát. Megtapasztalta – és vele együtt mindannyian – hogy a sátán minden eszközt felhasznál célja eléréséért; gyengeségünket, gyávaságunkat éppúgy, mint az ajtónálló szolgát, aki előtt Péter letagadta, hogy valamikor is látta vagy követte volna Mesterét (Jn 18,17).

A jézusi moralitásnak központi szerepe épp a szándékban rejlik. Ez annyira „kulcskérdés”, hogy az újszövetségi iratok minduntalan előhozzák akár elméleti megfogalmazásban, akár drámai leírásban. Jakab apostol, akit Péterrel és Jánossal együtt az Egyház oszlopának neveztek (Gal 2,9), tökéletesen összegzi a jézusi tanítást, és néhány mondatban valósággal teológiai traktátust ír: „mindenki úgy esik kísértésbe, hogy saját kívánsága vonzza és csábítja. A kívánság azután, mihelyt megfogant, bűnt szül, a bűn pedig, ha végrehajtják, halált okoz... Földről, a világosság Atyjától csak jó adomány származik... Szabad akaratból hívott minket életre az igazság ígéjével (Jak 1,13-18). – Pál apostol pedig lelkünk, személyiségünk legbensőbb élet-halálharcát oly drámai szavakkal fejezi ki, hogy megrendülünk és felismerjük önmagunk sorsát! A bűnös kívánság erejét az emberben rejlő, jóra és rosszra irányuló kettős törekvés küzdelmével szemlélteti. Ez a küzdelem nyilvánvalóvá teszi az ember erkölcsi tehetetlenségét, s a megváltás és a kegyelem szükségességét. „Tudom ugyanis, hogy a jó nem lakik bennem, vagyis testemben, mert akarni ugyan kész volnék, de arra, hogy a jót meg is tegyem, nem vagyok képes... Bár a jót szeretném tenni, a rosszra vagyok kész. *A belső ember szerint* örömet találok Isten törvényében, de más törvényt tapasztalok tagjaimban. Én szerencsétlen ember! Ki szabadít meg e halálra szánt testtől? Hála legyen Istennek, Jézus Krisztus, a mi Urunk által! (Róm 7,14-25).

Mindebből nyilvánvaló, hogy a szabad akarat ténye, hitigazsága (dogmája) magától Jézustól ered és a keresztény erkölcs fundamentuma! A kísértésekben eleső „külső ember” és a kegyelem segítségével a kísértések ellenében helyt álló „belső ember” a Krisztus-követés legősibb kategóriája, melynek kifejtése, mint láttuk, Szent Pál-i örökség.

V. Bűn és bűnbocsánat

Az erkölcsi döntést megelőző szándék és kísértés kérdése elválaszthatatlan a bűntől és az erénytől, hiszen a kísértésből származhat erény is, de bűn is! Az Úr Jézus ezen a téren is „forradalmi” változtatásokat hozott, melyeket az említett „apostoli szeminárium” apostoli, tanítványi közössége ámulva hallgatott, és az evangéliumok feljegyzései szerint olykor megütközéssel fogadott.

Megint tisztázni kell az alapfogalmakat! Az ószövetségi embert úgy tanították, hogy a bűnöket egyedül Jahve bocsáthatja meg (Mk 2,7), hiszen Ő hozta a törvényeket. Jahve a törvényhozó és a bíró; egyedül neki van hatalma, hogy fölmentsen vagy elmarasztaljon (Jak 4,12). Ennek fényében érthető, hogy amikor Kafarnaumban a háztetőt felbontva a mennyezeten át eléje tettek egy bénát, és előbb bűneit bocsátotta meg, s csak utána gyógyította meg, a jelenlévő írástudók és farizeusok azt mondogatták magukban: Ez káromkodik! (Tudjuk, hogy az istenkáromlásért halálbüntetés járt). Márk evangélista meg is magyarázza a botránkozók okoskodását: „Hogyan beszélhet ez így? Ki bocsáthatja meg a bűnöket? Nem egyedül az Isten?” Igen „forró” volt a hangulat, – a ház zsúfolásig tele volt csodavárókkal, hívó és hitetlenkedő tömeggel. Ezért a farizeusok magukba fojtották az előbbi felháborodásukat, és a blaszfémiát csak gondolatban fogalmazták meg. Jézus azonban éppen az igazság birtokában és a bűnbocsátó hatalommal kapcsolatos új perspektíva feltárása miatt a nyilvánosság elé tárta a tényeket: „Átlátta gondolataikat és így szólt hozzájuk: Mit tűnődtek ezen? Mi könnyebb, ha azt mondom a bénának: Bocsánatot nyernek bűneid? – vagy ha azt mondom: Kelj föl, fogd az ágyadat és járj? *Tudjátok meg tehát, hogy az Emberfiának van hatalma a földön a bűnök megbocsátására*” (Mk 2,10). Teljesen nyilvánvaló, hogy Jézus akaratlanul cselekedett így; ezzel

is kitörölhetetlen emléket akart hagyni tanítványai lelkében, hogy az Újszövetségben a bűn és bűnbocsátás kérdésében új korszak kezdődött. Hogy ez mennyire foglalkoztatta a tanítványokat, abból is kitűnik, hogy az evangéliumok a legkülönbözőbb szempontból világítják meg a bűnösök magatartását, bűneik megbocsátását, a jelenlévők, köztük a farizeusoknak reagálását mindarra, amit az Úr Jézus mondott vagy cselekedett. Ez különösen akkor feltűnő, amikor olyanokkal áll szóba, akiket a zsidók kiközösítettek maguk közül: cédák, vámosok, szamaritánusok, leprások. Jézus tudta, hogy épp ezért „falánk, borissza embernek, vámosok, bűnösök barátjának” csúfolták ellenfelei (Mt 11,19). Mivel az írástudók, a farizeusok és az ő szellemükben felnőtt generációk a „külső ember” tettei alapján ítélkeztek, érthető, hogy az apostoloknak is igen nagy nehéz-séget okozott a jézusi szemléletre való átállás. Ennek egyik legszembetűnőbb példája annak a felháborodásnak leírása, melyet Lukács evangelista örökített meg. Jézus útban Jeruzsálem felé követeket küldött maga előtt, hogy szállást készítsenek. Ezeket azonban a szamaritánusok egyik falujában nem akarták befogadni, mert megtudták róluk, hogy Jeruzsálemben akarnak zarándokolni. Erre a tanítványok úgy felháborodtak, hogy megkérdezték Jézustól: „Uram, hívjuk le rájuk az istennyilát, hogy föleméssze őket?” Vagyis lepergett róluk mindaz, amire éveken át tanította őket, és eszükbe sem jutott az a jézusi szemlélet, hogy „ne szállj szembe a gonosszal, hanem ha megütik jobb arcodat, fordítsd oda a másikat is” (Mt 5,39). Ez az eset azért is elgondolkoztató, mert a megtorlást épp Jakab és János apostol javasolta, – az a János, aki később a szeretetről, a megbocsátásról oly fölséges sorokat írt. Jézus meg is rója őket, mert még mindig a szemet szemért, fogat fogért szellemében gondolkodnak és cselekednek. „Megfedte őket, mondván: az Emberfia nem azért jött, hogy lelkeket pusztítson, hanem hogy megmentsen” (Lk 9,51-57).

Mindez jól szemlélteti, hogy a jézusi szeminárium „tananyagát” nem lehet csupán könyvből megtanulni, – együtt kell élni Jézussal és közelről szemlélni, ellesni kiapadhatatlan szeretetének gesztusait.

Azt sem volt könnyű megérteni, hogy hányszor kell megbocsátani az embernek? „Akkor hozzálépett Péter, és megkérdezte: „Uram, ha vét ellenem testvérem, hányszor kell megbocsátanom? Talán hétszer?” Jézus így felelt: „Nem mondom: hétszer, hanem hetvenszer hétszer” (Mt 18,22), – vagyis a megbocsátásnak nincs határa. – Nem győzte oktatni tanítványait, hogy értsék meg mi az ő küldetésük lényege: „Nem az egészségeseknek kell az orvos, hanem a betegeknek. *Menjetek csak és tanuljátok meg mit tesz: Irgalmasságot akarok és nem áldozatot. Nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem a bűnösöket*” (Mt 9,13).

Nagy utat kell megtennie annak, aki a jézusi moralitás legbelső világában otthonosan akar élni. Mindenekelőtt szakítania kell az előítéletekre épülő szemlélettel. Hogy ezen mit kell érteni, azt maga Jézus mutatja meg. Szemináriumának épp az a lényege, hogy mindent tényekkel igazol. Ki tudná tankönyvbe foglalva fejezetről fejezetre leírni azt az áthidalhatatlan távolságot, ami például Simon farizeus gondolatvilágát és az abból fakadó magatartását elválasztja az Úr Jézusétól. Tankönyv helyett Simon farizeus házába vezeti el tanítványait, hogy saját maguk győződjenek meg mi a gőg, mi a külső cselekedetek alapján ítélő rögeszme és mi a bűnbánat, az alázat, a belső megtérés, melynek titkaiba egyedül az Isten láthat bele. Simon látszat világban él, és éppen ezért hamisan, tévesen, igazságtalanul ítél: megveti az asszonyt, de elítéli Jézust is. És közben meg van győződve, hogy még az Isten is neki ad igazat. Ennek biztos tudatában nemcsak igazságtalanná válik, hanem szeretetlenné is: megvonja Jézustól a vendégeknek kijáró legegységibb köszöntést, a csókot, poros lábának vízzel való leöntését, olajjal való megkenését. Legszívesebben kikergetné házából a rosszhírű asszonyt, aki pusztá jelenlétével tisztátalanná teszi otthonát. – Ez az a farizeusi magatartás, amivel maga Jézus sem tud mit kezdeni. Simon ugyanis a „külső” ember világának törvényei szerint él, gondolkodik és ítél, – éppen ezért nem is gondol arra, hogy az asszony már megtért, minden

bizonytal már előbb találkozott Jézussal, és feloldozta minden bűne alól. Ezért hullanak Jézus lábára könnyei és ezért törli hajával és keni meg illatos olajjal. (Lk 7,36-50).

A tragédia az egészben az, hogy ezek a Simon farizeus féle emberek annyira megvannak győződve a maguk igazáról, hogy nem látják be tévedésüket. Egyetlen egyszer sem találkozunk ezek közül olyannal, aki igazat adott volna Jézusnak és elszégyellve magát megtért volna és Jézus követőinek soraiba lépett volna. A góg nemcsak vakká, de megátalkodottá is teszi az embert!

Az apostoloknak akkor is, most is igen nagy szükségük van erre a jézusi bűnbocsánatot adó irgalomra, hiszen e nélkül egyikünk se merne sem gyónni, sem gyóntatni. Éppen ezért külön meg kell köszönnünk a Szentlélek gondviselő jóságát, hogy a tékozló fiúról szóló példabeszédet leírta azzal az evangelistával, aki különben is – orvos létére – minden alkalmat megragad, hogy beszámoljon az Úr Jézus irgalmas, gyógyító jóságáról. (Elgondolkoztató, hogy a négy evangélium közül egyedül Lukács örökíti meg írói remekléssel ezt a gyöngyszemet! A biblikusok eddig megnyugtató választ még nem találtak erre a titokra!). Ez a példabeszéd eloszlat minden esetleges kételyt az Úr Jézus bűnbocsátó szándékával és gyakorlatával kapcsolatban. Egyrészt megtalálható benne mindaz, amit eddig a szabad akaratról, a kísértésről, a szándékról, a döntésről, a megtérés egymást követő fázisairól, a bűnöst hazaváró, átéléző, irgalmas szívű édesapáról mondtunk, – másrészt keményen megfogalmazza a magát feddhetetlennek („jó fiúnak”) mondó idősebb testvérnek gőgjét és a farizeusok fent említett tévhitét: kegyelem nélkül ő sem lakhatna az atyai házban, legfeljebb kanász lehetne a disznók vályújánál. (Lk 15,11-32).

Ha pedig valaki még mindig talál megválaszolandó problémát a jézusi bűnbánó és megbocsátó „praxissal” kapcsolatban, akkor olvassa el az ugyancsak Lukácsnál található jelenetet az elveszett, majd megtalált bárányról, melyet (illetve „akit”, hiszen rólunk van szó!) nem ver meg, hanem vállára vesz és beszélgetve vele hazaviszi az őket váró többi közé (Lk 15,1-7). Ez a legősibb Jézus-szíve tiszteletet megörökítő evangéliumi tabló azoknak ad egyértelmű és megnyugtató választ, akik a tékozló fiú példabeszédéből azt a következtetést vonták le, hogy Jézus (illetve a Mennyei Atya) csak az egyszer fellázadt tékozlóval gyakorolt ekkora irgalmat. És mi van a visszaesőkkel? – kérdik. Nos, nekik a jó pásztorról szóló parabola lukácsi változatát ajánlom gondos tanulmányozásra. Az eredeti görög szövegben ugyanis nem eltévedt, elveszett jelző olvasható a bárány előtt, hanem az *elcsatangolt* kifejezés. Ez a jelző pedig önmagában is utal arra, hogy nem egyszeri eltévedésről van szó, hanem egy olyan „rossz” bárányról, aki elég gyakran el-elmaradozik a többiektől. Minden közösségben van ilyen, és bizony ezeket előbb-utóbb megbélyegzik, megbüntetik, végül kiközösítik. – Jézus *minden bűnöst*, az egyszer eltévedtet, de a többször elcsatangoltat is megkeres. Hisz olyan, mint az igazi szülő: melyik édesanya nem szereti „rossz” gyermekét? Épp érte aggódik legjobban, vele törődik legtöbbit... „és ha ti, bár rosszak vagytok, tudtok jót adni fiaitoknak, mennyivel inkább adja mennyei Atyátok a Szentlelket azoknak, akik kérik tőle” (Lk 11,13).

Vajon miből lehet kikövetkeztetni mindazt, amit eddig az Úr Jézus megbocsátó irgalmáról elmondottunk? A választ Pál apostolnak a rómaiakhoz írt levelében olvasom: „Akkor, amikor még erőtlenekek voltunk, Krisztus meghalt a gonoszokért. Pedig az igazért is alig hal meg valaki; legfeljebb a jótévőért adja életét az ember. Isten azzal bizonyítja irántunk való szeretetét, hogy amikor még bűnösök voltunk, Krisztus meghalt értünk... mennyivel inkább szabadulnak meg most, hogy kibékültünk vele. De nemcsak hogy kibékültünk, hanem még dicsekszünk is az Istenben Urunk Jézus Krisztus által, aki most *megszerezte nekünk a kiengesztelődést*” (Róm 5,8-11). Vagyis Pál apostol a teológia nyelvén mondja el mindazt, amit az Úr Jézus apostolainak mondott és amit a Golgotán értünk tett.

Mindez azonban csupán eszmei síkon megfogalmazott teória lenne, ha az eddig elmondottakon kívül nem lenne egy sokkal nagyobb bizonyító érv a birtokunkban. Azt ugyanis, amit az Úr Jézus elmondott a példabeszéd tékozló fiáról, vagy az elcsatangoló bárányról, és mindazt, amit a bűnösökkel tett Galileában, Júdeában, azt maguk az apostolok is, mint bűnösök tapasztalták. Jézus Urunk ugyanis nem egyszer közvetlen közletről látta tanítványainak hibáit, sőt súlyos vétkeiket; kell-e nagyobb bűnre utalnunk, mint Péter apostoléra, aki Nagypéntek reggelén háromszor egymás után megtagadta mesterét!? Hogy kinek és hányszor kell megbocsátani, és hogy mikor miért halt meg Jézus, és hogy mit jelent a Pál apostol által megfogalmazott kiengesztelődés, azt elsőként Jézus apostolai és tanítványai élték át. Ők hitelesítik mindazt, amiről eddig szó volt!

* * *

Az eddig elmondottakban nem találunk halvány utalást sem az egyházra. Bár szó volt munkatársak kiválasztásáról, de ez még nem jelenti azt, hogy Jézus rajtuk keresztül akarja építeni a jövőt. Mindössze arról tárgyaltunk, hogy három éven keresztül beavatta őket abba az új lelkiségbe, mely csak gyökerében volt ószövetségi, valójában új hitigazságokkal és új erkölcsi normákkal ismertette meg őket abban az ún. szemináriumban, melyeket az Újszövetség irataiban örökítettek meg az apostolok és evangelisták. Szándékosan a jézusi üzenet tartalmára összpontosítottam a figyelmet, rámutatva arra, hogy hogyan vezette be az Úr Jézus a tanítványokat a legfontosabb titkokba, magatartási normák merőben új világába. A megtestesített teológiának ismertetése volt a célom, és igyekeztem organikusan felépíteni azt az élményvilágot, melyet az apostolok a Jézussal együtt töltött három év alatt magukénak tudtak. Azonosultak Mesterük gondolat- és érzésvilágával, ha nem is tudták oly megrázó szavakkal kifejezni magukat, mint később Pál apostol: „Élek ugyan, de nem én, hanem Krisztus él bennem” (Gal 2,20). Természetesen e tartalmi összegezés csak néhány alapvető szempontra mutatott rá, – azokra az elemekre, melyek eleinte csak ösztönös megérzések lehettek, tudatalatti meglátások („ki lehet ez, akinek még a vihar is engedelmeskedik?”), később azonban megdönthetetlen és kikezdhethetetlen élménnyé, életté kovácsolódtak bennük!

Az evangélium nyíltan beszél Jézusnak erről a „módszeréről”, nevelői stílusáról: lépésről lépésre, fokozatosan haladt előre. Engedte, hogy kérdéseket tegyenek fel, – máskor ő kérdezte őket, hogy rávezesse tanítványait egy-egy igazság megértésére vagy átélésére. Magához láncolta őket, de úgy, hogy közben ilyen szavakat is mondott: „Ti is el akartok menni?” – És hogy rájöjjenek személyiségének legbensőbb titkára, faggatta őket: „Kinek tartotok engem?”

Ennek a három évig tartó együttlétnak (szemináriumnak) az volt a célja, hogy saját hazájukban és az évszázadok óta érvényben lévő ószövetségi keretben kiformalja bennük az újszövetségi (krisztusi) embertípust. Éppen ez okozta a sok feszültséget, a sok kérdőjelet; lényegét tekintve ez a kettőség, a réginek és az újnak összeütközése és az ettől való rettegés vitte tagadásba Pétert, és a többiek is ezért hagyták magára Mesterüket. Jézus tudatosan befejezetlenül hagyta tanítását, – ezért mondta az apostoloknak az utolsó éjszakán: „Még sok mondanivalóm volna, de nem vagytok elég erősek hozzá” (Jn 16,22). Ha valamit nem értettek, a Vigasztalóra, az eljövendő Szentlélekre mutatott rá: Ő majd elvezeti őket a teljes igazságra (Jn 16,13), – és erre az apostolok gyakran utalnak is. A nagy összefüggéseket csak Húsvét és Pünkösd után vették észre.

II. Az Úr Jézus egyházalapítási szándéka

Miután Jézus evangéliumi üzenetének legfontosabb *tartalmi elemeit* legalább körvonalalaiban megvizsgáltuk, összpontosítsuk figyelmünket arra, hogy mikor és hogyan adta tudtára apostolainak *egyház-alapítási szándékát*. Ezen a téren is a fokozatosság, a lépcsőzetes felvilágosítás figyelhető meg az Úr részéről. És ez teljesen érthető, – hiszen először a lélekformálás, a tartalom kell, és utána jön a keret, a szerkezet, a váz!

Aligha hihető, hogy a tanítványokkal való első találkozáskor szóba jött bármi is az egyházzal kapcsolatban. Jóllehet a csodálatos halfogás után, amikor Péter és társai a csoda láttán „lábához vetették magukat”, Jézus ezeket mondotta Simonnak: „*Ne félj! Ezentúl emberhalász leszel*” (Lk 5,11). Máté és Márk evangéliumában az Úr Jézus ezt nemcsak Péternek, hanem a többi apostolnak is mondja: „*Jöjjetek utánam. Én emberhalászokká teszek titeket*” (Mt 4,19; Mk 1,17). A kifejezés szokatlan. Jahve nem emberhalászoknak nevezte prófétáit. Ha az ószövetség stílusát folytatta volna, akkor az apostolokat, például, nevezhette volna fazekasoknak, mert a lágy agyagot a korongra téve saját munkájukkal és ügyességükkel formálják, – de nevezhette volna őket saját mesterségére utalva ácsoknak is, hiszen fűrészelni, vágni, hasítani, gyalulni is tudni kell annak – jelképesen szólva – aki lelkekkel, jellemformálással foglalkozik.

Vajon Simon és társai mit éreztek a szó hallatán? Annyi bizonyos, hogy sok mindent rejt magában a fogalom. Tudván, hogy milyen hivatásuk van az apostoloknak, lelki vezetőknél, papoknak, nagyon találónak érezzük az „emberhalász” elnevezést. Ez nem fazekas munka! Nem formálhatjuk ízlésünk, kedvünk, akaratunk szerint a lelkeket, – és nem is ács munka! Nem lehet kettéfűrészelni személyiségeket; vésővel, kalapáccsal, gyaluval nem lehet lelkeket

gyógyítani. Viszont Simonék foglalkozása, a halászás, nagyon megközelíti azt, amit az Úr elvár mindenkori apostolaitól. Mindenekelőtt a nyugalmat, a végtelen türelmet, az alázatot, a sikertelen halfogások esetében. (Hányszor mondták Jézusnak a halász-apostolok, hogy egész éjjel semmit sem fogtak!) Közös vonás az is, hogy a halászok lényegében kiszolgáltatott emberek: hiába erőlködnek, ha egyszer nem arra felé „húznak” a halak, amerre az ő bárkájuk halad. Sok összetevője van ennek a mesterségnek, – akárcsak az emberhalászok „mesterségének”. – Ha kezdetben nem is, de Pünkösöd után bizonyára megértették, hogy az Úr Jézus miért nevezte őket már ismerkedésük kezdetén „emberhalászoknak”.

* * *

Az Úr Jézus egyház-alapítási akaratáról kívánok most elgondolkodni. Az evangéliumok tanulmányozása alapján a biblikusok három pillért említenek. Ezek: a) a Máténál olvasható „Tu es Petrus = Te Péter vagy, azaz Szikla”, b) a feltámadás utáni négyszemközti párbeszéd Péter apostollal a Galileai tó partján, – és c) végül annak az ígéretnek teljesítése, mely szerint az Úr Jézus a világ végéig velünk marad.

E három közül egy is elég lenne ahhoz, hogy Jézus Krisztus szándékát megismerjük és bizonyítsuk: valóban akart egyházat alapítani. – De arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy az újszövetségi iratok utalásain kívül még más bizonyíték is létezik; vagyis – tegyük fel – hogyha az evangelisták egyetlen egy mondatot sem örökítettek volna meg, a fő argumentum a logikában és magában a történelmi tényben hordja bizonyító erejét. A logikai érvelést – mint a fejezet végén látni fogjuk – Aranyszájú Szent János remek írása tartalmazza, – a történelmi tény pedig azt igazolja, hogy ez a jézusi egyház kétezer év óta él és működik. Ez pedig azt jelenti, hogy van kezdete, mint ahogy a Fekete tengerbe ömlő Duna is szükségképpen valahol, több ezer kilométer távolságban egy forrásból indul el. A művelődéstörténelem legújabb ága, az ún. hatástörténelem nyíltan vallja, hogy az események, történések megértésénél nélkülözhetetlen az okság elvének alkalmazása (ok és okozat!). Minél átütőbb és szerteágazóbb egy személynek, egy intézménynek hatása a történelemre, annál biztosabb és bizonyíthatóbb a kezdetnek, a forrásnak szükségszerűsége.

Maradjunk azonban az említett három evangéliumi utalásnál; számunkra ez a legfontosabb és legmegbízhatóbb érvelés.

a) Különleges szikla

Az értelmet és a fantáziát egyaránt izgalomban tartja a görög filozófusnak, Herakleitosznak, az a felfedezés számba menő megállapítása, hogy a világon minden mozgásban van. A panta rei nemcsak a makro-, de a mikrokozmoszra is érvényes, és az emberiség történelmében, sőt az egyes személyek sorsában is igazolható. Éppen ezért merész vállalkozó az, aki ebben az alapsejtekig mozgásban, kavargásban lévő univerzumban, vagy akár e földtekén olyan sziklát akar teremteni, mely fix, kikezdhetetlen és a belé kapaszkodókat megvédi a megsemmisüléstől. Márpedig az Úr Jézus épp erre vállalkozott. Az evangélium jóvoltából erről a különleges vállalkozásról pontos beszámoló készült.

A kérdésnek van egy előzménye: egy példabeszédben mondja el az Úr Jézus, hogy kétféleképpen lehet házat építeni! Lehet alapozás nélkül, csak úgy pusztá földre, akár a homokra rátenni a házat. Hogy ezt csak felelőtlen, örült emberek teszik, azzal érzékelteti, hogy nyomban e mondat után a várható következményekre tereli a figyelmet: jön a vihar, az orkán, az ár, és elsöpri a homokra épített házat. Ezzel szemben és ennek ellentétéjeként szóba hozza a másik építkezési módot: előbb meg kell vizsgálni a talajt, fundamentumot kell készíteni, sziklára (betonalapzatra) kell felépíteni a házat, mely aztán ellenáll minden viharnak, orkánnak, áradásnak. Természetesen ebben az esetben is, mint Jézus Urunknál mindig, nem mérnöki,

építészeti szaktanácsadás miatt hangzik el mindez, hanem példaként említi, hogy megértesse magát hallgatóival: a Krisztus-követésnél is ugyanez a követelmény. Hiába szeretne valaki keresztény lenni megalapozott hit és Isten iránti engedelmesség nélkül, mert az élet ezernyi vihara előbb-utóbb úgyis elsöpri, és egész élete romhalmazzá válik. (Lk 6,46).

Ezzel a példával csupán jelezni kívánta, hogy sokat foglalkozott a szikla-gondolattal, mint nélkülözhetetlen alappal, akár képletes, akár tényleges építkezésről legyen szó.

Az elmondottakból annyit máris következtetésként levonhatunk, hogy az Úr Jézus még egy közönséges házikó, pláne egy családi ház esetében is nélkülözhetetlennek ítéli a komoly alapozást. Eleve még nagyobb szükségét látja ennek, ha életének, megváltói hivatásának „építményéről” van szó, vagyis arról a bázisról, melyet Ő következetesen Isten országának nevez.

Azt azonban már most, a kezdet kezdetén jó és hasznos lesz megjegyezni, hogy Jézus Urunk ezúttal sem emberi mértékkel dolgozik. Mi ugyanis egészen másként „alapozunk”: mindent előre kiszámítunk, és az esetleges zavaró körülményeket eleve semlegesíteni, sőt kiiktatni szoktuk. Az Úr Jézus viszont életének első percétől kezdve a nem várt, az előre nem látható, ki sem számítható megoldásokkal lepi meg a világot. Ehhez nagyon nehéz hozzászoktatni észjárásunkat, de még Simon Péteréknek is óriási problémát jelentett. Ezért kapják a kemény dorgálást, figyelmeztetést: emberi módon és nem Isten tervei szerint gondolkodtok. Nem véletlenül mondják az evangéliumot tanulmányozó nagy gondolkodók, hogy a „jézusi filozófia” az élet legnagyobb kérdéseiben fejetetejére állított logikával lát, ítél és cselekszik. Mindezt alátámasztják az itt következő evangéliumi beszámolók, melyek elmondják az egyház alapozásának jézusi tervrajzát, isteni logikáját. Ha „emberi módon gondolkodunk”, aligha fogjuk helyeselni, sőt illogikátlannak mondanánk.

Azt már tudjuk, hogy az Úr Jézus találkozások alkalmával hívta meg az egyháza számára alkalmasnak ítélt személyeket. A sok közül egyről számoltam be a fejezet elején, a János és András halászokkal történő találkozásról, melynek *időpontját* is tudjuk (egy bizonyos napnak „a tizedik órája”).

Most egy későbbi párbeszédnek leszünk szemtanúi, melynek *időpontját* nem, de a *helyét* tudjuk. És ez épp ebben a témában, vagyis az egyház alapozásának kérdésében óriási jelentőségű.

A hely Galileától északra, a Jordán forrásvidékénél található. Ezt Máté evangélista így rögzíti: „amikor Jézus Fülöp Cézaréájának vidékére érkezett...” (16,13). Nevezetes hely volt ez. Egyrészt pogány kultikus szertartások színtere volt Pán istenség tiszteletére. Heródes, a szolgálalküretű hűbéres azzal akart Augustus császár kedvébe jární, hogy tiszteletére templomot épített, méghozzá hatalmas *szikla talapzatra*, fehér márványból, mely nappal vakító fényárban úszott. Fia, „Fülöp negyedes fejedelem” kedvelt tartózkodási helye volt ez a város. Így lett az Augustus miatt Cézaréának nevezett város „Fülöp Cézaréája”.

E sziklára épített márvány építmény környékén zajlott le az a különös beszélgetés, melynek Jézus volt a kezdeményezője. A felől tudakozódott, hogy kinek tartják őt az emberek, és kit látnak benne maguk az apostolok? A különböző minősítések után a csoportban különös tekintélyre szert tett Péter apostol egyértelmű választ adott az Úrnak: „Te vagy a Messiás, az élő Isten fia” (16,17). Nem csak az apostolokat lepte meg ez a vallomás, de látszólag Jézust is, és azonnal észrevette, hogy isteni kinyilatkoztatás révén jutott Péter erre a következtetésre: „nem test és vér (vagyis nem emberi okoskodás), hanem az én mennyei Atyám nyilatkoztatta ezt ki neked”.

És az Égből jött kinyilatkoztatás után azonnal elhangzik egy másik isteni végzés: „Te pedig kő vagy, vagyis szikla (petra = Petrus). Erre a sziklára építem Egyházamat, és a pokol kapui nem vesznek erőt rajta.” És hogy a jelenlévő apostolok Péterrel együtt vegyék tudomásul, hogy

nem jelképes értelemben vett szavak ezek, ezért a sziklára épített várnak a kulcsát is átadja az első apostolnak, és ősi szokás szerint a vár kulcsával együtt a vár feletti hatalmat is ráruházta: „Neked adom a mennyország kulcsait...” (16,19).

A biblikusok többsége felhívja a figyelmet azokra a körülményekre, melyek valóban elgondolkoztatóak. Egyrészt aligha volt véletlen, hogy az Úr Jézus ezt a helyet választotta ki egyháza alapításának kinyilvánítására. Döbbenetes a két hatalom, a két sziklára épült „vár” szembeállítás. Velük szemben ott ragyog a világ legerősebb hatalmának, az evilág urának sziklára épített és éppen ezért sziklaszilárdan álló, bevehetetlen vára, – és ezzel a vakító fényű sziklavárral szemben, mondhatnánk így is: „árnyékában” elhangzik egy isteni kinyilatkoztatás a földi eszközök, katonai bázisok és stratégiák nélküli lelki hatalom láthatatlan sziklájáról. Ott az összpontosított földi hatalom ereje, itt Jézus a maga választotta egyszerű halászokkal, a mennyország kulcsaival a kezükben.

Ez a felállás változatlanul tart különböző alakzatban, más-más variációban kétezer éve. Ennek a víziójában élt Ágoston, kezében a Civitas Dei-vel és Loyolai Ignác, rámutatva a két zászlóra, az egymással ádáz harcot vívó két táborra. De ennek jegyében harcolt Isten ellen Augustus császár és Heródes és az összes „hűbéres”, legutóbb Hitler és Sztálin (Ez utóbbi – állítólag – gúnyosan azt kérdezte a lelki hatalmat képviselő pápával kapcsolatban: hány hadosztálya és hány tankja van?)

A vízió valóban megrázó és a logika ténylegesen – emberi értelemben véve – fejetetejére állított. Egyik oldalon állig felfegyverzett, minden eszközzel ellátott, minden ellenséget megsemmisíteni tudó hatalom, – a másik oldalon a Messiás, az élő Isten fia, aki viszont nem akar király lenni, nem engedi megkoronáztatni magát, hatalmát állandóan rejtegeti, és megtiltja övéinek, hogy Nagypéntek előtt elhíreszteljék róla az igazságot, messiási mivoltát. Az egyik oldalon a kard, – a másik oldalon az a kereszt, melyről épp most, itt Fülöp Cézáréjában kezd beszélni Pétereknek. A káosz teljes kezd lenni bennük, hiszen már-már elhitték, hogy ők is részesei lesznek a Messiás hatalmának. Illogikátlannak, az emberi okoskodással összeegyeztethetetlennek ítélik a kereszt botrányát, pedig még csak arról beszélt Jézus, hogy őt magát fogják üldözni és keresztre feszíteni, – még nem is tudják, hogy ő rájuk is ez a sors vár. (Még egyelőre nem tudják összetenni az egyes mozaikszemeket egységes képpé)...

Van tehát egy szikla, kéfa, melyről egyelőre csak Jézus tudja, hogy erősebb minden földi és pokolbeli hatalomnál. Csak Pünkösöd után, a Lélek segítségével történő teljes megtérésük után értik meg ők is, de mi is, a Szikla titkát. Ennek megértéséhez a Lélek logikájára van szükség!

Ha mélyebben belegondolunk abba, amit az Úr Jézus Fülöp Cézáréjában tett, a teremtés fogalma jut eszünkbe. A teológiai okfejtés helyett az egyházatyák, különösen Szent Ágoston megrendítő „misztikus” meglátására utalok: Deus creando aliquomodo extasim passus est. Az extasim passus est kifejezéssel azt akarja érzékeltetni, amit az ember akkor érez, amikor minden elképzelést felülmúlón szeret, szinte kilép önmagából, vagyis extázisba esik.

Ezt a gondolat- és igazságsort átvive témánkra, az Egyházra, beláthatjuk, hogy itt Jézus teremtő aktusáról van szó: valami olyan jelenik meg a történelemben, ami eddig nem volt, és aminek létezése – az első perctől a világ végéig – Jézus Krisztus akaratától függ. Ha párhuzamot keresnénk, akkor a Genezisben elhangzott: „teremtsünk embert” említeném. Ott az Isten „képére”, hasonlóságára teremtette az Úr az embert, – itt az apostolok, tanítványok szemeláttára teremti meg az Úr Jézus saját alteregóját, az egyházat.

Azt az egységet, lelki „szimbiózist”, ami Krisztus és egyháza között létezik, Pál apostol a misztika nyelvére fordítva a férj és feleség közti bensőséges szeretettel hozza párhuzamba. Ennek a szeretetnek nincs határa, – ha kell fölládozza életét is: „Férfiak szeressétek feleségeteket, amint Krisztus is szerette az egyházat, és fölládozta magát érte... Úgy szeresse a férj a feleségét, mint saját testét; hiszen saját testét senki sem gyűlöli, hanem táplálja, és gondozza, akárcsak Krisztus az egyházat. (Ef 5,26)

A Pál apostol által megfogalmazott és a teológia mistica nyelvén kifejezett gondolatok még jobban alátámasztják azt a meglátást, hogy a szikla = egyház (petra = Petrus) létrejöttekor teremtői aktus történt.

Az egyház „teremtésének” egy-egy mozzanatát rögzítik az evangéliumok. Ha a tényeknek megfelelő választ akarunk kapni az imént megfogalmazott központi kérdéseinkre, hogy ti. akart-e Jézus egyházat alapítani, akkor ezeket a mozzanatokot kell aprólékosan és a tudomány, a történelem, a nyelvészet eszközeivel megvizsgálni. Megéri. Elvégre legnagyobb kincsünkről, az egyházzal van szó, vagyis életünk, hitünk függ tőle.

b) „Simon, jobban szeretsz, mint ezek”?

Sok minden történt azóta, hogy az Úr Jézus Simont Péternek nevezve sziklaként a történelem kiszámíthatatlan fürgetegébe állította. Hamar világossá vált, hogy a szikla szilárdsága nem Péter jellemére, személyiségének büntetlenségére vonatkozik. A nagypénteki tagadás ellenére a szikla, szikla marad. Épp itt rejtőzik az a titok, hogy az egyházat Krisztus teszi erőssé, szentté, még akkor is, ha Péter gyarló. A pokol praktikája sem azért nem tudja legyőzni az egyházat, mert papjai büntelenek, hanem azért, mert Krisztus szentsége védi!

Vajon akkor mi az, amit Jézus feltételként szab meg Péternek és a mindenkori apostoloknak? Az, hogy *mindennél és mindenkinél jobban szeressék őt*. Míg az előbbi jelenet kikezdetlen, kemény, mint a szikla, addig ez a húsvét utáni annyi melegséggel, szívvel, érzellemmel telített, mint egy vallomás. Érződik Jézus minden mozdulatán, hogy valami nagyon fontosat, szívéhez legközelebb álló titkot akar megosztani Péterrel. A szöveg összefüggéseiből kitűnik, hogy legnagyobb kincséről, az egyházzal akar Péterrel beszélni. Nem azt kérdezi tőle, hogy hogyan tudta megtagadni őt. Még azt sem akarja megígértetni vele, hogy ezentúl mindig mindenben nem emberi módon, hanem Isten tervei és gondolatai szerint fog cselekedni (Mk 8,33), – olyat kérdez tőle, ami lényegében minden mást magában foglal: tudsz-e engem igazán, mindenkinél jobban szeretni?

És ez azért lényeges, Jézus számára „életbevágóan fontos” kérdés, mert a felelettől teszi függővé, hogy legnagyobb kincsét: nyáját, híveit, követőit rábízza-e Péterre? Keleti szokás szerint a nagyon fontos dolgokat többször, legalább háromszor megismétlik, – nemcsak a kérdést, de a feleletet is! Itt tehát többről van szó, mint a nagypénteki tagadás „rendezéséről”, Péter bűnbánatáról. Ti. ahányszor azt kérdezte az Úr Jézus Pétertől, hogy szereti-e őt, az igen válasz után mindannyiszor ünnepélyesen rábízta egyházát, átadván neki a főpásztori hatalmat! Az említett keleti ősi „joggyakorlat” (szokásjog) szerint ugyanis, ha valakire valamilyen jogot ruháztak rá, akkor az átadási formula megismétlésével a jog – következményeivel együtt – átszállt arra, aki előtt a formula szövegét elmondták.

Amit tehát annak idején Fülöp Cézareájának vidékén, szemben a vakítóan fehér fejedelmi palotával megígért Simonnak = Péternek, az mostantól lép életbe! Vagyis átadta neki a mennyország kulcsát! (vö.: Mt 16,18).

Azért említettem az elején, hogy ez a jelenet olyan, mint egy vallomás, mert legjobban az esküvői (=”eskü”) kérdéshez hasonlít: a pap kölcsönös vallomástevésre kéri fel a házasulandókat: „*Szereted-e a jelenlévőt?*” Érthető, hogy csak ennek kijelentése és esküvel történő megpecsételése után jöhet létre a stórával „összekötött”, megáldott szentségi házasság...

Az Úr Jézus és Péter között is ehhez hasonló történt. Erre nem annyira Jézusnak volt szüksége, mint Péternek; ezzel tudatosodott benne, hogy attól kezdve ő (és apostoltársai és utódai) a krisztusi nyáj: az egyház őrzője, felelőse Isten és ember előtt!

Összefoglalva a lényegét: a Húsvét utáni tóparti jelenet hármaskérdése és az arra adott háromszori felelet annyiban tér el minden egyéb jogi formulától és jogszokástól, hogy itt nem csupán jogról van szó (az igazi házasságnál sem!), hanem Isten és ember, Jézus és az apostol

legmélyebb viszonyáról, a Szeretetről. Csak ennek biztos tudatában és birtokában bízza Péterre (és ránk!) a „nyáját”, vagyis a híveket!

Tulajdonképpen az Úr Jézus itt most semmi mást nem tesz, mint vallomásra készíti Pétert, és nem is követel valami újat Pétertől. Hiszen három éven keresztül – mint láttuk e fejezet elején – semmi másról nem beszélt az apostoloknak, az őt követőknek, de a bűnösöknek, a zsidó törvények értelmében „tisztátalanoknak”: cédáknak, vámosoknak, de az írástudóknak, farizeusoknak, papoknak sem – csak erről: Isten maga a szeretet, akit Atyának, Abbanak szabad hívünk. Az ő szeretete abban nyilvánult meg, hogy Fiát, Jézus Krisztust küldte a világba, hogy általa éljünk és hogy megtanuljuk tőle, mi is a szeretet. Mert ha Isten így szeretett minket, akkor nekünk is szeretnünk kell egymást (1 Jn 4,7-21)... Pétert épp ez bővölte el három éven keresztül, ezért volt képes otthagyni mindent. Rádöbbent, hogy Jézusnak attól az Istentől nincs nyugta, aki ilyen irgalmas szívvel tud szeretni minden embert, a legbűnösebbet is, – még őt is, aki pár héttel ezelőtt még azt is letagadta, hogy valaha is látta őt, nemhogy tanítványa lenne.

Igen, most jött el Péter órája! Megértette, hogy mit is akar az Úr Jézus ezzel a neki szegzett háromszoros kérdéssel! Érezte, hogy mi a tétje vallomásának! A „jobban szeretsz, mint ezek” mögött az a kérdés húzódik meg, hogy te is olyan szenvedélyes odaadással fogod szolgálni az evangéliumot? Te is képes leszel életedet is odaadni egyházaért, vagyis értem? Mert ha igen, akkor minden lelki hatalmat átadok neked.

Ezért oly megható ez a kérdés és Péter válasza: Uram, Te mindent tudsz! Tudod, hogy mennyire szeretlek Téged, egyházadat, nyájadat.

Akart-e Jézus egyházat alapítani? Ha semmi más utalás (pl. Mt 16,17) nem maradt volna fent, csak ez az iménti jelenet a hajnali tóparti párbeszédből, elegendő lenne annak bizonyítására, hogy mi volt Jézus szándéka és hogy milyenek gondolta el egyháza működését. János evangéliumának 21. fejezete világos választ ad a megfogalmazott kérdésekre: Az egyházat Jézus szeretete hozta létre és a szeretet tartja fenn – a világ végéig.

c) „Nem hagylak árván titeket”

Ami egyszer a történelem színére lép, szükségképpen a tér és az idő kategóriájának vonzatába kerül. Mivel az „Ige testté lőn és közöttünk lakozék”, érthető, hogy ő sem kivétel ez alól. Bármit mond és tesz, bármit alkot, szükségképpen magán hordozza a múlt-jelen-jövő időbeliségét. Ennek tükrében kell szemlélünk Jézusnak utolsó vacsorán elmondott szavait: ne nyugtalankodjatok... elmegyek, de visszajövök... nem maradtok árván, mert veletek maradok... (Jn 14,18 stb).

Úgy szoktuk ezt mondani: hogyan tovább? – Azt már láttuk imént, hogy Jézus épp ennek tudatában akarta létrehozni az egyházat, melyben az általa kiválasztott, meghívott apostolok folytatják a lélekmentést, vagy ahogy ő mondta: „emberhalászat”.

Az Úr Jézus nagyon jól ismeri emberi voltunk elesettségét, – tudja, hogy nincs a világmindenségben árvább lény, mint az ember. Maga az „árva” szó Jézus ajkán, jelzi, hogy nagyon foglalkoztatta őt a mi árvaságunk.

Ha belemélyedünk a fogalom metafizikai mondanivalójába, eleve érezzük, hogy szükségképpen meg kell oldania valamit, ami már a jövőben fog megvalósulni! Vagyis csak abban az esetben nem leszek árva, ha valaki atyai-anyai szeretettel törődni fog velem. Mert ha nem, akkor minden marad a régiben, és továbbra is árva maradok. Ha valaki kijelenti, hogy „nem hagy árván”, az önmagában hordja a megoldás valamilyen formáját, és kizárja a kilátástalanságot.

Az Úr Jézus ígéretéhez híven, valóban feloldotta árvaságunkat. Nemcsak azzal oldotta fel, hogy teremtői gesztusával létrehozta az egyházat, melynek életét, működését a világ végéig a maga választotta apostolaival hajtja végre, de két módot, két megoldást is adott. Ebben is szeretete és isteni – szabad így mondani – zsenialitása lüktet és ejti rabul az embert. Íme!

a) „Ahol ketten-hárman összegyűlnek a nevemben, ott vagyok közöttük” (Mt 18,19). Bár a történelem folyamán Jézusnak ez az ígérete soha nem ment feledésbe, de érdemes megfigyelni, hogy különösen az üldöztetések idején válik kézzel fogható valósággá. Már a kezdet kezdetén az apostolok idejében is ez a titokzatos, de valós jézusi jelenlét adott erőt, lelkesedést, fantáziát minden munkájukban. Amikor az egyház élvezi a szabadságot, amikor körmeneteket, katolikus nagygyűléseket tarthat, elhalványul ez a misztikus jelenlét, de helyette Isten országának külső ereje, lenyűgöző nagysága, a „Világhódító kereszténység”, a Diadalmas világnézet dominál. Az bizonyos, hogy e nélkül nem lennének kölni dómok, párizsi Notre Dame-ok, reimsi székesegyházak és aligha épült volna fel a Capella Sistina.

Amikor azonban széjjelrobbantják a biztonságot jelentő külső egyházi keretet, amikor tilos a templomon kívül minden, ami keresztény, akkor a mi korunkban is ismert ún. „kiscsoportok” erejét éppen ez a krisztusi jelenlét biztosítja és élteni. Az elmúlt hírhedt „negyven év” alatt így élt Jézus velünk és bennünk, – a börtönök pincéjében, a családok meghitt otthonában, lelkinapokra, kirándulásokra is velünk jövő Jézus jelenléte ismert és érezhető valóság! – És amin különösen érdemes a ma keresztényének elgondolkodnia: ehhez nem kell kövekből épült katedrális, mely épp napjainkban sokszor, sokhelyütt kong, mert hol vannak az imádkozó hívek, közösségek? Egyfajta fordított arányt lehet megfigyelni! Minél inkább fogynak a külső keretben élők és gondolkodók, annál jobban növekednek a kiscsoportokat kedvelő hívek! Az Úr Jézusnak erről a jelenlétéről szól könyvem második része.

b) *Eucharisztia*. A „nem hagylak árván titeket” nemcsak érzelmi kijelentés volt Jézus részéről. Keresztrefeszítése előtti este az Utolsó vacsorán valóban szeretetének legnagyobb jelét adta. Hitünk szent titkát, a misterium fidei-t rábízta apostolaira, akik mindmáig legszentebb feladatuknak tartják, hogy naponta bemutattva szentmise áldozatukat, közénk hozzák Jézus Krisztust a kenyér és bor színe alatt.

Mivel az Eucharisztia az egyház legnagyobb kincse és egyedül ő birtokolja, ezért könyvem végén külön fejezetben kívánok róla írni. A szentségek között érthetően az Eucharisztia a központi helyet foglalja el, hiszen nemcsak kegyelem közvetítő, hanem minden kegyelem forrása. Árvaságunkat éppen az Eucharisziában oldja fel az Úr Jézus. Valóban velünk van mindennap a világ végezetéig!

A II. Vatikáni Zsinat után az egyházban *új módon tudatosult* Jézusnak egy évszázadokon át kevésbé hangsúlyozott jelenléti formája: *Jézus jelenléte a nevében összegyűlt közösségében.* (Mt 18,20) Korunk egyházának új – nem kézzel épített – templomokat kell emelnie Jézus számára az egyházi közösségek által. Csak ha ezek a nem kőből alkotott templomok megépülnek, akkor fognak újra megtelni ma üresedő kőtemplomaink. – Jézus nem az Eucharisziáról, hanem övéinek szeretetközösségéről ígérte, hogy a világ erről fogja felismerni az Atyát. A mai kor emberének általában előbb a Krisztusi közösség templomába kell belépnie ahhoz, hogy utána beléphessen az egyház és az Eucharisztia templomába.

III. Az egyház evangéliuma

A most következő fejezetben arra szeretnék rámutatni, hogy a címben szereplő ún. ősmódelhez a négy evangéliumban olvasható igazságokon kívül szervesen hozzátartozik mindaz, amiről az első Pütkösöd utáni évtizedekről számolnak be az Apostolok Cselekedetei a szemtanúk elmondása alapján. Jézus élete ugyanis nem fejeződik be az evangéliumok leírásával. Sőt, épp halála után kezd élni egy olyan „dimenzióban”, mely rendkívül izgatta a zsidókat. Ismerjük Porcius Fesztusnak, Judea helytartójának (60-62) azt a beszámolóját, melyet II. Heródes Agrippának mondott a Cézarea-i börtönben ítéletre váró Pálról. Kiderült, hogy a főpapok vallási okok miatt akarták halálra ítélni „valami meghalt Jézust illetően, akiről Pál azt erősítette, hogy él” (Ap. Csel. 25,19).

Azt hogy Jézus tovább él az egyházban, oly alapvető igazsága hitünknek, hogy e nélkül érthetlenné és hihetlenné válik a mögöttünk hagyott 2000 év, és mindaz, amit az emberiség át fog élni a történelem utolsó órájáig! És nemcsak Fesztust és nemcsak Agrippát döbentette meg Pál állítása és vallomása a még mindig élő és most is élő Jézusról, hanem a mai kor emberét is. Gabriel Marcel, a híres francia gondolkodó előszeretettel és gyakran vette kezébe az Újszövetség legrégebb írott dokumentumát, Pál apostolnak a Korintusiakhoz írt első levelét, hogy újból és újból végiggondolja Pál apostolnak azt a mondatát, mely megmásíthatatlanul és meggyőzően kijelenti: „Ha Krisztus nem támadt fel, hiábavaló a ti hitetek” (1 Kor. 15,15). A „nem hagylak árván titeket” csupán retorikai szólamná zsugorodnék a feltámadás nélkül, melyet Pál vallomásának idején a még mindig élő szemtanúk igazolnak (15,3-9). Ezt állítja a többi apostol is, Péterrel az élen: „Isten feltámasztotta őt... ennek mi mindannyian tanúi vagyunk” (Ap. Csel. 2,33).

Ez tehát az apostoli ígértetés struktúrájának gerince és veleje. Ebbe a történelmi és ugyanakkor természetfeletti valóságba kell beleélni magunkat, ha Krisztus egyházának lényegét kívánjuk megérteni és magunkévá tenni. Ha másként közelítjük meg, akkor az egyház nem lesz más, mint baráti társaság, mint Jézus emlékének jámbor, olykor meg agresszív ápolása, egyfajta keresztény értékeket őrző, filozófiai vagy inkább humanista hagyomány, valamiféle lelkeségi irányzat, esetleg kezdetben sikeres, majd kudarcot kudarccra valló társadalmi, politikai mozgalom a „Jézus Krisztus szupersztár” jegyében...

Napjainkban annyiszor kérdezik tőlünk: milyennek akarta az Úr Jézus az egyházat? Hiteles és megbízható választ az Apostolok Cselekedetei nyújtanak, hiszen Jézus legszűkebb baráti köre, tanítványai, munkatársai épp arra vállalkoztak, hogy megvalósítsák mesterük akaratát annak a Szentléleknek mindent átható és megvilágosító erejével, akit Pütkösdkor kaptak. Gyökerében lényegét tekintve az Apostolok Cselekedetei élő dokumentuma mindannak, amit az egyház az első évtizedekben tett. Tehát amit most mi az „egyház evangéliumának” nevezünk, nem más, mint az Apostolok Cselekedetei. A biblikusok külön tárgyalják a szerzővel kapcsolatos igen lényeges és érdekes tudnivalókat. Köztudott, hogy az egyház evangéliumának, vagyis az Apostolok Cselekedeteinek szerzője az a Lukács görög származású orvos, aki nemcsak művelt ember, de kiváló író is volt. Sőt valósággal történészi oknyomozással törekszik mondanivalójának hitelességére mindkét írásában. Tőle származik a harmadik evangélium és ugyancsak ő írja az Apostolok Cselekedeteit. A stílus azonosságán kívül mindkét írását ugyanannak az előkelő, pogányból megtért rómainak ajánlja, Teofilnak, akit mindenről pontosan tájékoztatni akar. A Biblia szaktudósai arra is felhívják a figyelmet, hogy épp az a Lukács írja az egyház evangéliumát, aki első művében, a harmadik evangéliumban annyiszor bemutatja az alakulóban lévő jézusi egyházat kiterjedtségének, egyetemességének dinamizmusában. Így tulajdonképpen egységes, egyetlen műnek tekinthetjük Lukács két

alkotását, a harmadik evangéliumot és az Apostolok Cselekedeteit. Bár nem tartozott az apostolok vagy a tanítványok szűk köréhez, bizonyosnak vehető, hogy nem is látta Jézust, mégis utolérhetetlen írói zsenialitással ábrázolja, élővé formálja Krisztust. Lukács evangéliumában Jézus önmagát prezentálja; az Apostolok Cselekedeteiben ugyanez a Jézus az egyházat produkálja.

Pünkösöd a Szentlélek teremtő aktusa

A pünkösdi csoda példa nélkül áll a vallások történetében. Mert azon a napon, amikor a Szentlélek kiáradása végbement, hiányzott az a személyiség, akinek nevéhez fűződött az új hit megalapozása. Nem volt jelen a názáreti Jézus, akit hetekkel korábban megfeszítettek, sőt el is temettek. A zsidó főpapok, a nagytanács, valamint a római hatóság, Pilátussal az élen befejezettnek vélték a kérdést Jézus személyével és mozgalmával kapcsolatban. A városban bujkáló és mesterükért rajongó tanítványok nem okozhatnak gondot. Közvélemény-kutatás számba menő nyomozásuk megállapította, hogy Jézus kivégzésével sikerült úgy megfélemlíteni a rajongók táborát, hogy aligha jöhet számításba egy új vallás, vagy vallási reform létrejötte. A mózesi hitet erős, stabil bástyák őrzik! Jézus hároméves vándortanítása különben is néhány galileai halászlegényt, parasztot, vámost és utcanót ejtett rabul. Ezek hézagos felkészültsége hogy okozhatna gondot a nagyműveltségű rabbik, írástudók, farizeusok mindenkit lenyűgöző teológiai és politikai stabilitásának. Hiába kapott lábra az a „hiedelem”, hogy Jézus feltámadott, és többek állítása szerint megfordult Jeruzsálemben is. Az évezredek során kifinomult vallási és hatalmi pozíciók megdönthetetlennek tünnek a zsidó vezetőknek, annál is inkább, mert a világ legnagyobb hatalmával, a római császárral, helytartójával szövetkeztek Jézus és mozgalma ellen. Így tehát még álmukban sem fordult meg annak lehetősége, hogy a messiási szekta újjáéled. Ezért a közelgő nagy ünnepre, Pünkösdre nem úgy készült a város vezetősége, mint Húsvétkor. Vagyis semmiféle óvintézkedést nem tettek. A mozgalom számukra nem létezett, hiszen egy kivégzett, fő nélküli szekta nem okozhat rendzavarást. Jézus küldetéstudata csak addig volt veszélyes, míg élt, s köztudott volt követőinek gyávasága.

Csakhogy minden másként történt! A sinai törvényadásra és aratási hálaadásra rendezett nagy zsidó ünnep hajnalán titokzatos esemény történt Jeruzsálemben, ahol tízezrek jöttek össze a világ minden részéről, hogy papjaik imáival és áldozataival hódoljanak Jahve templomában. A félelmükben rejtőzködő tanítványok ugyanis valami látomástól megittasodtak, tüzes lángnyelveket láttak és ettől a rendkívüli jelenségtől úgy felbátorodtak, hogy csak úgy, felkészületlenül, mezítlábasan az ünneplő tömegek elé álltak, bátran, és érvelni, teologizálni kezdtek. Szónokoltak, agitáltak egy keresztfeszített, lándzsával átdöfött szívű, vagyis meghalt, de feltámadt, élő ember, a názáreti Jézus nevében, aki a Szent és Fölséges Istentől megígért messiás. A titokzatos jelenséget a tömegek is tapasztalták, mert a galileai hanglejtéssel kiejtett arám beszédjüket mindenki, még a görögök is megértették.

Ehhez a megmagyarázhatatlan jelenséghez fűződik a Szentlélek megjelenése. Többen azt gondolták a jelenlévők közül, hogy ezek az egyszerű emberek leitták magukat, részekek, mert magukon kívül voltak, eksztázisba estek. Tény, hogy e mámoros pillanattól kezdve, egy égi jel intésére a galileai halászok akcióba léptek, és óriási hatással voltak egyre növekvő hallgatóikra. Ezzel megindult egy folyamat, amelynek vége beláthatatlan volt. Ami ugyanis itt Jeruzsálemben Pünkösdkor történt, csupán kezdete lett egy világraszóló vállalkozásnak, melyre maga Jézus adta az egyértelmű parancsot: „Menjetek, hirdessétek az evangéliumot az egész világon, és kereszteljétek meg minden népet az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében”. E néhány ember az első Pünkösdtől kezdve elhatározta, hogy ennek a parancsnak mindenáron eleget tesz. Csakhogy tizenkét emberrel az egész világ meghódítására vállalkozni több, mint vakmerőség. Ez a kis csapat jóformán semmi mással nem rendelkezett, mint Jézusukba vetett hitükkel. A

nagy vallásalapítók sikere abban rejlett, hogy személyiségükbe vetett hiten túl, kiválóan képzett embereik voltak, szónokok, szakképzett teológusok, gondolkodók, filozófusok, pszichológusok, szervezők, akik szóban, írásban terjesztették az alapító gondolatait. Jézus egyikkel sem rendelkezett; nemcsak írott dokumentumot nem hagyott hátra, de tanítványainak hite is a legutolsó pillanatig kétséget hagyott maga után! Mindenképpen igen nagy jelre, égi csodára volt szükség, hogy ebből a tudásban hiányt szenvedő, még nagycsütörtök éjjelén is bizonytalankodó, kételkedő csapatból világhódító harcosokat teremtsen bárki.

Az első pünkösöd ezzel a csodával lepte meg a világot! De ez nem azt jelenti, hogy ezután a tanítványokból tudós teológusok lettek. Kiderült, hogy Pünkösöd után is egyetlen erejük, lelki fegyverük Jézus személye volt, akinek nevében gyógyítottak, prédikáltak, érveltek és túrték a legkeményebb szenvedést is; az ő szeretetére épült fel érvrendszerük, keresztre feszítése lett teológiájuk, és a kereszta a jelvényük. Amikor a hatóságok ráébredtek, hogy Jézus messiási mozgalma mégsem szűnt meg keresztre feszítésével, már késő volt. Hiába akarták még írmagját is kiirtani e „gyanús” szektának, hiába végezték ki sorra Istvánt, a görög műveltségű diakonust, Jakabot, a 12 apostol egyikét, hiába botozták meg Pétert és Jánost, Jézus legkedvesebb tanítványait, az evangéliumi örömhír terjedésének nem tudtak gátat vetni. Az új Messiás-Isten igéi, eszméi futótűzként terjedtek Palesztina határán túl is, Athénban, Korintusban, Rómában, a pogány világban. Sőt Saul megtérése után ott még jobban, mint Judeában vagy Galileában. Mint száraz avarra a szikra, úgy terjedt a kegyetlen, embertelen világban az új eszme, a szeretet lángja. A rabszolgákat is Isten gyermekének valló, minden beteget, nyomorékot, kutasítottat is magához ölelő evangélium elindult hódító útjára, mert a boldogító örömhír nem ismer akadályt, országhatárt, osztálykülönbséget, testi vagy erkölcsi elesettséget. A keresztények Istene mindenkié térben, időben egyaránt mind a mai napig. A krisztusi eszmék örökérvényűségéhez nem férhet kétség, vonzása pedig éppen ragyogó tisztasága miatt ma is felmérhetetlen.

Természetesen most még vázlatát sem kívánom körvonalazni annak a remekműnek, melynek hivatalos neve Apostolok Cselekedetei (Akta) és amelyet a mai biblikusok előszeretettel az Egyház Evangéliumának neveznek. Inkább azokra a pillérekre hívnám fel a figyelmet, melyeken nyugszik az egyház katedrálisa. A történelmi áttekintés helyett azokra a szegletkövekre figyelek, melyek összefogják a Pünkösödkor létrejött apostoli egyház mennyezetének íveit, bordázatát. Amikor belső reformról beszélünk, mindig ezek restaurációjáról van szó. A szegletköv ugyanis maga Krisztus (Ef 2,20). A „restaurare omnia in Christo”, vagyis a belső reform legbiztosabb útja az ősmoddell, mint a Szentlélek kreatúrájával való azonosulás.

A négy pontban összefoglalt megfigyelések eligazítanak a jelen egyház problémáinak megoldásában is.

1. Már világosan kirajzolódik az egyház „személyi állományának” struktúrája. Körvonalazódik a hierarchiának, az apostoloknak, diakonusoknak, tanítványoknak és a híveknek feladatkörei. Az Úr Jézus által megadott és a Szentlélek irányításával létrehozott struktúra nem halott intézmény, hanem élő organizmus, melynek organumai, szervei, testiszellemi sejtjei vannak meghatározott feladatok elvégzésére. Mindenki tudja, mi a feladata, mit kívánnak tőle. Munkáját mindenki szolgálatnak tekintette, nem pedig állásnak. Nyoma sincs a hatalmi tébolynak vagy szereptévesztésnek. „Nem volna rendjén, mondta a 12 apostol, hogy az asztalnál szolgáljunk, s közben elhanyagoljuk az Isten igéjét. Azért testvérek, válasszatok ki magatok közül hét jó hírben álló, bölcs és Szentlélekkel eltelt férfit, akiket megbízhatunk ezzel a feladattal. Mi pedig majd az imádságnak és az ige szolgálatának szenteljük magunkat”. Még nevüket is felsorolja az Akta írója. A hiteles dokumentum egyértelműen igazolja, hogy az apostolok a hívekre hagyták az egyház szolgálóinak, a diakonusoknak kiválasztását, de tisztségüket ők adták nekik. Ennek az aktusnak mindmáig érvényben lévő szertartását is leírja:

„a megválasztottakat az apostolokhoz kísérték, azok pedig imádság közben rájuk tették kezüket” (6. fejezet).

Míg az egyház szolgálóinak kiválasztását a hívekre bízta, addig egészen más volt a gyakorlat az apostolok, illetve apostol-utódok létszámának biztosítására. Júdás megüresedett helyének betöltésekor közel százhuszan voltak együtt. Ők alkották a legszűkebb kört és azzal a feladattal bízta meg őket Péter apostol, hogy jelöljenek ki kettőt, akik ismerték Jézust János keresztségétől fogva egészen mennybevétele napjáig, és velük együtt tanúskodni tudnak Jézus feltámadásáról. A két jelölt nevét is ismerjük: Barnabás és Mátyás. Most e két jelölt közül egynek kiválasztására került a sor. Az isteni akarat megtudakolásának módját az Ószövetségből eredő sorsvetéssel hajtották végre (Lev 16,8). „A sors Mátyásra esett, mire a többi tizenegy apostol közé sorolták” (1,15-26). Elgondolkodtató a beszámolóban az, hogy minden a legtermészetesebben zajlik; úgy, mintha évszázadok óta megszokott séma szerint cselekednének; pedig a valóság épp az ellenkezője: a lelkükben működő Szentlélek szándéka szerint teszik azt, amit Jézustól hallottak, tanultak és a józan értelmük diktált. Ezért szó szerint értendő Pál apostol kijelentése: „...hatáskörünk mértéke szerint dicsekszünk... Nekünk nem kell átlépni hatáskörünket” (2 Kor. 10,15). Azért volt rend és béke közöttük, mert hittek benne, hogy a hatásköröket Isten mérte ki számukra, mely – Pál szavai szerint – „hozzátok is elér”.

Az elmondottakból érdemes levonni a tanulságot: az apostoli egyház praxisában a közösség tagjai annyira ismerték egymást, hogy tudták, kik a „jó hírben álló, bölcs és Szentlélekkel eltelt férfiak”, akik közül saját maguk választhatták ki az első hét diakonust. Tanulatlanul is ismerték annyira a lélektant, hogy nem akartak máshonnan érkező munkatársakkal dolgozni. Ugyanakkor választottuk hitelességéhez megkívánták az apostolok „jóvá hagyását”, a Szentlélek kézrátételes pecsétjét. Itt tehát fölséges harmóniában működik a meghívottság alapján működő apostoli, papi küldetés és a hívek választása alapján működő megbízatás. Mai szóhasználatával élve: ismerték a demokratikus alapokon nyugvó és működő hierarchikus rendet!

2. A külső keretet biztosító struktúrán kívül fontos és pontos dokumentációt nyújtanak az Akták fejezetei az első évtizedek egyházának, híveinek lelki életéről, vallásuk, imáik, egymás iránti szeretetük gyakorlatáról. Hasonlattal élve, beleláthatunk az egyház isteni mélységű forrásába, mely ugyanakkor nem öncélú, hanem dinamikus kiömlő, terjedni akaró, a világ minden tája és népe felé hatni kívánó energia.

Ami a forrás mélységét illeti, Lukács úgy írja le a nemes Teofil római keresztény számára az első jeruzsálemi hívek életét, mint akik meghatározott lelki program szerint állhatatosan kitartanak az apostoloktól kapott evangéliumi tanításban, velük közösséget alkotnak, és naponta összejönnek, hogy imádkozzanak és saját otthonukban résztvegyenek a kenyértörésben (2, 42-47). Ezzel az apostoli egyház szó szerint teljesítette az Úr Jézus akaratát: „ezt cselekedjétek az én emlékezetemre”. Ezzel egyidőben, mindjárt a kezdet kezdetén elkezdődött az önkéntes adakozás, a gyűjtés, a szegények istápolása, betegek gyógyítása, látogatása, olykor csodákkal történő talpraállítása. Mindez annak jegyében történt, amit az Úr Jézus mondott és kért az Őt követőktől: „aki bármit ad egynek a legkisebbek közül, nekem adja”. A jeruzsálemi templom bejáratánál kolduló béna csodás gyógyítása miatt a Krisztust üldöző főpapi tanács a keresztények végső leszámolását határozta el. Ezzel eljutottunk az apostoli egyház missziós tevékenységéhez, mely szervesen összefügg az üldöztetés előre megjövendölt tényével.

Az Úr Jézusról szóló négy evangélium mindegyike részletesen szól az apostolok és tanítványok feladatairól, melyeket egy-egy jézusi igével tömören így lehet összefoglalni: beszélni róla, tanítani, hirdetni a legnagyobb örömhírt, a megváltást, az istenországának eljöttét mindenki számára és mindenkor, független attól, hogy alkalmas, vagy alkalmatlan az idő. Ez oly evidens és megfellebbezhetetlen parancs volt, hogy Pál apostol joggal felkiált: „Jaj nekem, ha nem hirdetem az evangéliumot”. A „mindig” és „mindenkinek” eleve, eo ipso magában rejti az esetleges ellenállást, sőt az üldözést, de még a kínzást és kivégzést minden fajtáját is. A négy

evangélium nem hagy kétséget az iránt, hogy ezt Jézus a legkülönbözőbb alkalommal és legkülönbözőbb összefüggésben előre megmondta a kiválasztott apostoloknak és az őt követni akaró híveknek. A szenvedés és a bármikor ránk leselkedő üldözés, más néven keresztthordozás annyira hozzátartozik a keresztény élethez, hogy nem ok nélkül találkozunk ezzel a témával az Újszövetség minden fejezetében, olykor minden lapján. Ez a magyarázata annak a nagyon is emberi félelemnek, menekülésnek, olykor gyávaságnak, melyre Jézus számított, és amely miatt őt magát is megtagadta Nagypéntek hajnalán leghűségesebb apostola, a sziklának nevezett Péter. Ezért zárkóztak be az apostolok a felső terembe és rettegve, imádkozva várták a fejleményeket Húsvét, de még a Mennybemenetel után is. És ha ebből a szemszögből vizsgáljuk az Apostolok Cselekedeteit, azt kell mondanunk, hogy a missziós egyház története egyúttal a szenvedések, üldöztetések és kivégzések egyházának a története is.

De az isteni elem épp abban érhető tetten az egyházban, hogy az előre jelzett, sőt tudott, várt szenvedés ellenére az egyház, létének első órájától kezdve az idők végezetéig, töretlenül végzi misszióját. Ez természetesen nem történhetik az isteni Gondviselés különleges oltalma, olykor feltűnő közreműködése és az események irányítása nélkül. Az apostoli egyháznak erre különösen szüksége volt. Lukács evangelista írja is, hogy emiatt „szent félelem fogott el mindenkit, mert az apostolok által számos csodajel történt”. A legnagyobb csoda az volt, amikor a legveszélyesebb üldöző, a keresztényeket tervszerűen felkutató, feljelentő, kivégzésüket követelő Saul kereszténnyé lett, sőt Jézus őt a nemzetek apostolává tette. A Saulból lett Pál missziós hivatásának története jól mutatja, hogy a Lélek szavára az egyház kezdettől fogva úton van, és nemcsak a zsidóságot, hanem lényegét tekintve az egész világot meg akarja hódítani Krisztusnak. Felkereste a gazdag kereskedő városokat, éppúgy, mint a világ szellemi központjait, Athént és Rómát. Alkalmazkodott mindig mindenkihez. „Mindenkinek szolgája lettem, hogy minél többet megnyerjek. A zsidók közt zsidóvá lettem... a gyöngék közt gyöngévé lettem... Mindenkinek mindene lettem, hogy mindenkit megmentsek” (1 Kor 9,19-23). És ezt szó szerint vehetjük, mert nem retorikai fogásnak, vagy költészetnek szánta, bár ahhoz is értett. Athénben, az Areopágusz egyik csarnokában Arátosz és Kleantész görög költőktől idéz: „Benne élünk, mozgunk és vagyunk, amit ezt költőitek is megmondták: Az ő fiai vagyunk”. (Ap. Csel. 17,28).

Az apostolok valóban minden alkalmat megragadtak, hogy hirdessék a megváltás örömhírét, bármilyen veszélybe sodorták emiatt magukat. Örök mementóként idézem Pál apostol szabad versebe szedett sorait:

„Többször vetettek börtönbe; módfelett sok verést kaptam,
Sokszor forogtam halálveszélyben.
A zsidóktól ötször kaptam egy híján negyvenet,
Háromszor megbotoztak, egyszer megköveztek,
Háromszor szenvedtem hajótörést...
Sokat voltam vándorúton; sokszor voltam veszélyben rablók miatt,
Népem részéről, pogányok között, városokban, pusztán,
Veszélyben a tengeren, veszélyben a hamis testvérek között...
Éheztem, szomjaztam, fagyoskodtam, ruhátlan voltam.
Minden mástól eltekintve mindennapi zaklatásom:
Az összes egyházakért való gond terhel.
Ki gyöngé, hogy én gyöngé ne lennék?
Ki botránkozik meg, hogy én ne égnék”

(2 Kor. 11,22-29)

Valóban igaz, amit önmagáról mond: „Krisztus szeretete üz, hajt engem...” Mindegyikük úton van, beszél, vitatkozik, szó nélkül viselik a láncot, a börtönt, a botozást. Sőt, egy eddig

nem tapasztalt élmény lett osztályrészük: örültek, hogy szenvedhettek Jézusért. „Örvendezve távoztak a főtanács elől, mivel méltóknak bizonyultak, hogy Jézusért gyalázatot szenvedjenek” (Ap. Csel. 5,41). De ne feledkezzünk el arról sem, hogy közben a hívek oly hittel és áhítattal imádkoztak értük, „hogymegrendült a hely, ahol egybegyűltek” (4,31). A híveket az apostoli egyház szenteknek hívta!

3. A XXI. század küszöbén élő keresztény számára elgondolkoztató az első század egyházának viszonyulása a hívekhez, akiket mi laikusoknak szoktunk nevezni, más szóval „világiaknak”.

Imént már szó volt Péter apostol javaslatáról, hogy a hívek válasszanak maguk közül olyan megbízható, Szentlélekkel eltelt férfiakat, akik tehermentesítik az apostolokat olyan munkák végzésében, melyek nem tartoznak szorosan az ima és az ige szolgálatához. Ezt az első híradást azonban követi egy másik, mely számunkra még fontosabb. A diakonusok ugyanis nemcsak „asztalnál szolgáltak”, ahogy Péter apostol említette, hanem részt vettek az egyház missziójában és szenvedésében is. Az Akta feltűnő részletezéssel számolnak be két diakonus missziójáról; egyiket Istvánnak, a másikat Fülöpnek hívták. Istvánról többször azt írja Lukács, a szerző, hogy feltűnő csodajeleket művelt, mert a Szentlélek kegyelemmel és erővel töltötte el. Krisztus iránti elkötelezettségéhez párosult hellén műveltsége, éles logikája és ékesszólása. Érdemes megjegyezni, hogy Péter és Pál apostolok beszédein kívül Istvánnak, a diakonusnak beszédét közli egyedül az Akta. A hatodik és hetedik fejezetben olvashatjuk ezt a ragyogó felépítésű szermót, mely egyszerre volt vád- és védőbeszéd a főtanács előtt, mely halálra ítélte. Fontos hangsúlyozni, hogy ez a diakonus volt az apostoli egyház első vértanúja. Vagyis az első apostol vértanút, az idősebb Jakabot is megelőzte, akit I. Heródes Agrippa karddal végeztetett ki.

A másik diakonusnak, Fülöpnek is lényegesen több feladatot szánt a Szentlélek, mint az asztalnál való szolgálatot, vagy más karitatív tevékenységet. A legveszélyesebb területek egyikén, Szamariában végzett térítőmunkát oly erővel, hogy elhallgattatta ellenfeleit; ördögöt űzött, bénákat, sántákat gyógyított, és ezzel előkészítette Péter és János apostolok térítő útját. Az Akta írója fontosnak tartotta, hogy a Szentlélek különös akciójáról is beszámoljon Fülöp diakonussal kapcsolatban. Azt a parancsot kapta, hogy ő térítse meg és keresztelje meg Etiópia királynéjának zsidó kincstárosát. Ezt a történetet ugyan többé-kevésbé ismerik az olvasók, de jó felhívni a figyelmet arra, hogy mit ír még róla a szerző a 21. fejezetben. Pál apostol harmadik térítő útjának végén Szíriába hajózott; itt előbb Tiruszban, majd Cézareában töltöttek néhány napot. Itt lakott Fülöp diakonus, akit még a megtisztelő evangelista jelzővel is illet. Íme a szöveg: „Itt betértünk Fülöp evangelista, a hét diakonus egyikének házába. Fülöpnek négy prófétai tehetséggel megáldott hajadon leánya volt” (21,9).

Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy bár Péter apostol a többi tizeneggyel eleinte csupán karitatív munkát kívánt a diakonusokra bízni, de a Szentlélek ennél sokkal többet akart! És épp itt van a lényeg. A feltételeket létrehozzák az apostolok, de a feladatokat a Lélek határozza meg. A két dokumentumból világosan látni, hogy a misszióból és a passzióból is derekasan kivették részüket!

Az apostoli idők egyházának keresztényeire vonatkozóan van még egy másik megszívlelendő leírás, és ez mindennapi életükről szól. A közös cél, az azonos élmény lehetett az oka annak a nagy összetartásnak és szeretetnek, melyet a kívülállók, a nem keresztények is annyiszor észrevettek. Erre utal az a szállóige, mely önmagában és minden korban ismérve a keresztény embernek: Nézzétek, hogy szeretik egymást, bizonyára keresztények! – A jeruzsálemi hívekről szó szerint ezt olvassuk: „A hívek mind összetartottak és mindenük közös volt. Birtokaikat eladták és az árát szétosztották kinek-kinek szükségéhez mérten... és az egész nép szeretetében álltak” (2. 42-47). De mindez önként és nem kényszerből történt. Épp ez a különbség az apostoli egyház ún. „öskommunizmusa” és a marxisták kommunizmusa között.

(Különben társadalmi szinten itt van a gyökere a communis fogalomnak). Senkit nem kényszerítettek arra, hogy eladja vagyonát és beszolgáltatassa a közvagyonba annak árát. Az apostolok csak arra voltak kényesek, hogy ne legyen senki kétszínű és ne csapja be az Isten szent Lelkét. Bizonyára ennek illusztrálására írja le Lukács evangélista Ananiás és Szafira házaspárnak csalását, mely miatt halállal büntette őket az Isten. Ennek ellentétjeként bemutatja a ciprusi származású levitát, Józsefet, aki az apostoloktól a Barnabás nevet kapta. „Ő eladta szántóföldjét, fogta az árát és az apostolok lába elé tette” (4,37 és 5,1-12).

Ez a magatartási forma teljesen új volt; hiszen nem egy elkülönült csoport, fanatikus szekta élt ezen elvek szerint, hanem a lakosság egyre nagyobb része, vagyis azok, akik magukévá tették Jézusnak, a szeretett Mesternek kérését: Szeressétek egymást! Életvitelük visszhangja volt annak, amit Jézus mondott az Utolsó vacsorán az apostoloknak: „Arról ismerje meg mindenki, hogy tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt” (Jn 13,35).

4. Viták, problémák, feszültségek természetesen az apostoli egyházban is voltak. Hála a Szentléleknek, hogy ezekről is nyíltan szólnak Lukács Aktái.

Ahol oly sokféle karakterű ember él, dolgozik, tervez, ott szükségképpen feszültségek, viták, érvek-ellenérvek vibrálnak, feszülnek egymásnak. Az Akták számos ilyenről számolnak be. A legtöbb problémát a mózesi törvényekhez való szoros vagy laza viszonyulás okozta. Tudjuk, hogy maga Jézus is tudva és akarva enyhíteni akart a teherviselésen, mert ezek a terhek gúzsba kötötték az igazi istenszeretetet. Akarattal szombaton gyógyított bénákat és megparancsolta: „Vidd az ágyadat”, annak ellenére, hogy ezt a papok megtiltották. Az ehhez hasonló eseteket nyílt lázításnak minősítették, és többször feljelentették Jézust a főpapi tanácsnál. Különösen Saul megtérése után lobbant fel újra a szűnni nem akaró vita, hiszen egykor épp Saul, a főfarizeus követelte meg a több száz előírás feltétlen megtartását. Árulónak tartották azok a zsidó keresztények, akik a megtért pogányoktól is megkövetelték a körülmetélést, a tisztátalannak mondott ételektől való megtartóztatást stb. A Saulból lett Pál azonban a Damaszkusz-i fordulat után a leghatározottabban szembefordult a Jézus által hozott újszövetségi törvények óta immár értelmetlenné vált előírásokkal. Mindenki látta, érezte, hogy a Szentlélek közbelépése nélkül esetleg egymásnak ront és egymást lehetetlenné teheti a két tábor. És ekkor a választott nép vallási életében eddig nem ismert esemény révén teremtett rendet a Gondviselő Lélek: zsinatra hívta össze az apostolokat, tanítványokat és az ellenkező véleményen lévő vezetőket. Nevezhetjük ezt az első egyetemes zsinatnak is, mely minden későbbinek prototípusa. A vita akkor dőlt el, amikor Péter is Pálnak adott igazat, hiszen hivatkozhatott a pogány Kornéliusz megtérésekor kapott isteni parancsra! Szót kapott Pál is, és megszületett az első írásos zsinati dokumentum: „...A Szentlélek és mi magunk azt tartottuk helyesnek...” (15,28), hogy akik ezután keresztelkednek meg, nem kötelezhetők a régi, ószövetségi, vagyis mózesi törvények megtartására, „a szükséges dolgokon kívül”.

A téma azonban még sokáig izgalomban tartotta a kedélyeket, mert a zsidók féltékenyek voltak a pogányokra. Pál azonban hajthatatlan maradt, és az olykor ingatag Péterrel is szembeszállt, mondván: „tudjuk, hogy az ember nem a törvény tettei által igazul meg, hanem a Jézus Krisztusba vetett hit által.” Ezért Antiochiában mindenki előtt szemérehányta Péternek a kétszínű magatartását (Gal. 2,11-14).

Ne csodálkozzunk azon sem, hogy a hívek között is kialakultak személyi kötődések, rivalizálások, aszerint, hogy kit hallgattak, ki keresztelte meg őket. Gondoljunk arra, hogy ennek is előzménye van az evangéliumban: ki „nagyobb”, előbb közöttünk? ki ül „odaát” majd jobb oldalon, ki a balon? Ennek az emberi gyarlóságnak halljuk visszhangját Korintusban, ahol pártokra szakadtak a hívek: „Én Pállal tartok, én Kéfással (Péterrel), én Apollóval”. Ez utóbbi alexandriai zsidó volt és járatos volt a görög filozófiában és tudományosabb hangon hirdette az evangéliumot, mint Pál. Itt is a szenvedélyes Pál válaszol: „Talán Pált feszítették keresztre értetek? Vagy Pál nevében kereszteltek meg?” (1 Kor. 1,13).

És sorolhatnám a többi témát egymásután. De a fent elmondottak is elegendők ahhoz, hogy belelássunk az apostoli egyház életébe az eredeti dokumentumok alapján minden csúsztatás és szépítés nélkül. Itt is azt kell mondanunk, amit a négy evangélium esetében: épp az emberi gyarlóságoknak ez a kendőzetlen feltárása, őszinte elmondása a biztosítéka annak, hogy az Akták írója a tényeknek megfelelően az igazságot rögzíti; másrészt igazolja, hogy a Szentlélek Úristen óvja, irányítja az apostoli egyházat Pünkösd óta a világ végéig, úgy ahogy azt az Úr Jézus megígérte.

Míg a négy evangélium a Megváltó istenember földi életét tárja az olvasó elé, addig a Pünkösd utáni evangélium az egyházzal együtt élő, működő, küzdő és a Szentlelket nekünk adó Jézus Krisztusról szól, amint közben létre jön egyháza. Látszatra úgy néz ki, hogy az egyház létesíti önmagát; éppen ez az oka, hogy ellenségei azt gondolják: megsemmisíthetik bármikor, hiszen gyarló, tökéletlen, sokszor tanulatlan tanítványokat és „ügynököket” látnak csak az egyházért vívott harc apostolaiban. Saul megtérésének épp ebben rejlik a titka: „Saul, Saul, miért üldözöl engem”. Felkutatja, láncra vereti, bebörtönözteti és ha lehet, halálra ítélteti a zsidó keresztényeket, akikkel azonban titokzatos módon Jézus Krisztus azonosítja magát. A Pál-i megtérésnek ez a refrénje: „engem üldözöl”. Ennek a földhöz vágó élménynek tudatában képes úgy beszélni Agrippa előtt, hogy az így kiált fel: „Kevés híja, hogy keresztény nem leszek” (26,28).

Egy állam, egy intézmény csupán az alapítás jogán tartozik létrehívójához, alapítójához. Az egyház ilyen jogcímen már többszörösen megsemmisült volna. Csakhogy épp az a titka, hogy Krisztusba, a szőlőtöbe van oltva, léte minden pillanatban Tőle függ, belőle él. Az egyház nem Krisztus helyébe lép, mint egy megszűnt egyesület után egy másik. Belépett a történelembe, és innét nem távozik. A Húsvét és a Pünkösd élő tanúi igazolják Fesztus és Agrippa ítélőszéke előtt, éppúgy mint a XXI. század kételkedőinek katedrája előtt, hogy Krisztus él, többé nem hal meg. Ilyen értelemben nem lehetünk soha „Krisztus utániak”, mivel Ő az Élő, és Ő maga élteti, irányítja személyesen egyházát. Egyedül ebben rejlik a garancia, hogy a pokol „kapui”, beleértve a Sátán minden múlt és még előre nem látott aknamunkáját, machinációját, nem vesznek erőt rajta. Hiszen Krisztus legyőzhetetlen, és Ő miatta legyőzhetetlen az egyház is. Ő ugyanis a Kezdet és a Vég, aki ugyanaz tegnap, ma és mindörökké. Ezért annyira helytálló Lubac bíboros mondata: az egyház megújulása csak önmagából eredhet: a benne élő Krisztusból!

Bizonyára másként beszélünk és gondolkodnánk az egyház mai állapotáról, ha olvasnánk és ismernénk ezeket az apostoli korból származó hiteles történeti dokumentumokat; hiszen ezek nyíltan beszámolnak minden problémáról, vitáról, széthúzásról, emberi gyarlóságról, jóról-rosszról, örömről, szenvedésről, ami éppúgy jellemzi az egyházat ma is. Ezért legyünk végtelen hálásak a Szentléleknek, hogy Szent Lukáccsal leíratta az Akta 28 fejezetét.

Az apostoli egyházzal, mint ősmoddellről szóló fejezet végén nagyon tanúságos összevetni az Apostolok Cselekedeteiben olvasottakat a negyedik század végén élő Aranyszájú Szent János írásaival. Míg Lukács a kezdetekről ír, az Aranyszájú már a világegyház kibontakozásának misztériumán elmélkedik! Íme a szöveg:

„Az egyház – a szent kereszt által – tanulatlan emberek révén győzött, mégpedig az egész földkerekséget győzte meg. És nem jelentéktelen dolgokat hirdetett: Istenről szólt, az igaz vallásról, az evangélium szerinti életről és az eljövendő ítéletről. Az egyszerű, tanulatlan embereket mind bölcs emberekké tette. Lásd tehát mennyire igaz, hogy Isten „oktalansága” bölcsőbb, „gyengésege” pedig erősebb az embereknél.

Hogyan nyilvánult meg ez a nagyobb erő? Úgy, hogy az egész világot meggyőzte, és mindenkit arra kényszerített, hogy állást foglaljon. A Megfeszítettnek nevét számtalan ellensége akarta kiirtani a földről, és éppen az ellenkezője következett be: ez a név diadalmasan maradt

fenn, sőt egyre nőtt a híre, ellenségei pedig elbuktak, és utolérte őket a pusztulás. Bár élők viseltek hadat a Megholttal szemben, mégsem értek el semmit. Tehát amikor a görögök azt mondják rólam, hogy halott vagyok, nagy ostobaságuknak adják bizonyágát; amikor nekik az a véleményük rólam, hogy ostoba vagyok, én akkor minden bölcsnél bölcsőbbnek bizonyulok; amikor ők engem gyengének neveznek, akkor pedig a saját maguk még nagyobb gyengeségét tárják a világ elé. Amit ugyanis Isten kegyelmével kitűnően meg tudtak valósítani a halászok és vámosok, azt a bölcselők, a zsarnokok és ahányan csak élnek a föld hátán, még csak elképzelni sem tudták.

Erre gondolt Pál, amikor ezt írta: Istennek a „gyöngesége” erősebb az embereknél (1 Kor 1,26). Már csak ebből is nyilvánvaló, hogy Istentől való ez az ige. Mert ugyan honnan is juthatott volna tizenkét embernek eszébe, hogy ekkora vállalkozásba kezdjen? Olyan tizenkét embernek, akik tanulatlanok voltak, akik ki sem mozdultak a tavak, a folyók és eldugott falvak világából. Akik azelőtt talán életükben sem láttak nagyvárost, városi forgatagot, most üzenjenek hadat az egész földkerekségnek? Volt, aki megírta róluk, mégpedig kertelés nélkül, legkevésbé sem akarva palástolni bűnüket, hogy gyávák és kislelkűek voltak. Mekkora bizonyosság ez az igazság mellett!

Hogyan magyarázzátok meg azt, hogy akik Krisztus életében a zsidók támadására egyszerűen összeomlottak, ugyanazok akkor, amikor már Jézus meghalt, és eltemették, – és amint ellenségei mondják, fel sem támadott, tehát nem is intézett hozzájuk bátorító szavakat, nem lelkesítette őket, igen, akkor fogtak hozzá, hogy az egész mérhetetlenül nagy földkerekséget meghódítsák? Vajon nem mondhatták volna-e egymásnak: „Micsoda?! Önmagát nem volt képes megmenteni, hát majd megvéd minket? Életében önmagán sem segített, hát majd halálában fog mellénk állni? Életében egyetlen népet sem hódított meg, mi pedig majd, nevére való hivatkozással, meg fogjuk győzni az egész világot? Ilyesmit nemhogy megtenni, de csak elképzelni sem lehet józan ésszel”.

Éppen ezért nyilvánvaló, hogy ha nem látták volna őt feltámadása után, és hatalmának ekkora bizonyága nem győzte volna meg őket, semmiképpen sem bocsátkoztak volna ekkora vállalkozásba. (Vö. Brev. IV. 1165/66).

II. Egyház a mában

Az „ecclesia semper reformanda” nem azonos a felelőtlen és destruáló kritizálással

Hogy a most következő rész mindenegyes témáját, nemcsak a jót, de a kritikai észrevételeket is helyesen értékelni tudjuk, mindenképpen szükséges az ősmodellről szóló előbbi fejezeteket szem előtt tartani. Az utóbbi években ugyanis annyi tanulmány, cikk, előadás, sőt könyv jelent meg az egyház kritikájával kapcsolatban, – és nemcsak ellenséges oldalról és nemcsak világiak részéről – hogy nem kívánom ezt a sajnálatos és siralmas adathalmazt saját munkámmal tetézni. A hazai egyházi sajtó ugyan elég ritkán lepi meg olvasóit ilyen jellegű művel, de fordításban egyre több amerikai, német, francia írónak, papnak írása jelenik meg. Ezek legtöbbször prófétának gondolja magát, vagy olvasóik, hallgatóik kiáltják ki prófétának, aki a modern idők sivatagában mondja el dörgedelmeit a maradiak, a tradíció útjait kényelmesen járók ellen! Kötelességüknek érzik, hogy fantáziadús gondolataikat, eszmefuttatásaikat szóban, írásban közöljék a nagy világgal, elsősorban a pápákról, a bíborosi, érseki, püspöki stallumokban ülőkről, a Hittani Kongregációról stb. azt hívén, hogy ezzel előbbre viszik a Mater Ecclesia problémákkal teli életét.

Két megjegyzésem van ezen írókkal és írásaikkal kapcsolatban. A két megjegyzés egyetlen fogalomnak két megjelenési formája. A fogalom neve: hiányérzet. Mindig hiányolom náluk és bennük az Úr Jézustól annyira kívánt, megkövetelt alázatot és szeretetet, másrészt hiányolom lelkületükben a gyermeki tiszteletet, féltést, áldozatkész védelemnyújtást az egyetlen kincs, az Édesanya, a Mater Ecclesia iránt! Az igaz ugyan, hogy megnyilatkozásaik elején vagy végén nem mulasztják el annak hangsúlyozását, hogy hűek, és szeretik, sőt szerelmesen szeretik az egyházat. Íme, néhány a sok közül:

A MÉRLEG (2000.3.314-316) Pro és Kontra rovatában olvasható a magyar jezsuitának, Morel Gyulának, az innsbrucki egyetem szociológiai tanszéke egykori tanárának egy cikke „Mi szól a radikalitás mellett?” címmel, melyben egy készülő vallásszociológiai könyvének tervéről számol be. Ő maga írja, hogy provokációnak szánja megjelenés előtt álló művét; vannak ugyanis alkalmak, amikor „hallgatni istenkáromlás lenne.” Mindezt azért teszi, hogy „sűrített formában, egyetlen kötetben lehessen megtalálni mindazt, amit szükséges tudni az egyház romlásnak indult helyzete és a jövőben kívánatos eredményes működése szempontjából”. – Hogy mi mindennel kíván foglalkozni könyvében a szerző? Nos nemcsak a dicsérendő reformtörekvésekről fog beszámolni, hanem részletesen sok minden egyébről. Idézem: „...foglalkoznunk kell azokkal az abszurdításokkal, melyek egyházunk mai életét jellemzik, és amelyek miatt mind több értelmiségi emigrációba vonul, mert ennyire színvonalatlan, hazug, időszerűtlen és farizeusi egyházzal már részlegesen sem tud azonosulni (sic!).” Adatok egész garmadát akarja közölni erkölcsükben bukott főpapokról, papokról, majd olyan struktúrákról, mint a világi papokat kötelező celibátusságról, a születésszabályozásról, az elváltokról, a nők pappá szentelésének lehetőségéről stb., melyek együttesen úgy szólván hitelképtelenné teszik az egyházat a világ szemében... De ez még mind kevés! A radikalitás enciklopédiájának megírását elhatároló jezsuita szerző szó szerint így folytatja bizarr eszmefuttatását: „...a kommunista korszak rendőr- és politikai vicceinek analógiájára a mai egyházban terjedő keserű vicceknek és karikatúráknak is szentel egy fejezetet. Ezek a szellemes tréfák (sic!) és művészi színvonalú rajzok érezhetővé, szinte tapinthatóvá teszik sok hívő keserűségét” (313.1.)

Hogy a neves szerző – enyhén szólva – milyen távol áll a realitástól, a templomi közösségek liturgikus életétől, azt maga árulja el ezekkel a megdöbbentő sorokkal: „...a kommunikációelmélet szempontjainak figyelembe vételével meg kell reformálni az egyházi nyelvet, hiszen a vallásilag kevésbé képzett ember számára mintha kínaiul hangoznának.” Szerencsére Morel Gyula SJ leírja, hogy melyek ezek a „kínai” kifejezések: „Isten báránya, Hétfájdalmú Szűzanya...”, Sőt még ősi Hitvallásunkban is talál „kínai” hangzatú kifejezést: „alászállt a pokolra”. – Ami pedig a Biblia olvasását illeti, a szerző a teljes szöveget eredeti nyelven csak a szakembereknek ajánlja, anyanyelven a legkönnyebben érthető üzeneteket tartalmazó részeket javasolja... Szerinte az ősi Dominus vobiscum-ra adott válasz („és a Te lelkeddel”) éppolyan idegen és elviselhetetlen „a felvilágosult mai ember számára, mint az egyház lelkipásztori szerkezete; hiszen a nyájak birkákból állanak” (sic!) (315.1.)

Természetesen a jövő alternatíváiról is részletesen kíván tárgyalni a szerző. „Ezek a scenáriók a vallásszociológia keretén belül könnyen levezethetők. És mert a jövő nagy részben vagy részben tőlünk függ, az áttekintés ezen a tudományos szinten is fontos, hogy lássuk, merrefelé akarjuk a következő lépéseket tenni. Vagy a „kis nyáj”, vagy a radikális reformok által az egyház újjászületése között választhatunk. A kérdést nem szabad tetszés szerint eldönteni. A keresztény hívő ugyanis tudja, hogy mekkora felelősség terheli embertársai iránt. – Ez röviden összefoglalva Morel SJ üzenete.

Válasz helyett, felhívnám a figyelmet mindarra, amit az olvasó, mint az egyház reformját szívében viselő hívő, kezében tartott könyvem első részében talál. P. Morel bizonyára hírneves tudós a szakmájában, de vallásszociológiai fogalmai legtöbbször hasznavehetetlenné válnak a Szentlélek vezette egyház életében.

Cikke végén megadja Innsbruck-i címét, telefonját, internet adatait, és kéri a „Call for ideas” jegyében, hogy az olvasók küldjék el ötleteiket neki. – Íme megteszem, és szövegemet így fogalmazom meg: „Kérem Professzor urat, kímélje meg Édesanyámat, az egyházat tervezett könyvének megírásától! Minden mondatát olykor enyhébb fogalmazásban minduntalan ránk zúdítják a legszélsőségesebb szektáirók. De ha mégis kitarthat makacs szándéka mellett, legyen szabad kérnem a még megmaradt magyar katolikusok nevében, hogy Szent Ignác harmincnapos lelkigyakorlatát elvégezve, a Nihil obstatot ő tőle kérje. Ő bizonyára felvilágosítja, hogy mi a különbség a szociológia és a teológia, egy emberi intézmény és a római katolikus anyaszentegyház között. Péter apostol csak egyszer kísérelte meg, hogy beleszóljon saját agyának silány fogalmaival az Isten terveibe. Bízom benne, hogy a Bibliának ezt a drámai jelenetét (Mt 16,13-23) az Ön által „koncentrikus köröknek” nevezett csoport minden egysége, még a „normális halandók” közé soroltak is olvashatják elképzelt biblia-kivonatában. – Végül, bízom benne, hogy német nyelven megjelenő könyvét nem fogják magyarra fordítani, mint rendtársának, P. Bouladnak „Quo vadis Ecclesia” füzetét, mellyel több lelki kárt okozott, mint hasznot a magyar katolikusok körében (Még erősebb kritikával illeti Morel professzor társa Vass Gy. SJ MÉRLEG 2000. 4. sz. 437-443).

Egy másik társadalomtudós „A 2001 és azon túl” írás szerzője ugyancsak arról értekezik, hogy hogyan készüljön fel az egyház a jövő évezredre. A Fordham University Law Schoolban tartott előadásában szükségesnek tartotta előre bocsátani, hogy annak ellenére, hogy pap, sőt a mindenkori pápának külön fogadalmat tett jezsuita szerzetes, most mégsem az erkölcsöt és hitet taglaló teológusként kíván szólni, hanem társadalomtudósként; és mint ilyen oly adatok gyűjtését és elemzését nyújtja, melyek segíthetik az egyházat abban, hogy jobban megértse önmagát (vö.: MÉRLEG 1997/4).

Végül néhány mondat erejéig érdemes foglalkoznunk a már említett P. Boulad írásával. Az önálló füzetben magyarul is megjelent „Quo vadis Ecclesia” szerzője szintén sziporkázó elmeéllel elindít hallgatói fantáziájában egy mindent maga alá temető lavinát a science fiction jegyében. Ő maga „egyház-fikciónak” nevezi ezt a veszélyes játékot, mégis megkockáztatja: „talán egy rettentő kép gondolkodásra késztet majd bennünket és hatására feltesszük a kérdést:

milyen lesz a holnap egyháza?” Majd így folytatja: „Tételezzük fel, hogy bomba esik a Vatikánra, és nincs többé Vatikán...” – Mindössze annyit szeretnék közbeszúrni, hogy a jó P. Boulad elfelejtette, hogy négy évszázaddal ezelőtt Luther, Kálvin, Servet mindezt bomba nélkül már megkísérelték. –

Tudom, hogy a televízió és az internet világában élünk, de károsnak és keresztényhez méltatlannak tartom, hogy a horror filmek mintájára akárcsak képletesen, a science fiction példájára bombát dobjunk arra a helyre, ahol nemcsak az egyház legmodernebb pápája lakik, de tudjuk, hogy Péter apostol is ott nyugszik.

Mindezek után és sok megszívlelendő észrevételt tartalmazó előadása után tanácsosnak és szükségesnek vélte, hogy ezeket mondja: „Befejezésül szeretnék beszélni a magam egyház iránti szerelméről... Mélységes szerelemben, őszinte és odaadó szeretetben teszem fel neki a kérdéseket... Az egyházat úgy újítjuk meg, hogy elfogadjuk egész múltját, felvállaljuk minden hibáját, minden ballépését, úgy, mint ami teljes egészében a mienk.” De a csattanó csak ezután jön. A francia előadás végén kiderül, hogy miután a maga által elindított lavinával a nagyvárosok minden plébániáját feloszlata és új struktúrákat hozna létre, kijelenti: „a történelem ma megadja számunkra, hogy a hierarchikus egyház iránti mély és hűséges szerelmünkben együtt találjuk fel és teremtsük meg a holnap egyházát” (vö.: Quo vadis Ecclesia 17.).

Nos, könyvünk első részében épp azt bizonyítottuk, hogy Valaki ezt az egyházat már 2000 évvel ezelőtt „feltalálta”, és „megteremtette”. Ratzinger bíboros ezt így fogalmazza meg: „Az egyházat nem tudjuk mi magunk előállítani”.

Természetes, hogy az egyházi reformról szóló könyvek, előadások legtöbbször sok megszívlelendő gondolatot, adatot, statisztikát tartalmaz, melyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni; de változatlanul kitartok amellett, hogy mindannyian felelősek vagyunk „a mit, mikor, kinek” kategóriákért. Különböztetjük többet ártunk, mint használunk, és még azokat is eltaszítjuk Édesanyánktól, az egyháztól, akik eddig hittek neki. Éppen ezért a szerény javaslattal állok elő, hogy az új idők „prófétái” és világhírre szert tett reformerei ötleteikkel a Vatikán illetékeseit keressék fel, és ne az amúgy is megriadt, farkasoktól üldözött nyáját vegyék célba villámaikkal.

Különböztetjük legtöbbször írásából kiderül, hogy vagy íróasztal mellett, vagy konferenciák pulpitusán születtek meg próféciáik. A plébániákon működő lelkipásztor és negyedik miséjére siető, a filiáiért is felelős plébános aligha tud mit kezdeni a társadalomtudós társaival, vagy a „modern idők sivatagában kiáltó prófétákkal”. Más az apostol és más a próféta!

Mindez nem azt jelenti, hogy ölbe tett kezekkel kellene néznünk mindazt, ami az egyházban vagy az egyház körül zajlik. Csak ne keverjük össze a felelőtlen, céltalan, kudarcra ítélt kritizálást a pontos megfigyelésen alapuló háttérelmzéssel. Ez utóbbi azért nélkülözhetetlen, mert bármelyik téma kerül elő, kiderül, hogy számos összetevőből áll. A kritizálók legfeljebb egy-két szempont alapján mondják el véleményüket, melyekről legtöbbször kiderül, hogy nem felelnek meg a tényeknek. Az elemzés nagy körültekintést és sok munkát igényel, a kritizáláshoz elég a pletyka. Ha az elemzés tárgyilagos és szakértelemmel történik, rendszerint kiderül, hogy nem egyedül az egyház okolható egy-egy kialakult helyzetért, és a megoldás sem épp abban keresendő, amit a reformerek egyedül üdvözítőnek mondtak.

Éppen ezért könyvem második részének fejezeteit olyan háttér elemzések alapján állítottam össze, melyek hitelt érdemelnek. Munka közben kellett ráébrednem, hogy az illetékesek sokszor élesebben fogalmaznak, mint ahogy én azt tettem volna. Bizonyára az olvasó is jobban hisz a Hittani Kongregáció vezetőjének, Ratzinger bíborosnak, mint nekem, akinek legfeljebb az események, problémák egy igen kis szeletére van rálátása. Éppen ezért az itt sorra kerülő témák mindegyikénél olyan hiteles személyek írásait használtam fel, akik segítenek legalább körvonalalaiban megrajzolni az egyház mai helyzetét, a rá váró feladatokat.

Ami módszeremet illeti, nem annyira a negatívumokra teszem a hangsúlyt, hanem a már elért eredményekre, melyek kibontakoztatása ránk vár. Látni fogjuk, hogy teljesen igaztalan az a vád, hogy az egyház nem halad a korral. A Vatikáni Zsinat óta a keresztények annyi lehetőséget kaptak, ami régebben elképzelhetetlen volt. Az egyházért most már mindenki maga felel. Értelmetlen ujjal mutogatni másokra. Az egyház mi magunk vagyunk, tehát olyan lesz, amivé mi tesszük! Ez természetesen feltételezi, hogy mindenekelőtt mi magunk térjünk meg, és legyünk hiteles keresztények, tanítványok, apostolok, tanúságtevők. Azután fogadjuk meg, amit a Szentatya mondott: „Aki kritizálja az egyházat, előbb önkritikát végezzen”; más szóval: aki meg akarja reformálni az egyházat, előbb önmagát reformálja meg!

I. „Diagnózis”

Azt gondolom, hogy célravezető lenne, ha előbb megkísérelnénk körvonalaiban bemutatni saját korunk lelki állapotát, amelyben élünk, és amelyben az egyetemes érvényű krisztusi küldetésünket teljesíteni kell. Saját korunk ismerete nélkül aligha lehet helyes diagnózist készíteni feladatainkról. Jó lenne, ha ismernénk a kórokozókat, azokat a szellemi vírusokat, melyek létrehozták mostani állapotunkat. A diagnózist neves gondolkodók folyamatosan végzik.

A hanyatlás nem máról holnapra történt. Nem lehet pontos időpontot mondani, de kb. ötszáz évvel ezelőtt a nyugati kultúra a kamaszkorhoz hasonlóvá formálódott. 1500 éven keresztül az egyház volt az az édesanya, akire gyermeke készségesen mindenben hallgatott, kikérte tanácsát; tőle tanult meg szépen, nemesen élni, ő oktatta a tudományra, a becsületes kereskedelemre, a jogra, művészetre, vagyis mindarra, amit keresztény kultúrának nevezünk. Ha konfliktusba keveredett, előbb-utóbb megtudta, mit kell csinálnia. A mérce az evangélium volt, a mérleget az egyház tartotta a kezében. Ez a 16 éves gyerek aztán egyre jobban kezdett külön utakon járni, és anyja hiába hívta haza, egyre többet maradt az otthon biztos kerítésén kívül. Ha mégis olykor hazajött, fejmosásban részesült. A kamasz sok viszontagság után elérte a huszadik évet – vagyis a huszadik századot – és ekkor nagy dolgok történtek. Az édesanya szorongó szíve nem bírta elviselni gyermeke hosszú távollétét, és kitérve karjait azt mondja neki: gyere haza, térj vissza hozzám, most már jobban meg foglak érteni! De a gyermek egyelőre vár. Látni, akarja, hogy anyja tényleg megértette, miről van szó?

Bizonyára átérzzük, hogy P. Boulad hasonlata a 2000 éves egyház régi és újkori történetét írja le jelképes formában. Az anya az egyház, a Mater Ecclesia, aki a középkorig valóban a haladás és a tudomány élharcosa volt. Aztán egyszerre csak a szimbolikus eseménynek is tekinthető Galilei-per, a reformok, a modernitás, a szabadabb gondolkodás elítélése átokkal, inkvizícióval, gályarabsággal tragikus következményekkel járt. Itt most nem az elítélt fél- vagy részgazságok tartalmáról van szó, hanem a nézeteket vallókhoz való hozzáállásról. Az egyház ugyanis ily módon védekező álláspontot tett magáévá a haladással, a természettudománnyal, a különböző vallások és világnézetek képviselőivel szemben. Az újkor embere – vagyis a lázadó kamasz – joggal érezhette, hogy „a mama megöregedett”, az egyház nemcsak, hogy nem lelkesedik azíránt, amiért ő kimondhatatlan boldog és büszke, hanem nem is törekszik megérteni.

Természetesen azt a gyermek sem várja, hogy anyja a hazugságot, a bűnt helyeselje, és azt sem állítom, hogy a tékozló fiút vissza lehetett volna tartani a rossz társaságtól és a sertések vályújától, de azt igen, hogy az evangéliumban szereplő lezüllött fiúhoz hasonlóan olyan kitörölhetetlen pozitív kép maradjon az atyai házról, hogy legyen ereje visszatérni!

Minden bizonnyal a szabadgondolkodók amúgy is végigjárták volna az utat a cogito ergo sum-tól a „lázadok, tehát vagyok” örültségéig, de talán nem követték volna őket milliósámmra, mint ahogyan de facto követték évszázadokon át éppen az egyház elutasító, merev magatartása miatt. Tudjuk azt is, hogy ennek ellenére sokan voltak és vannak, akik tékozló fiúként életük végén bocsánatot kérve az Istentől, haza tértek! De a tömeg évszázadokon át öklét rázva szembefordult édesanyjával, aki ezt tudomásul vette.

Abban a helyzetben vagyunk, hogy a további elemzéshez segítségül hívhatjuk a legilletékesebbet, azt a Joseph Ratzinger bíborost, aki a Hittani Kongregáció prefektusa és akinek felelősségi körébe tartozik Róma szembesítése az egyházon kívül és belül jelentkező bírálatokkal.

A történet úgy kezdődött, hogy egy hitében megbicsaklott, az egyházat elhagyó német író vette a bátorságot, és felkereste a bíborost, hajlandó lenne-e kérdéseire válaszolni, mivel az egyház veszteségeit és drámáját kevesen ismerik annyira fájdalmasan, mint Ratzinger. Az író,

Peter Seewald jól tudta, hogy a Kúria ilyen magas rangú tagja nem szokott átfogó véleményt nyilvánítani ekkora horderejű korproblémáról. Ratzinger bíboros kivétel volt; sőt még ahhoz is hozzájárult, hogy Seewald a nagy nyilvánosság elé tárja beszélgetéseiket. A „Salz der Erde” című könyv különböző nyelveken, így magyarul is megjelent „A föld sója” címen 1997-ben a Szent István Társulat kiadásában. Ebből emelek ki néhány elgondolkoztató drámai kérdést és választ. A hitelesség miatt zárójelbe teszem az idézett könyvből azt az oldalszámot, ahol bővebb kifejtést talál az érdeklődő olvasó.

Mindenekelőtt látnunk kell, hogy a fölvilágosodás óta a tudományos bizonyíthatóság vált a legfelső mércévé; így aztán kialakult az ún. modern világkép diktátuma, mely kizár mindent, ami Istennel van kapcsolatban, tehát eleve kizárja a kinyilatkoztatást, Istennek a világra való bárminemű beavatkozását, a csodát, így az egyháznak isteni eredetét is. Ennek szükségképpen óriási következményei vannak. A leglényegesebb ezek közül az, hogy az alany önmagát határozza meg. Természetesen nem tagadhatják meg a vallás létjogosultságát az emberi jogok dekretuma miatt, de ez a fajta megtúrt vallás nem azonos az egyház által elfogadott és Krisztustól meghatározott normákkal. A felvilágosodás és a liberalizmus által megtúrt vallás elveszti formáló erejét, legfeljebb kiegészítő mozgalom lesz. Napjainkban ez a szemlélet áthatja a nyugati ember világképét. Tudja, elfogadja, hogy van egyház, de életét nem alakítja a vallás normái szerint. Régebbi korokban erősebb volt a társadalmi gyakorlatban ez a morális értékrend, nemcsak a jog kényszerítő ereje, hanem a társadalom belső tartása folytán is. Ma azonban szembe kell néznünk az emberiség morális elesettségével. Általános jelenség, hogy az a viszonylag egységes morális magatartás, mely még a század elején is jellemezte Európát, ma az emberek nagy része előtt nem áll követendő példaként. Sokan vallják ugyan ma is ezeket az értékeket, de a társadalom életstílusára döntő hatást gyakorolni nem tudnak! (vö.: Mádl Ferenc interjú. Új Ember 2000. aug. 20-27.2).

Van néhány eset, néhány szituáció, történelmi alkalom, amikor mégis az egyház az egyedüli motor egy-egy nemzet életében. Ennek vagyunk szemtanúi Közép-Európában, Lengyelországban, Keleten és Délen az iszlám országaiban. Az egyház, a vallás ezeknél az országoknál szabadságelemként él a köztudatban: ellenálló erőt jelent minden politikai, gazdasági elnyomó és uniformizáló mechanizmussal szemben. Ez látható Dél-Amerikában is. Az egyháznak mindig is volt ilyen szerepe: nemzet fenntartó ereje. Ezer évig ez jellemezte a magyarországi hívők vallásosságát is. Épp ez ellen küzd a mostani liberalizmus és postkommunista szellemiség.

II. „A krízis kórokozói”

1. Minden értékrend szükségképpen normákat állít fel a társadalom elé. Ezeket az egyén és közösség életét szabályozó erkölcsi normákat évszázadok óta ellenszenvvel nézik az emberek, mert ösztöneik és vágyaik kiélésében gátolva érzik magukat. Ez a tekintély-ellenesség súlyos következményekkel jár. Ezek közül a leglényegesebbet említem: a gátakat ledöntő ember gátlástalanná válik, és önmagát teszi meg egyetlen mércének. Ez pedig azt jelenti, hogy senki se avatkozzék bele abba, hogy ki mit tart igaznak, jónak, szépnek. Még tovább megy: aki normákkal meri meggátolni az ún. önmegvalósulást, az támadja a szabadságot, és ezért védekezni szabad, sőt kell ellene. Ennek az autonómia gondolatnak hirdetői támadják legélesebben az egyházat. Értelmetlennek, nevetségesnek mondják az evangéliumi önmegtagadásra épülő magatartást, és helyébe a szabadosságot állítják (R-135). Itt van a gyökere annak a minduntalan előbukkanó követelődzésnek, hogy az egyház lazítson a keresztények életét formáló normákon. Azt gondolják, hogy a lazítás révén megsokszorozódna a hívek száma. A tapasztalat épp az ellenkezőjét igazolja. Ha ugyanis a kereszténységben csak azokat a normákat fogadjuk el, melyek megfelelnek pillanatnyi érdekeinknek, leértékeljük magát az evangéliumot, sőt értéktelenné tesszük (R-135). Sokan azt szeretnék, ha az egyház a napi véleményekhez, a modern ember unalomba fulladó kényelmességéhez igazodnék.

2. Az értékrendek szabályainak hadat üzenő ember alapjaiban gögös, öntelt; szereti magát erősnek, nagynak, gazdagnak képzelni; olyan übermenschnek, akinek nagysága előtt mindenki meghódol. Eleve nem akar „kicsi”, különösen nem gyöngye lenni. Márpedig a kicsiség fogalma, filozófiája és teológiája a kereszténység egyik alap-kategóriája. Ennek lényegét Pál apostol fogalmazta meg félreérthetetlen egyszerűséggel: „amikor gyöngye vagyok, akkor vagyok erős” (2 Kor 12,10). A magyarázat sem marad el: „Isten azt választotta ki, ami a világ előtt gyöngye”. Vagyis ennek a fejetetejére állított, megfordított piramisnak kitalálója maga az Isten; bizonyítéka pedig a megváltás elgondolása és názáreti kivitelezése. A főszereplő, Szűz Mária elsőként látott bele ebbe a misztériumba és Magnificatjában csodálkozva dalolja, hogy a Hatalmas és a Szent épp őt, az alázatos kis szolgáló leányt méltatta tekintetre. Majd egymásután sorolja a kicsiség isteni paradoxonjait: karja erejével szétszórja a gögösöket, trónjukról letaszítja az uralkodókat, üres kézzel bocsátja el a gazdagokat, de felemeli az alázatosokat, az éhezőket minden jóval betölti. Nagyszerű dolgok ezek! Kiált fel Szűz Mária. Maga a Megváltó is ezt követi és szentesíti: „Gyöngeségében keresztre feszítették, de Isten erejéből él” (2 Kor 13,4). A Megváltó tudatosan Názáret és a Golgota gyöngeségében nyilatkozott meg.

Az erejét fitogtató, az erő és hatalom pozíciójában élő mai ember számára eleve ellenszenves ez a szellemiség, mert erőtlenséget lát benne.

Az übermensch szemében az a legnagyobb, aki leginkább tud rombolni, hiszen szerinte az igazi hatalmi kritérium a rombolóképesség. Nehéz megértetni a világgal, hogy a legkisebb szeretet-erő is nagyobb, mint a legnagyobb romboló erő. A történelem tartóereje a szerető emberekben van. De ez az erő hatalmi kategóriákkal nem mérhető (R-15).

3. Miközben analizáljuk korunk negatívumait, lehetetlen nem észrevenni azt az érzékenységet, mellyel a vallások iránt viseltetik a ma embere. Alapjában vallásbarát légkör alakult ki. Ez új jelenség az elmúlt évszázadhoz képest. Isten nem halott, ahogy Nietzsche gondolta; a vallás nem tűnt el, de a szubjektív világba húzódott vissza.

Tehát téved az, aki azt állítja, hogy az egyénnek és a társadalomnak nincs istenéhsége. Van, és ezt ki is fejezi. De a régi létezmódhoz szokott kereszténységünk a kihívásokra nem mindig megfelelő módon, főként pedig nem megfelelő gyorsasággal válaszol. A szekták válaszai

gyorsabbak, de tipikusan a mai konzumtársadalmakra jellemző válaszok. Azért terjednek gyorsan, mert kielégítik a ma emberének felszínes lelkiségét, a „minél gyorsabban, minél többet”. Pirulaszerűnek ígérik az istenélményt. Elhítetik a hiszékeny emberekkel, hogy fáradtság és lemondás nélkül tapasztalható meg Isten örömteli közelsége. Ideig-óráig úgy tűnhet, a New Age-jelenségek, a szekták válaszolnak bizonyos fajta lelki éhségre, de a felszín alatt örvénylő istenéhséget kielégíteni nem képesek; legfeljebb egy-egy válságos időszakra tudnak gyógyírt nyújtani. Ezek nyomában legfeljebb a keresés marad, rossz esetben pedig a csalódás, a kiábrándultság. És éppen ez jelenti számunkra a nagy kihívást! Jézus egyházát a mély vizekre küldi: „evezz a mélyre”.

Érdekes megfigyelni, hogy nagyon sokan azon szekták felé fordulnak, melyek tudatosan dogma-ellenesek –, ugyanakkor önmagukon belül radikális követelményeket támasztanak. Az egyház morális követelményeit elvetik, de helyettük sokszor családokat szétszakító, kegyetlen elvárásokat teljesítenek. Így áll elő az a helyzet, hogy a békésebb, szeretetet hirdető egyházból átlépnek egy sokkal szigorúbb vallásos képződménybe. Fiatal embereknél egyre gyakrabban megfigyelhető, hogy azt érzik: keveset követelnek tőlük. Ezért keresnek olyan vallásos vagy misztikus közösséget, ahol magasabb a mérce. Ennek keretében oda tudják adni magukat, nagy áldozatokat képesek hozni. Vagyis sokan az életükre közvetlenebbül ható vallást keresnek, ahol több spontaneitást, kevesebb tant, de annál több élményt találnak.

Meggondolandó jelenség: hogyha valamit az egyház kér, elutasítják; míg ha kívülről mondják ugyanezt, szívesen megteszik. Vajon miért? Mert a szektákban a szertartások helyett érzelmekre ható, idegeket felkorbácsoló, hangeffektusokkal önkívületet előidéző misztikumot látnak. A rendkívüliség minden területen vonzóbb: a hithirdetésben, közösség létrehozásában, karitatív munkában. Ezek számára az egyház által nyújtott vallásosság bonyolultnak látszik; objektivitása nem ragadja meg szubjektív érdeklődési igényüket. Ők a vallásban a titokzatosságot, a misztikus egyesülés bizonyos fajtáját keresik, ahová különféle technikák vezetnek el az objektív hitrendszer közbeiktatása nélkül.

4. A háttér elemzés újabb témával bővül: feltűnő nagy a szimpátia a keleti vallások iránt. Ezt a modern idők kommunikációs forradalma éppúgy elősegíti, mint a turizmus, mely előszeretettel irányítja az exotikum iránt érdeklődők százazreit Kelet felé. Másrészt kézzelfogható közelségbe került a Nyugaton dolgozó, majd ott letelepedő ún. vándormunkások kultúrája, ezen belül hitélete. Amit nem tudtak elérni háborúval négyszáz évvel ezelőtt, azt az emberi jogokra való hivatkozással egy tollvonással elérték. Muzulmán, buddhista templomok százai épültek Európa-szerte. Az ázsiai, afrikai emberek vallásosságának őszinte egyszerűsége, mélysége sok nyugati embert rabul ejt...

A kérdésnek súlyos teológiai vetülete is van. Nem szabad elfelejtkeznünk, hogy Kelet hemzseg a nagy vallásalapítóktól: Konfuciusz, Buddha és számos, nálunk kevésbé ismert indiai szent. Az alapprobléma abban keresendő, hogy az ő vallási struktúrájukban ismeretlen a megváltás fogalma; vagyis épp az hiányzik hitélményükből, ami a kereszténység fundamentuma, gyökere és morálisának értékmérője.

A téma iránt érdeklődők figyelmét felhívom Vanyó László tanulmányára: A megváltás eszméje a japán, hindu, iszlám és zsidó vallásban. (vö.: Jel. 1999. XI. évf. 8. okt. 236-241). Az a tény, hogy sok hitehagyott nyugati keresztény ezekben a keleti vallásokban keres választ kérdéseire, újabb kihívást jelez az egyház számára. Béky Gellért SJ ezzel behatóan foglalkozik igen elgondolkoztató cikkében: Csakugyan „nincs más Név?” (vö.: Távlatok 1999/2 183-196). Ebben új megközelítéssel mutat rá Jézusnak a samariai asszonnyal folytatott beszélgetésében rejlő titkokra és a párbeszéd máig érvényes jelképrendszerére. Amikor ugyanis Jézus „élő vizet” ígért az asszonynak, a nő csodálkozva ezt válaszolta: „Csak nem vagy Te nagyobb Jákob atyánknál, ki nekünk ezt a kutat adta? (Jn 4,22). Béky ezt a mondatot most kiemeli az evangéliumi kontextusból, és egy modern kínai író szellemes és merész kérdéséhez csatolja, aki

azt latolgatja, vajon mi történe, ha Jézus, Konfucius és Buddha találkoznának. Szerinte a két keleti bölcs éppolyan tisztelettel meghajolna Jézus előtt, mint annak idején János megtisztelte Őt a Jordán partján. És Jézus nem kevesebb tiszteletet mutatna a keleti bölcsek iránt, hiszen életében annyiszor hagyta el ajkát a pogányok hite iránti elismerés, sőt csodálat. „Nem találtam ekkora hitet Izraelben”, – és az egyházban, mondaná újra.

Az evangéliumi jelenetet átvéve a Buddha, Konfucius jelképes találkozó színterére, most a szamariai asszony helyett ők kérdezik: Honnét veszed a vizet, hiszen még edényed sincs, nem érted nyelvünket, jeleinket, szertartásainkat. És Te akarsz a mi kiapadhatatlan, mély kútjainknál is jobbat, maradandóbbat adni?

Béky Gellért ügyes fordulattal a lényegre, a mi korunk keresztényeinek lelki válságára tereli a szót. Ugyanis ma mintha épp az ellenkezője lenne az igaz. A keleti bölcsek ma ezt mondhatnák Jézusnak: Követőid ostromolnak minket, és hozzánk jönnek, mert inni kívánnak a mi hitünk és bölcsességünk féltve őrzött forrásaiból. Nem mi kérünk Tőled inni, hanem a keresztények mondják: Bölcsek, szomszédok vagyunk, adjatok nekünk a ti vizetekből!

P. Béky tanulmányának végén Jónás történetét hozza párhuzamba a nyugati kereszténység helyzetével. Érdekes szó szerint idézni:

Jónás próféta könyvében olvassuk, mint kiáltottak a hajósok a nagy veszedelemben, ki-ki a maga istenéhez, és mint buzdították a prófétát: hívná ő is segítségül tulajdon Istenét, nehogy mindnyájan elveszenek a viharban. „Hátha gondol ránk az Isten, és nem veszünk el.” (1,5-6) Ma, amikor az emberiséget a közös elpusztulás fenyegeti, s ebben a vallásilag annyira pluralista világban annyi közös érdek és szenvedés fűz bennünket egymáshoz: nem az erőszakos vagy olcsó propaganda, manipulált térítés a járható út; még kevésbé a saját vallásunkból való gyáva és megindokolatlan, számító menekülés a megoldás kulcsa. Hiszen a Biblia szerint épp ez utóbbi, az Istentől való menekülés hozta a hajóra ezt a nagy veszedelmet. Maga a próféta az oka a krízisnek.

Ma nagyon hasonlít az emberiség helyzete a Jónás könyvében leírt veszedelemhez. Az emberiség hajója, a föld, rajta sokféle-fajta emberrel, a sok különböző vallással: segítséget, szabadulást, biztonságot keres, békéért imádkozik, ki-ki a maga módján, a maga „istenétől” remélve az üdvösséget. Van, aki Buddhától, mások Marxtól vagy a tudomány és a technika bálványaitól várják szabadulásukat. A keresztények is ott vannak köztük az újkor hatalmas Noé-bárcájában, a Föld-hajón. Talán gyáván megbújva a hajófenékben, pedig jobbára ők zúdították az emberiségre ezt a globális katasztrófahelyzetet fölényes technikájukkal, erkölcs nélküli tudományukkal, lelkiismeretlen kizsákmányolásukkal (hódítások, gyarmatok, üldözések, népirtások, háborúk stb. stb.).

Lehet, hogy épp ez a furcsa katasztrófahelyzet teremt egy új ökumenikus „ideálhelyzetet”: Assisi jó példa rá, hogy lehet együtt imádkozni, könyörögni szívből, ki-ki a maga istenéhez a közös szabadulásért, a „közös üdvösségért” (Júdás 3). Jónás könyve szerint Jónás magát okolta a viharért, és ő tette a javaslatot, hogy áldozzák föl őt a megmenekülés reményében. Halála biztosan véget vet a viharoknak. Vajon mernék ma a keresztények vállalni az áldozat szerepét a közös üdvösség érdekében? A pápa gyakran hangoztatja (eddig már több mint 40-szer): nekünk kell mea culpáznunk, bocsánatot kérnünk a fölöttünk tomboló ítéletidőért: mert, legalábbis nekünk keresztényeknek, nincs másban üdvösségünk, egyedül Jézus Nevében. Vállalnunk kell alázatosan, nagylelkűen a közvetítő szerepet, de az önfeláldozás jegyében. S késznek kell lennünk visszatérni Istenhez, akitől immár évszázadok óta menekülnek a keresztény népek, sőt egyenesen megtagadják a Neki kijáró engedelmességet.

A fehér faj, miután a századok folyamán annyiszor visszaélt Jézus Nevével, és Jézus Nevére hivatkozva veszedelmekbe rántotta a többi embertársát is erőszakos térítéseivel, s újabban meg a saját Istenétől akar menekülni a más vallások hajójára, újból és újból lehozza a „Haragot” az egész emberiségre. Ne várjuk, míg a „pogányok”, a nem keresztények mondják nekünk: „Kelj fel, és hívd segítségül Jézusod Nevét, hátha megkönyörül mindannyiunkon!”

III. Róma szorongatott helyzetben?

(Részlet a Ratzinger bíborossal folytatott párbeszédéből)

A Föld sója c. kötet második fejezetében a 97. oldalon Peter Seewald ezt mondja Ratzinger bíborosnak: „Az egyház egy összeomló csillaghoz kezd hasonlítani, mely előbb láthatatlanná válik, majd törpévé zsugorodik. A törmelékdarabok képtelenek kiszakadni az egykori anyatest vonzásából, reménytelenül száguldanak kisebb központok körül, míg végül összeütköznek, és megsemmisítik egymást.”

A bíboros válasza: Kétségtelen, hogy a jelen történelmi fázisban ez a csillag nem áll újra össze, nem kapja vissza korábbi nagyságát és fényerejét. Hamis várakozás volna azt remélni, hogy a hit ismét tömegjelenséggé, történelmet meghatározó tényezővé válik. – De az összeomló csillagok képe csak részben helyes, mert a kereszténység mindig a mustármag helyzetében van, éppen ezért szüntelenül megújul. A nagy népegyházak valószínűleg belefulladás intézményes hatalmukba, saját történelmük terheibe. Így azután sokak szemében a kereszténység a hagyomány és az intézmény haszontalan terhének tűnik. A tulajdonképpeni gyújtó láng azonban nem tud feltörni!

De hogy még a parázsban is mennyi erő és élet van, mutatja, hogy alig van intézmény, mely a világnak oly nagy kihívás lenne, mint a katolikus egyház: ösztöke és ellentmondás, vagy ahogyan Szent Pál mondja: botrány, a botlás köve; képtelenek napirendre térni fölötte...

Különbséget kell tenni az elsődleges és a másodlagos botrány között. Ratzinger bíboros világosan kifejti, hogy mit ért ezen (R-99). Az *elsődleges* értelemben azért botrány sokak szemében a katolikus egyház, mert a banalitás, a cinkosság és a hamis ígérek útjába ellentmondást tudunk állítani, és emiatt az embereket nem hagyjuk a maguk teremtette ideológiáikban megnyugodni. Az egyház mer szembeszegülni velük és ha kell velük szemben védi az emberi lét ősi értékét. Az ilyen jellegű botrány pozitív dolog, és gyökere maga az evangélium, maga Jézus Krisztus, aki jel, melynek ellenemondanak (Lk 2,35). Az eredeti szövegben még markánsabban „ellenszegülésről” van szó. Ez a lázadás, ez a harc az első perctől az utolsóig létező valóság, és akkor is létezne, ha az egyház csak szentekből állna. – Az egyház azonban Jézus apostoli gárdájától kezdve bizonyára a világ végéig ugyan szent (isteni eredete miatt), de bűnös is tagjaiban. Az egyház vezetőinek és tagjainak gyarlósága, bűnössége, anyagiassága (Júdás), tagadása (Péter), kételkedése, sőt hitetlenkedése (Tamás) okozza a *másodlagos botrányt*. Ezek a bűnök még nehezebbé teszik a nem hívők közeledését az egyházhoz. Ez is egyik oka, hogy a keresztény gondolat sokat veszített jelentőségéből. Ilyen esetekben hangzik el az a bírálat, hogy az egyház nem tudja felmutatni a hit dolgainak szépségét és emberi szükségességét (R-100).

A riporter most újabb kérdést zúdít a bíborosra: – „Ne hasonljatok a világhoz”, sürgeti a pápa! De nem vált-e nagyon hasonlóvá az egyház is a világhoz? Nem kellene ehelyett inkább azt világosabbá tennie, hogy mi az üdvösség, amit hirdet?”

Ratzinger bíboros válasza (R-140) – „Ebben igazat adok Önnek. A tehetetlenség az egyházban is nagyon erős tényező. Ennek következtében hajlamos arra, hogy az egyszer megszerzett javakat és pozíciókat védelmezze. Az önmérséklet és az önkéntes lemondás képessége nem alakult ki a megfelelő módon. A történelemben mindig úgy volt, hogy az egyház sem volt képes arra, hogy földi javakat eltaszítson magától, hanem újra meg újra el kellett tőle venni. És a kifosztottság üdvösségére vált!” – De a Szent Szék életében más dolgok is történtek. X. Piusz pápa idejében Franciaország fölkínált az egyháznak egy formulát, mely szerint egy bizonyos állami felügyelet fejében megtarthatta volna vagyonát. Erre X. Piusz úgy

nyilatkozott, hogy az egyház java fontosabb, mint a javai. Megválnék javainktól, mert a jót, meg kell védenünk!

Érthető, hogy Peter Seewald, X. Piusz nevét hallva rákérdezett a híres Pascendi kezdetű enciklikához fűződő témára, melyet modernizmus néven bizonyára jobban ismer az olvasó. A riporter arra volt kíváncsi, hogy mi a véleménye a Hittani Kongregáció mostani prefektusának, Ratzinger bíborosnak a gondolatszabadságról, az ún. antimodernista esküről (szentelés előtt minden papnak és teológiai tanárnak le kellett tennie 1967-ig!) és a Tanulmányi Kongregáció 24 tételt felölelő előírásáról, illetve tiltásáról? A riporter kritikája így hangzik: „Az egyház gyakran olyan szabályokat fogalmaz meg, melyek az élet sebességét is szabályozni akarják (134)... az egyház képtelennek látszik, hogy logikáját megváltoztassa, inkább megkövesedik, falak mögé húzódik, mint egy erődítmény” (139).

Mivel valóban megtörtént dolgokat említett a riporter, és Ratzinger maga is élvonalban járó teológus volt Németországban, azonnal érezte a kérdés jogosságát, hisz az 1864-es Syllabus és az 1907-es Pascendi valóban megbénította az egyházi tudományosságot. Látni kell azonban ezeknek a tiltásoknak, pápai enciklikáknak, motu proprio-knak igazi célját: felhívják a figyelmet a veszélyes elhajlásokra, figyelmeztetni akarnak, hogy a szóban forgó tévedések végül is hová vezetnének. Ez áll az utóbbi 150 év szinte valamennyi megnyilatkozására. Átmenetileg ezek okozhatnak megtorpanásokat a teológusok, tudósok körében, és sok szenvedést is okoznak kiváló gondolkodóknak, de évtizedek múltán minden megvilágosodik, és kiderül, hogy nem volt fölösleges a „vészkiáltás” abban a történelmi szituációban. Ez szükségképpen azt is jelenti, hogy mai szemmel nézve – vagyis itt és most – az akkori tiltásnak már nincs akkora jelentősége, mert a lezárult, túlhaladott múlthoz tartozik. Ezért megszívlelendő Ratzinger bíboros következő szellemes megjegyzése: – „Amikor fölvirágzott a politikai liberalizmus, ezzel párhuzamosan megjelent az egyházon belül is a modernizmus körüli vita, amit X. Piusz nagy erővel vezetett. Az első világháború utáni évtizedben azonban a liberalizmus átmenetileg megfeneklett, az azt meghatározó szellemi erő letűnt a színről. Így váratlanul egészen új tudati állapot keletkezett... Utólag most sokan mondják, hogy akkoriban jól meg kellett volna vitatni a problémákat és nem elfojtani. Itt maga a történelem szól közbe. A pápák nem láthatták előre, hogy például Harnack, a liberális teológia nagymestere visszavonul, és helyébe Karl Barth lép a maga radikálisan új hitével; Erik Peterson, a nagy evangélikus egzegéta és történész katolizál.”

Vagyis az történt, hogy egy teljesen más generációs közegben a modernista problémák hirtelen többé senkit nem érdekeltek. Erre utal önéletrajzában Romano Guardini, aki még ebben a liberális korszakban tanult, de közben eljutott egy tudatos antiliberális döntéshez. Utólag most könnyű, de történelmietlen és igazságtalan, hogy a száz évvel ezelőtt hozott döntések, óvintézkedések miatt a kereszténységet még elmaradottabbnak, visszahúzóbbnak, időszerűtlenebbnek ítéljük, mint az első világháború előtti korszakban! Ezért a válságjelenségeket kortörténetileg is kell szemlélni. Ebben igazat lehet adni Karl Marxnak, aki helyesen látta, hogy egy kornak ideológiai felfogása mindig az egész társadalmi, gazdasági szerkezet tükröződése is! (145)

Ami pedig a teológusokat illeti, szó szerint ezt válaszolta: „A teológia nagyon fontos és nemes mesterség, és ehhez természetesen hozzátartozik a kritika is, mindaddig, amíg szolgálni akar. Az a teológia, mely elveszítette a mértéket, igazában már nem szolgál. Mi ugyanis szolgák vagyunk, és nem mi határozzuk meg, hogy mi az egyház. Ez az Ő egyháza (Jézus Krisztusé) és nem a miénk. Nekünk próbálnunk kell megismerni, mit akar Ő, s annak szolgálatába kell állnunk... Az egyház teológusa soha nem léphet egyszerűen szövetségre a korszakkal...” (R-63-65).

* * *

Folytathatnánk a kritikák listáját, hiszen könyvtári tanulmány, könyv, cikk foglalkozik az egyház bírálatával. De ez a könyv más céllal íródott. Édesanyánk az egyház bemutatásáról van szó. Természetesen nem lehet figyelmen kívül hagyni a negatívumokat, hiszen maga az egyház tanítja, állítja önmagáról, hogy isteni eredete ellenére sok benne a korrigálni való, éppen ezért mindig reformra szorul: „semper reformanda”.

Egyház a mában című rész első fejezetei éppen ezért nyíltan rámutattak a hanyatlás, a krízis okaira. De nem szabad elfelejtkeznünk arról a Pál-i ígéről, mely nemcsak az egyház tagjaira, de magára az egyházra is érvényes: „Isten azt választotta ki, ami a világ szemében gyöngé, hogy megszegyenítse az erősöket, s ami a világ előtt közönséges és megvetett, azt választotta ki az Isten, a semminek látszókat, hogy azokat, akik valaminek látszanak megsemmisítse” (1 Kor 1,26-31). Sőt: „azért telik kedvem a Krisztusért való gyöngeségben, gyalázatban... szorongatott helyzetben, mert amikor gyöngé vagyok, akkor vagyok erős” (2 Kor 12,10). Amikor az egyház alázatosan elfogadja a jogos kritikát, és belátja tévedéseit, tökéletlen magatartását, hozzáállását, stílusát egy-egy kérdésben, akkor mutatkozik meg igazán a Szentlélektől kapott ereje.

Éppen ezért lehetünk boldogok, mert szem- és fültanúi vagyunk, sőt aktív szereplői az egyház legújabb reformjának. Részt vehetünk abban a pünkösdi élményben, melyre az elmúlt évszázadok, különösen az elmúlt száz év reformerei annyira vágyakoztak, sőt harcoltak olykor véres sebeket kapva.

Elfogadva a sok kritikát, mégis „méltó és igazságos, illó és üdvös”, hogy most korunk egyházának legmegrendítőbb eseményére, a második vatikáni zsinat vitáira és pozitív döntéseire tereljük figyelmünket! 1962. október 11-én a világ szeme ismét Róma felé fordult, mert a „világ plébánosának” nevezett XXIII. János pápa új korszakot nyitott meg az egyház életében.

IV. Zsinat

Egyesek szerint túl sokat beszélünk a II. Vatikáni Zsinatról, – mások szerint nem lehet eleget! Beszéljünk sokat és sokszor a zsinatról, de hatoljunk döntéseinek mélyére, és vegyük észre, hogy itt valóban a Szentlélek mérföldkövet állított az egyház és a világ elé!

Valamennyi zsinat egyháztörténelmet és történelmet formált; olyan impulzusok áradtak ki belőlük, amelyek hatnak milliókra, és így társadalom formálók. Csak kettőre mutatok rá a 21 közül. A Niceai Zsinat (325-ben) döntése Ariusszal szemben mindmáig hat nemcsak a teológiára, de az egész európai kultúra metafizikai szemléletére is. Az 1545-ben összeült Tridenti Zsinat a megoszlott kereszténység jövőjét határozta meg nemcsak a vitatott hittételek pontosítása miatt, de például az emberi személyiség gyökerének, a szabad akaratnak hittételével a későbbi századok szabadság-jogainak elismerését könnyítette meg.

A II. Vatikáni Zsinatnak is (1962-65) megvan a maga különleges jelentősége. Ezt egy mondatban így lehetne kifejezni: *az egyház a védekezés helyett a világgal való dialógust választotta. Az egyház megnyílt a világ számára, magára vállalva a mai ember örömet és reményét, szomorúságát és aggodalmát.*

A zsinat Loyolai Szent Ignác szellemében a következő pasztorációs módszert választotta: „Bemegyek minden emberrel az ő ajtaján, hogy aztán kivezesse őt az én ajtómon.” Ez azt jelenti: érzük utol a világot, de ne alkalmazkodjunk a világhoz, ne legyünk mi magunk a világ, hanem csak legyünk jelen benne! Jelen lenni nem külsőleg, hanem belül, az életében. Tehát nem az elvek, a hit, a tanítás feladásával, „korszerűsítésével”, hanem úgy, ahogy a *Szentlélek első pünkösdjén történt*: mindenkit a saját nyelvén szólított meg, amikor az apostolok szóltak. A mostani zsinatnak azért *kellett* eljönnie, hogy az egyház újból elsajátítsa a mások nyelvén való beszélés képességét, melyről mintha hosszú távon elfelejtkezett volna! Ezért volt gondviselészerű az idős XXIII. János pápa üzenete a világhoz az *aggiornamento*-val, ami nemcsak megújulást jelent, hanem magában foglalja épp a párbeszéd képességét a világgal. A Szentlélek eszköze volt. Őt használta fel, hogy átvezesse az egyházat a statikusból a dinamikusba, a tekintélyelvűségből a testvériségbe, a kijelentésből, az *ex cathedra* légköréből a párbeszédbe. Végso soron az egyház láthatóságáról, hallhatóságáról, sőt hitelképességéről van szó. Így lett az egyház ismét világító fényerő, mely messze elhat a tőle idegenkedők, sőt az ellenségeskedők táborába is!

König bíboros, aki a fiatal reformerek egyik hangadója volt, 1962. okt. 10-én ezeket mondta az Osztrák Rádióban a zsinat előestéjén: „A zsinat mindennel foglalkozni fog, ami érdekel bennünket... Ez a zsinat nem a fejbőlintók zsinata lesz. Világosan, nyíltan, talán néha keményen fog beszélni. De ugyanakkor nem fog a kívülállók részére demagóg módon szólni... Nincs alapja annak a feltevésnek, hogy a Kúria (a Vatikán központi igazgatási szervezete) nem engedi majd érvényesülni a püspökök akaratát. A püspökök ugyanis – mint egyesek vélik – nem afféle pápa által hivatalba helyezett egyházi alkalmazottak, hanem ők is – a pápához hasonlóan – az apostolok utódai és közvetlenül felelősek egyházmegyéjük hívóiért. A püspökök úgy fognak beszélni, ahogyan az az Isten és az egyház előtti felelősségüknek megfelel. Hűségesek a pápához, akit Szent Péter utódjának ismernek el”.

Hogy milyen várakozással tekintett a világ az 1962. okt. 11-én ünnepélyesen megnyitott II. Vatikáni Zsinatra, mutatja az is, hogy még a vasfüggöny országainak püspökei közül is engedélyt kaptak néhányan a Rómába utazásra. Az ő szellemi vezéralakjuk a lengyel Visinszky bíboros, majd később Wojtila krakkói érsek volt.

Ez valóban a világegyház zsinata volt. Nézzünk néhány adatot az egyháztörténelem szemével.

A 325-ben tartott Niceai Zsinat kerekén 300 zsinati atyát hívott össze. A múlt században az I. Vatikáni Zsinaton (1860) 769 volt a zsinati atyák száma. A mostani, II. Vatikáni Zsinaton viszont 2850 szavazójoggal rendelkező zsinati résztvevőt hívtak meg. Ez azt jelenti, hogy az utóbbi száz esztendőben majdnem megnégyszereződött a hivatalosak száma.

Egy másik statisztika ugyancsak figyelemre méltó adatokat tartalmaz: Az európai püspökök száma az I. Vatikáni Zsinaton 488 volt, ami akkor az összlétszám 70 százaléka volt. Ezzel szemben a II. Vatikáni Zsinatra a zsinati atyáknak már csak 40 százaléka volt *európai*. Száz év alatt tehát rohamosan csökkent a mi földrészünkről érkező atyák aránya a többihez viszonyítva!

Afrikából az I. Vatikáni Zsinaton mindössze 14 püspök vett részt, – ez az akkori összlétszám 2 százaléka volt, de ezek közül egy sem volt bennszülött afrikai! – A mostani zsinaton 279 püspök érkezett Afrikából, azaz 10 százalék és közülük 135 született afrikai volt! – Ugyanez figyelhető meg az *ázsiai* püspökök arányánál is. Az I. Vatikáni zsinaton megjelent 83 püspökkel szemben a mostanin 384-en voltak jelen. Ugyancsak feltűnő az arány-növekedés az *Észak- és Dél-Amerikából* érkező zsinati atyák esetében. Száz évvel ezelőtt onnét csupán 111-en érkeztek, most viszont 956 volt a résztvevő, ami az összlétszám 39 százaléka.

Érdeemes felidézni a negyven évvel ezelőtti eseményeket. 1958. október 28-án 75 éves korában választották pápává Roncalli velencei pátriárkát. A konkláve tagjai egyszerű, problémamentes embernek, amolyan jámbor pásztornak, a világ plébánosának gondolták. Eleve „átmeneti pápának” szánták. König bíboros, Bécs érseke három hónappal később, 1959. januárjában személyesen beszélt az új pápával. Számomra az erről készült későbbi (1987) beszámoló bizonyító erővel mutatja meg, hogyan működik az egyházban *ma is* a Szentlélek. Idézem a bécsi bíborost: „Tudja, – mondta a pápa – azon a januári imahéten (1959. január) *hirtelen* az a gondolatom támadt, hogy megint össze kellene hívni egy zsinatot... Akkor ezt a gonosz szellem sugallatának tulajdonítottam, mert *egy egész világra* kiterjedő zsinat a mai időkben valami egészen nehezett és rendkívülit jelentett. Egy egész héten át imádkoztam. A gondolat mindig intenzívebben és világosabban merült fel bennem, úgyhogy végre azt mondtam: ez még sem jöhet a gonosz ellenségtől, ez a fölülről jövő Lélek sugallata kell, hogy legyen”. – És egy héttel később a bíborosok megdöbbenésére az idős pápa meghirdette az újkor egyik legelőbbre mutató zsinatát. Jó, ha legalább mi lelkünkbe vessük a pontos időpontot: *1959. január 25.*

A meghirdetés után azonnal tíz bizottságot és három titkárságot hozott létre a pápa, aki idős kora és kezdődő betegsége miatt bizonyára érezte, hogy nem engedheti ki kezéből az irányítást, mert akkor a vatikáni bürokrácia szükségképpen mindent lelassítana. Az előkészítő bizottság, a Commissio Antepreparatoria a világ minden részére kiküldött kérdésekből 70 téma köré csoportosította az egyetemes egyház püspökeinek válaszát. A kérdéscsoportokba foglalt témákat előzetes fogalmazványba rögzítették, és minden püspöknek megküldték, hogy alaposan előkészülhessenek az első ülészsakra. Azt mondhatjuk, hogy még egyetlen zsinat sem volt olyan jól előkészítve, mint a szóban forgó. A modern híradástechnika révén a világnyilvánosság is mindenről tudott, és rendkívüli módon figyelt a Vatikánban történetekre. Mindenki megértette ennek az égi derűvel megáldott, mindenkivel szót értő pápának a gondolatát: a XX. század egyháza nem beszélhet a X. század emberének nyelvén. És mivel mindenkinek megvan a maga Isten adta joga és kívánsága, hogy a sajátjának hitt és érzett egyháza a saját nyelvén szóljon hozzá, ezért a pápa a zsinat formájában megbeszélésre és a felmerült problémák megválaszolására Rómába hívta az öt világrész minden püspökét, – sőt először kérte fel az egyháztörténelem folyamán ugyancsak mindenki megdöbbenésére a keleti egyházak és a protestáns testvéregyházak vezetőit, hogy képviseltessék magukat a zsinaton.

Soha még nem volt ennyire „egyetemes”, vagyis katolikus egyetlen egy zsinat sem. A fajoknak, nyelveknek és kultúráknak ez a sokasága azután megváltoztatta a zsinat tudatát is. Ezt olvasom az egyik konstitúcióban:

„Ezért a II. Vatikáni Zsinat habozás nélkül nemcsak az egyházhoz és azokhoz fordul, akik Krisztus nevét hívják, hanem *minden emberhez*, azzal a szándékkal, hogy *megmagyarázza, miként értendő a mai világban az egyház helyzete és működése*” (Egyház a mai világban 2).

XXIII. János pápa egy hónappal a zsinat megnyitása előtt, 1962. szeptember 12-én elhangzott rádió- és tv-beszéde egészen új helyzetet teremtett – anélkül, hogy ő erről tudott volna.

A pápa minden idegszálával azokra a dolgokra koncentrált, melyeket szeretett volna megvalósulni látni a zsinaton. Beszédében azzal foglalkozott, hogy Krisztus az Egyházat világosította meg, az Egyház küldetése pedig a népek megvilágosítására szól.

Gyakorlatias, eredeti módján egy kb. 1,20 m átmérőjű földgömböt használt kellékül annak érzékeltetésére, hogy egy egészen valós világról beszél. S hogy mondandóját biztosan ne értse senki félre, egy vatikáni fotóssal készíttetett magáról egy felvételt, oldalán a földgömbbel, s négy szót írt latinul a fényképre: *Ecclesia Christi lumen gentium*, „Krisztus Egyháza a népek világossága”.

A zsinatnak – mondta János pápa – foglalkoznia kell az Egyház életterejének kettős természetével. Ezek egyike az „*ad intra*”, befelé irányuló, melyet az Egyház belső struktúrája, főként pedig „a megvilágosító hit és a megszentelő kegyelem kincsei” táplálnak. Erről az összetevőről azonban csak egészen röviden szólt beszédében. A másik az „*ad extra*”, a kifelé irányuló természet, melynek az Egyháztól függetlenül létező szituációk a forrásai, pl. „a modern világ” keresztényeinek és nem keresztényeinek igényei és szükségletei. Az Egyháznak kötelessége felelősséget vállalnia a modern élet minden mozzanatában: a mindennapi kenyér biztosításában; a föld javainak kezelésében és elosztásában; a fejlődésben elmaradt népek felzárkóztatásában; a polgári társadalom működtetésében és egy új politikai rend kialakításában; a háborúval szemben a békére törekvésben; a magántulajdonnal kapcsolatban, az emberek és a népek közötti testvériség és szeretet elvének mélyreható érvényesülésében; a halállal, a házasságtöréssel és az erkölcstelenséggel, a házasság szentségével, az élet továbbadásával összefüggő vallási és erkölcsi szempontokkal kapcsolatban; a vallási közömbösséggel szemben; a természettudománynak és a technikának a népek testi és lelki gyarapodását elősegítő felhasználásában; stb.

János pápa ezzel gyakorlatilag teljesen felvázolta az Egyház és a mai világ viszonyát taglaló tervezet körvonalait. Valójában sok olyan indítványt érintett, melyet a zsinat előkészítő időszakában már beterveztettek a zsinati atyák.

1962. október 11.: a nyitás napja. Ezt a fogalmat nemcsak a zsinat tényleges megnyitására lehet alkalmazni, hanem átvitt értelemben is. Mert a pápa beszéde valóban jelezte, hogy elérkezett a nyitás ideje. Két és félezer püspök (zsinati atya) ment le a Scala Regián a Szent Péter-bazilika bejáratához. XXIII. Jánost hordszéken (sedia gestatoria) hozták, de a kapuban szándékosan kiszállt belőle, – nem viselte a pápai tiarát, hanem csupán egy egyszerű püspöki mitrával a fején vonult be a templomba, és gyalog haladt a püspökök két oldalt beépített ülései között Szent Péter sírjáig.

A pápa beszéde az evangélium örömhírét és végtelen isteni nyugalmát árasztotta a világ püspökeire, akiket arra buzdított, hogy igyekezzenek örömmel és félelemmentesen azt megvalósítani, amit a jelen megkíván. Nagy szükség van arra, hogy a keresztény tanítást újfajta igyekezettel fogadjuk el. A hitben megtartott tanítás lényegét jól meg kell tudni különböztetni nyelvi kifejezőmódjának megfogalmazásától... *Ne hallgassunk mindig csak azokra, akik a modern korokban nem képesek mást látni, mint pusztulást, jogtalanságot; mintha a korábbi zsinatok idején minden a keresztény tanítás győzelme és a hit igazi szabadsága jegyében ment volna végbe!*

Ezek a nyitó szavak is optimizmust sugároztak, és nem véletlen, hogy rengeteg újságíró utazott Rómába, hogy megfigyelje, vajon más lesz-e ez a zsinat, mint volt például az I. Vatikáni, amikor jóformán minden ülés zárt ajtók mögött folyt. A szűkös információ volt nem utolsó sorban az oka annak, hogy annyi félreértés és gúny övezte azt az 1860-ban elkezdett, de félbemaradt zsinatot. A pápa ügyelt arra, hogy a mostani zsinati tárgyalásokról nyújtott információk az újságírókon keresztül eljussanak a világhoz. Ez a nyilvánosság példát adott a szellemi küzdelmek szabadságára és a szellemi döntések komolybavételére egy olyan korszakban, melyet csaknem kizárólag hatalompolitikai érdekek és anyagi szempontok jellemeznek. Megértették a média szakértői, hogy a zsinat nemcsak a pápa és a püspök ügye, hanem az egész egyházé, vagyis minden hívőé, és rajtuk keresztül az egész világé.

* * *

A II. Vatikáni Zsinatról számos híres mű jelent meg. Számomra a legnagyobb élményt *Yves Congar* dominikánus teológus, majd bíboros *Cette Église que j'aime, Szeretem az egyházat* című könyve és *Franz König* bécsi bíboros érsek *Szicklára épült ház* című műve jelentett. Az alábbi összefoglalást elsősorban az ő megállapításaik alapján állítottam össze.

Napirend, szavazás, a zsinat mindennapi élete.

A zsinati atyák minden ülés előtt a VII. századból származó gyönyörű Adsumus imával könyörögtek, hogy „se megvesztegetés, se személyválogatás ne rontson meg minket”. – A zsinatok története jól mutatja, hogy a lehetséges hibákra utaló célzás nem képzelődésből fakad, hiszen a múltban voltak szomorú példák erre. Ezt ma már alig tudjuk elképzelni. Mégis szükség volt ennek az imának üzenetére a mostani zsinaton is, ahol a legkülönbözőbb alkalmakkor nyilvánultak meg a feszültségek, konfliktusok. Majdnem minden nagy témával kapcsolatban két magatartás, két felfogás, két eszme szállt egymással szembe és ütközött össze, akárcsak az apostolok korában (Ap. Csel., – vagy Pál apostol vitája, bírálata Péterrel szemben Gal 2,1). És ha mindez az őszinteség légkörében történt is, mégis valódi konfliktusok keletkeztek belőle. Hol egyik, hol másik részről próbálták a jelenlévő atyák véleményét befolyásolni, bizonyos taktikát használva... És mégis! A vitatkozásnak egy bizonyos emberi formája olyan szöveget hozott létre, mely a tévedhetetlenség garanciáját élvezzi. És mindez nem a sugalmazó, hanem a segítő kegyelem által jön létre. Ez azt jelenti, hogy a segítő kegyelem semmilyen módon nem engedi meg az egyháziaknak, hogy megtakarítsák az igazság kutatásának emberi útjait: a tanulást, a bírálatot, a vitatkozást, a gondolkodást, az újrakezdést, a lépésről-lépésre haladó megközelítéseket.

Congar „szenvedélyesen” szereti az egyházat, ahogy ő maga vallja, annak ellenére, hogy külön felhívja a figyelmet a benne található és szükségképpen meglévő emberi gyarlóságokra. Hiszen az egyház esetében nem beszélhetünk inkarnációról. Az, hogy az egyházban van isteni és emberi elem, ez nem azt jelenti, hogy isteni természete van, mint ahogy ez Krisztusban létezik, – és nem beszélhetünk az egyház esetében az isteni és emberi között lévő szubsztanciális egységről sem. Csak a szövetség egysége létezik, mely Isten kezdeményezésén, alapításán és ígéretén nyugszik. Amikor Newman katolizált a *Via media* című művének előszavát átírta, hogy korrigálja anglikán álláspontját és így nyilatkozik az egyházban élő emberi gyarlóságokról: Mihelyt az egyház legfőbb feladatai – vagyis papsága, tanítóhivatala és kormányzása – konkrétan érvényesülnek a történelemben, szükségszerűen összefonódnak egy sor dologgal, és tényleges tisztaságuk megszűnik! (vö.: francia fordításban: *Pensées sur l'Église* 303.1). A dolgok nem úgy történnek, mint egy tündérmesében, mint ahogy sokan gondolják, vagy szeretnék. Nem! Az egyház a történelemben él. És úgy éli át a valódi drámai eseményeket, mint a test ellenállását a léleknek, a szabad akaratok összeütközésének, a

korlátoknak, a tudatlanságnak a drámáját. Mivel az egyház a valós történelemben él, nem tudja magát függetleníteni az időtől, annak súlyától és az általa megszabott határidőktől. Az egyház Isten ajándékait nem az idő és annak folyamata ellenére, hanem éppen abban hordozza és használja fel. A II. Vatikáni zsinat vitái szolgáltattak erre új példát.

A tárgyalások, viták olyanok voltak, mint bármely parlamenti vita, – mégis milyen gyakran mondták a zsinati atyák: „Ebben is a Szentlélek működött”. Yves Congar zseniálisan így fogalmaz: „Isten elég transzcendens ahhoz, hogy teremtménye számára immanens legyen... Az emberek játsszák emberi játszmájukat, mindegyik a magáét; kombinálnak, döntenek, keresik az óhajtott célnak legmegfelelőbb lépéseket. De Isten is játssza az emberek játszmáját és abban, velük együtt, a sajátját. Minden emberi, minden történelmi. De minden afelé a végpont felé halad, melyet Isten jelöl ki, és amelyért ő kezeskedik” (i.m. 66.).

Ratzinger bíboros, aki a zsinaton mint neves teológus vett részt, visszaemlékezésében ezeket írja: A zsinaton az volt a helyzet, hogy az atyák nem azért jöttek össze, hogy már kész szövegeket jóváhagyjanak, hanem hogy közösen küzdjenek a szóért, amit abban az órában ki kellett mondani; de nem átformálni akartuk a hitet, hanem szolgálni. Valami újat akartunk, új nyelven szólni! Ez az „új” azt jelentette, hogy ki akartunk lépni a megszokott, iskolás sémákból... (R-56).

König bíboros így emlékezik vissza az eseményekre.

A zsinat napirendje pontosan szabályozott volt. Az általános zsinati ülések a Szent Péter-bazilika aulájában kezdődtek, mindennap, latin nyelvű vagy pedig a keleti rítusok szerinti istentisztelettel. A zsinati aula közepén volt elhelyezve a Szentírás, egy értékes kódex a Vatikáni Könyvtárból. A zsinat általános titkára, Pericle Felici elegáns latin nyelven adta meg a napirendet és ismertette a hozzászólásra jelentkezőket. Ezen túlmenően igyekezett olyan modern kifejezéseket is, mint repülőgép vagy autó – korrekt latin nyelven visszaadni. Egészen elől, a középhajóban foglalt helyet az elnökség, amely először 10 bíborosból állt. Később négy, úgynevezett „moderátor” vette át a szólásra jelentkezőket, és vezette az egyes üléseket. A püspököket kivétel nélkül „Patres”-nek, atyáknak szólították. Először az volt a látszat, mintha igyekezett tanúsítanának arra, hogy a latin legyen a zsinati nyelv. Egy egész sor római teológust képeztek ki latin nyelvű gyorsírásra, hogy a szövegeket írassák. De hamarosan átvette a szerepet az egész aulában a technika. Mikrofonokat és fordítófülkéket rendeztek be. A későbbiekben a latint már nem túl gyakran alkalmazták, rendszerint angol, francia, spanyol, német, vagy esetenként más nyelven szólaltak fel. Az egyes felszólalók beszédideje nyolc percig tartott, ha ez lejárt, az elnök megszakította a felszólalót.

Minden egyes „Congregatio generalis”-nál új téma előterjesztése esetén előbb a téma főbb vonalait ismertették, majd azután foglalkoztak az egyes paragrafusokkal, amelyeket megbeszéltek. A bizottságok által előkészített és a zsinat által kiválasztott témákat – a végén 16 volt – a délelőtti üléseken tárgyalták és beszélték meg, majd az illetékes zsinati bizottság felülvizsgálta és a körülményektől függően esetleg újra előterjesztette azokat.

A sok módosító javaslat hosszas tárgyalásának az volt a célja – hiszen olykor több mint ezerről volt szó -, hogy egy olyan szöveget fogalmazzanak meg, amelyet nemcsak valamiféle parlamentáris kétharmados többség fogad el, hanem a zsinati atyák nagy része jóváhagyja és elfogadja azt. A szavazás „placet”, „non placet” és „placet iuxta modum” módozatokkal történt.

A végső szavazásokra visszapillantva feltűnő, hogy csupán 2-3 szövegnél számoltak össze 70-80 nem szavazatot; például a vallásszabadságról szóló témánál 2300 igennel szemben 70 nem szavazatot; ugyan-így a nem keresztény vallásokhoz való viszonyról szóló témánál 2221 igennel szemben 88 nem szavazatot. Végül a leghosszabb dokumentumnál, melynek címe „Egyház és világ”, 2309 igennel szemben 75 nem szavazat fordult elő. Az összes többi szövegnél a nem szavazatok száma messze kevesebb volt. Ami azt jelenti, hogy a szövegeket majdnem egységesen, túlnyomó szavazati többséggel fogadták el.

A II. Vatikáni Zsinatnak egy további jellegzetessége az volt, hogy a nem katolikus keresztény egyházak hivatalosan delegált megfigyelői részt vettek rajta, nevezetesen az ortodox és az evangélikus egyházé. Meghívásuk egyrészt közvetlenül XXIII. János pápától származott, másrészt már a zsinat kezdete előtt felállított titkárságnak tulajdonítható, amely a keresztény egység előmozdítására alakult. A megfigyelők az ősz folyamán minden általános ülésen részt vettek, és a Szent Péter-bazilikában egészen elől ültek a bíborosokkal szemben. Az ilyen megfigyelők jelenlétének ténye egy csapásra pozitív módon változtatta meg az ökumenikus légkört. Bár a hivatalos üléseken nem jelentkezhettek szólásra, azonban az úgynevezett délelőtti kávészünetben és az ülésmentes időszakokban igen sok kapcsolatra volt lehetőség velük.

Érdekesekek voltak azok a vélemények, amelyeket az ilyen résztvevők a zsinatról, mint egészről közöltek. Emlékszem, írja König bíboros, például Oscar Cullmannra, aki a bázeli és párizsi egyetemen az újszövetségi szentírástudomány professzora. Véleménye, mint evangélikus kereszténynek az volt: „Végül is, visszatekintve a zsinatra, azt mondhatom, hogy egészében véve teljesítette az elvárásokat, amennyiben azok nem illúziók voltak, és néhány esettől eltekintve – sőt, sok tekintetben felül is múlta azokat.” Egy másik megfigyelő, dr. Lucas Fischer „gátszakadáshoz” hasonlította mindazt, amit a zsinaton a protestáns egyházak átéltek.

A zsinaton megszavaztak és kihirdettek négy konstitúciót, kilenc határozatot és három nyilatkozatot. Nemeshegyi Péter jezsuita, egykori tókiói egyetemi tanár 15 pontban foglalta össze a zsinat legfőbb mondanivalóit. (vö.: *Vigilia* 2000/9. 642-653). Tanulmányának segítségével áttekinthetővé válik a Szentlélek irányításával létrejött új egyházkép.

Hitünk lényege. Isten úgy határozott, hogy kinyilatkoztatja önmagát. A megtestesült Ige, Jézus Krisztus halálával és feltámadásával élettel ajándékozott meg bennünket, hogy mint fiak a Szentlélekben kiáltsuk: Abba, Atyánk. – A kereszténység lényege tehát a szentháromságos Isten önátadása, amely bennünket megistenít.

Szentírás-központú katolicizmus. Minden a szentírásból fakadjon: hitélet, igehirdetés, hittudomány, liturgia, hitoktatás. A teológiai oktatásban a dogmatika és a morális mellett sokkal nagyobb hangsúlyt kapjon a szentírástudomány. Cél: ne éljen a köztudatban az az elképzelés, hogy a protestánsok az ígét, a katolikusok pedig a szertartásokat tartják fontosnak. A Dei Verbum zsinati határozat (DV 22) ama mondata, hogy lehetne közösen megjelentetni ökumenikus szentírás fordításokat, mérföldkő a keresztények egységéhez vezető úton.

Érthető, élményszerű liturgia. Az egyház életének csúcspontja a szentmise. Krisztus jelen van az egybegyűlt hívek közösségében, a szentírás felolvasott igéjében, a misét végző pap személyében és kiváltképpen az Eucharishtiában. Éppen ezért megőrizve a római rítus lényeges egységét, helyet kell adni a latin helyett a nép nyelvének, és „alkalmazkodni kell a különféle közösségekhez, vidékekhez, népekhez. Egyes országokban, például az afrikai Kongóban, a Szentszék jóváhagyásával egészen új formában folyik a szentmise az őslakók élményvilágának megfelelő új stílusban, dobolással, afrikai énekkel, tánccal. Ezek az afrikai, ázsiai egyházak kitörő örömmel fogadták a Sacrosanctum Concilium (SC 38) új liturgikus szabályait, hiszen százmilliókat érintett. Ennek hatása már a következő évtizedekben látható volt, mert megkönnyítette a misszionáriusok munkáját. A liturgia reformja azért is elodázhatatlanná vált, mert ma az egy milliárd katolikusnak 70 százaléka már Európán kívül él!

Megreformált egyháztan. Az egyház nem csupán intézmény, hanem Isten vándorló népe, Krisztus teste, mely bár a katolikus egyházban áll fenn, de hozzátartoznak a többi keresztény egyházak is. Ezzel a nyíltsággal könnyebb lesz az ökumenikus feladatot teljesíteni. Ez egy közösségi, dinamikus és nyitott egyházkép.

Testületi zsinati elv. Köztudott, hogy a katolikus egyház hagyományosan erősen hierarchikus felépítésű. A Lumen Gentium (LG 22) kimondja, hogy a „püspökök testülete a pápával együtt hordozója az egész egyházra kiterjedő legfőbb és teljes hatalomnak.” Ez

közeledést jelent a protestáns és ortodox egyházakhoz is. A zsinati elvet gyakran alkalmazzák, többek között a háromévenkénti püspöki szinódusban.

A helyi egyházak fontossága, az egyház missziós tevékenysége. Ad Gentes (AG) kezdetű zsinati határozat felértékelte a helyi egyházakat. Ennek következményeként jogos és kívánatos, hogy ezek az egyházak a krisztusi evangéliumot népükbe „inkulturálják”, vagyis ezentúl az egyes egyházak népük szokásaiból, hagyományaiból, tudásából, művészetéből használják fel mindazt, ami képes megdicsőíteni a Teremtőt, szemléltetni az Üdvözítő kegyelmét és kialakítani a keresztény életet. Így születtek meg az indiai, afrikai, koreai stb. teológiák, lelki irányzatok. Napjainkban tehát az egy gyökérből, Krisztusból sarjadt egyház egyre inkább a Szentlélek ezerszínű virágoskertjévé kezd alakulni.

A laikus lelkiségi mozgalmak létjogosultsága. A krisztusi tökéletesség elérésének nem egyedül a szeretetesség az útja. Bármilyen rendű és rangú keresztény hivatott a keresztény élet teljességére, a tökéletes szeretetre. Az utolsó évtizedekben mindenfelé terjedő laikus lelkiségi mozgalmak ebből a meglátásból születtek.

Az emberi méltóság iránti tisztelet. Mivel minden ember Isten képére van teremtve, ezért minden ember Isten dicsősége. A mai egyház útja, hangsúlyozottan az ember. Minden megkülönböztetés Isten szándékával ellenkezik. Ezekből az alapvető elvekből, premisszákból a következő öt megállapítás vezethető le: 1/ A zsinat hiszi, hogy Jézus Krisztus jóvoltából a Szentlélek minden ember szívében működik, ezért a katolikus egyház semmit sem vet el abból, ami a más hiten élők vallásában igaz és szent. Az évszázados gyűlölködés helyett a katolikusok okosan és szeretettel folytassanak párbeszédet más vallások követőivel, ezzel jelenlévővé tesszük köztünk az Istent. Ennek egyik gyümölcse többek között a katolikus és a lutheranus egyház között létrejött közös nyilatkozat a hit általi ingyenes megigazulásról. A többi egyház kívánalmainak figyelembevételével kell a katolikus egyháznak keresni a megújulást. 2/ A nem keresztény vallásokkal való viszony megváltoztatásán is törekedni kell, hiszen nemegyszer felcsillan bennük annak az Igazságnak sugara, amely megvalósít minden embert. 3/ A zsinat nemcsak a vallások felé, de a modern világ felé is nyitott kíván lenni. A keresztényeknek nem szabad kivonulniuk a világból. Az egyház évszázadokon át a haladás motorja volt, a középkor végétől inkább a fék szerepét kezdte betölteni. Az emberiség nem azokat követi, akik csak fékezni tudnak, hanem azokat, akik reményt mutatnak neki. Az egyház ilyen reményt adó közösség kíván lenni a világban. 4/ A szegények elsőbbségére külön felhívja a zsinat a keresztények és az egész világ figyelmét. Az elhagyatottaknak, vendégmunkások százezreinek, a vagyonosok kizsákmányolása miatt nyomorgóknak is pártját akarja fogni az egyház, melyről az a vélemény alakult ki, hogy a gazdagok egyháza. A zsinat lezárta a konstantinuszi kort, és figyelmeztet, hogy Krisztus szegényen és üldözötten vitte végbe a megváltás művét. Ebből a felfogásból született meg az ún. „felszabadítás teológiája” Latin Amerikában. A pápák szociális enciklikái is a társadalom új kérdéseinek krisztusi megoldását igyekeznek elősegíteni. 5/ A minden embert megillető méltóság alapelvéből vezette le a zsinat a vallásszabadság új megközelítését. Eszerint a jogalany az ember, akinek mentesnek kell lennie a kényszerűtől. Eddig az egyház legfeljebb megtűrtnek nyilvánította a más tanokat hirdető vallásokat, most már nemcsak a maga számára követeli meg a vallásszabadságot, hanem minden ember és minden vallás számára.

Egység a pluralizmusban. Eddig az egyház minden területen az egység megőrzésén fáradozott. A zsinat nem így gondolkodik! Elismeri a különbözőség jogát a gazdaság, a kultúra, sőt a kinyilatkoztatott igazság teológiai feldolgozása terén is. Ez a különbözőség nem árt az egyház egységének. Senki se tartsa önmagát az egyházi gondolkodás egyedüli képviselőjének.

Állandó reform. Jézus büntelen volt, de az egyház ezt nem mondhatja el magáról. Egyszerre szent is, és folytonos megtisztulásra szorul, ezért állandóan bűnbánatot tart és megújul. Ilyen meggyőződés alapján rendelt el a zsinat számos reformot. Azok, akik az egyházat mozdulatlan sziklatömbnek fogták fel, úgy érezték, minden megingott. Akik viszont terebélyes fának

gondolták el, örülnek, hogy a Szentlélek újra meg újra megfiatalítja az egyházat, és ennyi új ág, hajtás és virág keletkezett rajta. A zsinat nagy egyházreformot indított el, amelyet feltartóztatni már nem lehet. Beigazolódott Szent Iréneusz állítása: a mindig fiatal Szentlélek újra meg újra megfiatalítja az egyházat.

Egyelőre felmérni is nehéz, hogy mi mindent indított el XXIII. János pápa zsinata. Azt már világosan látjuk, hogy az elvont igazságszemléletről áttért a történelmi igazságszemléletre. A kinyilatkoztatást üdvtörténetként fogja fel, mely isteni szavakkal és tettekkel valósult meg. A zsinati atyák által megszavazott határozatok nyelve nem száraz, nem a skolasztika definícióit, hanem a Szentírás és az egyházatyák konkrét kifejezési módját követi. Az elmúlt évszázadokban a római egyház megpróbált ellenállni az egyre erősödő szekularizációs folyamatoknak. Úgy tűnik, a fékrendszerünk mechanizmusa időszerűtlenné vált. A zsinat által meghirdetett új evangelizáció a belülről történő építkezést helyezi a központba, és szeretné, ha Krisztus egyházában és a társadalomban ismét érvényesülne az evangélium eredetisége, frissessége és rugalmassága.

II. János Pál pápa nemrégén úgy vélte, hogy XXIII. János pápa a Vatikáni zsinatot prófétai előrelátással hívta össze, és ezzel az egyház hatalmas lépést tett előre. Különösen három területen küzdött le bizonyos akadályokat. Mindhárom az egyház eddigi elszigeteltségét akarja megszüntetni. 1/ Elszigeteltségünk a *világtól*. Az elmúlt évszázadok egyházellenességére egyre inkább a passzivitást, az önvédelmet gondoltuk elfogadhatónak. Most épp az az imponáló, ahogy vállaljuk a kihívásokat és elébemenyünk a problémáknak. Nem kész receptet adunk, de minden kérdésre a kinyilatkoztatás fényében megfogalmazzuk a választ. Tehát van koncepció, amit lehet elfogadni, és amivel érdemes foglalkozni. 2/ Elszigeteltségünk a többi kereszténytől, a *különvált egyházaktól*. Ez is szívügye volt János pápának; éppen ezért hívta meg a zsinatra az ortodox és protestáns egyházak vezetőit. Legtöbbjük képviselték is magukat. Azóta összehasonlíthatatlanul megváltozott a légkör, – és az, ami száz évvel ezelőtt elképzelhetetlen volt, az ma valóság: nem egymás ellenében, hanem együtt igyekszünk hirdetni az evangéliumot. 3/ Elszigeteltség *saját híveinktől*, amit a liturgia latin nyelvezetének népivé változtatásával ért el az egyház. Ez utóbbinak van legnagyobb, kézzel fogható és az egész világegyházat alapjában érintő hatása!

Frontáttörések helyett valami olyan történt, ami kevésbé látványos, de sokkal jobban magában hordja az Úr Jézus szándékát: legyetek *kovász*, mely lassan, de lényegét érintően változtatja meg a mindennapi élet kenyerét, és legyetek olyanok, mint a *mustármag*, mely a földben először megpattan, és ami felesleges benne az előbb meghal, elrothad, hogy a benne rejtett csíra megfogadjon, felszínre törjön, szárrá, cserjévé, majd fává nőjön és kitereljesedjék!

Modern kifejezést használva, mondhatjuk így is: a zsinat utáni négy évtized olyan impulzusokat adott az egyháznak, melyek számos területen a múltban elképzelhetetlen változásokat eredményeztek.

A kétezredik év Nagyböjtjének első napján, Hamvazószerdán II. János Pál pápa nyilvánosan és ünnepélyesen bocsánatot kért mindazokért az emberi gyarlóságokért, hibákért, bűnökért, melyeket az egyház a történelem folyamán elkövetett, és amelyekkel megnehezítette sokak számára a megtérést Jézus Krisztushoz. Az idős pápa őszinte bűnbánata a nyugati egyházban többeknél, még a klérusban is megütöztetést váltott ki, – a világ nagyobbik, nem európai részében azonban valóságos katarzist eredményezett, mindenkit megrendített, és gondolkodóba ejtett... Új korszak kezdődött az egyházban. A három évig tartó vatikáni zsinat előtt elképzelhetetlen lett volna ehhez hasonló gesztus. Lényegét tekintve a zsinat csak elvetette a megújulás magvait. A tavaszi búzatáblák szárba szökése ezután következik.

Útmutató impulzusok

König bíboros a Sziklára épült ház c. könyvében elemzi azokat a megfogalmazott és óriási többséggel megszavazott reformokat, melyekről jogosan úgy nyilatkoztak a zsinaton megfigyelőkként résztvevő protestánsok, hogy gátszakadás történt a római egyház életében! Ennek az elemzésnek néhány gondolatát érdemes megjegyeznünk.

A katolikus egyház „európai ruháját” a II. Vatikáni Zsinaton szemmel láthatóan letettük. Az egyház „nyugati ruhája”, amely annyira megszokott volt, és amelyet sokan magával az egyházzal azonosítottak, most már csak Krisztus ruháinak egyike. Nem kell számúznunk; azonban tudnunk kell, hogy az egyház bármilyen külső ruhában egyház marad, hogy az egyházat Krisztus minden emberhez elküldötte abból a célból, hogy minden kultúra ruháját a vállukra helyezze. Azt is tudnunk kell, hogy minden borszínen keresztül Isten arca világlik át.

Az egyháznak most mindenestre meg kell tanulnia, hogy beilleszkedjék más kontinensekbe és kultúrákba, figyelembe véve az ezzel összefüggő feszültségeket és problémákat. Az egyháznak ez a beilleszkedése nagy jelentőségű lesz, ha Afrika katolikus egyháza afrikai ruhát, Indiában indiait, Koreában koreai ruhát kap. Ennek a zsinatnak eredménye, ha az egyház ezáltal sokféleségében növekszik. Ennek a sokféleségnek azonban csak addig szabad mennie, ameddig az egység kárt nem szenved általa.

A II. Vatikáni Zsinat maradandó impulzusaihoz számítom továbbá az *ökumenizmus* eleven erejét. A zsinati dokumentum mindjárt az Előszóban a következőket mondja erről: „Minden keresztény egységének helyreállításában segítséget nyújtani – ez a II. Vatikáni Zsinat egyik fő feladata. Ugyanis Krisztus, az Úr csak egyetlen egyházat alapított és mégis az embereknek több keresztény közössége lép fel azzal az igénnyel, hogy Jézus Krisztus igazi örökségét képviseli. A történelem Ura azonban az utóbbi időben bőségesebben kezdi kiárasztani a több részre szakadt kereszténységre az egység iránti komoly vágyakozást.” (Ökumenizmus, Nr. 1.)

Ma az a döntő, hogy a múlt örökségét többre becsüljük, mint azt, ami elvált. Ha az elmúlt században az egymás közti harc azért volt oly keserves, mert kölcsönösen szemére vetettük egymásnak, miben rejlenek a tévedések, úgy ma az ökumenikus párbeszédnek az a célkitűzése, hogy térjünk mégis vissza a közös örökséghez, amely egykor összekötött bennünket és kíséreljük meg a történelmi folyamat keretében egyre közelebb kerülni egymáshoz.

Harmadikként említeném meg azt az impulzust, amely különösen fontosnak látszik a katolikus kereszténység jövője szempontjából. Ez pedig a párbeszéd azokkal a keresztény hívőkkel, akiket világiaknak nevezünk. Így fogalmazta meg ezt a zsinat egy önálló dokumentumban, a világi apostolkodásról szóló dekrétumban, melynek kezdete: „Apostolicam actuositatem”, de az Egyházzal szóló dogmatikai határozatban is részletesen tárgyalják a világi apostolság problémáját. Ez a téma a zsinat szerint „korunk különleges viszonyai miatt” fontos, és azért, mert a püspökök nagyon jól ismerik, hogy „mennyire tudnak hozzájárulni” a világiak az egész Egyház javához. (Lumen gentium, Nr. 30)

A reformáció után 400 évvel először itt jelenik meg teológiai szempontból az a lehetőség, hogy mérvadó módon beszéljünk a világiaknak az egyházban felmerülő feladatairól és küldetéséről. A zsinat bizonyára ezúton is szembe akart szállni a klerikalizmus vádjával és azzal, hogy az egyházban két osztály van. Szó szerint így hangzik: „A világiaknak különösképpen az a feladata, hogy az egyházat azokon a helyeken és olyan körülmények között jelenítsék meg és tegyék hatékonyá, ahol az egyház csak általuk tud a Föld sója lenni.” (LG. Nr. 33.)

A nyugati egyházzsakadás vége

A zsinatról kiinduló impulzusok között és a később elfogadási folyamat szempontjából kulcsjelentőségű élmény volt számomra, írja König bíboros, a zsinat befejezése a Szent Péter-

bazilikában 1965. december 7-én. – VI. Pál pápa mutatta be az ünnepélyes záró istentiszteletet. A Szent Péter-bazilikában ott volt Athenagorász konstantinápolyi ökumenikus pátriárka képviselője a maga pompás, keleti liturgikus ruhájában.

Az istentisztelet végén VI. Pál kérte őt, hogy menjen fel a pápai oltárhoz. Én magam is ahhoz a kis csoporthoz tartoztam, amely ott mindent pontosan átélhetett, azt, amikor a pápa a zsúfolt Szent Péter-bazilikában ünnepélyesen közölte: „a konstantinápolyi pátriárka és én, mint Péter hivatalának birtokosa, ebben az órában ünnepélyesen kijelentjük, hogy az a bulla, amely az 1054. évi egyházszakadást kiváltotta és az Egyházat keleti és nyugati részre osztotta, az a bulla és tartalma máától semmis.”

Ezzel a pillanattal megszűnt az az egykori szakadás, amely a kereszténységet első ízben osztotta meg – legalábbis jogilag.

V. Kitekintés a harmadik évezredre

Ebben a fejezetben megkísérlem összefoglalni azokat a válaszokat, melyeket a már többször említett Peter Seewald író kérdéseire adott a Hittani Kongregáció prefektusa, Ratzinger bíboros. Itt elsősorban a zsinat utáni egyház helyzetéről szóló kérdésekre összpontosítottam.

A türelmetlenek, a „csodavárók” minduntalan felteszik a kérdést: *vajon történt-e valami is az egyház életében?* Sokan ugyanis – különösen a külső szemlélők – azt remélték, hogy egy csapásra minden megváltozik a Vatikántól, a főpapoktól kezdve a plébánosokig. *Sokak szerint forradalom helyett minden maradt a régiben.*

Ratzinger válasza: Valóban statisztikailag bizonyítható, hogy a várakozások nem teljesültek. Tagadhatatlan, hogy a kereszténységnek nem jött el az az új órája, amit pedig mindenki nagyon remélt. Ennek egyik oka az lehet, hogy kétségtelenül túl sokat vártunk. A túlzott várakozás már csak azért sem volt egészen helyes, mert Jézus Krisztus egyházát nem tudjuk mi magunk „előállítani”, – a zsinat sem! Az egyházat szolgálhatjuk, de virulása vagy hanyatlása nem egyedül a mi tevékenységünk függvénye. Az sem volt egészen helyes, hogy közülünk sokan a kereszténységet méreteiben növekedve szerettük volna látni.

A másik ok abban rejlik, hogy alapjában két reform-felfogás van. Az egyik egyre inkább le akar mondani a hatalomról, a külső tényezőkről, és minden erővel magát az evangéliumot akarja megélni és átadni. – A másik felfogás abban látja a reformot, hogy az egyház könnyítésekkel, alkalmazkodással, engedményekkel elviselhetőbbé tegye, bizonyos értelemben kényelmessé tegye a keresztények életét. Aki tehát az utolsó negyven évet meg akarja érteni, tudomásul kell vennie, hogy a zsinatnak kétféle értelmezése van. Vannak, akik szerint a zsinati szövegek teljes egészükben a hit folytonosságát képviselik. És vannak sokan, akik azt mondják, hogy csak az irányt kell belőlük kivenni, a szövegektől azonban lehet elszakadni. – Ratzinger bíboros nyíltan kijelenti, hogy a zsinat igazi öröksége a szövegeiben van. A zsinat nagy örökséget hagyott ránk. Megszámlálhatatlan új impulzust adott épp a világgal való új kapcsolathoz. (R-59-65)

* * *

A következő kérdés a problémák elevejére tapint: *Miért kell az egyháznak még ma is tekintélyi módszerekkel dolgoznia?* A zsinat után lesz-e változás ezen a téren? Lehetséges-e a jövőben demokratikus modellek alkalmazása az egyházban is? *Miközben ugyanis az egyház a társadalomban számon kéri a demokráciát, saját házába nem engedi be.* – Ratzinger bíboros igen megszívlelendő válaszában lényege: Mindenekelőtt korrigálni kellene magának a hierarchia szónak, mint fogalomnak igazi jelentését. Hiszen a görög szó, az „arché” minden bizonnyal nem „szent uralmat”, hanem „szent eredetet” jelent (Pontosan fogalmazva: jelenthet egyformán „uralmat” és „eredetet”). A zsinat mindenesetre az utóbbi szellemében működött. Az egyház ugyanis nem egyszerűen a nemzedékek folytonosságából él, hanem abból a mindig új jelenlévő forrásból, mely a szentségek által folytonosan közli magát. A forrás az az eredeti erő, mely az egyházban minden nemzedék új kezdete. Az eredet szent erejét közvetíteni, – nos, ez volt a zsinat célja. Az a kategória, mely megfelel a papságnak – a pápától kezdve a püspökökön át a most felszentelt káplánig – nem az uralom, a hatalom, hanem épp ellenkezőleg: a „kezdet” megjelenítése és az e célra való önátadás.

Ratzinger bíboros végső következtetése szó szerint: *„Ha a pápaság, püspökség és papság lényegileg uralomnak tekinti önmagát, vagyis ha uralkodni akar, akkor valójában kifordult önmagából és eltorzult.”* (R-155)

A libido dominandi ősi ösztöne már a kezdet kezdetén erős kísértést okozott, hisz az evangélium többször is említést tesz az apostolok közötti versengésről. A tanítványok vitája a rangról, vagyis hogy a tanítványságból uralmat formáljanak, az első pillanattól jelen volt és tart máig! Ezért nem vitatható, hogy ez a kísértés minden nemzedékben, a maiban is jelen van. Ugyanakkor ott van az Úr gesztusa, aki megmossa apostolainak lábát. Ezzel azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy mit gondol az uralkodni akaró papról: „Ha képtelenek vagytok megmosni egymás lábát, nem vagytok papok.” Vagy ahogy a Zebedeus fiak anyjának mondja: a föltétele a tanítványságnak: inni a kehelyből, azaz sorsközösséget vállalni Krisztussal. Uralkodás helyett tehát „lábmosóvá” kell válnia annak, aki pappá szentelteti magát. És minél magasabb fokon képviseli valaki Krisztust, annál nyilvánvalóbbá kell tennie, hogy uralkodás helyett szolgálni akar.

A hierarchiával kapcsolatban feltett kérdésre a válasz: a hierarchia valódi értelme nem az, hogy kiépítünk egy uralkodói struktúrát, hanem megjelenítünk valamit, ami nem az egyesektől származik, hanem az apostolok lábát megmosó Jézus Krisztustól.

Ez volna hát a papság igazi képe. Ha ezt igazán élik, nem jelentheti azt, hogy a pap végre eljutott a hatalom „kapcsolószekrényéhez”, hanem azt jelenti, hogy lemond saját életerréről és odaadja magát a szolgálatra. Ez természetesen eleve alázatot, szenvedést, keresztet rejt magában. Emberi módon szólva: Krisztust az hitelesíti, amit elszenvedett. De ez hitelesíti az egyházat is. Ezért ott válik a legszavahihetőbbé, ahol vértanúi és hitvallói vannak. Viszont ott, ahol elkényelmesedik, veszít hihetőségéből. (R-155-157)

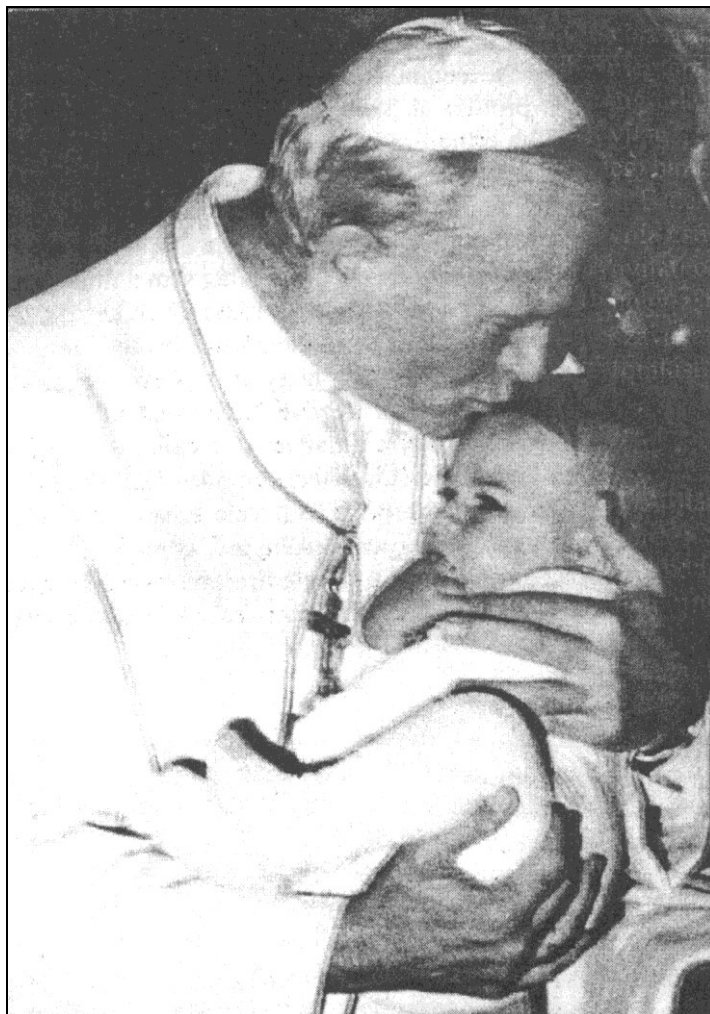
Peter Seewald a Kritika Kánonja című fejezetben sorra veszi azokat a kérdéseket, melyeket évtizedek óta neki szegeznek Rómának: cölibátus, házasság, szexualitás, nők papsága. A világ azt állítja, hogy azért fordítanak hátat tömegesen az egyháznak, mert ezekben a kérdésekben nem kíván változtatni eddigi nézetein. A riporter arra lenne kíváncsi, hogy vajon az új évezred kezdetén mi a véleménye ezekről a Hittani Kongregáció prefektusának?

Ha nincs is mód itt részletesen elemezni a Kritika Kánonjának minden tételét, Ratzinger bíboros válaszát mégis érdemes egy-egy témával kapcsolatban rögzíteni.

Cölibátus. A bíboros merőben más oldalról közelíti meg a kérdést: itt alapjában a hit mélységéről van szó. Mivel ma a hit krízisével állunk szembe, ezért foglalkoztatja ennyire az embereket a cölibátus. Ahol a hit él, és olyan mélységben, ahogy azt az egyház éli, ez az erő is megjelenik. A papság és a cölibátus szétválasztásával nem nyerünk jobb és több papot, hanem elkendőzzük a hit krízisét, és felszínes úton akarunk megoldásokat találni. És téves az a következtetés, hogy a cölibátus az oka a papi hivatások csökkenésének. Itt sok ok szerepel. A papi utánpótlás elsősorban a gyermekek számával függ össze. – Mindent összefoglalva: az első kérdés, vannak-e hívők; és utána jön a második kérdés: támadnak-e közülük papok? (R-157-163).

Szerelem, házasság, abortusz, elválás. Mivel ez az a témakör, mely legjobban lázban tartja a világot, érthető, hogy a riporter egészen nyíltan, nyersen teszi fel a kérdéseket. Például: „Megérti-e Ön, hogy ők (a hívők) nem értik az egyház álláspontjait?” – Igen! volt a bíboros egyértelmű válasza. De azonnal az egyház tanításának a gyökerére mutat rá. Vagyis a problémák konkrét esetei helyett a dolgok mögé néz, és ezzel legalább érthetővé igyekszik tenni, hogy miért szükségszerű mindaz, amit az egyház ezen a téren vall. Természetesen ennek elfogadásához is hit kell, különben süketek párbeszédévé válik az egész. Az egyház a hitben élők számára mondja el a Szentlélek tanítását, melyet a szekularizált emberekből álló világ sem a múltban, sem a jelenben nem fogad el, sőt szenvedélyesen tagad. A fő kérdés, hogy az evangélium alapján álló egyház rendíthetetlenül hirdeti, hogy mi az emberi méltóság fundamentuma? Az, hogy mint Isten teremtménye és képmása létünk első pillanatától kezdve

Isten oltalma alatt állunk. Egyszerűen arról van szó, hogy a tudatban kell világosságot gyújtani, hogy emiatt kell az ember életét, a létezés minden fázisában tisztelni, védeni. A magzat ember, emberként kell vele bánni, és mivel Isten oltalma alatt áll, ki van véve egyéni önkényünk köréből. Ez az alapja mindannak, amit az egyház tanít a szerelemről, házasságról, gyermekáldásról. Ezért szentség a férfi és nő életre szóló közössége lelki-testi vonatkozásával együtt.

Minél távolabb kerül a világ ettől az evangéliumi alaptételtől, annál ellenségesebben viszonyul a számára már „érthetetlen” erkölcsi magatartásunkhoz. Az alapállást abban kell keresnünk, hogy az egyház az embert meg akarja őrizni embernek az élet minden területén, a szexualitásban is. Ha ez utóbbi elszakad a lélektől, a férfi és a nő kapcsolata elvész, miközben a gyermekek termékké lesznek. – Másrészt az egyház ráébreszt arra, hogy a nagy erkölcsi problémákat vegyszerekkel, egyszerű technikákkal nem lehet megoldani, mert az életre vonatkozó döntések túlmutatnak a technikán.

Az egyházi megnyilatkozások megfogalmazása nem mindig szerencsés, éppen ezért jó gyakrabban felhívni a figyelmet ezekre a nagy alapszabályokra. Aligha tévedünk, amikor azt állítjuk, hogy ma talán az egyház az egyetlen erkölcsi fórum, mely következetesen vallja és védi a nemek kapcsolatának, a szexualitás és az élet továbbadása közötti viszonyok szentségét, az ártatlan magzat jogait. Ezek olyan értékek, melyeknek védelme az egyház elsőrendű kötelessége és feladata. Pál apostolra hivatkozva: „Állj elő vele, akár alkalmas, akár alkalmatlan. Ints, kérj, buzdíts nagy türelemmel, hozzáértéssel.” (2 Tim 4,2). (R-163-166)

A nők papsága. Teljesen félremagyarázták azt a pápai nyilatkozatot, amellyel az egyház pontot akart tenni a női papság ügyében. II. János Pál pápa ugyanis nem tévedhetetlen tanítást adott ezzel kapcsolatban, hanem megerősítette a Hittani Kongregáció állásfoglalását: az egyházban minden kor és hely püspöke azt vallotta és tanította, hogy a hagyomány nem ismeri a női papság fogalmát. Ezt erősítette meg a pápa, utalva a II. Vatikáni Zsinat szövegére: amit a püspökök nagyon hosszú időn át egybehangzóan tanítanak és tesznek, az tévedhetetlen, mert egy olyan megkötöttség kifejezése, melyet nem ők maguk hoztak létre (R-169-173).

* * *

A nagy párbeszéd végén az egyház jövőjéről, illetve a jövő egyházáról volt szó Peter Seewald író és Ratzinger bíboros között. Többször szóba került a beszélgetés folyamán, hogy vajon az egyház hajója egyáltalán elindul-e? Érdemes-e beszállni ebbe a hajóba?

A válasz nemcsak pozitív, hanem a nélkülözhetetlenséget is sugallja. Éppen a jelenkor diagnózisa teszi egyre világosabbá, hogy szükség van rá. Ha korunk erővonal rendszeréből ezt a hajót „kivonnánk a forgalomból” láthatóvá válik, hogy lelki erő tekintetében milyen összeomlás következne be. 2000 év óta bizonyítottá vált, hogy olyan mély emberi szükségleteknek felel meg, hogy bátran kimondható: ha ez a hajó még nem létezne, ki kellene találni!

Tagadhatatlan, hogy ennek a felismerésnek az a feltétele, hogy az egyház új nyelven, vagyis a mai ember nyelvén szólítsa meg a világot. Az egyre felgyorsulóbb életritmusban az egyháznak fel kell kínálnia igazi önmagát, hogy bárki láthassa, hogy itt valami friss, fiatal, nagyszerű dolgról van szó. Mai kifejezéssel élve: úgy kell híveink, papjaink révén bemutatkoznunk a világban, mint akik a legalternatívabb, a legtudatosabb és legradikálisabb életformát birtokoljuk. Ahol az egyház jelei még ködfelhőben vannak, természetesen ez még várat magára. De a Pünkösdi Lélek világszerte erre készlet mindannyiunkat! Azáltal, hogy az Ige belépett a világba, az egyház állandóan új inspirációkat kap a Szentlélektől, vagyis nem válhat elavulttá. A Szentlélek, mint Krisztus tolmácsa minden korhoz szól, szavának mindig új mondanivalója van. Óriási feladat ez! Jó tudni és tudatosítani a világban, hogy amikor egy korszakban, mint ma is, az egyház reformját sürgetjük, az mindig a Szentlélek korszaka.

Ennek megjelenítése hiteles személyiségeket követel, akik közösséghez szóló karizmákat kapnak a Lélektől. Ugyanakkor képesek felvenni a harcot az evilág ádáz szembefordulásaival. Mert az egyházüldözésnek egy egészen új, kifinomult formája jelent meg korunkban. Az ún. tömegkommunikáció olyan tudatos ferdítéseket, rágalmasokat, csúsztatásokat képes rázúdítani az egyházra, illetve az őt képviselő keresztényekre, hogy olykor kivédhetetlennek véljük magunkat.

„A Lélek majd megtanít titeket”, minden korra vonatkozik, a mostanira különösen. Lényeges, hogy legyen fantáziánk, de működjék az emlékezőtehetségünk is. Ellenfeleink szeretik úgy beállítani az egyházat, mint a demokrácia kerékkötőjét. Mennyire más az igazság! A történelem tudósai és kutatói egyértelműen vallják, hogy a demokratikus modell a szerzetesi regulákból nőtt ki. A káptalanok és a rendek előírják a szavazást. Nyilvánvaló, hogy a nyugati demokráciák a keresztény hitből származó értékrendből épültek fel. Ezek a hit által garantált értékek függetlenek a többség önkényétől és szentek, melyekkel a már működő demokráciáinkat is újra értékelni, bírálni és javítani lehet. Európát és az egész nyugati, amerikai kultúrát e megtermékenyítés nélkül nem lehet elképzelni.

A múltnak pontos felmérése egyúttal az egyház jelenét és jövőjét is más színbe helyezi. Hiszen szemünk láttára beigazolódott, hogy amikor és amilyen mértékben a keresztény igazságok, értékek eltűnnek, olyan mértékben törnek elő a gonoszságnak ősi hatalmai. Így pusztán történetileg is ki lehet mutatni, hogy „szakralis értékek”, vallásos alapok nélkül nincs

demokrácia. Függetlenül minden mástól, már ez is szükségessé, nélkülözhetetlenné teszi az egyház, a kereszténység létezését a jövőben is!

A jövő egyháza minden bizonnyal más lesz, mint az elmúlt évszázadokban. Kevésbé lesz azonos a nagy társadalmakkal, inkább kisebbségi egyház lesz. Ez azt is jelenti, hogy ki kell bontakoznia az eddigi összefonódásokból. Meggyőződéses, mélyen hívő és hitből cselekvő csoportokban, „sejtekben” fog élni. Az egyház ugyanis nem egy a szervezetek között. Egészen más: szellemi erő. Lényegénél fogva erőforrás, melytől nyújtja, amit az állam nem tud adni. Nem strukturális intézkedéseket meghozó reformerekre van szükségünk, hanem olyanokra, akiket a kereszténység belülről fogott meg, és akik személyiségük és életük miatt hitelesek a nem hívők szemében is. Ők a szerető és szeretni tudó emberek, meggyőző személyiségek, akik a kereszténységet boldogságként és reményként élik.

A harmadik évezred hajnalán az egyház társadalmi bázisok nélkül fog élni. És mivel a modern világ elképzelései egyre távolabb esnek az egyház értékeitől, ezért hiányzik a keresztény környezet megtartó ereje. A keresztényeknek tehát egymást kell támogatniuk. Ebből a szempontból helyzetünk hasonlít az egyház első négy évszázadának életéhez, hiszen a keresztények kezdetektől az 5. századig szintén csak egymásra voltak utalva.

Éppen ezért volt gondviseléstől vezetett és megáldott a II. Vatikáni Zsinat, mert a Szentlélek az új, de egyszer már megélt egyházkép számára bontotta le a „kerítéseket”, és nyitott kaput a Szentlélek új Pünkösdjé számára. Ennek a perspektívának körvonalai már sokunk számára felsejlenek. De hangsúlyoznunk kell, hogy mindez azért nem utópia, mert a Tanítóhivatal nemcsak eltűri, de épp a zsinati határozatokra utalva sürgeti is az új egyházkép megvalósítását.

Az előttünk álló évszázad minden bizonnyal létrehoz egy olyan egyházképet, mely jobban fog hasonlítani ahhoz az ősmodellhez, melyről a könyv első részében számoltam be. Ennek egyik legmerészebb, de az Apostolok Cselekedetében a Szentlélektől jóváhagyott tartópillérén ez lesz olvasható: Világiak az egyházban. „A világ plébánosának” is nevezett XXIII. János pápa bátorsága ezen a téren is felbecsülhetetlen változást indított el. Őt igazolta nálunk is az élet; és a pap nélkül maradt plébániák ezrei elementáris erővel követelik az evangéliumi állapotok visszaállítását. Az őskeresztény közösségek nem ismerték a „pap” és a „nép” dualizmusát. Az Isten népéhez való tartozás tudata erősebb volt annál, semhogy eltűrte volna azt a különbséget, ami csak a negyedik század után alakult ki. Amikor ugyanis a kereszténység a Római Birodalom kiváltságos államvallásává vált, az egyház életében is megjelent, majd általánossá vált a kategorizálás. Mintahogy a közélet minden területén és szintjén két osztály jött létre, az egyház is két rendet honosított meg: a klerikusok és a laikusok rendjét. Az egyikhez tartoztak a papok, szerzetesek, a másikhoz a világiak.

Ami az utóbbit illeti, érdemes az eredeti görög szónak, a laikosznak jelentését közelebbről megvizsgálni. Ennek a fogalomnak ugyanis eleve kirekesztő vonzata is van, hiszen már az ókori görög nyelvhasználatban a laikus szóval bélyegezték meg azt, ami profán, ami nem szent, ami a kultuszon kívül van. Abból a korból való a Horatius-i „odi profanum vulgus et arceo”, vagyis olyan valami vagy valaki, ami/aki ellenszenvet vált ki. A múltnak ez az öröksége évszázadokon keresztül úgy beleivódott az egyház életébe, hogy megszabadulni tőle isteni segítség nélkül elképzelhetetlen. Nem elvi szinten van a probléma, hiszen az utolsó évtizedek pápai és a Vatikáni Zsinat 2500 püspöke „igent” mondtak a klerikusok és a laikusok közé húzott és mesterségesen létrehozott „szögesdrótok” lebontására. Gyakorlatban azonban a „világiaknak” nagyrészt még ma is az engedelmeskedő, befogadó szerep jut, míg a klerikusok számítanak a cselekvő, előrevivő, meghatározó ún. „hivatalos” egyháznak. Ennek ellenére az „ecclesia semper reformanda” jegyében működő pünkösdi energiákat feltartóztatni nem lehet. Épp ennek a feladatnak megoldása vár a jövő egyházára, – vagy más megközelítésben

mondhatom így is: az egyház jövőjének ez a perspektívája oly reménykeltő a keresztény ember számára, hogy jogosan várja a Szentlélek új korszakát.

Tény, hogy a 75 éves János pápával új korszak kezdődött. Ő vezette vissza az egyetemes egyházat az utolsó vacsora termébe, ahol Jézus megtanította apostolait a lábmosás alázatára. A 80 éves János Pál pedig a kétezredik év Hamvazószerdáján letérdelt a kereszt tövébe, és a világ szemeláttára bocsánatot kért Istentől és mindazoktól, akiknek az egyház szenvedést, testi-lelki fájdalmat okozott.

Érdeemes elgondolkozni azon, hogy az igazi nagy áttörést a hierarchia csúcsán álló pápák hozták. A Zsinat döntéseiben és a pápák megnyilatkozásaiban annyi rejtett és még ki nem aknázott lehetőség van, hogy a radikális kritizálókról joggal mondta János pápa a következő szavakat: „ezek a vészharangot kongató próféták mindenütt csak romlást és bajokat látnak, mintha régen minden tökéletes lett volna”.

* * *

A harmadik évezred küszöbén állva, érthető a nekünk szegezett kérdés: van-e az egyháznak küldetése a jövő nemzedékek számára? A bizakodó, pozitív választ természetesen a hívő ember könnyebben el tudja fogadni, mint a hitetlen. Mégis jó, ha a választ hiteles személyek fogalmazzák meg.

A Taizé-i közösség sorsát János pápa különös szívügyének tekintette. Beiktatását követő első magánkihallgatásán már fogadta Roger testvért. „Ó, Taizé, ez a kis tavasz!” Boldogan ölelte magához, mondván: „tartson meg titeket az Úr kicsinek az evangéliumi örömben.” Meghívta őket megfigyelőként a zsinatra. Halála előtt külön fogadta Roger testvért, és jövőbe néző tekintettel és kezeivel nagy körkörös mozdulatokat téve ezt mondta: „a katolikus egyház egyre nagyobb, egyre táguló körökből tevődik össze”. Ennek vagyunk most szemtanúi.

Ezt a vitalitást igazolja a közelmúlt ifjúsági találkozója Párizsban. Köztudott, hogy a fiatalok nem a rokkant öregeket vallják példaképüknek. Annál elgondolkoztatóbb, hogy minden várakozást felülmúlóan és a vészjóslók károgása ellenére egy millió fiatal vette körül a pápát Párizsban és Rómában is! Ennek láttán a szabadkőműves, liberális sajtó is abba hagyta a gúnyolódást, és a párbeszédre kész pápa személye előtt kénytelen volt meghajolni. Az egyik újságíró is feltett egy kérdést a pápának: „Van-e még mondanivalója Krisztusnak a mai fiatalsághoz?” A 80 éves pápa ezt válaszolta: „Kedves Fiam, egyedül Jézus Krisztusnak van mondanivalója!”

Newman bíboros még tovább megy. Szerinte „a világ az egyház létehez van kötve. Ha az egyház megbetegszik, a világ elsirathatja önmagát. A világ pusztulását az tartóztatja fel, hogy a földkerekséget a keresztény közösségek hálózata fonja be”.

VI. A magyar egyház jelene és kilátásai – 1.

Gyökereink

Bármennyire az egyetemes egyház képe lebeg szemem előtt könyvem minden fejezetének írása közben, érthető, hogy mint az itthoni veterán katolikus papok egyike, ez a fejezet izgat és tart lázban legjobban. A „veterán” jelzőn a következőket értem: Kisdiák koromtól kezdve élveztem a családot, az iskola, a Mária Kongregáció, a Cserkészlet, az Önképzőkör biztosságot nyújtó harmóniáját, az Isten és Haza szeretetének egymást átölelő erejét. 1938-ban zsigereimben éltem át a budapesti Eucharisztikus Világkongresszus lenyűgöző élményeit. Szemem láttára bontakozott ki a Kalot, Kalász, Kioe, Emszo városi és vidéki fiatalok ezreit magával ragadó és energiától duzzadó Actio Catholica-ja. (De arra is emlékszem, hogy Bangha Béla könyvének, a Világhódító Kereszténységnek túlfűtött hangja és mindenre kész receptet nyújtó szándéka riadalmat okozott még az én fantáziadús lelkemben is).

A „veterán” jelző azt is jelenti, hogy sokat hallottam Prohászka Ottokár püspökről az ország és a magyar egyház apostoláról, akiről szüleim és nevelőim sok elgondolkoztató és megrendítő dolgot mondtak el. Sőt Szaniszló igazgatóm és hivatásom gondozója jelen volt diákjaival az Egyetemi Templomban elmondott utolsó szentbeszédén, miközben a Halál már csak azt engedte meg, hogy minden erejét összeszedve megáldja megriadt hallgatóit, akik továbbvitték és igyekeztek megvalósítani életet formáló hitvallását. Az általa megindított reformtörekvések a magyar egyház életét alapjaiban változtatták meg. 1920 és 1948 között megújultak a szerzetesrendek: iskolások nevelői között számos erős jellem, nagy tudású egyéniség irányította a trianoni sokkból gyógyulni akaró ifjúságot. Mindennek szemtanúja voltam. Magam tapasztaltam, hogy a szigorított rendi és papi fegyelem még vonzóbbá tette a szerzetesi és papi életet. Pedig a paptanárok esetében ez nemcsak a vita communis megköttöttségét, hanem a kiképzési idő meghosszabbítását is magával hozta. A fiatalok készséggel vállalták.

A „veterán” jelző tulajdonképpen az 1948-as években bekövetkezett drámai fordulat következtében vált igazzá. Az egyre fokozódó terror a próbatételek egész sorát zúditotta a nemrég felszentelt papokra és fogadalmas nővérekre...

Az események ismertek, a múlt dramatizálása felesleges. Az a tény azonban szervesen a magyar egyház jelenéhez tartozik, hogy negyven éven át a Szentszék tudtával és lelki támogatásával, a Szentlélek irányításával – (remélem, helyesen fogalmazok) – létrejött egy olyan sejtekből álló egyházi közösség, mely nem önként és nem önmagától, hanem a terror kényszere miatt búvópatakként a föld alá szorult. Bizonyára soha nem fogjuk megtudni, hogy hány ezer család hány ezer gyermeke tartozott ezekhez a csoportokhoz; egyrészt azért, mert a „főszereplők” – szülők, papok, szerzetesek – legtöbbje már nem él, másrészt eleve hallgatásra, konspirációra ítéltünk az üldöztetés legkülönbözőbb megnyilvánulásai miatt.

Hihetetlen erőt jelentett, hogy a pápák mindegyike tudott rólunk; sőt XII. Pius pápa megengedte a szentségek kiszolgáltatását templomon kívül is azoknak, akiket eltiltottak hivatásuk nyilvános gyakorlásától, akiket üldöztek vagy börtönbe vetettek. Különös kettőség jellemezte ezeket az évtizedeket; hiszen hallgatólagosan tudtak rólunk főpásztoraink, akik miattunk két tűz közé kerültek. Egyrészt ők szenteltek minket, és tudták, hogy foro interno továbbra is a hívek családjában megkülönböztetett hely illet meg minket; másrészt az állami szervek titkos és nyílt megfigyelés alatt tartották őket külön figyelve, hogy kapcsolatban állnak-e velünk. Így az egyházi frazeológia „mensa episcopi” terítékéről mi még lelki vigaszt, bátorító szót sem kaptunk, nemhogy miseintenciókat legalább börtön éveink után.

Annál világosabbá vált számunkra a Szentlélek intenciója! Eszközéül választott minket, hogy minden külső anyagi támasz nélkül éljük az apostoli életet. A túlélők – egykori vezetők és csoporttagok – ma már tudják, hogy így lehettünk munkatársai, netán létrehozói annak az

egyházképnek, mely oly közel áll az Apostolok Cselekedeteiben körvonalazott modellhez és a Vatikáni Zsinat egyházához. És valóban, lényegét tekintve a Gondviselés biztosította számunkra mindazt, amit Jézus Krisztus kért és megparancsolt apostolainak! Magam részéről Isten, az egyház és a szülők előtt felelősséget vállaltam, hogy a ránk bízottak hit- és erkölcsi életét az evangélium szellemében neveljük. A heti találkozások nem hittanórák voltak csupán, hanem a keresztyén élet, a krisztusi magatartás elsajátítása volt a cél. Mindez a szülők kérésére történt: így a fiatalságon keresztül hatással voltunk a családokra is, hiszen a heti találkozásokat a szülők szervezték meg. A nyári táborozások, a Csaba Forrás tövében bemutatott hajnali szentmisék, tábortüzek, a Kismaros-i, Balatonmária-i Indít-Lakban tartott lelkigyakorlatok, éjjeli Szentségimádások, virrasztások kitörölhetetlen emlékeket véstek felnőttek, gyerekek lelkében egyaránt.

Az eddig elmondottak után néhány sorban összefoglalom a hivatalos egyházzal való kapcsolatunkat. Eddig ugyanis erről az elmúlt tíz évben nem sok szó esett. És ez is egyik oka annak, hogy sokan ellenszenvvel nézték munkánkat, elsősorban minket magunkat, mondván: különködők, külön utakon járók vagyunk, és megzavarjuk a kommunista állam és a magyar egyház „jó” viszonyát.

Jurisdiction nélkül katolikus pap nem pasztorálhat. Amikor az Államegyházügyi Hivatal nyomására főpásztoraink „kereten kívülieknek” minősítettek minket, ezt egy nyolcad ivnyi papíron hivatalos szöveggel tudatták velünk. Ez azonban foro interno érintetlenül hagyta papi és szerzetesi fogadalmainkat. Megszűnt plébániai káplánságom, de nem szűnt meg apostoli hivatásom. (Mivel nincs jogom mások nevében nyilatkozni, csak saját történetemet foglalom össze). Legfőbb előjáróm Szabó Imre érseki helynök volt, akihez atyai barátság is fűzött. Tőle kérdeztem: folytassam-e munkámat és a vatikáni engedéllyel élve a fiatalok előtt mutathatok-e be erdőben tábori oltáron szentmisét? Válasza a ránk leselkedő üldözés miatt természetesen csak szóban és diplomatikusan így hangzott: „csinálj mindent belátásod szerint, de tőlem ne kérjetez engedélyt semmire”... Egyértelműbb választ kaptam 1956 decemberében Endrédi Vendel apátúrtól, akit a Piaristák Rendházában informáltam csoportjaink életéről, és az ellenem kiadott 1955-ös letartóztatási parancsról. A körözés miatt egyre jobban szorult körülöttem és több száz család fiatalja körül a hurok, ezért szerettem volna tőle, mint közvetlen egyházi előjárómtól felmentést kérni. A börtönből szabadult, agyonkínzott és később újra letartóztatott főpap a tőle megszokott határozottsággal így válaszolt: „Fiam, ezt nem teheted. Apostoli munkádat folytatnod kell”... Ez az újabb megerősítés egyértelművé tette, hogy jó úton haladok, és nem a „különködők szektájához” tartozom! E nélkül aligha tudtam volna elviselni mindazt, ami rám és apostoltársaimra várt. Ennek az epizódnak leírása különben válasz Bulányi György könyvcímére: Erény-e az engedelmisség?

Vajon csoportjainkban megvolt-e minden szükséges elem ahhoz, hogy apostoli közösséggé váljanak? Másként fogalmazva: az, amit mi 1945 és 1990 között éltünk, részben vagy egészben azonos volt-e azzal, amit az Apostolok Cselekedeteiben Szent Lukács ír az ősegyház egy-egy sejtjéről? – Ez a kérdés akkor természetesen fel sem merült, de ötven év elmúltával a magyar egyház mostani életét elemezve, a téma érdekfeszítővé válik. Ha a jeruzsálemi hívekről szóló beszámolót vesszük alapul, akkor úgy tűnik, hogy minden lényeges feltételnek eleget tettünk: állhatatosan kitarítottunk az apostolok tanításában és közösségében, (ezért volt számomra fontos a jurisdiction és az előjárói megbízatás legalább szóban!); állhatatosan kitarítottunk a kenyértörésben (a szentségek: a gyónás, szentáldozás, szentmise) és az imádságban. (Ap. Csel. 2,42). Mi is összetartottunk. Ezen azt kell érteni, hogy a lányok és fiúk csoportjainak vezetőit rendszeresen összehívtam, lelkiéletükről egyenként és közösségben gondoskodtam, lelki gyakorlatokon, világnézeti előadásokon biztosítottam fejlődésüket. Gépelt sokszorosított hittananyagot készítettem, melyhez a szentírás rendszeres olvasása is hozzátartozott. A diktatúra ezt „államellenes összeesküvésnek” minősítette.

Abban is hasonlítottunk a jeruzsálemi hívekhez, hogy mindenünk közös volt, és különösen a kirándulásaink és táboraink alkalmával „örvendezve, tiszta szívvel fogyasztottuk el eledelünket” (46), magasztaltuk az Istent és a nép szeretetében álltunk (47).

Nem hiányzott a félelem, a szorongás, az üldözés sem. A kommunista hatalom ugyanis akkora jelentőséget tulajdonított apostoli munkánknak, hogy minden elképzelhető eszközzel megsemmisítésünkre szánta el magát. (Külső-belső megfigyelés, besúgás, kihallgatás, internálás, állásvesztés, egyetemből kitiltás, államellenes „összeesküvés” vádjával börtönbüntetés). Érthető, hogy közülünk én kaptam a legsúlyosabb ítéletet: mint az összeesküvés vezetője (értsd: családoknál folytatott hitoktatás) nyolc évi börtönbüntetést, majd Ilku Pál miniszteri rendelettel kitiltott az ország összes iskolájából.

Mindezt azért írtam le, hogy a könyvem első részében tárgyalt ún. „ősmodell” témára visszautaljak; és bár lehet, hogy nem mindenki fogadja el a párhuzamot, de tény, hogy az apostoli egyház életének két funkciója: a misszió és a passzió, vagyis a tanúvallomással együtt végzett igehirdetés és az érte vállalt szenvedés a mi életünkben megvalósult. Mindkettőt vállaltuk Édesanyánkért, az egyházért.

Azt már csak évekkel később vettük észre, és döbbenettel állapítottuk meg, hogy üldöztetésünk éveiben hívta össze János pápa a Vatikáni Zsinatot. Miközben Keleten, Közép-Európában, Ázsiában ezrével kínozták meg és börtönözték be a keresztényeket, Rómában a Szentlélek szándékát követve 2500 püspök a legkülönbözőbb felszólalások és dokumentumok formájában kinyilvánította, hogy az alapstruktúra megtartása mellett minimálisra kell csökkenteni a túlméretezett és az elmúlt századoktól örökölt bürokráciát, és a világon és a lelkeken uralkodó egyházkép helyébe nekünk magunknak kell a szolgáló egyházat, a Mater Ecclesia-t életre hívni. Akár a Gaudium et spes, akár a Világiak az egyházban írt fejezetek azt igazolták, hogy már a zsinatot megelőző években Deo volente, Isten félreérthetetlen akaratából számos helyen, így a magyar egyház testében (Corpus Christi mysticum), különösen az üldözést szenvedők körében elemi erővel tört fel az eredeti (arché, nem mint hatalom, hanem mint eredet!) apostoli egyházkép.

Ha ez valójában így történt és hiteles személyekkel igazolható, akkor vajon miért nem ennek az egyházképnek kibontakozása következett be? A kérdésre adandó válasz tulajdonképpen fényt derít arra a drámai feszültségre, melyben a magyar egyház ma a harmadik évezred első éveiben őrlődik. A következőkben ezeknek okait szeretném megvilágítani. A következő 20 oldal mozaikszemeket, törmelékeket gyűjt össze: világosakat és sötéteket, ismerteket és a világ előtt elrejtetteket, elismerést érdemlőket és elítélendőket, úgy ahogy az életben felszínre jönnek. Látni fogjuk, hogy vannak visszahúzó, vagyis a zsinat utáni fejlődést gátló tendenciák, megkövesedett és kemény kritikát kiváltó erők, de vannak reménykeltő fakadó rügyek is, melyeket a Szentlélek pünkösdi energiája akar kibontani és tavaszi pompájával ámulatba kívánja ejteni a világot.

A magyar egyház mai helyzetét illetően előbb azt kellene tisztázni, hogy vajon „méltó és igazságos, illó és üdvös-e” ehhez a méhkaptárhoz vagy hangyabolyhoz hasonlítható kérdéshez hozzá nyúlnom? Az egyházi vezetés alatt álló média (sajtó, rádió, televízió) igen visszafogottan mutat rá a bajok gyökerére, inkább a felszínen található eseményekről, eredményekről számol be, mintha minden a legnagyobb rendben és a zsinat szellemében mennének dolgaink. Olykor statisztikai adatokat közölnek, melyekből az olvasó levonhatja a rémisztő jövőre vonatkozó állapotunkat, de az „ecclesia semper reformanda” ránk vonatkozó feladatait, kínjainkat, vajadásainkat legszívesebben elhallgatják. Annál több megszegényítő kritika hangzik a „taccsvonalról” kívülálló táborából; és ami még zavaróbb, a saját „csapatunk” soraiban is minduntalan rákiáltanak a bíróra, hogy nem jól vezeti a „játékot”.

Abban bizonyára mindannyian egyet értünk, hogy az elevenünkbe vágó kérdésekről mindenképpen beszélni, szólni, írni kell, már csak azért is, mert „qui tacet consentire videtur”,

vagyis aki ilyen helyzetben hallgat, az beleegyezni látszik az egyre bonyolultabb állapotba. Különben is, „cinkos, aki néma”!

Jelenits István írásában találtam egy megszívlelendő megoldást: „Nem is tehetünk mást ebben a helyzetben, mint hogy tépelődéseinket megosztjuk egymással.” (A karsztvizek forrása. Küldetésben 23. Bp. 2000). Én sem akarok mást. De hogy még a tépelődésnek nevezett művelettel se okozzak nagyobb bajt, mint amiben vagyunk, a sok töprengés után egy olyan módszert szeretnék alkalmazni, ami kizárja a személyes indíttatású agresszivitást, helyette olyan tükröt adok az olvasó kezébe, amelybe mindannyian belenézhetünk. A magyar egyház, vagyis Édesanyánk olyan gazdag, hogy rendelkezik ilyen hiteles, élő tükörrel. Gondolom, hogy a Szentatya nem véletlenül említi nekünk, magyar híveknek, papoknak mondott beszédeiben *Prohászka Ottokár* püspök nevét. Azt tapasztalatból tudom, mint életrajzírója, hogy életszentségének és személyválogatást nem ismerő kritikájának tükrét kevesen viselték el a felsőbb körökben. És ez nemcsak életében volt így, de napjainkban is!

Prohászka egyházképe annyira megegyezik a Vatikáni Zsinatéval, hogy ezért nem erőltetett a közel száz éve kezünkbe adott tanításának és magatartásának tükrébe néznünk. Mivel erről külön tanulmány készül, itt most csupán a leglényegesebb megállapításokat kívánom összefoglalni. A pozitív és negatív jellegű mozaikdarabkák mindegyikét a számomra hitelesnek tartott Prohászka-mérlegre tettem rá, hogy előbb az ő egyház-hűségének mércéje segítsen eligazodni. Nem más ez, mint annak a gyakorlatnak realizálása, mely szavakban így hangzik: hogy tenne, mit mondana egy-egy adott kérdésben az „ország apostola és tanítója”? Ezért találkozok nevével, állásfoglalásaival többször is az olvasó.

A gondolat-, a sajtó- és a szólásszabadság helyzete a magyar egyházban. – Prohászka halála óta (1927) külső és belső okok miatt egyre fokozottabb mértékben zsugorodott össze a papság és a világban élő hívek ama joga és kötelessége, hogy félelem nélkül kifejthessék véleményüket. A megtorlástól való félelem miatt ilyenkor öncenzúrát szoktak alkalmazni az emberek. Ebben az esetben is ez történt! Ennek története van: a harmincas évektől kezdve magyar földön a gondolkodók és írók, papok és világiak megtanulták a mellébeszélést, a képekbe burkolt jelbeszédet. Legnagyobb íróink, színészeink mesteri rangra emelték ezt a stílust, a kényszerzubbony miatti kétszínűséget. Mivel „soha nem tudhatod, hogy kivel beszélsz” szindróma jegyében élt az ország: mindenki félt mindenkitől (még a börtönből kiszabadult papoktól is saját paptársai!). Ehhez annyira hozzászoktunk, hogy 1990 óta sem merünk beszélni, őszintén elmondani saját meggyőződésünket. Még akkor is hallgatunk, amikor beszélnünk kellene. És aki mégis mer beszélni, lázadónak bélyegzik, és az előljárók iránti tiszteletlenség bélyegét sütik rá.

Ezzel a helyzettel az illetékesek közül sokan visszaélnék, és elfelejtik, hogy az amúgy is szervilis beállítottságú papokat-világiakat fel kell ébreszteni, hogy a Szentlélektől megvilágosítva gyakorolhassák egyházban betöltött hivatásukat. Szent Benedek a Regulában külön lelkére köti az apátnak, hogy kötelessége a fiatalokat is meghallgatni...

Külföldi útjairól hazatérve, Prohászka Ottokár többször megemlíti naplójegyzeteiben ezt a máshol szokatlan hajbókoló egészségtelen légkört; nálunk még a plébánost is sok helyen főúrnak nevezték, aki elvárta, hogy megcsókolják a kezét.

Ennek ellenkezőjét hirdette Prohászka, mint esztergomi spirituális és még hatásosabban püspökként. Olyan tükör ez, melybe különösen most kell belenézniük az egyház vezetőinek, papjainak. Kisap korától kezdve a legkeményebb aszkézissel nevelte magát az alázatra, az engedelmessegre; minden papban Krisztust látta, ezért kész volt a legtökéletlenebb pap lábnyomát is megcsókolni. Ugyanakkor rögtön szóvá tette, ha az egyházban bárki elhomályosította az egyház isteni arcvonásait, lett légyen az rektor, kanonok, püspök vagy maga az érsek („Nem érdekel, ha csontjukon reverenda van”).

Prohászka bebizonyította, hogy a tekintélyt nem lehet „kívülről” megszerezni, nem a kinevezések, címek, lila, piros cingulusok miatt tisztelnek valakit a hívek, hanem az illető belső tartása, erkölcsi méltósága miatt. Az esztergomi szemináriumban Prohászka volt az egyetlen tanár, akinek nem volt semmilyen distinkciója, egyedül fekete reverendája. Kispapjai mégis „fekete bíborosnak” nevezték. Ezzel lehet megmagyarázni, hogy szavának, írásainak akkora súlya volt, hogy az egész ország, sőt külföld is felfigyelt rá. A szerkesztésében megjelent Magyar Sion és az Esztergom c. hetilap hasábjai, később lelkigyakorlatai bizonyítják, hogy nagy szellemi csatáit mindig abban a tudatban vívta, hogy akár a teológia, akár a szociális kérdések, akár a szemináriumok reformjában maga mögött tudta a Szentszék akaratát és tanítványainak, híveinek, olvasóinak óriási táborát. Ezért tudta lemondásra kényszeríteni saját rektorát, Roszival kanonokot, aki nem az egyház, hanem a szabadkőműves, liberális eszmék győzelméért harcoló kormánypártnak akart képviselője lenni. A gondolat- és szólásszabadság jegyében vívott harcában egy emberként állt ki Prohászka mellett a szeminárium egész tanári kara és a kis- és nagyszeminárium minden kispapja. Az eset hitelességéhez nem férhet kétség, mert az a Shvoy Lajos írt róla részletes beszámolót, aki maga is másodéves kispapként vett részt a „lázasban”, sőt ő tőle ered az ostromállapot kifejezés is!

Ehhez hasonlót nem ismerünk a magyar egyház történetében, hacsak nem hasonlítjuk össze azzal a negyven évvel ezelőtti „lázasal”, melyet ugyancsak kispapjaink szerveztek meg a vérbefojtott forradalom után a Központi Szemináriumban, csak hogy mögöttük nem állt egy Prohászka! 1959. január 23-án hiába vezényelték ki a nyolcvan teológust a békepapi gyűlésre, megtagadták a parancsot. Retorzióként 14 kispapot akart eltávolítani a hatalom. A többiek tiltakozó levélben fordultak a püspöki karhoz, de eredménytelenül, mert védelem helyett állami utasításra engedelmisségi nyilatkozat aláírására kötelezték őket. Ekkor 73 kispap lelkiismeretének szavára hallgatva megtagadta a legfőbb előjárók utasításait, ami azonnali kizárásukat vonta maga után. Voltak, akik vállalták a „földalatti szemináriumot”, de voltak, akik végleg lemondtak papi hivatásukról. A kitaláltak legtöbbször a püspökök titokban, zárt ajtó mögött, Róma engedélyével felszentelték.

Szándékosan emelem ki és hozom párhuzamba az esztergomi és a budapesti szemináriumban történeteket, mert mindkettő mögött a Prohászka által oly szentnek tartott lelkiismereti szabadság és az engedelmisség látványos összeütközése húzódik meg. Mindkét esetben dönteniük kellett a kispapoknak, vagyis a leendő „alsópapságnak”, hogy lelkiismeretük szavára, avagy a politika által manipulált előjárói parancsnak engedelmeskedjenek-e? Az esztergomiak döntése összehasonlíthatatlanabban könnyebb volt, hisz saját spirituálisuk közvetítette az Isten és a Szentszék akaratát: „*keresztény ember liberális képviselőre nem szavazhat*” (vö.: Barlay: Prohászka az alkotó. 270.). A Központi Szeminárium kispapjai a mai társadalom legkritikáiban gyakorolt erényét, a fortitudót, vagyis a bátorság, a lelki erényét példaadóan és egyedül Istenre és lelkiismeretük szavára hallgatva vitték diadalra. Nem megfontolatlanul, fejjel a falnak menve hajtották végre cselekedetüket, hanem Aquinói Tamást idézve: „*secundum rationem*”, hiszen ezt a sarkalatos erényt nem lehet okosság és igazságosság nélkül gyakorolni (vö.: Joseph Pieper: A négy sarkalatos erény. A bátorság 115-137).

Érdemes minderről elgondolkodni, és mielőtt megfogalmaznánk ítéletünket, általánosítás helyett árnyaltabban fogalmazzuk meg kritikánkat. Azok, akik átérték a két világháborút követő évtizedeket (1930-tól 1990-ig) sokkal pozitívabban ítélik meg a magyar egyház utolsó évszázadát. A kisközösségek létszámát, családok helytállását, a katakomba egyház történetét egyedül a Jó Isten ismeri. Azt azonban látnunk kell, hogy az elmúlt hetven évben annyira megfosztottak minket az emberi szabadságjogoktól, hogy még most sem ocsúdtunk fel. A gondolat- és szólásszabadság fokmérője a szabad sajtó. Az utolsó 10 év tapasztalatából tudom, hogy nem elég az öncenzúra; a papi szerkesztésben megjelenő újságaink, folyóirataink nem egyszer gondolataink, mondataink „élet”, lényegét vagy tompítva, vagy egyáltalán nem az

eredeti megfogalmazásban közlik. Egyetlen egy forradalmat, belső reformot sem lehet cenzúra nélküli sajtó hiányában véghez vinni.

Aki végigolvasta valaha is Prohászka cikkeit, tanulmányait, megérti, hogy mire célzok. Egyetlen példát említek: bármennyire bátor vagyok, még álmomban sem merném megírni egyik sajtóorgánumban sem azt a cikket, melyet Prohászka Ottokár 36 éves korában minden gátlás nélkül megírt és közölt a Magyar Sionban „Samassa érsek beszédének filozófiája” címen. Száz évvel ezelőtt oly mértékben szabad volt a katolikus sajtó, hogy egy szemináriumi tanár ország világ előtt megírhatta véleményét a hierarchia egyik legtekintélyesebb tagjának felsőházi beszédéről, melyet – idézem – „a katolikusok meghökkenve fogadtak; mintha idegen s nem katolikus hangon és nyelven szólott volna... oly elveket hirdet, melyek az egyházi tannal ellenkeznek” (Magyar Sion 1894. 732-746). Megtorlás Prohászka ellen szóba sem jöhetett!

Melyik katolikus sajtó közölne le olyan cikket, melyekkel Prohászka leleplezte a szeminárium rektorának, a vele egy asztalnál ülő Roszival kanonoknak politikai botrányait, pedig mindenki tudta, hogy mindezt Vaszary prímás tudtával hajtotta végre!?

A két diktatúra évtizedeiben akarva, nem akarva leszoktattak minket legalapvetőbb jogaink gyakorlásáról, és nem is vesszük észre, hogy megalázott némaságunk bilincsei már lehullottak rólunk. Ezzel kapcsolatban megemlítem, hogy nagy remény fűződik a múlt évben elindított és új köntösben, új stílusban szerkesztett Egyházforumhoz, Keresztény Közéleti-Kulturális folyóirathoz. A név 15 éve ismerős; sok pozitív, de annál több negatív bírálattal illettem az eddigi évfolyamok tartalmát. A most már kéthavonként megjelenő folyóirat első oldalán két fénykép látható: Gyulay Endre megyéspüspöké, aki az új Egyházforum Alapítvány elnöke, és Wildmann Jánosé, aki az alapító főszerkesztő. Gyulay püspök sorait idézem: „...Hogyan tovább? Új kuratórium, új szempontok a döntésekben... Minden erőmmel azon leszek, hogy... legyen az Egyházforum a II. Vatikáni zsinattal elindított gondolkodás meghonosítója, terjesztője, folytatója...” (2000/ 1 3.). A kezemben lévő első hat szám írógárdája, a cikkek hangvétele, a kritikák stílusa arra késztet, hogy felhívjam a figyelmet erre az új kezdeményezésre, mely pótolni látszik mindazt, amit fent mint égető hiányt említettem.

Hogy ezen a téren valami tényleg megmozdult, azt az alábbi fejezetben kísérlem bemutatni. A témát azért tartom fontosnak, mert nem egyoldalú kritikáról van szó, hanem párbeszédéről, melyben mindkét fél elmondhatja véleményét.

„Egyházunkért aggódva”

Lassan, lassan már mi, „közkatonák” is írhatunk magyar egyházunk hibáiról, netán bűneiről. Kezemben tartom Tomka Ferenc plébánosnak, a zsinat szellemében megtervezett és vezetett Káposztásmegyer-i egyházközség vezetőjének könyvét: Az Egyház bűnei? Alcím: Mi igaz, mi nem igaz? És külön hangsúlyozottan olvasható az első lapon, hogy az egyház bűneiről és a bocsánatkérésről szóló rövid könyvecske katolikusoknak szól!

Végre! mondtuk sokan. Hiszen van ebben a könyvben sok minden: békepapok, III/3-as ügynökök és még sok más, amiről amúgy is tudtunk. A könyv hangvétele igen visszafogott, senkit sem sért, és igyekszik mindent megmagyarázni. Ami azonban szembetűnő; csak a múltból beszél, és ezzel azt a hiedelmet kelti, hogy a jelen egyház magyar földön semmi olyat nem tesz, ami a hiba, a mulasztás, a bűn kategóriájába tartoznék. Bár a könyv írója széles látókörű és a Főegyházmegeye felnőttképzésének referense, a jelek szerint a valóban példás és mintaértékű plébániájának életén túl nem kíván foglalkozni az ország plébániáinak több mint felével, és azok csendes halálával, és nem érinti azokat a mulasztásokat, melyekért valakik Isten, az Egyház és a magyar kereszténység előtt felelősek.

Külön felfigyeltem egy új jelenségre! Egyre több hívő keresztény ad hangot aggodalmának a magyar egyház sorsával kapcsolatban. Ha ezt püspök vagy plébános teszi, érthető, de ha egy egyetemi tanár, egy szülő, akkor senki nem mondhatja, hogy „haza beszél”.

Ezek között tallózva, kiemelem egykori cserkészemnek, *Andrásfalvy Bertalannak* megnyilatkozásait. A volt miniszter, néprajztudós, egyetemi tanár, az Új Ember szerkesztőbizottságának tagja, és közismert keresztény hitvalló közéleti személyiség tavaly az egyházi médiában két bátor cikket írt, illetve nyilvános fórumon szólalt fel.

Az Új Ember 2000. május 28-án közölt írásának lényege:

Az európai püspökök konferenciáján a pápa felszólította az egyházat, hogy nyissa ki a kapukat és az ablakokat. Nemcsak azért, hogy az egyház kitekintve meglássa a világ értékeit és nyomorúságát, hanem azért is, hogy a világ belásson, átláthasson az egyházon. Lássa világosan értékeit, szerkezetét, hivatását, működését, és emberi, esendő vonásai mögött is megértse isteni küldetését.

Mi magunk, világiak – akik Krisztus láthatatlan testének részeit képezzük, de nem vagyunk a papi rend és az egyházi közigazgatás tagjai – szeretnénk tisztán látni az egyház szervezetét, a működéséhez tartozó intézményeket, a hierarchiát, hiszen ez a mi egyházunk, melyért személy szerint is felelősek vagyunk.

Aggódunk az egyházért, a miénkért. Világszerte, de elsősorban Európában fogy a gyakorló keresztények száma, a keresztény értékek megjelenítése, hatása. Nemcsak az idősebb nemzedék kihalásával fogyunk itthon, hiszen önmagában ez is csökkenti a hívek számát, mert a halálozások meghaladják a születések számát, hanem azzal is, hogy az ifjabb nemzedékeket nem tudjuk megnyerni egyházunknak. Pedig a lelkek szomjúsága az evangéliumra tagadhatatlanul jelen van a fiatalokban is. De fogy a hittantanulók aránya és a fiatalok közül egyre többen mennek el a szektákba, a Hit Gyülekezetébe vagy a „Hare Krisná”-t hallgatni. Valamit talál, vagy találni vél ott, amit nálunk, a történelmi egyházakban nem talált meg. Az ízetlenné vált sót eltapossák, a gyertya véka alatt van! Miért?

Az egyház közösség. A közösség addig élő, vonzó, amíg átlátható, világos, tagjai ismerik egymást, mindenki tud a másikról. Minden fontosat, azt elsősorban, ami a másik szerepét, gondját-baját és a közösséghez való kapcsolatát illeti, ismernek, tudnak egymásról. Akik ismerik egymást, akik egymás gondját viselik, azok szerethetik egymást. Akik átlátják világosan azt a közösséget, melyben testvérek közt érezhetik magukat.

Nyissuk ki a kapukat és az ajtókat! Lássunk be az egyház minden zegzugába, keressük meg a bajok, a vonzásnélküliség forrását, azokat a vonásokat, melyek eltántorítják, esetleg megbotránkoztatják az igazságot keresőket. Honnan ered a gyengítő kór mérgese, mi az, ami hiányzik belőlünk, s amit hiába keresnek a fiatalok – nálunk?

Egy nagy megújulásban bizakodva lássunk hozzá egyházunk átláthatóvá tételéhez, megvilágosításához. A Szentatya prófétai intése bátorít fel rá: aggodalom és szeretet vezet minket, amikor követni akarjuk felszólítását. A világ felé elsősorban „világi ügyeinket”, a látható, tapintható, kiszámítható működést kell tisztáznunk, mert éppen ezek azok, amikkel a világ képes foglalkozni, amin megütközik és megbotránkozik alapos vagy hazug és vélt gyanúk alapján. Először az egyház materiális, anyagi megnyilvánulásainak, működésének tisztázásával kell kezdenünk. Hogyan él az egyház itt, most, nálunk a világi javakkal, a rábízott vagyonnal, történelmi örökségével, híveinek adójával, perselybe dobott fillérjeivel, adományokkal, intézményeivel, templomokkal, iskolákkal, otthonokkal, kórházakkal, kollégiumokkal?

A Szentírás ritkán fenyegeti az embert. Legjobban azt, aki megbotránkoztatja a gyermekeket, aztán azt, aki testvérei előtt eltitkolja, mennyi vagyonnal ajándékozta meg őt az Úr. Ananiásra és Zafirára hirtelen halállal sújtott le az Úr, mert eltitkolták testvéreik előtt annak az összegnek egy részét, melyet földjük eladásáért kaptak, és az öskeresztény közösségnek szántak. Nem azért bűnhődtek, mert vagyonuk volt, hanem azért, mert eltitkolták.

Megdöbbenve olvassuk az Apostolok Cselekedeteiben e sorokat, és nehezen értjük meg, vagy nem merjük megérteni. Arról az egyházzól szól, melynek vagyonáról, pénzügyeiről sok igaztalan, hamis hír és feltételezés is kering a köztudatban, melyet csak egyféleképpen lehet eloszlatni. Számadással, átláthatósággal.

És lehet, hogy mi, világi hívek az anyagi eszközök más felhasználását is javasolhatjuk. Egyházunkért aggódva...

A cikk fel akarja hívni a figyelmet, hogy a zsinat után negyven évvel még mindig vannak visszahúzó erők, melyek nem előbbre viszik a magyar egyház ügyét, hanem gátolják.

Lényegében Andrásfalvy professzor ugyanezt a témát fejtette ki szélesebb alapokra fektetve a pécsiek egyházfórumának vitaestjén is.

A kérdés jobb megértéshez hozzátartozik, hogy egyre többen szeretnék, ha egyházunk és annak vezetői is – mai szóval élve – átvilágíthatók lennének. Itt most nem a múlttól van szó, hanem a jelenről, és azon belül arról a jogos igényről, hogy a hívek milliói tudhassanak arról, hogy az egyházi adóikból és számtalan egyéb alkalmakkor gyűjtött sok száz milliókból végül is mi lesz? Ti. minden egyházi síkon mindenki szigorú elszámolásra van kötelezve a legkisebb kápolna igazgatójától a plébánosokig, de a vertikális vonal csúcsán állókat senki, semmi nem kötelezi arra, hogy a befolyt összeg hova fordításáról be- és elszámoljanak azoknak, akiktől az összeg származik! Nos ennek a furesa, visszas helyzetnek az állandó kérdezője, bírálója többek között Andrásfalvy Bertalan.

A pécsi Egyházfórum által rendezett havi találkozók egyikén, 1999. novemberében szemtől szembe állt és mondta el véleményét egy világi hívő és egy megyés főpásztor. Erről hiteles beszámolót adott az Egyházfórum első száma a 23-27 oldalakon. Előjáróban Andrásfalvy Bertalan tisztázza szándékát, és kijelenti, hogy a kritika nem hatalomvágyból vagy a rombolás szándékából fakad, vagyis nem tételezhető fel, hogy a véleményüket kimondók kanonoki vagy püspöki székre vágynak. Mindig is igaz volt, hogy a hívek nélkül nincs egyház, de a zsinat óta még nyilvánvalóbb, hogy felelősségük is óriási. Ez nem történhetik meg másként, csak egymás kölcsönös megismeréséből. Az információ és gazdálkodás átláthatósága összeköti az egyház vezetőit az egyházat alkotó tagokkal. A hívek csak így tudják megvédeni saját egyházukat, Édesanyjukat (Mater Ecclesia) a folytonos külső támadásoktól. Éppen ezért „az információ elhallgatása bűn.” A világban élőknek pedig kötelességük elmondani az egyház vezetőinek, hogy ellenfeleink, sőt gyűlölőink mi miatt botránkoznak meg. „Úgy látjuk, hogy az információ, a nyíltság máris felére csökkentheti a megbotránkoztató híreket. Ha Ananiás pontosan elszámolt volna vagyonáról...” (Ap. Csel. 5. 1-11).

*Andrásfalvy Bertalan***Az információhoz való jog (és kötelesség) az egyházban**

A II. Vatikáni zsinat megerősítette, hogy mi hívők mindnyájan az egyház tagjai vagyunk és ezért mindannyian felelősek vagyunk az egyház sorsáért. Az evangélium megjelenítése, képviselése és hirdetése nemcsak a klérus feladata. Ettől a felelősségérzettől ugyancsak elszoktunk a paranesuralmi rendszerek korában, nemcsak egyházunk vonatkozásában, hanem egyáltalán a közéletben. Ha pedig az egyház sorsáért felelősek vagyunk, akkor a legelső tennivalónk, hogy megismerjük és megismertetjük egymással egyházunk sorsát és sorskérdéseit. Hirt kell adnunk e misztikus testnek annak a részéről, melyet

(Idézet az Egyházforum 2000./1. 23. lapjáról)

Itthon, a magyar egyház hívei, az egyháztagek egy átláthatatlan hierarchia árnyékában érzik magukat (24.1). Ennek bizonyítására Andrásfalvy professzor kritikával illeti saját egyházmegyéjének vezetőjét, illetve vezetőségét, hiszen bebizonyosodott, hogy egy szűk tanácsadói közeg kezébe futnak össze azok a szálak, melyekről a cikk szól, és amelynek itt csak legfontosabb vázlatpontjait kívánom összefoglalni. Részletesen kitér a hittanárok nélkülözhetetlen szolgálatára, valamint fizetésük körüli anomáliákra. Az állam ad a hittanításra bizonyos összeget, melynek kifizetése az óraszámok teljesítéséhez van kötve. Az egyházi vezetés miért nem méltányolja a hittanárok erőfeszítéseit, akik a maguk és családjuk megélhetésének biztosítására másutt kénytelenek munkát vállalni? „Az egyház saját hatáskörében megtoldhatná az állam által megszabott bért, hiszen az iskolai hitoktatás ma szinte az egyetlen lehetőség az evangelizációra” (Különbén az egyházi iskolák tanítói, tanárai most is panaszkodnak, hogy a pedagógusoknak juttatott fizetésemelés összegét sokszor hónapokig nem kapják meg!!!). Megemlíti, hogy a templomokban az iskoláinkért rendezett perselyezésből évek óta nem kapott sem a ciszterci gimnázium, sem az apácák vezette óvoda.

A keresztény vallásukat gyakorló fiatalok száma oly alacsony, hogy riasztó! Márpedig most az egyetlen és legfontosabb cél, hogy őket nyerjük meg.

A beszámolóknak központi témája, hogy a kommunizmus rettentő és ma is vérző sebei után az egyházmegye a rendelkezésre álló minden eszközzel a virtuális egyház építésén fáradozzon és ne az egyház külső megjelenésének fényét gyarapítsa. Ha mégis ezt teszi, már pedig mindenki szeme láttára ez történik, akkor ez megbotránkoztatja az igazságra érzékeny fiatalokat (vö.: Mt 18,1-10), óriási támadási felületet nyújt az ellenségeskedők számára, és áthidalhatatlan szakadékot teremt a vezetők és vezetettek között. Így lehet hiteltelenné tenni azokat az egyházi megnyilatkozásokat, melyek a szegények, üldözöttek, a családok érdekében emelik fel szavukat. Nemcsak a protestáns egyházak, de a most alakult szekták esetében sem találunk az emberek, a kritizálók nap mint nap akkora ellentétet tan és a gyakorlat között, mint a katolikus egyház ilyen megnyilvánulásában. Őseinktől örökölt remek műemlékek, barokk paloták amúgyis megterhelik a háborúk borzalmainak, gulágok, holokausztok, recski és egyéb

szörnyűségek légkörében felnőtt generációk egyszerűséget igénylő szemléletét. Nem lenne szabad épp az egyháziaknak még tovább feszíteniük és elmélyíteniük az ellenszenv légkört.

Hogy itt nem egy személy kritikájáról van csupán szó, jelzi a cikk végének egyik bekezdése: „Úgy érezzük, a krisztusi egyháznak nem lehetnek vállalkozásai. A püspökség gazdasági vezetése sem alázatosnak, sem udvariasnak, sem okosnak és elfogadhatónak nem nevezhető, modora egyenesen visszatetsző.” Ez is egyik oka annak, hogy sokan kiábrándulnak és megtoldják a hallottakat, látottakat képzeletükkel és képtelen találgatásokkal terjesztik tovább...

A lényeg így hangzik: „Ezért kérjük alázatosan plébánosainkat, Püspök Urat, a püspökség vezetőit, tárják fel, milyen anyagiakkal rendelkeznek, és azt mire költik. Mi egyháztagok esetleg az anyagi javak felhasználásának más sorrendjét és súlypontját javasolhatjuk. Nem mi döntünk! Az nem a mi felelőségünk. A mi felelőségünk az információ és a vélemények közlése.”

A székesegyház tornyainak felújítása céltámogatásból történik, de ez nem elég, ezért ki kell pótolni. A szükséges homokkő előteremtésére meg kellett nyitnunk a régi bányát.

Mindezeket az infrastrukturális lépéseket éppen az oktatás miatt tettük. Mindez 10 évi munka eredménye! Azért vagyok nyugodt, mivel nem pazaroltunk el egy fillért sem, és hiveink közül sokan, a csendesebbje, nagyon is kifejezi örömeit és elismerését.

Részlet az Egyházforum 2000./1. 23-27. lapjáról

Hozzászólás

Püspök Úr, örültem, hogy hallottam a gondjairól, arról ahogy most a kritika keresztüztében érzi magát, miközben a legjobb akarattal próbálja az egyházmegye anyagi ügyeit alakítani, – különös tekintettel a székesegyház tornyainak újjáépítésére. Az anyagiak témája azonban eszembe juttatja, hogy megdöbbenem munkám közben az egyik Pécs környéki általános iskolában, ahol mint iskolapszichológus a gyerekeket vizsgáltam. A világi lelkipásztor (plébániaigazgató) gyerekeinek nem jut háztartási pénz egészséges étkezésre, tejtermékre és gyümölcsre.

Mélyen érintett a plébánosai köréből elhangzott kívánság és esalodás kifejezése is a hosszú idejű várokozás után, hogy bár csak érdekelné Püspök Urat a személyes helyzetük, nem csak az anyagi vonatkozásaiban, hanem sokszor a magányosság a hívők között, meg a hitéletükben. Ez is a kommunikációhoz tartozna a Püspök Úr és a papját, meg a világi munkatársai között.

*Egy iskolapszichológus felszólalása. Pécs, 1999. november
Egyházforum. 2000./1. 26. l.*

A nagy visszhangra talált felszólalásra a fórumon résztvett Mayer Mihály pécsi megyéspüspök válaszolt. Tanulságos, hogy a főpásztor, aki pedig szentelésekor a hierarchia legfiatalabb generációjához tartozott, a kritikát inkább támadásnak érezte, és nem vette észre Andrásfalvy Bertalan igazi szándékát, aki nagyobb perspektívát látott maga előtt: az értékek hierarchiáját és fontosságuk sorrendjét vázolta fel. Mayer püspök mégis „manipulált alabizalmatlanságnak” minősítette a professzor kérdéseit és kérését. Idézem: „Tessék egyszer eltöprengeni azon, hogy a katolikus miért kritizálja, rágalmazza papját és egyházát! Miért nem tesz így egyetlen protestáns hívő sem? Miért esünk áldozatul a hátsó szándékú manipulálóknak? A protestáns szégyellné magát ilyenkor!” Jóllehet számtalan beruházás taxatív is szerepelt, az alapproblémákra választ a hallgatók nem kaptak; vagyis arra pl. hogy miért megközelíthetetlen az egyházi vezetőség? Miért van elsőbbsége a pénznek, az anyagnak a szellem ellenében? Az ominózus mondat a püspök válaszában így hangzott egy leánykollégium kialakításával kapcsolatban: „Ehhez is pénz kell. Majd utána jöhet a szellemiség” (25,1).

Még ennél is tanulságosabb volt és maga a püspök látta fontosnak a téma említését a több millió értékű új püspöki pásztorbot megrendelésével kapcsolatban (26.1). Már önmagában a hír is megdöbbentő, melyet a főpásztor nem tagadott, csak a felreppentet 9 milliót nevezte képtelenségnek. Válaszának lényege: A terv igaz, de nem tudok válaszolni arra, hogy mibe kerül; különben is a tárgyalás és egyezkedés az árban, nem a püspök feladata. A vita hevében Mayer megyéspüspök hangulata is szenvedélyessé vált, hiszen a kérdést a professzor fia vetette fel. Az ex cathedra elhangzott ítélet így szólt: „Ez az információ ellenséges ember műve”. A jelenlévők akkor nyugodtak volna meg, ha a pásztorbot-história teljes egészében hamis rágalom lenne. A tények azonban mást mutatnak!

Pár hét múlva ugyanis az egyházi média két cikket közölt képekkel illusztrálva. Ebből nyilvánvaló lett, hogy nemcsak a püspökség tetőbeázásáról, a gázfűtésről van szó, hanem olyan művészi alkotások megrendeléséről is, melyek milliókat jelentenek (vö.: Keresztény Élet 2001. jan.). Néhány hónappal később a Keresztény Élet 2001. július 30. sz. első oldalán „Palotalátogatás a pécsi püspökségen” címmel jelent meg egy feltűnő hír. A cikk szerint maga az idegenvezető azzal kezdi, hogy a városnézőket, turistákat a *megyéspüspök* hívja meg minden csütörtökön a palota tíz helyiségének megtekintésére: brüsszeli gobelinek, melyeknek állapotát Brüsszelből jött szakértők vizsgálják meg évente, – londoni renaissance óra, – finom színekkel újra festett ebédlő, Habsburg-szoba, – pipatórium stb. Idézet: „A látogatás végén a püspöki pincében siklósi és villányi borral való kínálás... minden csütörtökön du. 2-től 5-ig. Belépődíj 1000 forint”.

Az említett pécsi vitafórumon még más is történt, erről az Egyházfórum a 26. oldalon tájékoztat. Egy felszólaló konkrét példákról számol be, hogy milyen következménnyel jár a világi lelkipásztorok magalázóan alacsony fizetése. Idézet: „Mint iskolapszichológus az egyik Pécs környéki általános iskolában a gyerekeket vizsgáltam. Munkám közben megdöbbentem, mert a világi lelkipásztor gyerekeinek nem jut háztartási pénz egészséges étkezésre, tejtermékre és gyümölcsre”. Egyértelmű, hogy a felszólaló ezzel akarta szembeállítani a másik végletet: miközben milliókat költ az egyházmegye vezetősége az egyház anyagi értékeire, addig a hivatásuk és megbízatásuk miatt a legközelebb álló munkatársak, apostolok és családjaik – enyhén szólva – nélkülöznek.

Ugyanez a felszólaló egy olyan kérdésre is ráhívja a figyelmet, mely országos jelenség: „Mélyen érintett a plébánosai köréből elhangzott kívánság és csalódás kifejezése is a hosszú idejű várakozás után, hogy bárcsak érdekelné Püspök Urat a személyes helyzetük, nem csak az anyagi vonatkozásaiban, hanem sokszor a magányosság a hívők között, meg a hitéletükben. Ez is a kommunikációhoz tartozna a Püspök Úr és a papjai, meg a világi munkatársai között.”

VI. A magyar egyház jelene és kilátásai – 2.

*Rauber nuncius a vertikális és a horizontális folyamatról,
avagy a világiak helyzete a magyar egyházban.*

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy az Apostoli Szentszék magyarországi nunciusa, Karl-Josef Rauber érsek helyettünk tette mérlegre ezt a kérdést, és így nem kell attól tartanom, hogy az olvasó engem vádoljon a kritikus hangvétel miatt. Múlt év végén Csillebércen hitoktatók és világi teológusok, illetve hitoktató-szakos hallgatók előtt összefoglalta a Vatikáni Zsinat határozatait a világiak nélkülözhetetlen szerepéről, és kifejtette, hogy a zsinat egyházképe a minden keresztény közötti alapvető közös jelleget annyira előtérbe helyezte, hogy most már le kell (kellene) bontani azokat a mesterségesen létrehozott frontvonalakat, bástyákat, melyek két „osztályba” különítették el a keresztényeket!

Aki végighallgatta az érsek beszédét és elolvasta az Új Emberben 2001. januártól márciusig hét részben közölt magyar fordítását, azonnal észrevehette, hogy mindezt elsősorban miattunk mondta el. Nálunk ugyanis nem omlottak le ezek a bástyák, annak ellenére, hogy ötezernél több férfi-nő világi teológusunk van, az ország plébániáinak ötven százaléka pedig pap nélkül tengődik, sőt sorvad vagy semmisül meg. A nuncius hivatásánál fogva jól ismeri az egyetemes egyház régióit, és reflektorfénybe állította a Latin-Amerikában élő keresztények bázisközösségeit. A zsinat óta a híveket ott nem is tudná az egyház megtartani e közösségek világi apostolai nélkül. Az Igeliturgia, a közös szentírásolvasás jelentősége olyan nagy, hogy saját hivatal jött létre ápolására, tudniillik az Isten Igéjének megbízottjáié, delegado de la palabráié. Mindezt az ún. kelet-németországi egyház már 40 éve gyakorolja. Ezt a hivatalt, hivatást nők ugyanúgy elláthatják, mint férfiak. A nuncius természetesen nem avatkozhatik bele az egyházmegyéék belső életébe, és nem az a feladata, hogy a megyéspüspökök egyházkormányzati stílusára közvetlenül befolyást gyakoroljon, mégsem lehet véletlennek mondani, hogy kik előtt mondta el beszédét, és miért jelentette ki, hogy – idézem – „a hívőknek Isten Népévé való összegyűjtése már nemcsak egyoldalúan föntről lefelé húzódó vertikális vonal mentén zajló folyamat, hanem olyan horizontális folyamat is, amelyen közösen fogadják, hallgatják, tanúsítják és ajándékozzák tovább az Isten által adott üdvösséget”. (Új Ember 2001. március 25.6.1.).

Ha a vertikális és horizontális vonalat kivetítem és lerajzolom, óriási kereszt lesz belőle: +. Épp erről van szó: ez alatt a kereszt alatt megy fel a Kálváriára Édesanyánk, az egyház itthon, magyar földön. A stációk ismertek, hiszen mi magunk esünk egyre mélyebben a földre... Krisztus agóniája bennünk. Mindenki tudja, érzi, hogy csak be kell helyettesítenünk a fő és mellékszereplőket... Megvannak saját Pilátusaink, Heródeseink, Kaifásaink, Júdasaink, Simon Pétereink, Síró és Sirató asszonyaink, de vannak – nem is kevesen – Cirenei Simonaink, Veronikáink is! És mivel a vertikális és a horizontális „folyamat” függőleges és vízszintes gerendáját nem lehet szétválasztani, mert a kettő együttesen alkotja Jézus keresztjét, ezért ezt a keresztutat is együtt járjuk. Itt már nincsenek osztályok, főpapok és laikusok, bíborosok, érsekek, káplánok osztálya és a sor végén kullogó világiak osztálya, hanem Isten népe, melyben maga Krisztus agonizál, és áldozza fel magát a feltámadás biztos tudatában. Vannak bíboros és püspök mártírjaink, de hadd mutassak rá egy káplán vérbe áztatott karingjére, akit törbe csalva az éj leple alatt késeltek meg, miközben nyakán vitte a burzát az Eucharisziával.

*A vérrel átitatott karing és stóla
Ker. Élet 2001. I. 14.*

Vannak keresztény gróf, nemes vértanúink, és vannak sok gyermekes szülő-mártírjaink, akiket véresre vertek, majd állásuktól megfosztottak, mert nem tagadták meg hitüket, és gyermekeiket „illegális hitoktatásban” részesítették. És vannak Fekete Istvánjaink, akik nem tagadták meg keresztény magyarságukat, sem a Zselléreket, nem lettek kommunista írók, s emiatt félholtra verték, majd a budapesti aszfalt úttestjére kidobták a robogó autóból. Mások szedték fel; így életben maradt, és lett az ifjúság legkedveltebb regényírója... És mennyi ehhez hasonló mártíromság maradt titokban. A Fekete Istvánét is most tudtuk meg Amerikában élő fiától, mert szülei nem merték senkinek sem elmondani, féltették gyermekeik, apáca lányuk biztonságát. Titkukat magukkal vitték a sírba, de otthonukat még a kommunista terror éveiben kápolnává alakították (börtönből szabadulva miséztem ott!).

Szándékosan iktattam közbe a budapesti nuncius beszédébe a magyar egyház kálváriájának e néhány kiragadott stációját, hogy annál érthetőbbé váljék előadásának lényege: mi nem mondhatunk le egyetlen plébániánkról, egyetlen hívőnkről sem, hiszen népünk minden üldözés ellenére hűséges maradt egyházához. A nuncius épp arra hívta fel az illetékesek figyelmét, hogy az egyre gyakrabban alkalmazott oldallagos ellátás helyett nekünk is minél előbb megbízható világi apostolokra kell bízni a pap nélkül maradt egyházi közösségeket.

Mivel a papság létszáma rohamosan fogy, a vertikális struktúra úgy hozzászokott az oldallagos ellátás gyakorlatához, hogy ma már nem ritka, hogy egy plébánosnak – legyen az 30 éves, vagy 70 éves, a saját székhelyén kívül még 3-5 egyházközséget kell, kellene ellátnia.

Hogy ez a valóságban mit jelent? Erre adnak választ a Vigila 1998 augusztusi számában a fiatal lelkész, Juhász Ferenc és Révay Edit a Vallásszociológiai Központ munkatársa (OLI). Nemcsak ők, de a lelkipásztorok is egyértelműen azt állítják, tapasztalják, hogy fizikai és lelki lehetetlenség egy papnak ilyen elvárásnak, ekkora kihívásnak megfelelnie, – (természetesen ezen a téren sem szabad általánosítanunk, és bemutatjuk az egyedi eseteket, a karizmatikus papi és világi egyéniségek közösségit is, – de ezek kivételek!). Juhász Ferenc igen találóan „mesterséges életbentartásnak” nevezi a vertikális folyamatnak, jelen esetben az egyházmegyei kormányzói szervek eme reménytelen próbálkozásait, hiszen a kóma, az agónia szinte minden esetben azonnal beáll a teljesen magára hagyott, plébános nélkül hagyott egyházi közösségben.

Ilyen esetben ugyanis az egyházi hatóság felszámolja a plébánia hagyományos struktúráját, hagyja összedőlni vagy eladja, más célra engedi át az üres kúriákat, kisebb, nagyobb plébánialakokat. Közben azonnal megjelennek a szertartásokat, megkötöttségeket mellőző, „izgalmas élményeket” nyújtó szekták, – miközben a kéthetenként, hetenként érkező papot már egyre kevesebb „hittanos” várja; az előre kijelölt időpontban pedig kevesen, sokszor ketten-hárman vannak csak jelen azon az Euchariszián, Szeretlalomán, melyet – mint láttuk a jeruzsálemi „ősmodellnél” – naponta bemutattak a híveknek. Az egyetlen összetartó isteni mágneserő az új körülmények miatt már nem tudja összetartani a Mater Ecclesia, az Édesanya gyermekeit!

A tanulmány írója, Juhász Ferenc azonban egy másik és lényegét tekintve az egyedül járható útra is rámutat: Mielőtt a hirtelen halál bekövetkeznék, kezdje el működését egy új típusú közösség, – jelen esetben a hivatalos egyházi szervek által felkarolt, megbízott „horizontális hierarchia”. Így új nedvkeringés alakulna ki a kegyelmi élet számára. A biztos halált csak elodázó, mesterséges életbentartás (= oldallagos ellátás) helyett tehát egy tudatosan előkészített és a Vatikáni Zsinat által nemcsak jóváhagyott, hanem már-már nélkülözhetetlennek, egyes esetekben kötelezőnek nevezett struktúra létrehozása mellett kell az egyházmegye püspökének döntenie! Mivel az egyházmegye papságának életkora amúgyis ismerős és negyven év óta a statisztika előre jelzi, hogy a 3500 plébánia közel fele már pap nélkül van, lelkiismereti kötelességnek tűnnék, hogy időben meggátoljuk a Krisztus és az egyház rengeteg áldozatával létrehozott, évszázados múlttal rendelkező egyházközségek elsorvadását, és olyan új típusú struktúrát alakítsunk ki, ami nem csak Európában, különösen Németországban, és nem csak Latin-Amerikában, hanem Mohács után nálunk is megmentette, sőt életerőssé tette a kegyelmi életet. A licet docendi, vagyis a licentiatus nemcsak tudományos fokozatot jelentett a középkori egyetemeken, hanem a gyakorlati pasztorációban való aktív részvételt is a „viri probati” ismert feltételeinek szemmel tartásával.

Hogy jobban szemléltessük a hazai egyház keresztútját, érdemes Révay Edit említett tanulmányának egyik kimutatását szemügyre vennünk.

Az aktív magyar katolikus papság létszámának várható alakulása az *utánpótlás figyelembe vétele nélkül* 1996 és 2006 között (abszolút számban)

1996-ban	1996	2001-ben valószínűleg élni fog	2006-ben valószínűleg élni fog
24-30 évesek	127	125	123
31-40 évesek	306	295	280
41-50 évesek	364	334	300
51-60 évesek	311	263	216
61-70 évesek	403	291	197
71 évesek és idősebbek	230	109	48
Az utánpótlás nélküli papság létszáma	1741	1377	1164

Az adatok, előrejelzések önmagukért beszélnek, nincs szükség tehát megjegyzést fűzni hozzájuk. De a teljesebb igazság megismeréséhez hozzátartozik annak rögzítése is, hogy néhány egyházmegyében megindult a horizontális folyamatnak nevezett megújulás. Mire könyvem megjelenik, bizonyára elkészül majd egy országos felmérés, mely reményteljesebb jövőkép körvonalait rajzolja elénk. A katolikus médiára vár a feladat, hogy a Szentlélek ujjongó

örömeivel rendszeresen beszámoljon minden egyes „megfogant, megeredt, szárba szökken” hajtásról.

Hogy a kereszt vízszintes ágát jelképező horizontális kisugárzás mi mindenre képes, arról mindenki meggyőződhet, aki közelebből megismer egy organikusan fejlődő plébániát, különösen városokban. Példamutató a Tomka Ferenc vezette Bp-Káposztásmegyeri, a Brückner Ákos vezette Bp. Szent Imre plébánia, – de ugyanez a horizontális kisugárzás teszi vonzóvá több vidéki plébániánkat is. Legutóbb a Tajdina József vezette bajai Péter-Pál egyházközség életéről számolt be az Új Ember (2001. április 8. 7.)... A csupán példaként kiragadott plébániák élete épp abban tér el a felülről és rendszerint egy személytől vezérelt templomi közösségektől, hogy a zsinat szellemében minden hívőnek lehetősége van, hogy a Szentlélektől kapott karizmájával fejlessze, gazdagítsa a közösség életét. Legtöbb helyen a plébános mellett diákonusok és világi hívek végeznek olyan pasztorációs munkákat, melyeket régebben papok végeztek. Nélkülük megbénulna az egyházközség élete. Ezeken a helyeken nem elkülönülve élnek a maguk külön életét az egyes lelkeségi mozgalmak, hanem a közösséget gazdagítva, vagyis megélik a vatikáni zsinat elgondolását, mely szerint a plébánia a kisközösségek közössége.

A Szentlélek Úristen fokozatosan ráneveli az itthoni felelősöket (vertikális vonal!), hogy ne csak az „oldallagos ellátást” erőszakolják, ami a plébániák elsorvadását, a szentségek kiszolgáltatásának szükségképpen ritkulását jelenti, hanem az egyházi közösségekben kutassák fel a hiteles, elkötelezett férfiakat, nőket, és a megfelelő képzés után minél nagyobb számban hozzák létre a horizontális hierarchiát. Ez – mint hallottuk Ratzinger bíborostól – nem a hatalomban való részesedést jelenti, hanem visszatérést az eredethez, az ősmodellhez („arché” = szent eredet, szent hatalom. R-155-157).

* * *

Papságunk teherbírása. Úgy érzem, igazságtalanok velünk szemben azok a bírálókat, melyek nap mint nap elhangzanak a papokról. Sokan elfeledkeznek arról, hogy legtöbbször nem magunk vagyunk oka annak, ami miatt bírálunk. Nem mi vagyunk oka a paphiánynak, elcsigázottságunknak. A papoknak előljáróik vannak!

Az egyház igen szorongatott helyzetben van. Sokan sokféleképpen szólnak ehhez a kérdéshez, de ideje lenne egyszer meghallgatni, hogy előljáróink, vagyis püspökeink, hogyan látnak minket. Éppen ezért külön fejezetben szólok erről.

Igen megszívlelendő volt mindaz, amit *Bosák Nándor* püspök tárt elénk az Unio Cleri legutóbbi összejövetelén (2001. május 11.): *A papság helyzete egy püspök szemével.* Fontos alapigazságokat fogalmazott meg, melyek hiánya miatt szenvedünk legjobban. A püspöknek, előljáróknak ugyanis nem szabad csupán azt nézniük, hogy milyen munkára alkalmas egy pap, vagy mit végez, hanem figyelniük kell lelki értékére, igényére, szükségleteire. Papságunk egzisztenciális gyökereire mutatott rá; vagyis arra, hogy olyan valamit képviselünk, ami mélyebben van, mint a feladatok, melyeket elvégzünk. Ennek átélésétől függ a püspök viszonya papjaival és megfordítva is!

A szeretet jegyében megírt „főpapi diagnózis” amennyire igaz, annyira igazolja tapasztalatunkat és meggyőződésünket az egyházmegyénél sorozatosan alkalmazott oldallagos ellátás tarthatatlanságával kapcsolatban. Ha ugyanis teljes egészében felzárkózunk Bosák püspök elmondott és leírt szavaihoz – vagyis, hogy „a püspök nemcsak főnök, a munka szervezője az egyházmegyében, hanem az egész egyházmegyei közösség atyja, a lelki közösség jele” -, akkor minden bizonnyal ezt csak szemléletmódosítással lehet konkretizálni. Minden diszpozíciónál, különösen az oldallagos ellátások esetében végső fokon a főpásztornak

mérlegelnie kell, hogy lehet és szabad-e egy „ízületeiben már megmerevedett”, testileg-lelkileg kifáradt paptestvére újabb terhet rakni. Éppen ő utal beszédében arra, hogy imádkoznunk kell püspökeinkért, hogy ne csak a munka szervezőit lássuk bennük, hanem a nagycsütörtöki liturgia szavai szerint „Krisztus egyre tökéletesebb képmásai legyenek köztünk”.

Látszólag ugyanis könnyebb egy jól működő plébániához hozzácsatolni egy megüresedett, pap nélkül maradt egyházközséget, mint megkeresni Isten népének hívei között a „kipróbált tanúságtevőket” (Viri probati) és végre nálunk is megvalósítani a Rauber nuncius érsek által említett és világviszonylatban már működő „horizontális folyamatot”.

De átadom a szót Bosák Nándor püspöknek, aki ritka éleslátással és atyai szemmel néz ránk, miközben kérdezi: „Milyenek a papok püspök-szemmel nézve?” Válaszai: „1/ Mintha több lenne a kötelességteljesítés, mint az örömteli szolgálat. Ennek az optimizmusnak hiánya, hogy liturgiánk, igehirdetésünk olyan ízetlen, szürke, megfáradt. Sok közöttünk az elfáradt, megkeseredett ember. 2/ Sok a mellékvágány, miközben perifériára szorul a papi szolgálat. 3/ Kísért az elmagányosodás, ezért nem sikerül kapcsolatot teremteni az emberekkel. 4/ A fiatal papoknál nincsenek meg a stabilitás támaszai. Egyre több az olyan jelentkező a szemináriumokban, akik valamilyen fejlődési rendellenességet hoznak magukkal a sérült családból teljesen hibájukon kívül. Magukon hordozzák ennek a kornak sajátosságait, ezért jószándékuk ellenére is sok bennük a bizonytalanság...”

Hát így nézünk ki! Valamikor – szerzetesekkel együtt – közel tízezren voltunk, mára plébániáink fele üresen áll, és létszámunk kétezer körül mozog. Az előírások szerint régebben minden hatvanadik évet betöltő pap kérhette nyugdíjazását. Ma a hatvan évesek még fiatal „munkaerőnek” számítanak az Úr szőlőjében. Ne csodálkozzatok, ha legtöbbször elfáradt, „megcsontosodott”, – idézem Bosák püspök szavait – : „úgy, mint ahogy az idős ember ízületei megmerevednek... Végzik a megszokott feladatokat, de már hiányzik belőlük a kezdeményező erő, a lendület, a lelki kreativitás. Éppen ezért – tiszteletreméltó helytállás ellenére – nincs vonzása munkájuknak... Pedig a hivatás dinamikus valami...” (Vö.: Távlatok melléklete. Magyar Papi Egység 2-6).

Azért köszönjük meg ezt a lényegbevágó elemzést, mert épp egy újonnan létrejött egyházmegye új püspöke mondta el és hívta fel a figyelmet több égető problémára. Például párbeszéd és szolidaritás szükségességére a püspök és papjai között! De ez csak a kölcsönös bizalom alapján jöhet létre. Ez olyan egyetemes érvényű igazság, hogy elvégezhető a behelyettesítés az ellenkezőjére vonatkozóan is. Vagyis, ha nagy és általános a bizalmatlanság, „vezetőellenesség”, sőt engedetlenség, az épp annak a jele, hogy egyrészt nem sugárzik ránk az előljáró személyiségéből Krisztus képmása, másrészt nem érezzük, hogy mélyebb dimenzióba állít minket. Bosák Nándor püspök ezt így fejezte ki: A püspök a papok lelkipásztora is, az üdvösségükre is gondolnia kell! – Nos, az elmúlt évtizedekben, különösen az utóbbi években úgy érezzük magunkat, mintha csupán egy szolgáltató vállalat funkcionáriusai lennénk. Magyarán: milyen munkára vagyunk még alkalmasak, mit tudunk elvégezni? Hogy a társadalom így néz ránk, ezen nem csodálkozunk, de a püspök szavaival élve, arra égetően szükségünk van, hogy az értünk felelős főpásztor ügyeljen arra, hogy miként tudunk megfelelni a jel, a képmás szerepének, a mélyebb dimenzió elvárásának. Bizonyára tapasztalta az előadó még régebbi beosztásában, hogy az „alsópapság” azonnal felfigyel, és pozitívan reagál, ha püspökében Jézust láthatja. Erre nekünk külön „érezkszervünk” van.

A fentiek átgondolása után érthető az a kérdés, hogy ne bántsátok papjaitokat; különösen ne a lelkipásztorkodásban sokszor hősieken helytálló paptestvéreimet és azokat a főpásztorokat se, akik az utolsó vacsora Jézusát igyekeznek minél jobban megmutatni nekünk: nem szolgákat látnak bennünk, hanem testvéreket, barátokat, akiknek Jézus megmosta lábukat, Prohászka pedig így nyilatkozott róluk: „mindegyiknek megcsókolnám a lábát”. Ne bántsátok őket! Írhatnám így is: ne bántsátok engem, hiszen azonosítom magam legtöbbszörükkel, Prohászka lelkületű főpapjaikkal együtt! Két tűz között égünk! Egyrészt tudjuk és érezzük, hogy a

harmadik évezred óriási kihívásaival állunk szemben és a Szent István-i magyar kereszténységnek is fiatal, nagyon jellemes, igen értelmes apostolokra van szüksége, másrészt látjuk és saját magunkban tapasztaljuk, hogy erőnk fogytán van. Ha minden erőnket összeszedjük is, legtöbbünk ideje lejárt. Bárcsak tudnánk átadni a Szent Pál-i versenyfutásnak, az agóniának stafétabotját egy felkészült papi generáció kezébe.

VI. A magyar egyház jelene és kilátásai – 3.

A papképzés reformjának ügye. Juhász Ferenc imént említett cikkében (Vigilia 1998 augusztus 568) található egy elgondolkoztató fogalom: „katolikus rezervátum”. Ezt a mai magyar egyházi mentalitással hozza összefüggésbe. Való igaz, hogy úgy telt el ez a tíz esztendő, mintha nem is történt volna „kint” az életben semmi. A magyar nyelvű liturgián és a szentségek „életközelségének” élményén kívül, zsinat ide, zsinat oda, megmerevedett minden a püspöki aulák legtöbbször kezdve a szemináriumok életéig. El kell fogadnunk, hogy nálunk nem annyira a belátás, mint inkább az égető szükséghelyzet tud olyan szituációt produkálni, ami aztán utat nyit egy-egy felismerésnek. Mint láttuk, előbb az ún. oldallagos plébániai ellátás esetében is: addig vártunk, míg kb. 1500 plébánia pap nélkül maradt. De nem azért, mert elüldözték őket az ateista egyházüldözők, hanem azért, mert idejében nem teremtettük meg a feltételeket a világi lelkészek intézményéhez. És csak a teljes ellehetetlenülés beálltakor, a huszonnegyedik órában ébredünk rá óriási veszteségeinkre...

Ezzel párhuzamosan halad egy másik megoldatlan kérdés, a papképzés ügye. Eddig nem sikerült választ adnom arra magamnak sem, hogy miért lett tabu-téma a szemináriumok reformja? Pedig az illetékesek is tudták, hogy ezen a téren is korszakváltáshoz érkeztünk. Mégis minden úgy folytatódott, ahogy a kommunizmus előtt abbahagytuk. Vagyis, ha csak volt rá egy kis lehetőség is, a régi szemináriumokat újból megnyitották annak ellenére, hogy sem a tanári kar, sem a lelki-szellemi élet bázisa nem volt biztosítva. Sőt évről évre egyre szembetűnőbb lett, hogy nem felelünk meg az oktatási minisztérium irányelveinek sem, de a Szentszéktől sem kaptott megerősítést az országos szemináriumi szabályzat.

Éppen ezért, sőt ennek ismeretében még nagyobb rejtély számomra, hogy miért nem lehetett erről nyíltan beszélni, írni? Mert hogy nem lehetett, ennek én magam is szenvedő alanya vagyok. Ugyanis hét évvel ezelőtt a Távlatok című jezsuita folyóirat vita-indító cikket közölt az egyházzal, és az után érdeklődött, hogy kinek milyen elgondolása van az új egyházkép kialakításával kapcsolatban. Nincs értelme, hogy a válaszokról beszámolót adjak, mindössze a saját beküldött cikkem tartalmáról és sorsáról kívánom a lényegét elmondani. Felhívtam a hozzászólók figyelmét, hogy nincs értelme olyan reformokról álmodozni, melyek felett úgysem mi, hanem a Szentszék dönt (püspökválasztás, cölibátus stb.). Ellenben azt el tudnánk érni, hogy a papképzés elodázhatatlan ügyét főpásztorainknál szorgalmazzuk; és nemcsak az egyházmegyei szemináriumok sorsa, de a Központi Szeminárium kiképzési rendje és stílusa, az egyházmegyei és központi szemináriumok tanári karának „átvilágítása” is legyen szívügyünk. – Mivel tudtam, hogy a lap szerkesztőségének véleménye ugyanaz, mint az enyém, nagyon csodálkoztam, hogy hozzászólásomnak épp a szemináriumokra vonatkozó bekezdését törölték (Íme egy adalék az említett hazai sajtószabadság állapotához!). Vagyis látnom kellett, hogy még a modern eszméket hirdető Távlatok sem akar hozzányúlni, pláne nem „belenyúlni” a Hittudományi Kar professzorait, a szemináriumok vezetőit érintő kényes kérdésekbe...

Annál örvedetesebb, hogy ami akkor tabu volt, azt most ugyanannak a folyóiratnak, a Távlatoknak főszerkesztője interjú formájában *Beer Miklós* püspöktől megkérdezte, hiszen a magyar egyház újjáéledése szempontjából döntő jelentőségű a papok képzése.

A beszélgetésből kiderül, hogy nem lehet tovább várni a szemináriumok összevonásával. A sorok közül az is kiolvasható, hogy lényegében az egyház struktúrájának jellegeből következik, hogy az egyes egyházmegyéket saját hatáskörébe tartozik, hogy csatlakozik-e a közös, vagyis az országos integrációs koncepcióhoz. Mivel a vatikáni Nevelési Kongregáció ismételt felszólította a püspököket a reformra, tovább halogatni a kérdést nem lehet (Lényegében itt érhető tetten az, amit kritika formájában még a velünk szimpatizálók is annyiszor mondanak: hiányzik az átütő, az egész papságot és az ország keresztény szízeit megmozgató

reformterv; pedig most vallásszabadság van, és teljesen tőlünk függ, hogy mit adunk és mit várunk a minket követni akaróktól).

Beer Miklós, akit a közelmúltban szenteltek püspökké és az esztergomi szeminárium rektora a következő összefoglaló képet adja a Távlatok 2001/2. 165-168 oldalán:

1/ A papképzés nem csupán az egyes egyházmegyéket, hanem az egész országot érintő üggyé vált, melyet ma Magyarországon egy-egy egyházmegye külön-külön nem tud felvállalni. 2/ Nélkülözhetetlen az egységes felvételi követelményrendszer kidolgozása, mely nemcsak a tudás, a teológiai alapismeretek tesztelését tartja fontosnak, hanem magában foglalja a pszichológiai alkalmasság vizsgálatát is. Ez eleve szükségessé tenné a jelölt plébánosának jelenlétét is a felvételnél. 3/ Az országos Szemináriumi szabályzat eddig nem kapott római megerősítést! Erre a legutóbbi „ad limina” látogatáskor is felhívták a főpásztorok figyelmét. 4/ De a Nevelési Kongregáció arra is felszólította az illetékeseket, hogy dolgozzanak ki egy országos integrációs koncepciót, vagyis az egyházmegyék ne külön-külön működtessenek szemináriumokat, hanem állapodjanak meg azok ésszerű összevonásában. 5/ Ma kilenc szeminárium működik, ezek a létszámok sorrendjét tekintve a következők: Eger 74; Nyíregyháza g.kat. 60; budapesti Központi 58; Esztergom 54; Veszprém 47; Szeged 38; Győr 36; Vác 35; Pécs 20. Összesen tehát 422 teológus készül a papságra. (Jó felhívni az olvasó figyelmét arra, hogy ez a kimutatás nem azt tükrözi, hogy hány kispapja van egy-egy egyházmegyének, hiszen több püspökség, beleértve a külföldieket is küldi teológusait tanulni Egerbe, Veszprémbe stb.! És a számok eleve nem a felszentelés fix adatait tükrözik, hiszen jelöltekről van szó, akik közül néhányan, olykor többen visszalépnek!) 6/ Távlati tervként a nyugati régióban esetleg Veszprém, a keleti régióban Eger lenne alkalmas egyházmegyeközi szeminárium működtetésére; egy másik megközelítés a filozófiai, teológiai és a pasztorációs kurzusok helyét is kijelölné (Szeged, Veszprém, Eger). Egyre világosabbá kezd válni a Központi Szemináriummal kapcsolatos elvárás: elsődleges képzési szempont a lelkipásztori életre való felkészítés, ami nem azonos a mostani kiképzési szemponttal. Magasabb képzettségű papokra ezentúl is szükség lesz, de ma már megvan a lehetősége annak, hogy őket külföldre küldjük tanulni. 7/ Ami az ún. személyi állományt illeti, Beer püspök megdöbbentő adatokat említett: 25 év alatt negyedére csökkent a szolgálati papaság száma; az aktív papok átlagéletkora ezzel a csökkenéssel együtt egyre magasabb lett (jóval 60 év felett!). A papságra jelentkező fiatalok száma a várakozások ellenére nem emelkedett, sőt! Azok pedig, akik jelentkeznek, tükrözik a mai társadalom egészének állapotát. Elgondolkoztató Beer püspöknek – aki az esztergomi szeminárium rektora is – az a megfigyelése, hogy a hivatások bázisa többnyire az ifjúsági csoportok, lelkiségi mozgalmak. Sajnos a szerzetesi iskolákból is egyre kevesebben jelentkeznek... Vagyis ezen a téren is nagy mozgásban van minden, az egyház élete is!

Ami az interjú tartalmát illeti, jogos a kérdés: mi ebben a tabu, miért kellett erre várni tíz évet, miért nem szólhatott ehhez minden jóakarató hívő, hiszen maga a püspök jelenti ki a párbeszéd végén: „Mindenképpen országos ügyről van szó, amit együtt kell a magyar katolikus egyháznak megoldania” (168.1). Csupán azt kell végre eldönteni, hogy ez csak a hierarchiát jelenti, avagy valóban a magyar katolikus egyház egészét, a Rauber nuncius által megfogalmazott horizontális síkon apostolkodó világiakat is. Mert ha valami a laikusokat érintő ügy, akkor a jövő generációt pasztoráló papság képzése eleve őket érinti... Érdemes megfigyelni, hogy mily nehezen, „félve” (kitől?) nyúlnak maguk az illetékesek is ehhez az országosnak minősített kérdéshez: előbb szükség volt egy előkészítő konferenciára, mely felhatalmazást kér a püspöki kartól, hogy egyáltalában kidolgozhasson egy olyan tervet, melyet már évek óta meg kellett volna valósítani Róma többszöri felszólítására, és a vidéki szemináriumok ellehetetlenülése miatt... És e közben, az ország plébániáinak fele pap nélkül tengődik, haldoklik, – a hitre szomjas magyar társadalom pedig komoly partnereket vár kint az életben, a templomban, a szószéken, a katedrán.

Vajon mit tesznek külföldön a püspökök a papképzés terén? A kérdés azért időszerű, mert nyugaton is központi kérdéssé vált a papképzés. A sok kísérletezés közül a legutóbbit említem meg: a holland-belga határhoz közel fekvő bredai egyházmegye sikeresnek tűnő próbálkozását. Erről a Tablet a következő jelentést közli Holland „résztudós” szeminárium címmel: A holland-belga határhoz közel fekvő bredai egyházmegyében 1983 óta működik egy különleges papnevelő intézet. *Hubertus Ernst* bredai püspök akkor hozta létre kísérleti jelleggel ezt a szemináriumot, mint egy lehetséges modellt a papnevelés válságának leküzdésére. Az intézményben 17 év alatt 70 papjelöltet készítettek fel a szentelésre, akik 28-48 évesek voltak. Közülük 51-en egyházmegyes papok, 19-en szerzetespapok lettek. A papnevelés és képzés itt Bovendonk szemináriumában azért különleges, mert az első négy évben a növendékek tovább folytatják korábbi foglalkozásukat és csak évente 20 vagy 21 hétvégét töltöttek az intézetben intenzív, részben személyes tehetségre szabott tanulmányi és nevelési programokkal. A jelöltekől természetesen elvárják, hogy otthon tevékenyen vegyenek részt egyházközségük életében. Négy év után két további évig – már feladva eredeti foglalkozásukat – minden hétvégét az intézeti programokkal töltöttek és a hét többi részében abban az egyházközségben dolgoznak lelkipásztori asszisztensként, ahová helyezik őket előljáróik. A hat év folyamán kellő időben diakónussá szentelik őket, a végén pedig pappá. A hatéves kurzus első két évében minden növendéket egy lélektani és spirituális vonatkozásban is képzett tanárnő segíti a munka, tanulás és kulturális élet összehangolásában. A szeminárium rektora, *Matthias Ham* szerint ez a kísérlet ugyan nem fogja megadni a végső megoldást a válságban, de sikere legalábbis hozzájárul a megoldáshoz. (Tablet) (Vö.: Új Ember 2000. december 10.)

* * *

Ennél az égetően sürgős kérdésnél is érdemes megkérdezni Prohászka Ottokárt, az egykori esztergomi spirituálist, vajon mit tenne a szemináriumok ügyében? Közismert ugyanis, hogy az elmúlt száz év papságának lelkisége az ő szemináriumi reformjának köszönheti létét (lásd bővebben Barlay Ö. Sz.: Prohászka az alkotó). 1919. július 7-i naplójából egy részlet: „Kívánok nagy műveltséget, apostoli szellemet és bátor kollegialitást a papságba. Hol vannak a jó papnevelő intézetek?... Én a legalaposabb tudományos műveltséget adnám mindenkinek, s nem sajnálnék sem időt, sem pénzt, s küldeném Párizsba, Bolognába, Oxfordba az ifjakat, adnék melléjük zseniális és spirituális skolárokat, kik egyenként neveljék s ne elszigetelten, hanem a kultúrközösség csatornáit és vízműveit közt...”

A közelmúltban püspökké szentelt Beer Miklós Esztergomban Prohászka Ottokár szellemét képviseli. Mielőtt megjelent volna interjúja a Távlatokban, felkeresett minket, a legidősebb papi generációt a székesfehérvári Papi Otthonban, és nekünk is elmondta, hogy ebben a számítógépes világban másként kell megszólítani az embereket és azokat, akiket *ebből a világból* hív apostolának az Úr Jézus. És felszólított minket, a legidősebbeket, hogy osszuk meg velük papi életünk élményeit.... És közben azon gondolkodom, hogy mire én ehhez a szükséges engedélyt megkapom, és mire én Esztergomba eljutok, addig az USA-ban élő hívó barátom, Felsővályi Ákos, egykori piarista diák ezt a könyvem is megjelenteti a Pázmány Péter elektronikus könyvtárban interneten, melyen már 240 művet olvashatnak a világ minden táján a magyarul gondolkodó és imádkozó emberek.... A Gondviselés ugyanis gyakran „megtréfál” minket: miközben egyházi boltjaink alig vesznek át könyveimből és a szemináriumokban sem látnak szívesen a rektorok, hogy a fiatal generációnak átadjam Prohászka-élményemet, addig egy több gyermekes Amerikában élő világi apostol májusban felkeresett, és megkért, hogy minden Prohászka-ról szóló művem, az Interjúkat is és a többi írásomat, az egyházzal szóló most kiadásra szánt könyvem is adjam át, hogy az interneten közkincsé tehesse...

Hogyan is mondta Virágvasárnap az Úr Jézus a gáncsoskodó farizeusoknak? „Mondom nektek, ha ezek elhallgatnak, a kövek fognak megszólalni” (Lk 19, 40)... A szél ugyanis ott fúj, ahol akar és nem kér engedélyt egyházi kiadóktól, a seminaristákat még Prohászka apostoli tüzetől is féltő előljáróktól, hogy viharrá fokozódva új világot teremtsen a magyar egyházban.

* * *

Magyarország missziós területté vált. Ezt nemcsak a pasztorációban működő papság látja így, de nyomatékosan felhívta erre a főpásztorok figyelmét a Szentatya is. Ez most bennünket elsősorban azért foglalkoztat, mert ezzel még világosabbá válik, hogy megmaradt híveinket, különösen fiataljainkat nem lehet a hagyományos lelkipásztori módszerekkel, stílussal hitvédelmi érveléssel vagy felsőbbrendűségi tudattal megközelíteni, öntudatos kereszténnyé formálni. Sajnos még a tények sem képesek jobb belátásra bírni papjaink nagy részét; pedig a városi templomok üres padosrai minden érvelésnél keményebb leckét adnak fel nekik: az évszázadok óta kedvelt ájtatosságok helyébe mást várnak a híveink! Minden kornak megvan a maga stílusa építkezésben, ruhában, magatartásban, etikettben, szórakozásban stb. A harmadik évezredben élő keresztényhez nem lehet a középkor, a barokk nyelvén szólni. És ha mégis ráerőltetik az újra a régit, inkább elmenekül, vagy közömbös lesz.

Az alábbiakban néhány mozaikdarabot veszek kezembe, és ezzel szeretném meggyőzni olvasóimat, hogy legyenek derülátók még akkor is, ha saját környezetükben épp az ellenkezőjét tapasztalják. Olyan korban élünk, mely átmenet a 16. századi tridenti zsinat lelkiségéből a 21. század megújulni akaró és tudó egyház világába.

A legszembeütőbb változás *a lelkiségi mozgalmak* területén tapasztalható! Ezen a téren két véglettel találkozunk a magyar egyházban: vagy mereven elzárkóznak előlük az illetékesek, vagy teljes szabadkezet adnak működésükhöz. Ami az előbbieket magatartását illeti, elfelejtkeznek arról, hogy napjainkban ezek a mozgalmak a Szentlélek működésének fényes bizonyítékai. E közösségek születése jelzi annak szükségét, hogy az egyházat járja át az igazság és a szeretet és így a régi struktúrát újra életerő és fiatalság töltse el. Az ilyen jelenség a mai kereszténység életrevalóságának, életképességének jele és egy valóban érezhető szükségre válaszol.

Tudniillik a szektásodásnak gyöker okát épp abban kell látnunk, hogy az elmagányosodott modern ember idegennek érzi magát és „fázni kezd” egy hatalmas templomban, ahol senkit sem ismer. Mi ugyan gazdag hagyománnyal és masszív falakkal rendelkezünk, de ez önmagában nem elég, ha csak nem változtatunk stílusunkon; különben az üresség érzete az érzelmileg túlfűtött szekták karjaiba kergeti kiábrándult híveinket. Ne feledjük: senki nem akar egyházat cserélni, ha saját egyháza megadja neki, amit keres, és amire ki van éhezve: igazságra, szeretetre, barátságra, párbeszédre, meghitt légkörre.

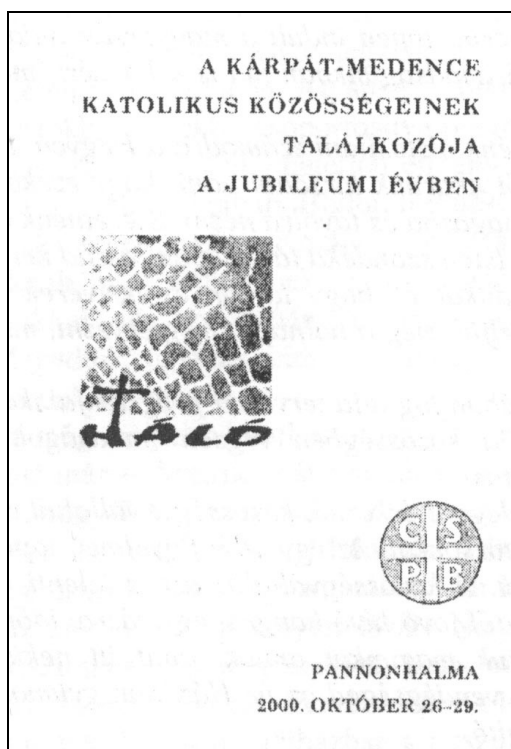
Nálunk az egyre idősödő papság eleve averzióval viseltetik minden olyan külső, belső mozgásra = mozgalomra, amely nem a hivatalosnak minősített szertartásokon, hitéleten nyugszik. Pedig épp azon kellene munkálkodnunk, hogy híveink számára meglegyen a lehetőség és vonzerő ahhoz, hogy azon az úton járhasson, amely legjobban kiragadja a magányból és amelyen rátalál Jézusra. Azok a keresztények, akik e közösségekhez tartoznak, nem lesznek borúlátók az egyház életképességével kapcsolatban!

Jó lenne, ha papságunk egy-egy új mozgalom, közösség jelentkezésekor arra gondolna, hogy ilyenekből születtek az ősegyház, a Lukács, Máté, Jakab, Pál és Diognétosz közösségei. Ahogy később Assisiben Ferenc elindította a ferenceseket és Domonkos a domonkosokat, úgy alapította meg napjainkban Chiara Lubich a fokolárékat, Kiko Arguello a neokatekumeneket, Edoardo Bonin a Cursillos de Cristiandadot. Milyen erő és autonómia van a brazíliai bázisközösségekben a favelákban...

Arról nem is beszélve, hogy a zsinat és a Szentatya újból és újból megáldja és biztatja a közösségeket, a lelki mozgalmakat, hogy kövessék a Szent Lélek pünkösdi üzenetét, hogy egyesülve egyházközségükkel újítsák meg a plébániák hitéletét!

Istennek hála, a magyar egyházban is számos jel mutat arra, hogy bennünket is magával ragad a mindent Krisztusban megújítani akaró Szentlélek: omnia restaurare in Christo!

És épp ennek kapcsán ide kívánczok az a pár mondatban összefoglalt élménybeszámolóm, melyet Pannonhalmán éltem át a múlt év október végén, amikor is részt vettem a Kárpát-medence katolikus közösségeinek találkozásán. Közel háromszázan voltunk, akiket a közös hit és a magyar nyelv fűzött össze egy hálóban. Az elnevezés önmagában is evangéliumi, az Úr Jézustól származó legősibb jelkép, mely azonnal eszembe juttatja az „arché”-t, vagyis a szent eredetet.

Várszegi Asztrik főapát beköszöntőjéből

Kedves Testvérem!

Szeretettel köszöntelek Pannónia Szent Hegyén, ahol közelebb az ég, és ahonnan távolabb ellátni. Ez a Ház Isten irántunk való szeretetének jele és ajándéka több mint 1000 esztendő óta. Szent István királyunk szándéka szerint innen indult a magyarság tudatos evangelizációja. Mindennapi imádságunkban ma is a hazáért, magyarságunkért imádkozunk.

Otthont szeretnénk biztosítani számodra a Hegyén, továbbá néhány szakavatott vezetőt akarunk társadul adni, hogy ezekben a napokban egyszerre tanulj magasba és távolra nézni. Szeretnénk elvezetni arra a látásmódra, hogy Isten szándéka távlatában lássad keresztény magyar múltunkat, kultúránkat és hogy társak és testvérek segítségével és velük együtt kíséreljük meg a holnapot megtervezni, majd a közös utat járni.

Ez a füzet magában foglalja tervezett programjainkat, az előadások rövid előzetesét, a közösségben végzett imádságok szövegét, s a szentmisék énekeit is.

Azzal, hogy a Hegyre érkezéskor, közösséget vállaltál e Ház küldetésével, az ideérkező társakkal. Az együttléti figyelmet, tapintatot, egymásrautaltságot jelent. A közösségvállalás azt is jelenti, hogy figyelünk. Figyelünk a Lélektől jövő hívó hangra, egymásra, időpontokra, a Ház szokásaira, átadjuk magunkat annak, amit itt nekünk ajándékozni akarnak. Így lesz vendégséged az úr Házában gyümölcsöző, másokat is építő és gazdagító.

+ Vátszói Anatóly

Pannonhalma, 2000. október 26.

Ismerem a Háló célját, eredetét, történetét. Soha nem akart mást, mint találkozásra, ismerkedésre hívni azokat a legkülönbözőbb célból alakult lelki mozgalmakat, melyek legtöbbször önmagukba begubózva nemcsak a vertikális hierarchia számára, de egymás között is idegen „testek” voltak az egyház életében. Mint annyi szép kezdeményezés, a háló is „sápadni”, sorvadni kezdett, mindaddig, míg a legkisebb szeretetre is fogékony erdélyi, kárpátaljai, felvidéki, déli és a csángó fiatalok észre nem vették, és tíz körömmel kapaszkodtak bele az őket is megérintő hálóba. Itt, a Szent István alapította Szent Márton hegyi bencés apátságban, Pannonhalmán állapítottuk meg, hogy a Szent Lélek Úristen épp a Hálót választotta ki annak igazolására, hogy ahová nem tudott eljutni a vertikális hierarchia, oda eljutott és azt elérte a minden egyházi közösség felé nyitott Háló. Ez ugyanis a kereszt vízszintes ágaként magához ölel, és szívéhez szorít minden isteni kezdeményezést, mely a Kárpát-medence legkisebb falujában is magyar nyelven szeretné elimádkozni a Mi Atyánkat. Minden résztvevő napokon át kiscsoportokba, sejtekbe csoportosítva megbeszélte a Szekcióban elhangzott előadásokat. Felejthetetlen élmény volt hallgatni csoportom tagjainak, a rimaszombati Bodor Irénnek, a kolozsvári Sárkány Györgyinek, a beregszászi Komár Ágnes tanítónőnek és cserkészparancsnoknak és a többieknek, a legmesszibb csángó faluból „angyal szárnyakkal” ide hozott Mari néninek örömtől, erőtől áradó reflexióit... Megadtuk egymás címét, fényképeket készítettünk és azóta is imádkozunk egymásért.

A Háló azóta még mélyebb hittel és meggyőződéssel folytatja munkáját, mely most már – Asztrik apát szavait idézve – küldetéssé vált. Tudjuk jól, hogy Róma évszázadok óta mind a mai napig magára hagyta egyházpolitikai okok miatt a Moldvába szakadt csángó magyarokat, akik még magyarul tudó gyóntatókat sem kaptak (vö.: Benda K.: Moldvai csángó-magyar okmánytár 1989). Nos, had jegyezzem fel ide a Háló missziójának bizonyításaként, hogy most Húsvét előtt a magyarországiak az erdélyi körút szervezésekor a legkeletibb moldvai falvakba is eljutottak. Klézsén a tájházban a pusztinai és bákói „hálósok”-kal is találkoztak, és oly erőt és hitet adtak a szórvány magyar testvéreinknek, amit eddig senki nem adott nekik. Jól vessük bele lelkünkbe akár a vertikális, akár a horizontális hierarchiához, „ősmodellhez” tartozunk is: a vízbefulladásnak mindegy, hogy ki menti meg, pap, netán püspök, vagy világi, – ő csak abba kapaszkodik bele, aki feléje nyújtja karját akár Moldvában, akár itthon, például Baranyában egy „oldallagosan ellátott”, magyarán: halálraítélt egyházközségben él.

Ennek különben én magam vagyok tanúja. Az idei Nagyhéten ugyanis elhatároztam, hogy egy ilyen pap nélkül magára hagyott baranyai községben fogom tölteni a szent három napot. Futótűzként terjedt el a faluban a hír: egy nagyon idős, fehérbotos pap még a lábukat is megmossa, lesz passió is, feltámadási körmenet is, gyóntat, prédikál... Papi életem legmeggrázóbb nagyheteinek egyike volt ez...

A somogyi misszió püspöke

Hogy mennyire sokszínű a magyar egyház élete, és mennyire megtévesztő az általánosítás, azt az alábbi néhány sor igazolja. Nagyon kevés adat alapján készítettem el ezt a rövid

beszámolót, mely tulajdonképpen *Balázs Béla* kaposvári püspök közelmúltban elhangzott budapesti előadásának rövid összefoglalója.

Mint egykori kaposvári diák, és az újra indított katolikus iskolának néhány hónapig hittanárja, közről is érdekel, hogy vajon mit tud tenni egy fiatal püspök (hiszen „csak” hatvan éves) a „pogány Koppányok birodalmában”? Időnként megjelenik róla vagy tőle néhány szokatlan hír, amiből eleve látszik, hogy a hét éve megalakult egyházmegye püspöke egészen új utakon jár; vagyis még ha akarna sem tudná azt tenni, amiről Andrásfalvy professzor beszélt a pécsi fórumon. A kaposvári püspök múlt évben az egyházi médiában „a püspöki kar proletárjának” nevezte magát, és aki hallgatta a Felső-Krisztina város plébániáján elmondott beszámolóját, megértette, hogy miért adta önmagának ezt az elgondolkoztató jelzőt.

Emlékezetes volt, ahogy a mostani egyházmegyének egykori főpapjával, a veszprémi érsekkel a Balaton túlsó partján hajóra szállt, és így lépett a déli partra. Lényegében teljesen eszköztelen volt, se palotája, se irodája, se irodaigazgatója, se kispapokat befogadó szemináriuma. Egyedül hite volt szikla-szilárd, mondván, hogy ha a Szentlélek tényleg ezt a feladatot bízta rá, akkor bizonyára kap majd mindig annyi kegyelmet, hogy megfeleljen az Isten és az emberek elvárásainak.

Azt külön meg kell említeni, hogy az annyiszor említett *Prohászka* püspök legkedveltebb közösségéből jött Kaposvárra; a Regnum Marianum papjaként ő lesz az első, aki Dunántúlon azt a bizonyos ősmódot, az apostoli egyszerűség jegyében működő egyházat létrehozza. A Szentszék által kijelölt egyházmegye 422.000 lakosából kevesen gyakorolják hitüket. Valamikor Somogyban nagy főúri és egyházi birtokok voltak; innét is származik a nép nagy közömbössége. Ez a magyarázata, hogy épp Somogyból vándorolt ki a múlt században a legtöbb földműves magyar lakos.

Ezen a területen semmire se menne, ha a szokásos főpapi módszereket használná. Eleinte a támadások, intrikák, rosszindulatú pletykák, újság, rádió és televízió pergőtüzében élt; beépített vörös püspöknek nevezték. Lassan azonban ráeszméltek, hogy meghallgat mindenkit és segít, ahol tud. Főállású püspöknek nevezi magát, aki nem visz magával szertartót, titkárt, sofőrt, mert nincs is. Autójával 1 óra 15 perc alatt egyházmegyéjének bármelyik plébániáját eléri. Természetesnek veszi, hogy nem fogadják virágcsokorral, zászlóval, hiszen a falu papja épp hittanórán foglalkozik a gyerekekkel.

Elhatározta, hogy sorra felkeresi az iskolákat, de úgy, hogy előbb telefonon megkéri, hogy beléphet-e, mert mint most kinevezett új püspök, szeretne az iskola tanáraival is találkozni. Mindig megígéri, hogy rövid ideig veszi igénybe idejüket. Eddig minden állami iskolában szívesen látták, mert tud a nyelvükön beszélni. Hősnek nevezi őket, akik ilyen minimális fizetésért ekkora áldozatot hoznak a fiatalságért és a családokért. Még ha valaki ateista lenne is közöttük, megszűnik vele szemben az ellenszenv. Meglátogatja a falugyűléseket, szól a néphez, ismeri nehéz sorsukat. Most már több ifjúsági táborba is meghívják, hogy beszéljen hozzájuk, és ők is feltehessenek kérdéseket. Eljár polgári hivatalokba, lelkigyakorlatra hívja a rendőröket, akik elmondják neki, hogy mi mindent tudnak a drogról, de tehetetlenek.

És boldogan mondta el, hogy évenként négy kispapot szentel, 2002-ben pedig ötöt. És ezekre a fiatalokra égető szükség van, hiszen csak 94 aktív papja van, legtöbbjük idős, fáradt, de hűségese. A Balaton déli partján nyáron papjai annyit dolgoznak, mintha városban lennének.

És amit külön szeretnék megemlíteni, a Betonnak nevezett püspök levelében külön megköszönte, hogy a veszprémi szemináriumban lakó kispapjai előtt közös példaképünkről, *Prohászka Ottokárról* késő estig annyi megszívlelendő dolgot mondtam. Legutóbb is elküldtem a *Prohászka Interjú* harmadik kötetét, melyből kiderül, hogy hetven évvel ezelőtt minden orvosi tilalom ellenére az idős, szent *Prohászka* a kaposváriak kérésére egyhetes lelkigyakorlatot vezetett... Így működik a Szentlélek! Talán mostanra érik be az a vetés, melyet az országot járó *Prohászka* akkor elvetett. Nagyon elgondolkoztató, hogy a regnumos mozgalmat elindító püspököt most a kaposvári egyházmegye létrejöttékor egy regnumos szellemben nevelkedett

püspök követ. Ez az ország egyik legszegényebb, létszámban legjobban zsugorodó vidéke. Itt valóban csak az apostolok, hívek, emberek lábát megmosó főpap tud Krisztusnak követőket szerezni.

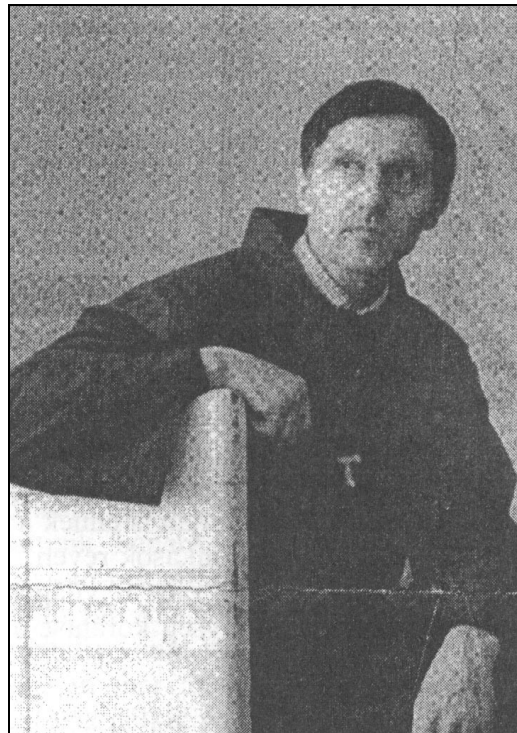
Antal püspök egyházmegyéjének élete az ősmódelletestestetője Kárpátalján. Az ottani életükről nemcsak az Új Ember 2001. januári számaiban olvashattunk, hanem közvetlenül Antal püspök atyától és vele együtt apostolkodó testvérektől kapom szóban, levélben, mobiltelefon útján a hiteles információkat. A többször jelképként használt vertikális és horizontális vonal vagyis a kereszt, a Kálváriára vezető Via Crucis Kárpátalján már annyira a keresztények magatartásává vált, hogy egyik a másik nélkül nem is tudna létezni. Hogy a struktúra vertikális ága (a kereszt függőleges fája, a hierarchia, „hivatalos egyház”, aula stb.) úgy és azért működik, hogy a Szentszék szándéka mindenben megvalósuljon, ez mindenki számára elengedhetetlen alap és feltétel. A kegyelmi vérkeringésnek, mint minden organizmusnak megvan a maga szerkezete. Mindössze 26 lekipásztor van, közülük csak hat fiatal és egy idős, akik kárpátaljai születésűek. A külföldről érkezett 17 pap magyarországi, 3 szlovák, 2 német. Itt a hierarchiát nem a szokásos „főhatóság”, „püspöki hivatal” szellemében élük, hanem a primus inter pares jegyében, mely magában a püspök és papjai, segítőitársai személyében testesül meg.

Mindenképpen megörökítendőnek vélem azt a megdöbbentő eseményt, melyről maga Antal püspök számolt be. A legújabb áradás katasztrófája után annyira eggyé akart formálni szerencsétlen népével, hogy előzetes tárgyalással megállapodott a budapesti politikai hatalom legfelsőbb képviselőivel, hogy lemond megkülönböztetett státusáról, visszaadja diplomata útlevelét, állampolgárságáról is lemond. Az uralkodni vágyó, a parancsoló, ítélkező episcopus típus helyébe a hívek lábát is megmosni kész, szolgáló Jézust akarta megjeleníteni hatalmas kiterjedésű egyházmegyéjében. Minden tragédia és ellenpropaganda ellenére a falvakban a hívek 70-90 százaléka, a városokban 50-60 százaléka rendszeresen jár templomba (Új Ember 2001. január 7. 7. oldal).

Számunkra Majnek Antal képviseli azokat, akik Prohászka püspök lelki örökségét szó szerint élénk élük: Prohászka tükörképei. És ez érvényes azzal a hírrel kapcsolatban is, melynek veszélyére száz évvel ezelőtt előre figyelmeztette a kortárs püspököket: ha nem állnak ellen az ördögi kísértésnek, az ország népe, papsága a szabadelvű gondolkodás, szabaderkölcstámadásai alatt fog elvérezni (Szó szerint ezt mondta 1896-ban: „100 év múlva megesz benneteket a tetű”). Nos – idézem Antal püspök szavait: „Magyarországon az eltelt 10 évben a szörnyűnek nevezhető és Nyugat felől jövő szabadelvűség, szekularizálódás tanúi lehetünk, olykor még a katolikus egyházban, a papság körében is... Most kezdődik Kárpátalján is ennek a szellemnek erősödése a külföldön dolgozó vendégmunkások révén... Mégis erős a hitünk! A közös sorsvállalás, kegyelmi élet, felvilágosító munka áldásának köszönhetően a rettentő szegénység korántsem párosul az emberek erkölcsi süllyedésével.

A nagyszöllősi katolikus óvodásokat is a többnyelvűség jellemzi

Majnek Antal – amikor még a nagyszöllősi ferences misszióban szolgált

Példaként elmondta annak a kárpátaljai férfinak esetét, aki Magyarországon dolgozott egy ideig, de végül nem tudta elviselni falujából hozott becsületességével az őt körülvevő romlottságot, káromkodást, – és hazajött, vagyis visszament Kárpátaljára! Mitőlünk árad felénk az abortusz, a szabaderkölc. Mi lettünk mások megrontója...

Itt kell megemlítenem a későbbiek miatt is, hogy ha templomba járó híveink ilyen hiteles beszámolót hallanak, és adományra buzdítom őket, a legnagyobb áldozatokra is képesek. Az

elmúlt időben 300.000 Ft összeget adtak Antal püspök atya missziójának, melyet mindig saját kezű soraival igazolt vissza és köszönte meg! – Ti. ez is hozzátartozik az ősmódelel etikájához, ahogy azt Szent Pál mindig is gyakorolta. – Ebből igen fontos következtetést tudok levonni, és az illetékesek figyelmébe ajánlani: ha híveink – még vallásukat rendszeresen nem gyakorlók is! – tudnák, hogy világi lelkészeik, hitoktatóik családjukkal együtt évek óta a létminimum alatt élnek, hogy egyházi iskoláink legjobb pedagógusai a megalázó fizetés stb. miatt másutt keresnek állást, százszázalékban biztosra veszem, hogy tíz- és százmilliókat adnának megélhetésükre, ha erre rendszeres országos gyűjtést hirdetnénk. Tapasztalatból tudjuk, hogy nemcsak a magyar, az erdélyi, a kárpátaljai, de a lengyel, ukrán árvízkárosultak megsegítésére is néhány héten belül milliókat ad népünk a templom perselyeibe. A magyar nép és a magyar keresztények irgalmas szívének, segítőkészségének nincs határa. A feltétel mindössze az, hogy mindenről pontosan beszámoljunk, és az arany, ezüst és brüsszeli gobelin helyett a többgyermekes világi testvéreinket, „kiszegítőinket” segítsük emberhez, és keresztényhez méltó élethez.

Zárószó

Jelenünk és kilátásaink! Ezt a címet adtam ennek a fejezetnek, mely bizonyára senkit nem elégít ki. Engem sem! Akkor miért kezdtem bele egy olyan írásba, melyről meg voltam győződve, hogy csak torzó lehet!? Mint történész pedig eleve kockázatos közreadni egy olyan dolgozatot, mely közvetlenül a jelennel foglalkozik, és írója – én – nem kilátótoronyban állok. Sőt az egyik főpap még attól is óvott, hogy zászlóvivő legyek! Szent Pál szavaival élve tehát „töredékes a tudásom” ahhoz, hogy belelássak a történések, bonyolult események, összefüggések belső rugóiba. Akkor miért íródott mégis ez a fejezet?

Az okok közül néhányat felsorolok: 1/ Nemcsak a közvélemény, de a hívők sokasága is napirenden tartja a magyar egyházat súlyosan és kínosan érintő problémákat. Éppen ezért joggal elvárják, hogy ezekről nyíltan, egyenesen egy pap is elmondja a közszájon forgó, összekuszált, sokszor elferdített történéseket. 2/ Eleve azzal indítottam ezt a fejezetet, hogy csak mozaikdarabokat mutatok be. Ez szükségképpen azt jelenti, hogy nem törekedtem teljességre sem negatív, sem pozitív történések esetében. E helyett elvi kérdésekre összpontosítottam és egyensúlyra törekedtem. A már említett öncenzúrát alkalmaztam az egyik legfájóbb ügyben is, az Új Ember 1999. augusztus – október számaiban kirobbant Békés Gellért (épp azokban a hetekben elhunyt nagytekintélyű idős bencés professzor) – Török József – Várszegi Asztrik sajtóvitában, melyet akkor mindannyian – a Vatikáni Rádiótól kezdve Szappanyos Béla rektorig – Török professzor kirekesztő bírálata és magatartása miatt szégyenletes botránynak nevezünk...

Es sorolhatnám a többi megírt, de itt nem közölt fejezetet. Nem akartam én is abba a hibába esni, hogy mindent pesszimista felhangon, lamentálva értékeljek; hiszen épp ezt kifogásolta legjobban a zsinat pápája, XXIII. János.

A Szentatya Kalkuttában Teréz anyával

Ugyanakkor jól tudom, hogy számos egyéb pozitív fejleményről lehetne és kellett volna írnom, nemcsak arról a néhányról, amire kitértem. – A művelődéstörténészek körében „mélyfúrásnak” nevezik azt a módszert, melyet több-kevesebb sikerrel igyekeztem alkalmazni. Mászt nem tehettem egy olyan korszakban, mint amelybe a Gondviselés állította Édesanyánkat, a magyar egyházat. Mert: elvérezve és mégis élve; a börtön bilincseitől megszabadulva, de a szabadsággal még élni nem tudva; hűséggel megöregedve, utolsó percig az oltárnál szolgálva, de a fiatalok energiáit még át nem véve; a rosszat keményen elítélve, de a jótól szárnyalni nem tudva – élünk, hiszünk, reménykedünk, szeretjük Jézust és égi pártfogónkat, a Magyarok Nagyasszonyát, és agyongyötört, ezeréves hitéből, erkölcséből kifosztott népünket...

Lehet, hogy más nemzet, más egyház már elvérzett volna, – mi még élünk! Csak legyünk hűségesek a köztünk élő Jézus Krisztushoz, az áldozatot bemutató egyházhoz. A megújuláshoz nélkülözhetetlen energiát, isteni kegyelmet a szentmiséből merítjük. A könyv szükségképpen ehhez vezet el az olvasót.

III. Az áldozatot bemutató egyház

Az áldozatot bemutató egyház – 1.

Mielőtt bármit mondanék is a szentmiséről, a liturgiáról, *Graham Greene* Nobel-díjas író egyik írásáról szeretnék néhány szót mondani. Címe: *Az utolsó szó*. A mély hittel és teológiai érzékenységgel megírt (novella) meditáció lényegében összefoglalja mindazt, amit az alábbi fejezetekben részletesen kifejték. Korunk egyik legnagyobb írója ugyanis drámai hangvétellel ugyan, de rámutat arra, hogy a felszentelt pap – a pápától az újmiséig – Krisztus áldozatbemutatását tartja élete legnagyobb kincsének; másrészt jelzi, hogy az egyház mindenkori ellenségei éppen ezért üldözik a papokat, a hívő keresztényeket és rajtuk keresztül Krisztust, Krisztuson keresztül pedig az Istent. „Jel, amelynek ellene mondanak”. Mondhatnám így is: Krisztus és az Antikrisztus világvégéig tartó harca a szentmise körül tumbol.

Az írás lényege: A világdiktátor ki akarja irtani az egyházat, ezért Krisztus földi helytartóját letartóztatja. Azt gondolja, hogy ezzel halálos csapást mér az egész egyházra. A pápát a szokásos módszerekkel addig kínoztatja, míg belülről töri össze személyiségét, elveszti emlékezőtehetségét. Azért sem végezteti ki, mert abban reménykedik, hogy hívei felkeresik, és így fel tudja majd göngyölni az egyház utolsó sejtjeit is... Bizonyos idő után érkezettnek látja az időt, hogy személyesen találkozzék a letartóztatott pápával. Saját szemével láthatja, hogy terve sikerült, hiszen egy öntudatától megfosztott élőhalott ül előtte. Még egy utolsó próbát tesz: bort tölt a saját és a pápa poharába, koccintani akar vele. Ebben a pillanatban azonban valami mégis történik! Amint a pápa felemeli poharát, szétroncsolt memóriájából egy szikrányi fény eszébe juttatja a kelyhet, melyet mindennap felmutatott az oltárnál. Ajka kimondja az átváltoztatás szavait... A tábornok pedig főbe lövi. Miért? Hogy soha senki ne mutathassa be többé az áldozatot...

De vajon mi rejlik e misztérium mögött, amely ilyen őriüdvös dührohamot vált ki az Antikrisztusokból? Erre kívánok választ adni könyvem befejező részében, mely szintén több mint egy rítusról készített összefoglaló. Ez is vallomás.

* * *

Amikor könyvemnek ezt a fejezetét írom, állandóan arra a mondatra gondolok, amivel Prohászka püspök kezdte az Élet kenyérének első fejezetét: „Valami újat kellene már írni az Eucharisziáról. Újat, nem mint fogalmat s tant; azt nem lehet; hanem újat, mint meglátást, mint finom tapintattól inspirált élményt.”

Erre azért lenne szükség, mert lényegében a szentmise mindannak foglalata és pecsétje, ami miatt az egyház létezik. És ha a zsinat – *sit venia verbo* – semmi mást nem csinált volna, csak a liturgia reformját, már azzal is jelezte volna, hogy új korszak kezdődik az egyház életében. A Szentlélek vihara óriási munkát végzett: felkavart, elsöpört, „hegyeket” sodort el, megmásíthatatlannak hitt előírásokat, rubrikákat égetett el villámaival, hogy ragyogó fényben láttassa meg velünk a lényegét, az eredetét, melyet évszázadok jó szándékú, de gúzsbakötő liturgikus szabály-özöne elhomályosított.

Van Prokop Péternek egy megdöbbentő festménye: a keresztre feszített Jézus két lábszára látható csupán, nem az egész korpusz, – és nem a szokásos egymásra tett lábfej, hanem egymás mellett a kettő és nem egy, hanem két ormótlan szöggel van átverve. De ami miatt ez a kép ide kívánczik, az épp az imént említett zsinati szellem, mely megmagyarázza a festő merész ábrázolását. A szögek ugyanis nem a kereszt ormótlan, göcsörtös, durva fájába verik Jézus két

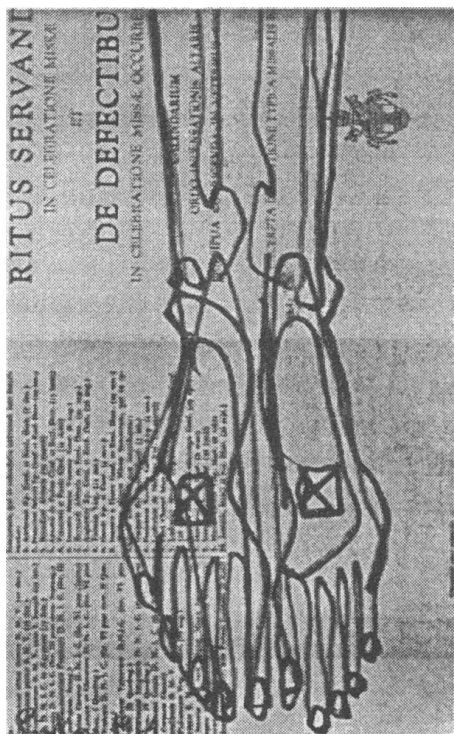

lábfejét, hanem egy rituáléból kiszakított nyomtatványba, mely a mise bemutatását szabályozó előírások latin szövegét tartalmazza: Ritus servandi in celebratione missae; az alcím pedig jelzi, hogy a Szentszék hivatalos pecsétjével hitelesített kiadvány felsorolja mindazokat az eseteket, melyekkel véthet a pap, ha a szabályokat áthágja = De defectibus...

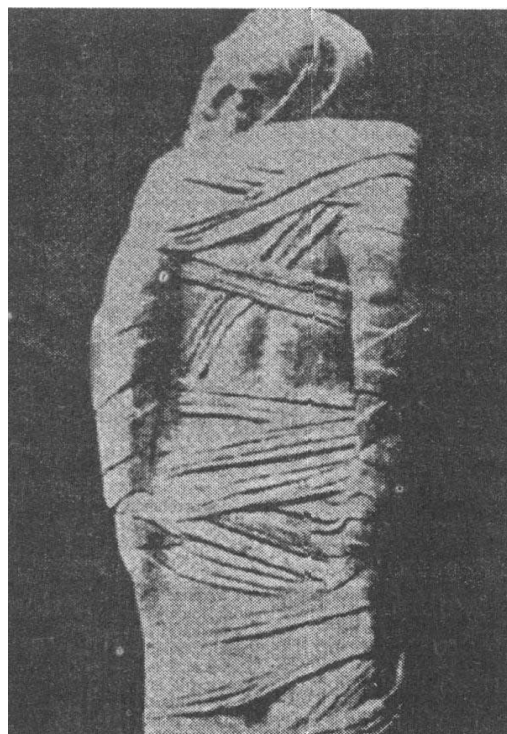
Egyértelmű, hogy a művész – aki Rómában, a Vatikán közelében élő pap – mit is akar mondani: Krisztust nemcsak az Ószövetség főpapjai és írástudói feszítették keresztre, de mi is, akik az évszázadok folyamán megszámlálhatatlan liturgikus előírásokkal szinte gúzsba kötöttük a Szentlélek legcsodálatosabb alkotását, a szent cselekmények liturgiáját. – Nos, a zsinati atyák semmiben sem voltak annyira egységesek, mint épp abban, hogy – szimbolikusan kifejezve – kihúzzák a szöveget a rubrikák keresztfájához szegezett Jézus lábából, és ezzel visszavigyenek minket az Utolsó vacsora termébe, ahol Jézus szabadon mozgott, lábat mosott, megengedte, hogy apostolai kérdezzék, fejüket szívére hajtsák, egyenek, igyanak vele, miközben egyesül velük Eucharisziájában... Csupa cselekvés, mozgás, ének, elmélkedés: szent cselekmények, akciók drámája. Valóságos és a szó eredeti értelmében vett Divina Commedia! – A festmény alatt olvasható a cím: Hozzá megyek... Én inkább azt írnám: mennék, ha engednétek. Szabályok, előírások természetesen nélkülözhetetlenek, – különben káosz lenne! De időközönként felül kell vizsgálni ezeket, hogy a sas szárnyait ne éppen mi szegezzük az oltár falára... (Az 1588-ban alapított rituskongregáció fennállásának első három századában 5993 rendeletet bocsátott ki. Vö.: J.A. Jüngmann: A Szentmise 226.l)

De ne gondoljuk, hogy a művész valamit is csorbított a lényegen. Jézus Urunk ugyanis az utolsó napig áldozatként akar köztünk maradni. A papfestő legfeljebb arra akarta felhívni figyelmünket, hogy amennyire csak lehet, térjünk vissza az apostoli időkből ránk hagyományozott „ösliturgiához”, melynek első, írásban rögzített szövegét az Apostolok Cselekedeteiben olvashatjuk: naponta megjelentek a templomban, a kenyértörést házanként végezték, magasztalták az Istent és az egész nép szeretetében álltak (2, 42-47).

És ha továbbra is a művészek nyelvén igyekszem megközelíteni e fejezet témakörét, megemlíteném a formabontó *Jacob Epstein* művészi alkotását: *Lázár szobrát*, mely segít megértetni azt, amit a Szentlélek igényelt a zsinati atyáktól. A János evangéliumból jól ismerjük Jézus utolsó csodáját, Lázár feltámasztását, mellyel ádáz ellenfeleit végképp maga ellen fordította. A negyednapja sírban fekvő barátját „hangos szóval” kihívta a sziklasírból: „Lázár, jöjj ki!”. Epstein szoboralakja a feltámasztott Lázár első lépéseit állítja elénk. Lábai már engedelmeskednek, de a meglazult pólyák még fogva tartják múmiára emlékeztető testét; kendővel takart feje még erőtlenül mozdul a hang irányában...

Prokop: Hozzád megyek

Jacob Epstein: Lázár

Átvive Epstein zseniális koncepcióját saját témánkra, a „pólyák” szorításában is élni akaró liturgiára, mindenképpen tájékoztatni kell az olvasót, hogy a múlt század óta készül az egyház a liturgia megújítására. A legfőbb „állomásokat”, vezéregyéniségeket jól ismerjük: Solesmes bencés apátság, a németországi Beuron, Maria Lach, Pius Parsch, R. Guardini, Guéranger, A. Schott két nyelvű (latin-német) és a hívek számára írt misszáléja, mely a mi bencés Szunyogh Xavér atyánkat ihlette az első latin-magyar nyelvű misszálé kiadására, Radó Polikárp Enchiridion liturgicum stb. ....mind, mind „lazított” azon a pólyán, mely már-már múmiává fokozta le az élő liturgiát, ha nem is a papság, de a latinul már semmit sem tudó híveink millióinak szemében. A Restaurare omnia in Christo jegyében tevékenykedő X. Pius pápa centrális gondolata óriási lépést jelentett a liturgikus megújulás szorgalmazói számára. A századfordulón a Löwen-i Mont Césár kolostor bencésai, élükön L. Beauduin atyával már a vatikáni zsinat szellemében így fogalmazták meg az egyetemes egyház véleményét: „Mi (szerzetesek, papok) a liturgia arisztokratái vagyunk, táplálékul kellene azt adni az egész világnak, a legegyszerűbb hívőnek is: demokratizálni kellene a liturgiát.”

Lényegét tekintve olyan mozgalomról volt szó, melyet teljes egészében magáévá tett a Szentszék is: a sziklakká kövült, latinul megfogalmazott imaformulákban rejlő és felbecsülhetetlen értékű kincseket szerette volna hozzáférhetővé tenni a mai hívő számára, aki még vallásos közösségén belül is látja, érzi, tapasztalja az imádság válságát. Ezért volt oly meghatározó X. Pius pápa állásfoglalása: „*A liturgia és a benne való tevékeny részvétel az igazi keresztény szellem első és nélkülözhetetlen forrása*”.

A külföldi reformtörekvésekkel egy időben Prohászka Ottokár püspök, aki különben tántoríthatatlan híve és harcosa volt az egyház latin „anyanyelvének”, a hívek számára nélkülözhetetlennek tartotta az anyanyelv, vagyis a nemzeti anyanyelv használatát. Ezt minden egyházi fórumon hangoztatta. Norberta nővér ú. „Csobánkai naplójában” találtam a következő sorokat: „A szentmise az egyház legfőbb erőforrása, s mennyire meg lehetne reformálni egyházunkat a szentmise jó bemutatásával...”, – és ennek feltételeként említi, hogy a hívek is

saját értelmükkel és nyelvükkel bele tudjanak kapcsolódni mindabba, ami az oltárnál, a szentségek kiszolgáltatásánál történik (1923. aug. 16.).

Az első nagy „áttörést” XII. Piusz pápa Mediator Dei apostoli körlevele (1947) jelentette, mely a liturgia Magna Charta libertatis-a. Ennek nyomán jelenik meg a liturgikus megújulás első gyakorlati nagy eseménye, a megújított húsvéti liturgia (1951) és az egész nagyhét megújított rendje (1953).

Bizonyára sokan emlékeznek még olvasóim közül, hogy mit jelentett mindez a kommunista terror éveiben. A Piarista atyák kápolnája, az Egyetemi Templom, Pannonhalma és a többi sok tíz és száz lelki központ felejthetetlen éjszakai liturgiája gejzirként tört fel az élő egyház lelkéből... A katakombák világa tárult fel sokunk számára és kézzelfogható módon tapasztalta üldözött egyházunk a Szentlélek erejét, a Corpus Christi mysticum valóságát!

Amikor minap egykori apostol csoportom visszaidézte a legvéresebb kommunista terror éveiben a Budai hegyek egyik elrejtett szikla meredékében bemutatott szentmisémet, a most 65 éves István ezeket mondta: „névnap ajándékként azt kértem, hogy miközben Atya latinul mondja a mise szövegeit, én a gyerekeknek magyarul olvashassam fel a latin-magyar kismisekönyvből (vagyis a Szunyogh Xavér misszáléból) a számukra különben érthetetlen mondatokat”.

Mindez az ötvenes években történt a felejthetetlen Viktor kunyhónál és a Csaba forrás meredékében, ahol az „oltár” egy hatalmas lapos szikla volt, – őrséget az óriási gyertyánok és tölgyek szolgáltatták... Néhány év múlva, szabadulásom után Makkos Máriára vezettek az ismerős „szent asszonyok” és az akkor már hivatalosan is magyar nyelvű liturgiára (mozdulatok az oltárcsóktól kezdve, az új kánon szövegeiig stb.) lépésről-lépésre, mondatról-mondatra, mozdulatról-mozdulatra el kezdtek tanítani. Mindennek örültem, kimondhatatlan boldogság élt bennem, hiszen álmaim teljesültek. De egyet sehogy sem akartam elhinni; ti. azt, hogy az Átváltoztatás szövegét is magyarul lehet, sőt kell mondania a papnak. Ennek a „hitetlenkedésnek” pedig az az oka, hogy amikor a negyvenes években Szunyogh Xavér atyával a Szabina kápolnában, zárt ajtók mellett „titokban” magyarul mondtuk a szentmisét, elérkezvén a Hanc igitur-hoz, vagyis az Átváltoztatást bevezető imához, azt mondta: „innétől kezdve latinul mondunk mindent, mert az átváltoztatást, a Hoc est enim... és a kehely feletti Hic est enim mondatokat soha nem fogja az egyház népi nyelven mondatni a pappal, – és ez nagyon helyes”, – mondotta. Vagyis a liturgia reformjáért harcoló Xavér atya sem akarta és nem is gondolta, hogy még ezt sem kell majd latinul mondani!

Érthető, hogy jóformán újból meg kellett tanulnom misézni. És ekkor alakították át a szentélyeket mindenütt a világon és nálunk is, – ekkor állították fel először rögtönözve, majd művészi és stíluszerűen is kivitelezve az ún. „szembe miséző” oltárokat.

Mindez akkora forradalmi változást hozott az egyház életében, amit ma már természetesnek veszünk; pedig jó erre gyakran és tudatosan gondolni és felhívni a hívek figyelmét, hiszen több mint ötszáz éven át háttal a népnek miséztünk!

A bevezetőben megfogalmazott gondolatot – hogy ti. valami újat kellene írni a szentmiséről – igyekszem meg is valósítani. A meglepő épp az lesz, hogy kiderül: az ősi, az eredeti bemutatásban lehet az igazán újat megragadni. Minél jobban sikerül az „ősmodellt” megközelíteni, annál közelebb kerülünk az áldozat bemutatásának ahhoz a krisztusi valóságához, mely lelkünk legmélyéig hatol: ős kategóriákat érint. Annyira „modernnek” érezzük, hogy már-már vigyáznom kell, hogy ne különködésnek, merész újításnak tűnjék mindaz, amit mondok. Pedig semmi mást nem teszek, csak visszatérek az ősforráshoz. Mert mielőtt a vallási aktus szertartássá válik, előtte egy közösség számára mindent és mindenkit magával sodró dráma volt.

Sajnos ez ma már annyira hihetetlennek tűnik, hogy alig merünk róla beszélni, és nagyon meg kell válogatni szavainkat, hogy ne profanizálásnak tűnjék az, amit épp a szakralitás érdekében mondunk!

Az isteni színmű kategóriája

Tulajdonképpen a Divina Commedia kifejezést szeretném használni, – de mint annyi örök értékeket hordozó fogalmat, ezt is lerántottuk, profanizáltuk és ezáltal alkalmatlanná lett, hogy a legszentebb vallási dolgainkra alkalmazzuk. Hiszen mindannyian érezzük, tudjuk, hogy mikor és mire szoktuk mondani ezt a szót: komédia!? A „ne komédiázz”, a „minden csak komédia”, vagy a „komikus” kifejezések annyira pejorativ szavakká vedlettek, hogy még a Divina Commedia dante-i alkotása sem nyújt elegendő garanciát, hogy a szentmisét egyszerűen „isteni színjátéknak” merjem nevezni... Pedig most épp erről kívánok szólni.

Előbb a játék fogalmát kell mélyebben szemügyre vennünk. Mindaddig nem értjük meg az érintett témát, amíg a játékot a komoly ellentétjeként kezeljük. Ebben a kérdésben is célravezető, ha utalunk az Úr Jézus emberideáljának, a gyermeknek lelkületére. A gyermek ugyanis végtelen komolysággal tud játszani. Számára a játék olyan komoly munka, amelybe bele lehet fáradni. A játék a gyermek életének szerves része, – fejlődésének nélkülözhetetlen eleme, – szabad cselekvés, kreatív tevékenység, értelmét, akaratát megmozgató szent láz, mely rabul ejti, társas lényé formálja, rejtett értékeit felszínre segíti... És e gondolatok végén csendüljön fel Jézus figyelmeztetése: „hacsak nem lesztek olyanok, mint a gyermekek...” Így talán már érthetőbb lesz a párhuzam a szentmise liturgiája és az „Isteni színmű” között.

Ki gondolná, hogy ennek komoly teológiai irodalma van! *Az Isten, az ember és a játék* címen jelent meg egy teológiai szakdolgozat, mely R. Guardini és H. Rahner nyomán haladva a liturgiát Isten népének szent játékaként mutatja be. A fiatal ferences szerző, *fr. Bagyinszki Péter Ágoston* bátran rámutat, hogy amilyen mértékben engedjük magunkat az isteni gondviselés szent ölelésére bízni, olyan mértékben nyílik meg lelkünk a liturgiában rejlő drámaiság előtt. „A liturgia ugyanis Isten népének szent játéka”.

A kiváló tanulmány eredményeit felhasználva igyekszem elmondani a legszükségesebb alapigazságokat.

Nélkülözhetetlen, hogy legalább megkíséreljük a valóság eredendő egységéhez való visszatérést, mert csak így tudjuk áthidalni a profán és a szent világa között elmélyült újkori szakadék kérlelhetetlennek látszó távolságát. Visszatérni az ókeresztény egyházatyák szintézist teremtő gondolatvilágához! Ebben a törekvésünkben akár idegenvezetőnk is lehetne Nazianzi Szent Gergely, aki egy helyen így nyilatkozik: „*Az ember élete, testvéreim, hasonlít a gyermekjátékhoz, fénylő árnyék, elszálló madár, hullámon tovasikló hajó nyoma, por, finom köd, reggeli harmat, kinyíló virág*”.

Feltételezve tehát, hogy a játék = színjáték fogalom használata az eddig elmondottak alapján nem a „komolytalant”, a profánt juttatja az olvasó eszébe, engedjük át magunkat a játék filozófiai, metafizikai analízisének. Sokat segít ebben mindenekelőtt a Magyar Nyelv Értelmező Szótára. Kiderül, hogy 22 jelentéscsoportot lehet magához a fogalomhoz fűzni. Érdeemes megjegyezni, hogy nemcsak kedvtelésből vagy szeszélyből végzett cselekvést jelenthet, hanem mozgást, mozgási lehetőséget is. És nemcsak játékkaszinó tartozik e fogalom körébe, hanem a művészet is: zongorán, hegedűn stb. játszani nem annyit jelent, mint elszórakozni egy játékszeren, hanem akár egy hangversenyen óriási szorgalommal, munkával megszerzett tudást bemutatni a közönség vagy egy szigorú zsűri előtt! A világ legértékesebb Stradivari hegedűjén aligha játszhat a zenéhez nem értő kisgyerek, hanem csak is igazi, nagy művész, hegedűmester!

De tágítsuk a fogalomban rejlő gondolat és valóság elemek vizsgálatát a magyar nyelv világán túl is, és kíséreljük meg a globális rálátást megszerezni a játék fogalmunk nyelvi környezetére. Legalább néhány mondattal had utaljak a hatvan évvel ezelőtt megjelent *Homo ludens* című könyvre, melynek világhírű szerzője, *Johan Huizinga*. Ő megkísérelte a kultúra játékelemeinek áttekintését. Játékfilozófiájának igen nagy hatása volt épp a játékosságtól

elidegenedett, dekadens korunkra. A intellektualizmus gögjétől megszédült nyugati értelmiség számára óriási kihívást jelentett a holland művelődéstörténész megállapítása: „Kezdetben játsszák a kultúrát”. Könyvének nem véletlenül adta ezt az alcímet: Kísérlet a kultúra játékelemeinek meghatározására... Bennünket most a vallásról szóló fejtegetései érdekelnek, melyről azt állítja, hogy rituális megnyilvánulásaiban a vallás maga a játéktelített alapközege. De számunkra az a megállapítása is lényeges, amit a drámáról ír: szoros kapcsolata a játékkal azáltal válik nyilvánvalóvá, hogy mindig cselekvés marad! Az is mélyen elgondolkoztató, hogy szerinte a játéknak köze van az Egészhez és a Szenthez.

A kérdést még komolyabban kezdtem átélmedni, amikor kezembe kerültek a játék teológiai tartalmával foglalkozó könyvek, mindenekelőtt *Hugo Rahner Der spielende Mensch* c. kötete.

A világhírű Karl édestestvére, Hugo Rahner fordulópontot jelent egész teológiai látásomban, – sőt liturgikus életemben. Az 1948-ban első kiadásként megjelent *Der spielende Mensch* ugyanis a dogmatika legalapvetőbb kérdéseiben – teremtés, megváltás, kegyelmi élet, misztika, a végső beteljesedés – azt vizsgálja, hogy milyen mély és elszakíthatatlan benső kapcsolat van a keresztény hit és a játékszimbólika között! A szerző óriási bizonyítékanyagot sorol fel a filozófiai, teológiai és misztikus irodalomból, hogy mindazt, amit Huizinga az egyetemes művelődéstörténetben megfigyelt, feltárt, azt a természetfeletti síkon a teológus szaktudásával isteni dimenzióba emelje. Ha a *Homo ludens* a kultúrfilozófia szenzációjaként hatott, Hugo Rahner műve ehhez hasonló jelent. Nem véletlen, hogy Karl Rahner „bátyám legjobb műveként” emlegette.

Mivel könyvem *Édesanyánkról*, az Egyházzal és jelen fejezetben áldozat bemutató életéről kíván elmélkedni, meg kell elégednünk H. Rahner főbb megállapításainak vázlatával. Elég, ha a négy fejezetcímre mutatok rá: A játszó Isten, – A játszó ember, – A játszó Egyház, – és merész logikával a végső beteljesedésre utalva A mennyei táncjáték négyes beosztása eleve jelzi a szerző célját és hitünk egészét átölelő perspektíváját. A szentírás és a keresztény antikvitás, az ősegyház feledésbe merült kincsei után kutató, állandó mélyfúrást végez, analizál, hogy lenyűgöző szintézisben mutasson rá keresztény hitünk, világnézetünk legnagyobb üzenetére, az Euangelionra, az Örömhírré!

Mivel a liturgia és benne elsősorban az áldozat bemutató tevékenység már gyümölcse, eredménye, végső beteljesedése Isten iránti magatartásunknak, ezért a logikus okfejtés megkívánja, hogy magában az Abszolútumban, Isten legbensőbb világában kíséreljük meg a teremtmény áhítatos tiszteletével megfigyelni a játéknak, mint „isteni” fogalomnak lehetőségét. Egyáltalában feljogosít-e erre valami? Található-e bibliai utalás?

Mielőtt a kérdésre megkísérelnénk választ adni, eleve tisztán kell látnunk, hogy a mi értelmezésünk szerint komolyság és játék testvérek Istenben! (Mint ahogy a játszó gyermek, a játszani akaró és tudó ember, a *homo ludens* is komoly ember!).

Ha az „*agere sequitur esse*” axiomát, vagyis a cselekvés és a lét közötti elszakíthatatlan viszonyulást beépítjük gondolatmenetünkbe, azonnal eszünkbe jut a *Panaretos Sophia*, a Szentírás egyik legifjabb ószövetségi könyve, a minden erénnyel ékeskedő Bölcsesség könyve, vagy a Példabeszédeké és az Énekek Éneke. Mindegyikben olyan kifejezéseket találunk, melyek alapjaiban rendítik meg a rettenetes és rettegett Jahve-fogalom igazát vagy legalábbis kizárólagosságát.

Milyen a Teremtő Isten?

„Az egész világ olyan előtted, mint a földre hullott hajnali harmatcsepp...” (Bölcs 11,22). – A bölcsesség, mely nyilvánvaló, hogy nem emberi, hanem isteni attribútumként szerepel a szövegben, ezt mondja: „...ott voltam mellette, mindent elrendeztem és gyönyörködtem nap-nap után, színe előtt játszadoztam mindenkor” (Péld 8,30).

És elgondolkoztató, hogy a „piél” igeörzs „kinevet” változata szerepel a héberben akkor is, amikor Sára megtudja Ábrahámától, hogy öreg koruk ellenére gyermeke fog születni: Kinevetik Istent! (Ter 17,17), de nem cinizmust, gúnyt akar ezzel leplezni, hanem az Istennel való teljes harmóniát. A két nevetés, vagyis az Isten és ember mosolya a hit végső komolyságából fakadó visszanezés – sit venia verbo – kacintás, rácsodálkozás: az Isten ígéretének lehetetlenségén mulató és az ígéret beteljesülésén örvendező feszültség nevetésben való feloldása. Mi más a hit, mint olykor emberfeletti kockázatvállalás: a hívő életének egész játéktere Isten kezében van, – Ábrahámmal hasonlóan a hit emberének be kell mennie az abszolút Istenre hagyatkozás játékába!

Valljuk meg őszintén: azért nem élvezzük az Euangéliont, mert modern, racionalista eszünkkel a legritkább esetben vagyunk képesek „játszani” ezt az Istentől felajánlott szent játszmat; helyette a józanész aggályos számítgatásaival pontosan centiméterre, grammra kiszámítjuk a magunk képletét. Ezért nem érezzük, nem érezhetjük át a Nyolc boldogság „hazardjátékát”... a semmihez sem ragaszkodás, a sírás, a magam igaza helyetti szelídség misztériumainak mennyei ízét. Éppen ezt veti szemünkre az Üdvösség isteni „játékmestere”, az Úr Jézus:

„Furulyáztunk nektek, de nem táncoltatok,
Síránkóztunk, de nem zokogtatok.”

Az evangélium szellemében élő egyházatyák szerint az ember élő játékszer Isten kezében, – de nem játékfigura, amelyet ismeretlen szeszély dobál ide-oda. Ők meglátták a földi dolgok igazi viszonyát, – éppen ezért az emberi sorsot nem vették sem komolyabban, se kevésbé komolyan, mint ahogy az egy csodálatos játékszer megillet. A keresztény játékmisztika mesterei megtanítanak arra, hogyan kell legyőzni az életet. Legyőzni, de nem a komolyságát, hanem a tragikumát!

Vajon csupán a misztika csúcsára feljutottak beszélnek így az egyházatyák korában? Találunk-e szent játék-elemeket, mennyei boldogságot földre vetítő ujjongást az egyház mindennapi életéről szóló írásaikban? A válasz ezen a téren is pozitív. Egy-egy bibliai helyhez, idézethez fűzött kommentár világosan mutatja, hogy az első századokban az Istenből születettek, megkereszteltek vannak hivatva „beteljesíteni”, valóra váltani például a Zakariás prófétánál olvasható látomást (Zak 8,5): a keresztények hite és a megváltásban lelt öröme igazi játék, és az egyház szépséggel telik el a tánclépésektől, melyeknek ritmusát a Szentlélek adja. Alexandriai Cyrill és ugyanezt a szöveget magyarázó Jeromos nemcsak játékról, de a fiatalok tánclépéseiről beszél: „... fiúk és kislányok töltik be az utcákat... és ezt az egyházzal mondjuk. Benne a lélek öröme testi mozdulatokban fejeződik ki és tánclépésekkel fogják mondani Dáviddal: Táncolni és játszani az Úr színe előtt”.

Az arianusok elleni élet-halál harcban a játékmisztikát belevonták a három-egy Istenség misztériumába. „A fölséges Logosz játszik. Tarka képekkel ékesíti tetszése szerint a kozmoszt”, írja egy híres verssorában Nazianzi Gergely.

A gondolatsor végére kívánczik Perpetua és Felicitas vértanú aktájából a mennyei fogadtatás egy megrázó felszólítása: „Ite et ludite”! Menjetek és játsszatok! – És Perpetua így válaszolt: „Istennek hála, hogy miként testben vidám voltam, most itt is derűs vagyok.” Ez már a Jelenések könyvének lapjain olvasható nagy ünnepi játék (– Divina Commedia –) világa, ahol a nagy szorongatásból jött vértanúk örömujjongása fogad!

Az évszázadok folyamán egyre elméletibb, „szárazabb” lesz a teológiai gondolkodás, de minduntalan felszínre tör egy-egy szenten keresztül az Istenben gyökeredző és belőle kiáradó játékosság eksztázisa. Mi más lenne az assisi Ferenc testvér élete, karácsonyi víziója – mely a középkor legeredetibb rögtönzött commedia dell'arte-ja volt – (a karácsonyi evangéliumkor elragadtatásában mekegő e-e-e-e hangokkal énekelte a Betlehem szót), – és mi más lenne a

racionalizmusában már csak lázadni tudó korszakunkban annak a lisieuxi kislánynak a játékossága, aki édesapját Franciaország királyának hitte és nevezte, apáca korában pedig a Kis Jézus játszótársának képzelte magát; akinek, mint sekrestyés, ő készítheti el a ragyogó fehérre mosott pólyáját, amikor az oltárra teszi a kehelykendőt, meg a korporálét. Amikor már istennek képzelte magát a nyugati ember és oly „komolynak = fontosnak” hitte önmagát, hogy elfelejtett játszani, akkor Teréz nővér Isten játékszerének nevezet magát, – Jézus labdázott vele, és nem esett kétségbe, amikor – lelki szárazság idején – hónapokig nem „labdázott” vele isteni jegyese.

Ha ezeket a minduntalan megjelenő, az Örömhír őstalajából feltörő gejzírjelenségeket a Szentlélek tudatos figyelmeztetésének vesszük, akkor látnunk kell, hogy St. Gallen szerzetese, Dadogó Notker a teljes igazságra tapintott rá húsvéti szekvenciájában:

Nézd, ó Krisztus, a kedves szőlőtő alatt békességgel telve,
a kert biztos falai közt játszadozik a Szentegyház.

* * *

A pár éve elhunyt augsburgi érsektől, a szentéletű J. Stimpflétől megkérdezték, mi a titka töretlen optimizmusának? „Tudják, én úgy tekintem az életet, mint egy páros táncot. Ha két ember táncol együtt, akkor mindig az egyik vezet, a másik pedig hagyja magát vezetni. Nos, az én életem ilyen páros tánc: Isten vezeti a »táncot«, én csak hagyom, hogy vezessen”. Hugo Rahner „játsszó Istenre” hivatkozva, íme szabad írni a „táncoló Istenről” (vö.: Szentmártoni Mihály SJ.: A táncoló Isten. Új Ember 2000. január 16. 9. l.)

A rengeteg hit- és erkölcs körébe tartozó problémák, skizmák, eretnokségek elleni küzdelmek évszázadai folyamán egyre jobban „megkomolyodott”, sokszor kövé fagyott a hivatalos egyház arculata. Jöttek a mára már érthetlenné vált (és épp a mai kor pápája nem győz bocsánatot kérni emiatt) a máglyaítéletek, az inkvizíciós perek és kivégzések: eltűnt a mosoly, a játékosság, és szigorú előírások, rubrikák légréteget vette körül a liturgiát is. Jött az „áldoztató rács” korszaka, az egyre elviselhetlenebb elkülönülés, a szertartást latin nyelven mondó pap és az imák szövegét nem is értő hívő között. A miséző papot a főoltárnál nem láthatták szemtől szembe a hívek, hiszen előírás volt, hogy háttal kell a nép felé miséznie.

Azon nem lehet csodálkozni, hogy a hitéhez, vallásához ragaszkodó nép ezzel párhuzamosan kereste a maga útját, és miközben a pap misézett, rózsafüzért imádkozott és imakönyvből olvasta kedvelt imáit. És ez nemcsak a falusi templomokban vált szokássá, – a májusi diákmiséken gimnazista koromban, a harmincas években ez volt a bevett szokás egy olyan rendben, mely pedig a liturgia elkötelezettje volt. „Vallási pótcselekedetek”, „vadhajtások” voltak ezek, melyek jelezték, hogy a hívek lelkében összekeveredett az áldozatbemutatás szentségi méltósága az egyéni ájtatosság gyakorlásával...

* * *

Az eddig elmondottakat összefoglalva, rá szerettem volna mutatni arra, hogy ne idegenkedjünk az áldozatbemutatás elemzésénél az ősmódel, az apostoli egyház gyakorlatától, mely tele volt léttel, mozgással, „leiton ergonnal”, vagyis – szó szerint idézem a liturgia magyar változatát = közjóra irányuló tevékenységgel. A liturgia lényegénél fogva drámai cselekvések elemeit foglalja magában. És mivel a legnagyobb, legnemesebb „közjó” az Isten méltó, ünnepélyes, felemelő, művészettel átszőtt tisztelete, ezért a liturgiát legszívesebben isteni színműnek, drámának, a legkomolyabb, legszentebb isteni játéknak nevezem. Ez azt is jelenti, hogy a fenti magyarázatok figyelembevételével, ezentúl nem fűzök magyarázkodó megjegyzéseket e kifejezések használatakor; legfeljebb arra kérem az olvasót, hogy ő maga nőjön fel e fogalmak fönségéhez és próbáljon kilépni e fogalmakra ráakódott evilágias

profanizáló ködfelhőből. – Külön felhívom a figyelmet a tíz éve újból megjelent Romano Guardini A liturgia szelleme című írásra (Szent István Társulat Az imádság iskolájában c. kötet 155-221). Ez a mindenki számára érthető, mélyen szántó és teológiailag is abszolút igazságokat tartalmazó elmélkedés meggyőzheti az olvasót, hogy Édesanyánk, egyházunk remekel, amikor minket, gyermekeit a liturgiára nevel: ismeri az emberi élet legmélyebb titkait, a testivel egybeolvadó szellemi élet igényét. De lehet-e ezen csodálkozni, ha egyszer valóban édesanyánk az egyház? Egy anya ugyanis ab ovo, természeténél fogva tudja, érzi, hogy gyermekeinek mire van szüksége, hogyan kell megtanítani beszélni, járni, nemcsak szóval, de mozgással (gesztikulációval) is kifejezni érzelmeit, hogyan kell alkalmazkodni a közösséghez, hogyan kell viselkednie szentmisén, körmeneten; résztvenni sokak élményében, az ének örömeiben (az alleluja, a glória, a szanktusz eksztatikus ujjongásában), a népének adventi, karácsonyi, nagyböjti, húsvéti több évszázados örökségében és továbbadásában; a szentségek kézzelfogható jézusi jelenlétében: a keresztség mennyországot nyitogató örömeiben, az istengyermekség krizmával és kereszttvízzel történő megpecsételésével; a bérálás apostoli küldetésében; a házasság szentségi rangra emelésében, melyben lelkére kötik a házastársaknak, hogy úgy szeressék egymást, ahogy Krisztus szereti legnagyobb kincsét, az egyházat; a papjelöltek földre zuhanásában, majd annak hangos megválaszolásában, melyet maga Jézus kérdez mindegyiküktől: mond, jobban szeretsz te engem ezeknél? – Csak az édesanyánk tud megtanítani az igazi bocsánatkérésre: beláttatni velünk, hogy nem más, hanem mi magunk voltunk a kis és nagy bűneink elkövetői és csak ő tudja lemosni, megcsókolni és bekötni vérző sebeinket; és csak az édesanyánk tud igazán betegágyunkhoz ülni, velünk együtt éjszakázni, 40 fokos lázálmainkat lecsitítani és a naimi özvegy módján végigsíratni a koporsónkat, miközben szembejön velünk az, aki utolsó üzenetként lelkünkbe kiáltja: Én vagyok a feltámadás és az élet!... Mindez dráma, Divina Commedia. Igen! Erre mind az Édesanyánk, a Mater sancta ecclesia tanít minket. Nem szabad az áldozatbemutató liturgiáját kiszakítani ebből a csodálatos láncolatból, az egyház életmegnyilvánulásainak, élő organizmusának egységéből. Az áldozatot bemutató szentmise liturgiája valóban az egyház mindennapi életének központi és legfontosabb aktusa, de szervesen hozzátartozik a Szentlélek művészi remeklésének egészéhez.

És közben ne felejtkezzünk el a H. Rahner által megfogalmazott merész, de bibliai és teológiai hitelességű üzenetéről: *mindez a játszani tudó és akaró Istennek az ő egyháza által "megszerkesztett" szent játék, isteni színmű*, melyet velünk – és nemcsak papjaival! – akar végigcselekedtetni, komoly szent játékossággal „végigjátogatni”. Hiszen mi már az előbbiekből tudjuk, hogy a „komolyság” és a „játékosság” nem egymást kizáró vagy egymásnak ellentmondó fogalmak; mert ha van Deus ludens, akkor nemcsak a profán életben, de a szakrális életben is kell lennie Homo ludens liturgicusnak is!

A következőkben ennek a szakrális értelemben vett isteni színműnek terét, „kelléktárát”, fő és mellékszereplőit, dramaturgiáját, „színpadát” és közönségét igyekszem élő közelségbe hozni.

Az áldozatot bemutató egyház – 2.

A szakrális tér

Oly sokágú ez a téma, hogy nagyon nehéz még a lényegi elemeket is tömören összefoglalni, hiszen átfogja az Isten és az ember kapcsolatának egészét. Ha Isten oldaláról közelítem meg a kérdést, sietve kell leszögeznünk, hogy nem az Istennek van szüksége templomra, hisz Ő az a Valaki, aki önmagának elegendő boldogságban él; nincs benne hiány vagy kiegészülést igénylő vágyakozás. Ezzel máris érintem azt a kettősséget, ami mindig is jellemezte és jellemezni is fogja a templomot építeni szándékozó embert: érzi Teremtőjének végtelen nagyságát, ugyanakkor látja, érzi a maga mérhetetlen semmisségét. Ez a magyarázata annak, hogy az ember a legősibb kortól kezdve napjainkig szeretne Istennek valami monumentálisat alkotni, de mindig azzal az alázattal, hogy erre úgyszemint képes.

De legjobb, ha az ember oldaláról közelítjük meg a kérdést, és azt is a keresztény, sőt azon belül a katolikus szakrális térre szűkítjük le. Hiszen látni fogjuk, hogy a mi templomunk eleve olyan isteni drámának színhelye, mely más vallásoknál, például a protestánsnál nem jut szóhoz.

Kezdjük tehát a lényegnél. A templom az *Isten háza*. Vagyis bármennyire az egyház otthona, mégis azt kell kifejeznie, hogy nem egymásnak építettük, hanem elsősorban azért, hogy az Istennel való találkozásunk helye legyen Krisztusban. Kortól, nemtől, fajtól eltekintve az embernek szüksége van egy helyre, hogy ha huzamosan vagy akár csak egy-egy órára eljut Isten szentségének megragadásáig, betérhessen oda, és kifejezhesse imádatát, háláját, elmondhassa kérését, vagy akár némán csak megálljon, és megrendülésében semmit se tegyen, csupán „én nézem Őt, Ő néz engem”!

E legfontosabb szempont mellett természetesen egymás után sorolhatjuk a többi nélkülözhetetlen elvárást. – Mit várunk templomainktól? Többek között, hogy életirányító hatással legyen az emberre. Tehát nemcsak azt, hogy pusztán imádkozásra indítsa az éppen belépőt, hanem akár döbbsen rá az Isten nagyságára, fölségére, irgalmára, vagyis legyen a megtérés, a konverzió színhelye, mint ahogy a Notre Dame volt Paul Claudel, vagy a fényárban úszó Eucharisztia a pesti Ferencesek Templomában Dienes Valéria esetében. Vagyis a templom *nemcsak Isten háza, hanem az emberé is*, aki individuum ineffabile, csodálatra méltó, megismételhetetlen teremtménye Istennek, – egyed, aki ugyanakkor közösségi lény, és személyiségét kiteljesíteni csak közösségben tudja. Éppen ezért már az első keresztények házanként, közösségben = családban végezték a kenyértörést, és úgy imádkoztak együtt, hogy „megrendült a hely, ahol egybegyűltek” (Ap.Csel. 4,31). A templom tehát nemcsak az „enyém”, hanem „mindannyiunké”, a közösségé, az ekkleziáé. Volt és van idő, kor, amikor a már élő hívő közösség igényli és éli közösségi életét a templomban, de van kor – a mienk is ilyen – amikor a templomtól várjuk, hogy közösségé formálja az embereket. A katakombák „temploma”, az üldözött egyház templomai negyven év alatt épp ezt a feladatukat teljesítették, kitörölhetetlen élményt nyújtva mindannyiunknak! És a jelekből arra lehet következtetni, hogy még sokáig a templom lesz az újjászülető egyház közösségformáló színtere! A hívek, a Krisztus követők találkozóhelye, sőt otthona legyen a templom, amely éppen ezért ne csak szent, lelket megindító, ámulatra gerjesztő, méltóságával lenyűgöző legyen, hanem tágas, nagyméretű is, amelyben sokan elférnek, amelyben lehet mozogni, és amikor annak megvan az ideje, lehessen benne „körbemenni” (körmenet). Ez az oka, hogy az ősegyház szakított a pogány szakrális építészet hagyományával. A pogány templomnak ugyanis csupán a papságot kellett befogadnia, – a keresztény templom azért tágas (több hajós), mert össze kell gyűjtenie szárnya alá (evangéliumi hasonlat magától Jézustól!) összes „csibéit”, a hívő közösség minden tagját, hiszen minden megkeresztelt részese Krisztus papságának. Tulajdonképpen a templom mint épület annak az újszövetségi megrendítő ténynek kőben történő megjelenítése, művészi

formában megalkotott inkarnációja, melyet minden keresztény tud, – ez pedig így hangzik: „Nem tudjátok-e, hogy Isten temploma vagytok! Isten temploma ugyanis szent, s ti vagytok az” (1 Kor 3,16). Mi tehát nem vagyunk már pogányok, hanem „Isten házanépe, a szentek polgártársai... *apostolokra alapozott épület vagyunk*, melynek maga Krisztus Jézus a szegletköve. Benne kapcsolódik egybe az egész épület, és emelkedik az Úr szent templomává... Benne épülünk egybe a Lélek által *Isten hajlékává*” (Ef 2,21).

Amikor a hívők – lakjanak akár falusi házakban, vagy városi betonkolosszus „börtönzárkáiban” – templomba mennek, ennek a belső hitelménynek kézzelfogható, külsőleg is megtapasztalható szentélyébe kívánnak belépni. Valahová, amelyben éppen szentségénél fogva, másként kell viselkedni, beszélni, énekelni, mozogni, mint kint az életben. Amikor templomba megyünk, mindig kintről megyünk be! Még a nem hívők is tudják, hogy a templom időt állóbb, mint a falu vagy a város akár legrégebbi épülete: generációk otthona; olyan szentély, melybe őseink, nagyszüleink is hódoltak Urukknak, Istenüknek. Jeles hely, – olyan értelemben is, hogy tudják, hol, mikor keresztelték őket, melyik padban ültek. (Mindig megilletődve térdelek le abban a padban a pesti Ferencesek templomában, ahol Liszt Ferenc imádkozott!) És szavakba alig foglalható az az élmény, melyet a Kassa-i Székesegyházban bemutatott szentmisém nyújtott, ahol nemcsak Rákóczi fejedelem nyugszik, de ahol szüleim is örök hűséget esküdtek egymásnak, és ahol engem is megkereszteltek...

Lépcső és kapu

A legegyszerűbbnek tűnő dolgok rejtenek magukban igazán nagy titkokat. Általános igazság, ez, – de a liturgiában különösen; itt mindennek jelentése, üzenete van. Ha erre nem figyelünk, érthetetlennek tűnik mindaz, ami a templomban történik. Olyan korban élünk, amely érzéketlenné vált a jelképek iránt. Sokan vannak, akik azért nem vesznek részt a szentmisén, mert idegen számukra minden, amit a pap cselekszik...

Figyeljük meg, hogy mi minden titkot rejt magában például az a néhány lépcső, amelyen már annyiszor mentünk fel a templomba.

Az Isten háza minden szempontból kiemelkedik a helység többi épülete között. Maga a templom fala, ablaka, különösen tornya fizikai szinten is más, több, magasabb; akarva nem akarva fel kell rá nézni. A lépcsők itt eleve nemcsak arra valók, hogy fizikai erőt kifejtve feljussunk a bejáráshoz, hanem arra is, hogy közben lelkileg is felfelé haladjunk. Amikor ugyanis lábunkkal egyre magasabbra jutunk, egyúttal figyelünk arra, ami lelkünk legmélyén történik. A templomba járó ember nemcsak a kint és a bent kategóriájában mozog, hanem a lent és a fönt között tatóngó óriási szintkülönbséget is átéli. Bár az Isten számára nincs fönt és alant, de mi minden porcikánkban érezzük, hogy miről is van itt szó. Istenhez csak úgy juthatunk el, ha lélekben tisztultabbak, igazabbak, jobbak leszünk. Ha az alantlevő a rossznak jelképe (alantos, aljas), akkor ami fönt van, az a jóé, nemesé. Ezentúl gondoljunk erre is, ha az utcáról a lépcsőkön *felfelé* megyünk a templomba, ahol a Magasságbelihez szeretnénk közelebb jutni.

A kapunak is mély teológiai mondanivalója van. Míg a lépcsőzet esetében a művészet nem tud mélyebb szimbolikát nyújtani, a kapura minden kor rányomja bélyegét. Az első észrevétel: a templom kapuja nem otromba nyílás a falon, nem közönséges deszkaajtó; bár olcsóbb is volna és a célnak is jobban megfelelne. Csakhogy a templomkapu többet akar mondani: „ember, most olyan világhoz érkeztél, amelyhez hasonló kint a világban nincs”. Kintről jöttél; onnét, amelyben van sok szépség is, de sok csúfság is. Nagy ott a zsvaj meg a lárma. Valami vásári jelleg ül rajta.

A templom kapuján csak a *küszöbön* átlépve tudunk bejutni. Az a határvonal a kint és a bent között. Demarkációs vonal. Ha igazán szeretnél találkozni a Magasságbelivel és az ő világával, akkor legjobb, ha a küszöbön kívül hagyod mindazt, ami akadályozna a „feljebb” jutáshoz. A kapu küszöbe a piac és a szentély között van. Ezért jobb, ha lassan lépünk át a

küszöbön, – össze kell szednünk magunkat. És akkor észre fogjuk venni, hogy mindjárt a bejáratnál vár bennünket egy nagy „mosdótál”, kőből, márványból faragva. Benne megszentelt víz (nem közönséges, hanem szentelt víz!), hogy segítsen átlépni az evilágból az Isten világába. A szentelt víznek ugyanis szintén mély mondanivalója van! Míg a muzulmánoknál ténylegesen meg kell mosakodnia a hívőnek, nálunk „elég” a jelképes mosakodás: kezünket a szenteltvízhez érintjük és azzal vetünk magunkra keresztet. És ha van bennünk elég alázat, egy pillanatig térdet hajtván elsuttogjuk: Uram, itt vagyok, levertem magamról az utca porát, szennyét... megérkeztem „onnét”... messziről... kintről... szeretnék beljebb kerülni, feljebb Hozzád.

Szentély és oltár

A kapu küszöbén átlépve, lélekben megtisztulva olyan kép tárul az ember elé, ami legtöbbször lenyűgöz. Egyrészt a belső tér méretei szükségképp eszünkbe juttatják Pál apostol ekeztázisát: „Akkor majd fel tudjátok fogni az összes szentekkel együtt, mi a szélesség és hosszúság, magasság és mélység, megismeritek Krisztusnak minden ismeret felülmúló szeretetét és beteltek Isten egész teljességével” (Ef 3,18). A mennyország „kicsiben”, vagyis emberi, tökéletlen kiadásban. És itt aztán minden kor bemutatja a maga jó szándékú kísérletezéseit. A legősibb görög-római templomépítészettől kezdve a román, majd a gótika, a reneszánsz, a barokk vagy a mi századunk betonhoz kötött kísérletezései mind arról vallanak, hogy a tervezők, mérnökök, építésszek, festők, szobrászok koruk stílusának szellemében minden képességüket odaadták az Istennek, hogy a legszebbet, legértékesebbet alkossák.

A kapu és bejárat előtér úgy helyezkedik el, hogy épp a szentély főoltárára összpontosuljon a figyelmünk. Érthető, hisz minden imánk, minden cselekedetünk, minden szentségünk a szentélyben, a Tabernákulumban köztünk élő Krisztusra irányul, tőle kapja hitelét, tőle nyeri érvényességét. Az oltár jelenléte minden evangéliumi mondat mögé odahelyezi azt a Jézust, akit az oltár jelképez. Mindennap az oltáron mutatja be az egyház Krisztus áldozatát az Atyának. Még a házasságkötéskor kimondott mondat is: „Szeretlek... holtomig holtáig soha, semmi bajában el nem hagyom...”, itt a szentély oltárán kapja meg a maga hitelesítését, Jézusnak élete utolsó csepp véreig hű szeretetében... Lehet-e csodálkozni, ha a szentélynek, az oltárnak kell a templom legszebb, legméltóságosabb, legfőbb és a legjobban kiemelt központjának lenni. És valóban a római Szent Péter bazilikától kezdve a legkisebb falú templomáig a főoltár fölötti oltárkép vagy freskó, oszlopsor vagy egeket nyitogató mennyezet olyan világhírű vagy névtelen alkotók művét őrzik, akik művészetük és tudásuk legjavát adták. Ezeknek az alkotásoknak mecénásai nemcsak királyok, gazdag főurak, pápák, főpapok, de a legszegényebb hívek fillérjei is ott ragyognak láthatatlan drágakövekként!

Ennek így kell lenni, – és ez így van jól, hiszen az oltár körül fölhangzó szavak sajátos akusztikát kívánnak, és megkövetelik, hogy a szentély és központja az oltár kiemelkedjék az élet köznapi szövevényéből.

A kereszt és a gyertya

Az oltár egészen Krisztusé. A templomról azt mondtuk, hogy az az Isten háza, a Magasságbeli szentélye, – másrészt a hívek háza, a közössége. De az oltár egyedül az áldozatát az Atyának értünk bemutató Jézus Krisztusé. Ezért oltárunkon mindig ott van a kereszt örök mementőként! Bár misztikusan, de mégis reálisan értendő ez az áldozat, mely elválaszthatatlan a Golgotától. Az oltár mindig fehér vászonnal van leterítve. Az igazi vászon finom és nemes anyag. Méltó arra, hogy az oltárt beborítsa. Olyan mint a lepel, melybe Mária, a Fájdalmak anyja takarta le Fiát a kereszt tövében.

A kereszten kívül a gyertya is az oltár elmaradhatatlan szent tárgya. Íme egy jelkép, mely minden másnál szebb és kifejezőbb. Bizonyára ezért lett Jézus leghitelesebb jelképe. És ezért van az, hogy nincs az egyháznak olyan tette, szertartása, melynél ne használná az égő gyertyát. Mert a gyertya mindig fényt áraszt, úgy ahogy Jézus mondja önmagáról: én vagyok a világ világossága; de a gyertya mindig ad egy kis meleget is (jéghideg időben még fagyos ujjainkat is felmelegíti), – és végül feláldozza önmagát: csonkig ég, mint Jézus, aki mindenét odaadta értünk. Ezért elválaszthatatlan az oltártól a kereszt és a gyertya!

A szentmisét bemutató pap

Természetesen itt most nem az a cél, hogy a szakrális tér minden egyes tárgyát, instrumentumát bemutassam, – inkább csak a lényeges jelképekre szeretném felhívni a figyelmet, hogy a nagy összefüggéseket érzékelnünk tudjuk. Éppen ezért most a liturgia Szentlélektől alkotott művének, melyet a szó eredeti értelmében vett Divina commediának, isteni színműnek neveztünk kezdetűl fogva, tehát ennek *a fölséges alkotásnak főszereplőjéről, a szentmisét bemutató papról* fog szólni a „vallomásom” (ne feledjük, hogy könyvem eleve a vallomások jegyében íródik).

Szavakba alig foglalható az a megtiszteltetés, mely a papra és az ő funkcióját segítőkre hárul. Mindaz, amit eddig elmondtunk az Isten házáról és az emberek (hívek) közösségi szent helyéről, a pap tevékenysége révén válik életté, érthetővé és élménnyé. Tovább vive a párhuzamot: ő a főrendező és főszereplő egy személyben.

Peter Seewald író a többször idézett *A föld sója* c. könyvben Ratzinger bíborosnak a liturgiával kapcsolatban is sok kérdést tett fel. Az egyik kérdés így hangzik: mi az oka annak, hogy az utóbbi évtizedekben a papok mintha eltékoznának a liturgia kincstárát, – úgy tűnik, hogy a papok már nem tudják, kicsodák ők? (R-100).

A bíboros több oldalról közelíti meg a kérdést. Az egyik ok a legújabb korban végbemenő és minden elképzelést felülmúló átalakulásban keresendő. A papság is ebből a megmámorosodott világnak légköréből lép a pasztoráció területére: nem ragaszkodni a régihez, az elavulthoz, mindig előállni valami újjal, abban a hitben, hogy arra jobban felfigyelnek a modern emberek. Így a papok közül is sokan abba a hibába esnek, hogy nem tudnak mértéket tartani, ezért valóban vannak, akik „eltékoznak a liturgia kincstárát”. Így állt elő az a helyzet, hogy amikor a Vatikáni Zsinat lehetővé tette, hogy egész közel kerüljenek a hívek a kétezer éves liturgiánkhoz és átéljék mélységeit, a papság nem készült fel erre kellően. Így a reformba becsúszott egy irányzat, nevezetesen a liturgia teljes inkulturációja a modern világba! Ilyen téves nézetekről hallani: Minél rövidebb legyen a liturgia... Eltávolítandó minden, ami első hallásra nem érthető... Új eszközökkel, pl. rock muzsikával, rögtönzött imákkal tenni „moderné” vagyis tetszetősebbé az elvont eszméket, hittitkokat. Alapjaiban tehát még „laposabb” nyelvre, az utca nyelvére akarnának mindent transzponálni!

Csak hogy a liturgia nemcsak értelmünkre kíván hatni, hanem minden érzékünkre, hogy segítsen egy olyan ünnep befogadására, mely évezredek mélyéből, végső soron az örökkévalóságból jön felénk. A liturgiában a ráción kívül jelen kell lennie a nagy folytonosságnak, a megmásíthatatlan alapérületnek: az ember, mint teremtmény a Teremtő Isten előtt ki akarja fejezni tiszteletét, hódolatát. A mi őseinktől öröklött liturgiánk egy olyan ünneplő közösség tagjává avat minket, mely az Örökkévalóval találkozik! Egy közös életforma meghatározott módja rejlik a szertartásokban, melyekben nem felszínes dolgokról van szó, hanem Isten és ember közti megrendítő drámáról, a kinyilatkoztatás, az Ó- és Újszövetség közös, történelmünket alapjaiban meghatározó eseményeiről. És mindezt olyan felsőbbrendűséggel, hatalommal szólaltatja meg, hogy megelevenedik általa maga a titok, amiről az ünnep szól.

Mindezzel azt akarja érzékeltetni Ratzinger bíboros, hogy ennek fényében a pap személye központi szerephez jut. Szó szerint ezt mondja: „A pap nem holmi „színházi rendező” (showmaster), aki kigondol valamit és nagyon tetszetős formában tálalja. Épp ellenkezőleg, lehet, hogy alkalmatlannak mutatkoznék, mint showmaster, itt ugyanis, a liturgiában egészen mást képvisel, és az egész nem rajta múlik” (R-142). A központban ugyanis maga az Ige áll, Őt hirdeti, képviseli, Őt magyarázza. Hihetetlen felelősség van az istentiszteletet vezető papon. Sajátos képességgel kell rendelkeznie, hogy úgy tudja megjeleníteni az Igét, hogy közben mint személy tudjon teljesen visszavonulni, hogy a dolgok ne körülötte forogjanak. Át kell éreznie, hogy miközben látszatra ő a főszereplő, mégsem ő a központ, hanem a szó jelképi vonzatát tekintve megelevenítője és képviselője az isteni misztériumnak. Ez azt jelenti, hogy személyiségén, arcán, hangján, beszédén, mozgásán keresztül élővé, köztünk levővé teszi magát Krisztust és a közösség számára közelebb hozza a megváltás titkait. Ha él a felszenteléskor kapott kegyelmekkel, és képességeit alázatosan rendelkezésre bocsátja a Szentléleknek, akkor a liturgia szépsége és nagysága azokat is megérinti, akik különben nem tudják az összes részletet racionálisan feldolgozni és megérteni.

Épp az utóbbi évtizedek győzhetnek meg mindenkit arról, hogy az ifjúságot mennyire vonzza a manipulálhatatlan hagyomány ereje és méltósága. Azok a központok, melyekben a liturgiát eredeti szépségében és tisztelettel ünneplik, zsúfolásig megtelnek fiatalokkal, még ha éjszakai szertartásokról is van szó.

Igen elgondolkasztató Ratzinger bíboros záró mondata arról, hogy lényegét tekintve mire van a legnagyobb szükség. „Amire szükségünk van, az egy új liturgikus nevelés, főként a papoknál!” (R-143).

Sajnálatos módon a szemináriumi években épp erre fordítanak a legkevesebb időt különösen az utóbbi évtizedekben. Pedig a hívek a zsinat jóvoltából most élhetnek át a legmélyebben a saját nyelvükön bemutatott szentmisét.

Tagadhatatlan tény, hogy átmeneti korban élünk ezen a téren is. Ratzinger bíboros ezt így fejezi ki: „Nálunk sajnos a kalandos játékosság iránt szinte határtalan a tolerancia, de a régi liturgia iránt gyakorlatilag semmifajta tolerancia nincs. Ez pedig azt jelenti, hogy biztosan tévúton vagyunk” (R-143). Az évszázados szigorú megkötöttségtől felszabadult miséző papok – különösen a városokban – oly mértékben alkalmazkodnak az egyes korosztályok szokásaihoz, hogy az már elriasztja az ősi hagyományokhoz ragaszkodókat. A világi szórakozóhelyek hangszereivel kísért spirituálékat – a rock muzsika néven ismert zenei stílust – nemcsak megtűrik a fiatal lelkipásztorok, de elsőbbséget is adnak neki. A probléma gyökeréig hatolva, azt kell mondanom, hogy „gátszakadás” történt, – nincs mérce, mert nem is ismerik; nincs aki megmagyarázná nekik, hogy az amit jó szándékkal művelnek, évezredes értékeket rombol szét.

Aki erről hiteles tájékoztatást kér, olvassa el J.A. Jungmann imént idézett A szentmise c. könyvének negyedik részét: A mise lelki és lelkipásztori oldala fejezeteit; (Az alkalmazkodás és határai 262.1). Vagy legalább hetenként figyelmesen olvassa el *Dobszay László* jegyzeteit a liturgiáról. Évek óta a próféták szívósságával írja „jeremiádjait” az Új Ember hasábjain, nem törődve, hogy még papi oldalról is mennyi támadás éri. Legutóbb három budapesti plébánián történekről írja ugyanazt, amit Ratzinger bíborostól idéztem: „kalandos játékosság kedvéért eltékozzolják a liturgia kincstárát”. Kik? „Abortív főnökök”, akik évtizedek óta működő és generációk által létrehozott és a zsinat előírásait megvalósító egyházzenei kultúrát egy perc alatt felrobbantják (2001. augusztus 5.). Hogy történhet ez? Úgy, hogy senki, még maga a legfőbb előjáró, a püspök sem szól bele: eddig és ne tovább! Pedig a zsinat egyértelműen előírja, hogy a püspök engedélye nélkül a szentmise liturgiájában új éneket, szöveget alkalmazni nem lehet. Már pedig nálunk ez történik! Sorra jelennek meg vékonyabb, vastagabb füzetek, énekkönyvek, melyeket nemcsak rock zenekarok, de szerzetesek, papok adnak közre. Egyiken sem találok püspökkari jóváhagyást (Liturgia Tanácsunk csupán a misekönyvek,

zsolozsmák kiadásait ellenőrzi!). Az új technikai eszközökkel, hangerősítőkkal létrehozott effektusok a Hitgyülekezet nivójára degradálják városi templomaink némelyikében nem az embernek, a teremtménynek, hanem Istennek, a Teremtőnek kijáró szent és méltó hódolatot. Dobszay professzor nyomán „az abortív főnökök” körét tágítanunk kell, hiszen tanúi lehettünk papszentelés alkalmával az egyház történetében eddig elképzelhetetlen eseménynek: amikor gregorián, vagy klasszikus polifón liturgikus zene helyett rock zenekar dalai kísérték a szertartást. Zenetörténész olvasóim bizonyára emlékeznek a Tridentinum éles vitáira; vajon Palestrina miséi és motettái előadhatók-e ünnepélyes szentmiséken? A zsinati atyák végül is megadták az engedélyt. Bizonyára azért, mert nemcsak a feltételeknek feleltek meg a polifónia királyának alkotásai, hanem azért is, mert ötszáz évvel ezelőtt az általános műveltséghez szervesen hozzátartozott a musica: a zeneelmélet (a septem artes liberales egyik, „főtárgya” volt). Ez pedig azt jelentette – bármennyire hihetetlennek tűnik mai értelmiségieinknek –, hogy sem világi, sem egyházi fejedelem nem lehetett olyan valaki, aki nem értett magas szinten a zenéhez (például az összhangzattanhoz).

Van azonban ennek a kérdésnek egy másik, ugyancsak életbevágó vetülete. Mint Kodály Zoltán, Bárdos Lajos, Rajeczky Benjamin, Naszályi Emil tanítványa, legyen szabad így fogalmaznom: mivel szemináriumban a liturgia és benne az egyházi zene tanítása a mélypontra szorult vissza, teológusaink nem is sejtik, hogy magatartásuktól függ az ezeréves gyökerekből táplálkozó magyar egyházi zenekultúránk sorsa. Most az a helyzet állt elő, amit népünk a reformáció korában élt át. A vallásújító prédikátorok ugyanis az ősi magyar templomi énekek helyébe mind szövegében, mind dallamában idegen tónusú, a nép számára ismeretlen stílust, prozódíát, idegenül ható zenei élményt honosítottak meg. A genfi zsoltárok magyar fordításának és zenei hangzatának művészi értékéhez nem fér kétség, – de ez még nem teszi a magyar fülnek elfogadhatóvá, illetve népivé. Ennek a kérdésnek több kötetnyi irodalma van (elég, ha a téma református szakavatottjának, Csomasz református lelkésznek és zenetudósának műveire utalok).

Gílio Felício brazil püspök az Altötting-i zarándokhelyen

A párhuzam elgondolkasztató, mert lényegét tekintve napjainkban ehhez hasonló történik, de sokkal alacsonyabb szinten. Zeneakadémián diplomát szerző – köztük gitárszakos – tanárkollégák megdöbbenve állapítják meg, hogy zömében – szakmailag, elméleti és gyakorlati szinten egyaránt – kifogásolható a legtöbb rock stílusú, szövegében gyakran infantilis, érzelmileg túlfűtött, alkalmi jelleggel létrejött templomi ének (Arról külön tanulmányt lehetne írni, hogy a közösségek „gitárosainak” zenei képzettsége, szakmai tudása a legalsó fokot sem éri el!). Mindez jelzi, hogy ezek az „alkotások” eleve nem felelnek meg az összes eddigi zsinat előírásainak, mert nem művésziek, különösen pedig mert nem illők az istentisztelet méltóságához!

A második vatikáni zsinat ugyan megengedi, hogy különösen az afrikai, ázsiai missziókban „a liturgiát az egyes népek hagyományaihoz és szellemi adottságaihoz lehessen alkalmazni” (LK 40.). Abban azonban remélhetőleg mindannyian megegyezünk, hogy a zenetudósaink által feltárt, dokumentált, több évszázaddal ezelőtt hangjegyekkel is ellátott templomi énekeinkkel nem lehet közös nevezőre hozni a nyugati rock muzsika importált, néhány évtizede divatba jött zeneanyagát. „Szellemi adottságainkat” aligha ismerik azok, akik például a Csiksomlyó-i búcsún százezrek ajkán énekelt ősi egyházi énekeink helyébe a Taizé-i dalok néven ismert énekeket helyezné. Évezredes szövegek (Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei) helyébe és helyett nem illeszthető be más! „Nem szabad megengedni, hogy járulékok, új fejlemények behatoljanak magának a liturgiának belső, örök szférájába” (Jungmann: A szentmise. 263.).

Vigyázat! Az inkulturáció az afrikai katolikus törzseknél azt jelenti, hogy ősi, több évszázados énekstílusukat, hangszereiket használhatják a szentmise liturgiájában. Nálunk az inkulturáció épp ősi hagyományaink átmentését, a mai kor liturgiájába való beépítését jelenti. Aki ezt pl. a Boldogasszony anyánk, vagy Kájoni vagy a Lyra caelestis kincseinek éneklése közben zsigereiben nem „érezkeli” és nem értékeli, az a magyar „szellemi adottságaink” vonalán identitászavarban, tudathasadásban él... De a felelősséget itt is valakiknek vállalniuk kell. Hisz fiatal papjaink minderről nem is tudnak. – Ezek ismeretében lépünk be a sekrestyébe.

Mi történik a sekrestyében?

Az analógia szükségképpen és jogosan eszünkbe juttatja a színművek szereplőinek ún. öltözőjét. Szó szerint ez történik itt is. A sekrestye ugyanis mindannak a kelléknek őrzőhelye, melyre a papnak szüksége van a liturgikus cselekedetek végzésére. Itt őrzik a kelyheket, a liturgikus ruhákat, a „kenyeret” (ostyákat) és bort, a segédkezőknek = ministránsoknak ruháit, – és itt öltöztetik fel őket azokba a szent ruhákba, melyek nélkül a hívek nem is tudják elképzelni a szakrális térbe ünnepélyesen belépő és ott tevékenykedő papjukat (Ez a „beöltözés” is utal az alap gondolat igazságára és tényleges valóságára: a liturgia isteni színmű!).

A zsinat óta a legtöbb templomban – sokszor a kellenél túlzottabban! – elhagytak számos olyan megszokott és régen előírt „ruhadarabot”, amely évszázadokon keresztül hozzátartozott a szent cselekményekhez. Szándékosan ezekről is szót ejtek, mert meggyőződésem, hogy ezek elhagyásával nagy veszteség érte a szentmisére készülő papot és ministránsait.

A sekrestye légköréhez nélkülözhetetlenül hozzátartozik *a csend, a felkészülés áhítata és szent izgalma*. (Érdemes elolvasni nagy színművészek vallomásait arról az „állapotról”, felfokozott hangulatról, mely erőt vesz rajtuk az öltözőjükben, ahol senki nem zavarhatja őket, legfeljebb azok a hivatásos „öltöztetők” – és az ő esetükben nélkülözhetetlen „sminkelők” –, akik segítik őket szerepük minél tökéletesebb előadásához).

Erre azért is szükség van, mert a papnak is át kell hangolódnia, – hiszen ő is a profán világ ezer zajából-bajából érkezik a templomba, és a sekrestyéből fog néhány perc múlva a szentélybe lépni, a Magasságbeli tabernákuluma elé, ahol nemcsak Ura, Istene, hanem Isten népe is várja.

Hogy megértsük mindazt, amit ezután mondani szeretnék, előbb hallgassuk meg a liturgia egyik legnevesebb és leghitelesebb mesterének, R. Guardininek kijelentését, melynek ezt a címet adta: A liturgia művészi játéka. „A liturgia a megfelelő módokat és alakokat a művészetből meríti. Finoman és dallamosan beszél; ünnepélyes és kimért mozdulatokkal halad; *színekbe és ruhákba öltözik, amelyek nem a köznapi élethez tartoznak*; olyan helyeken és időben játszódik le, amelyet egy felsőbbrendű törvény igazgat és épít fel. Egy magasabb értelmű gyermeki élet lesz, amelyben minden csupa kép, körtánc és dal...”

„*Beöltözés*”. Ezek a ruhák mások, mint a különböző papi, szerzetesi ruhák, reverendák. Néhány közülük gyakorlati célt szolgált, és ha céltalanná váltak (pl. a manipulus: „kézelő”), érthető, hogy ma már nem tartoznak az ún. előírt liturgikus ruhadarabokhoz.

Tény viszont, hogy amikor a zsinat meghozta a várva várt liturgikus reformot, nem az volt a célja, hogy a sekrestye légköre világiassá váljék, – és még kevésbé az, hogy a szent ruhák magunkra öltése közben elfeledkezzünk azokról a gyönyörű és lényegre mutató imákról, melyeket negyven évvel ezelőtt még minden miséző pap tudott és legtöbbször elmélyülve mondta is. Önmagában ez is biztosította a felkészülést és csendre intette a misére készülő többi jelenlévőt.

Kézmosás: „...abstergendam omnem maculam...”, mondtuk a vízcsaphoz érve, hogy jelképesen lemosunk magunkról minden testi és lelki szennyet. ...”ut sine pollutione mentis et corporis valeam tibi servire”. Szolgálni a Magasságbelinek nem lehet sem piszkos kézzel, sem piszkos lélekkel!

Vállkendő: Bár ma ezt már egy fehér „nyakravalóval” helyettesítjük, de a lényeg most is ugyanaz: elfedjük vele „civil” ruhánk, zakónk, nyakkendőnk evilágias jeleit, hogy ne profanizáljuk még ilyen kis dolgokkal sem a szentélyben teljesítendő szolgálatunkat. Az eredeti latin szöveg páli analógiára utalva az „üdvösség sisakjának” nevezi a vállkendőt, melyet éppen ezért fejünkhöz érintettünk. A „galea salutis” (Ef 6,17) a lelki fegyverek között arra szolgál, hogy ki tudjuk védeni a Sátán minden támadását: „ad expurgandos diabolicos incursus”.

A hófehér miseing, a földig érő alba. Mindannyian meg lehetünk győződve, hogy az alba is azon szakrális ruhadarabok közé tartozik, mely minden időben – reform előtt, reform után – meg fog maradni. Bizonyára azért, mert mind az egyháziak, mind a világiak előtt a legalkalmasabb jelképe annak a lelkiességnek, mellyel egy teremtmény egyáltalában beléphet a szentélybe a Bárány trónja elé. A nagy isteni színmű, a Jelenések Divina commediája ugyanis két dimenziójú: felszentelt, de mégis bűnös földi halandó teljesít szolgálatot a földi templomban Isten színe előtt... „Ekkor az egyik vén megkérdezte: Kik ezek a fehér ruhába öltözöttek és honnan jöttek?... Ezek azok, akik fehérre mosták ruhájukat a Bárány vérében. Ezért is állnak Isten trónja előtt, és éjjel-nappal szolgálnak templomában. A trónon ülő közöttük lakik...” (Jel. 7,15) ...„Dealba me Domine...” Az alba magunkra öltése közben mondott szöveg félreérthetetlenül az előbb idézett Szent János-i látomásra utal, hiszen a Dealba me szavakat mondó pap így folytatja imáját: „...munda cor meum ut in sanguine Agni dealbatus, gaudiis perfruar sempiternis” ...A pap kíséretével nemsokára belép a szentélybe a Bárány trónusa elé, és Isten irgalmából tapasztalni fogja, hogy „az élő vizek forrásához ért, ahol Isten letöröl szemünkről minden könnyet” (Jel. 7,17). Ez a „gaudium sempiternum”, az örök boldogság világa...

Cingulum. – Elgondolkoztató, hogy Édesanyánk, az egyház teljes fegyverzettel küldi be papját a Bárány trónja elé. A „sisak” és a Bárány vérében fehérre mosott „alba” után a pap derekára az igazság, tisztesség övét csatolja, úgy ahogy Pál mondja az efezusiaknak és most a szentélybe lépő papnak: „csatoljátok derekatokra a tisztesség övét (7,14)... „Ut maneat in me virtus continentiae et castitatis”. Az állhatatosság és a tisztaság elengedhetetlen erények = virtusok az Úr szolgálatára kiválasztott pap életében. – Csak sajnálni lehet, hogy a vászonból készült alba helyébe került új és valóban szebb és a szentély méltóságához jobban illő fehér papi ruha = kukulla viselete nem írja elő a cingulum használatát. Pedig mi idősek tudjuk, hogy

milyen jó volt a derekunkon szorosan megkötött öv aktusa közben szembesülni önmagunkkal (Most hiányérzetem van: ha jelképesen is, de nincs, akit öltöztetés közben „rácba szedne”!).

„*Stola immortalitatis*”. Ez az a szignum, az a jel, mely soha nem maradhat el a szentséget bemutató pap válláról. Ezzel jegyzett el püspökünk először szerep (diákonus), majd pappá szentelésünk órájában. Amint a hűség, a felbonthatatlanság jele a gyűrű a házastársak életében, az a pap életében a stóla. Csak a börtönben fosztottak meg tőle, – különben kiváltságunk, meghívottságunk szent jeleként egész életünkben viseljük, és ezzel temetnek el minket. „Add rám, Uram, a halhatatlanság stóláját...”, mondjuk, és közben hűségünk jeléül megcsókoljuk. A stóla felvétele közben hangzik először, hogy néhány pillanat múlva kezdődik az a szent cselekmény, ami miatt van minden: templom, szentély, oltár, – és ami miatt jött össze Isten hívő népe. Amilyen nagy a feladat, akkora méltatlanságunk tudata. „Jóllehet méltatlan vagyok a szent misztérium bemutatására, mégis szeretnék méltó lenni az örök boldogság elnyerésére...” „*indignus accedo... me-rear tamen gaudium sempiternum*”.

Miseruha = kazula. A legősibb időktől kezdve az albára még rátett magára a pap egy ruhadarabot (kezdetben köpeny-féleséget, mely aztán egyházi rendeltetésűvé vált). Kazula annyit jelent, mint kis házikó (sátorlapra is gondolhatunk). Tény, hogy ma ez már nélkülözhetetlen része a misét bemutató pap szakrális ruházatának. Egy ősi latin leírás szerint a kazula jelképezi magát az egyházat, sőt Jézus Krisztust. Így válik érthetővé az a szöveg, melyet imádkozva mond a pap a kazula felvétele közben: „Uram, Te azt mondtad, hogy igád édes, terhed könnyű: segítsd úgy hordanom ezt (a kazulát = isteni „igát”), hogy elnyerhessem kegyelmedet”. – Ha már az analógiák és jelképek világában otthonosan mozgunk, érezzük, hogy megrendítő a hasonlat és a párhuzam az Úr Jézustól ránk tett apostoli felelősség és a járom között. Aki dolgozott már „igás állattal”, tudja, hogy az engedelmes, „betanított” jószág szinte szerényen, gazdájának jóakaratóban bízva odanyújtja nyakát a járom alá, hiszen érzi, „tudja”, hogy egymásra vannak utalva. Az Úr Jézus nem ok nélkül kérdezte Pétertől, mielőtt rábízta volna a „legeltetésre szoruló nyáját”, hogy szereti-e őt igazán, sőt mindenkinél jobban! – Ezzel az élménnyel teszem nyakamat, vállamat az Úr Jézus igáját jelképező kazula alá... Most már minden készen van. „*Omnia parata sunt!*” Csak a ministráns csengőjére vár mindenki, hogy elkezdődjék a Bárány előtt a fölséges dráma.

A szakrális idő

Szándékosan külön bekezdésben és a fentiek kiegészítéseként tárgyalok a szakrális időről.

Ha van a liturgiában szakrális tér, szükségképpen kell legyen olyan Istennek szentelt idő is, mely nem azonos a profán világ időszámításával és más időegységgel is dolgozik. Tulajdonképpen nehéz róla beszélni, mert a liturgia olyan dimenziójáról van szó, mely már az evilágon kívüli szférát érinti, melyet nem köt gúzsba a tér és az idő koordinátarendszere. Mivel azonban a liturgia hazája itt a földön van, a küzdő egyház híveit emeli fel a Magasságbeli trónja elé, ezért sok és lényeges szállal kötődik a tér és az idő nagyon is emberi korlátaihoz. Legjobb, ha a közismert egyházi év elnevezést vesszük alapul és ehhez kötjük mindazt, ami nélkül aligha lehet eligazodni mindabban, amit ezután kívánok írni.

Folytathatjuk a már annyiszor említett párhuzamot a liturgia cselekményei és a dráma, a színmű között. A klasszikus drámaelmélet kategóriából átvehetünk néhányat az isteni színmű jobb megértése miatt (Emlékeztetőül felsorolom az öt „felvonás” elnevezését: 1. *expositio*, mely elmondja, hogy miről is van szó a drámában; 2. *bonyodalom*, vagyis az alaptémának neki feszül, ellentmond egy másik, vagy több ellenszenves, indulatos rosszakarat, bűn, antitézis; 3. *fordulópont*, mely váratlanul egészen új szempontot villant fel egy esetleges megoldás irányában; 4. *késlekedés, retardatio, leszűkítés*. Már mindenki várva-várja a végkifejletet, de az csak késik, mert újabb bonyodalmak merülnek fel; 5. a dráma fő problémájának, a „*csomónak*”

feloldása, illetve megoldása, és a feszültség pozitív rendezése. (Mindehhez természetesen idő kell!)

Az egyházi év lényegét tekintve az Isten teremtői és megváltói művének drámai bemutatása, még hozzá évenként ugyanazon „előadásban”; vagyis adventtől adventig elénk adja, drámai feszültségeket is felhasználva Jézus Krisztusnak köztünk való életét, és az Atyától hozott üzenetét.

A szakrális idő első napja nem január elsején, hanem Úrjövotnek, Adventnek első vasárnapján van. Az igazi dráma ugyanis itt kezdődik: Názáretben, az első Roratén, amikor a Szeplőtelen Szűz „igent” mond: „Legyen nekem a Te igéd szerint!” Itt nyílik meg az ég, itt lép be az időbe, a történelembe, az elesett ember világába az Isten. Minden évben, immár két évezred óta, az Adventtel kezdődik az ún. expositio, vagyis a drámaelméletből vett szakkifejezést igénybevéve: maga az alaptéma. A liturgikus, tehát a szakrális idő nem pusztán visszaemlékezés a régmúlt korszak eseményeire. Sokkal inkább maga Krisztus, aki egyházában állandóan jelen van, tovább él; még érzékelhetőbben mondva: újra és újra átéli és átérteti velünk életét, hogy ezáltal mi is részesedhessünk misztériumaiban. Így a liturgia az egyházi évben a megváltás misztériumait minden időben jelenlévő valósággá teszi.

Hogy a szakrális idő Adventtel kezdődik, mutatta az a középkori szokás – nálunk Magyarországon is –, hogy az első vasárnap evangéliuma Jézus diadalmas bevonulásáról szólt, ezzel is érzékeltetni akarván, mennyire ujjonganak a keresztény tömegek, hogy új esztendő kezdődik...

Az egyházi év tehát misztérium, titokzatos ünneplés, melyben nemcsak emlékezünk az eseményekre, hanem megelevenedik a megváltás minden egyes ténye, mely ünneplésünk tárgya.

Hogy történik ez? A szentmise áldozat bemutatása által. Az egyházi év ünneplésének ugyanis központja, forrása mindig a szentmise közös ünneplése, és benne történik meg a megváltás egész tényének megismérlése! – Az egyik vasárnapi szekréta szövege igen pontosan és érthetően fogalmazza meg a fent elmondottakat: „Mindannyiszor, midőn ezen áldozat emlékezetét ünnepeljük, megváltásunk művét gyakoroljuk”. A szentmisében ugyanis valóságosan és lényege szerint = „*realiter et substantialiter*” maga Jézus Krisztus jelenik meg. Ez az egyházi év szakrális idejére lefordítva azt jelenti, hogy Adventben az Istenanya, Mária szíve alatt élő Jézus van közöttünk; Karácsonykor a Gyermeke Jézust imádjuk az oltárunkon, – Epifánia (Vízkereszt) ünnepén a világ előtt megjelenő Istenfia előtt hódolunk, jelképesen is a bölcsék aranyával, tömjénével és mirrhájával; nagyböjtnben-Nagyhéten az Isten Báránya, a szenvedő Jézus jelenül meg a Kálváriát jelképező oltár kövén; de ott van az Eucharishtiában a sírból feltámadott Krisztus is; sőt az Atya jobbán ülő és onnan eljövendő Krisztus is jelen van közöttünk és egyesül velünk, – tehát megvan a misében a Parúzia is.

Mindezt azért jó emlékezetünkbe idézni, hogy megérezzük mennyire a tér és idő korlátain kívül szeretne „átemelni” bennünket a liturgia szent lelke! Ezt igyekszik zseniális tömörséggel kifejezni minden egyes szent misében a pap ajkán és a hívek válaszában az Átváltoztatáskor: „Íme hitünk szent titka!”, – mire a válasz: „Halálodat hirdetjük, Urunk, és hittel valljuk feltámadásodat, míg el nem jössz!” Ebben a kijelentésben egyszerre jelenik meg a múlt, a jelen és a jövő, vagyis egyszerre a megváltás misztériumának földi és égi dimenziója!

Természetesen ez nem megy bonyodalom nélkül, – nem könnyű a földhöz ragadt embert kiszakítani a gravitációs erők szorításából. De a liturgia megtalálta a megoldást: az egyes ünnepkörökben a szentmisében jelenlévő valamennyi krisztusi titok körül mindig azt emeli ki, ami az illető ünnepnek tárgya. Karácsonykor például az egyház liturgikus szövegei egyértelműen vallják, hogy Krisztus megszületett: Puer natus est nobis! A Gyermeke megszületett! Nemcsak akkor, Betlehemben, hanem itt! És számunkra: nobis. Az egyház liturgikus szövegei mindig a jelenvaló Krisztust ünneplik. – És ez így van a többi ünnepen is;

mind a zsolozsma, mind a szentmise szavai úgy hangzanak el a pap és a hívek ajkáról, mintha épp most történe a szóban forgó misztérium.

Ennek jegyében állítja össze az egyház pontos, precíz időérzéssel a többi ünnepet; ügyel például arra, hogy a születés december 25. összevágjon a március 25-vel a kilenc hónap miatt; mint ahogy a Szeplőtelen fogantatás ünnepének időpontja is pontosan „válaszol” a Kisasszony ünnepének dátumára (december 8–szeptember 8.). – És amikor csak lehet és mód van rá, precíz pontossággal ki van számítva a Purificatio, a Gyertyaszentelő, a Húsvétot követő 40 és 50 nap (a Mennybemenetel és a Pünkösöd dátuma). Ezzel is segít a liturgia élő valósággá tenni és kézzelfogható életközelségre hozni az egyes misztériumok jelenvalóságát: Krisztus *most* teszi ezt velünk és értünk!

Ezt az évezredes liturgikus rendet a legutóbbi zsinat még változatosabbá tette azzal, hogy négyévenként kerül sorra ugyanaz a szentírási olvasmány. Idézem a rendelkezés szövegét: „Bőségesebb szentírás-olvasás adódik abból, hogy az egyes napokra három évre terjedő sorozat van előirányozva úgyhogy ugyanaz a szöveg csak minden negyedik évben kerül újra felolvasásra”. A Tridenti zsinat után évszázadokon keresztül ugyanaz a perikópa = szentírási szakasz volt előírva. Így a miséző pap prédikációi is azonos témához kötődtek. Most, amióta az A B C-vel jelölt változat van érvényben, sokkal változatosabb, bőségesebb lett a bibliai olvasmányanyag, és ezáltal a homiliák, prédikációk is színesebbek lehetnek. A rendelkezés még azt is megemlíti, hogy az A sorozat éve a Máté-evangéliumról van elnevezve, a B a Márk-evangéliumról, a C sorozat a Lukács-evangéliumról... Tény, hogy ez az új rendelkezés minden szempontból élénkebbé tette a liturgikus életet, – több szintűvé vált maga a drámai alkotás!

A színek liturgiája

Minden drámában a szereplők a színmű mondanivalójához méltó öltözetben jelennek meg a színen. Az ősmódellet itt is az önfeledten játszó gyermek, aki a legtermészetesebb módon vesz magára maga készített ruhákat, eszközöket, mert önmegjelenítő dinamizmusa még sértetlenül működik. A gyermek számára elképzelhetetlen a játék eszközök nélkül; ezek segítségével fejezi ki gondolatait, érzelmeit. Ha „katonásdit” játszik, egy fadarabot vesz kezébe, és az lesz a kard. Ha eljátssza az „Egyszer egy királyfi mit gondolt magában” népmesét, mindenképpen keres egy köpenyt vagy lepedőt, amit kinevez palástnak...

A liturgia épp azt teszi lehetővé az embernek, hogy olyan legyen, amilyen isteni rendeltetéséből akar és kell lennie: hogy „Isten gyermekévé” legyen. Bár ez az élet magasabb szintű, mint az, amelyet a közönséges valóság nyújt, mégis az egyház kezdettől fogva megtalálta a megfelelő módokat és eszközöket, hogy azokkal kiépítse a liturgia jelkép rendszerét: színekbe és ruhákba öltözik, – finoman és dallamosan beszél, – hódolatát térdhajtással szereti kifejezni, – egeket ostromló imáit kitárt karokkal mondja el... Ünnepélyes és kimért mozdulatokkal halad... És mindezt egy felsőbbrendű törvény irányítja, igazgatja, – talán úgy, mint a rendező teszi kiválasztott drámájának színrevitelénél. A rendező, éppúgy mint egy szinfónikus zenekar karmestere, megfelelő légkört teremt, mindenkinek kiosztja helyét, feladatát; kikeresi a legmegfelelőbb karaktereket a főszerephez és megtervezi a színpalakat, a kulisszákat, – kiválasztja a kosztümöket, ruhákat. Vagyis ami egyébként csak a valótlanság birodalmában, művészi elképzelésben létezik, azt mind valósággá változtatja.

Ehhez hasonló történik a liturgiában is: művészet és valóság egyé válik, és egy természetfeletti, de valódi élet kifejezésformájává válik minden mozgás, mozdulat, ének, beszéd, öltözet, de még a *ruhák színe is!*

Ez utóbbi témánál maradva, elcsodálkozhatunk azon a lelki finomságon, árnyalatokra is érzékeny lelkületen, mellyel a liturgia a színeken keresztül tudja kifejezni egy-egy ünnepkörnek vagy egy-egy ünnepnapnak legmélyebb belső tartalmát, isteni és emberi üzenetét.

Fentebb részletesen szoltunk azokról a liturgikus ruhákról, melyeket a pap a sekrestyében ölt magára. Itt most csupán a stóla és a kazula liturgikus színeiről nyújtok felvilágosítást. *Fehér*: az Úr Jézust dicsőítő, életének legnagyobb eseményeire emlékező ünnepeinken mindig fehér ruhába öltözik a pap és az oltár. Ugyancsak ezt a színt használja a liturgia a Szent Szűz, Szent József és a többi szentek, angyalok, hitvallók, ünnepein, valamint a Karácsonyt és Húsvétot követő vasárnapokon. *Zöld*: az ún. évközi vasárnapokon és a hétköznapokon használandó. *Piros* a tüzes nyelveket küldő pünkösdi Szent Léleknek és a vértanúknak a színe. *Lilába* öltözteti a papot a liturgia Adventben és Nagyböjt minden napján, kivéve a böjti szigort feloldó Laetare és Gaudete vasárnapokon, amikor a jegyesek ruhájára emlékeztető *rózsaszínt* használjuk. A lila a gyásznak is jelképe, ezt alkalmazzuk temetéskor, gyászmiséknél. Nagymúltú templomainkban a nagy ünnepek méltóságát az *arannyal* díszített miseruhákkal is szokás jelezni.

Talán itt érdemes szót ejteni azokról a szűkmarkú, puritán eszméket hirdető és mások kicsattanó örömein is megbotránkozó farizeusokról, akik visszataszítónak nevezik liturgiánk vagyont érő díszzeit, kegytárgyait, arany kelyheket, drágakövekkel kirakott keresztjeit stb. Nos, bizonyára ismerjük mindannyian az Úr Jézusnak a Nagyhét előtti időben mondott kijelentését, melyet éppen a pazarlás miatt botránkozó Júdásnak mondott Betániában, amikor Mária 300 dénárért érő, vagyis egy család évi kiadásait fedező nárdusz olajat öntött Mestere lábára. Az elképesztő pazarlást Jézus nem utasította vissza, sőt oltalmába vette Mária gesztusát: „Szegények mindig lesznek veletek, én azonban nem leszek mindig veletek”...

Ha nem ezzel a mindent odaadni akaró lelkülettel veszünk részt a vasárnapi, karácsonyi, húsvéti, pünkösdi liturgián, akkor mindig, sok mindenben fenn fogunk akadni. A liturgia díszei, pazarló pompája nem nekünk szól, hanem az Istennek, a Teremtőnek, a Megváltónak, akinek nem tud az ember, a tökéletlen teremtmény elég nagyot, szépet, fölségeset adni. Ezt érzik a legszegényebb falvak koldusszegény lakói is, akik fillérjeiket is odaadják templomunk építéskor, hogy ki tudják fejezni hálájukat az értük még keresztthalált is szenvedő Jézusuknak... Legutóbb ezt így fejezte ki valaki: A szentmise nem más, mint 300 dénár árú olaj ráöntése Jézus lábára. „A liturgia törvénye a pazarlás” (Tarjányi Z.).

* * *

A következőkben szeretnék rámutatni a vasárnapi liturgia legmélyebb titkaira.

Leborulás Isten előtt

Bevonulás

A magyar nép különösen szereti a templomtoronyból szóló figyelmeztetést, a harangokkal történő első, második jelzést, melyet az ún. beharangozás követ. Ekkorra már a hívek megérkeztek az Úr házába, testileg-lelkileg felkészülve, hogy részt vegyenek a szentmisén. Kettős indíttatás vezeti őket; egyrészt ismerik a parancsot: „az Úr napját megünnepeljed”; másrészt tudják, hogy az Atya is várja gyermekeit: „hiszen Te akartad, hogy színed elé álljunk”.

Ha azt akarjuk, hogy népünk visszataláljon az Úr oltárához, éljünk mindazokkal a szívet-lelket megmozgató lehetőségekkel, melyeket előír vagy ajánl az 1969-es Miserend (Ordo Missae). Minél több gyermeket, fiatal gyűjtünk össze és öltöztetünk be a ma már könnyen otthon is megvarrható fehér ministráns ruhába (alba, „kis kukulla”), annál több család indul el a templomba. Ahol a körülmények lehetővé teszik, feleleveníthetjük a templom – különösen a kápolna – bejáratától elindított bevonulás hagyományát, melyet ma csak főpapi miséken látunk. (Hatvan év tapasztalatából tudom, hogy épp ilyen – látszólag semmit mondó – gesztusokkal lehet legjobban feloldani azt a merevséget, megkövült ridegséget, ami annyira idegen a katolikus liturgiától). A „bevonulási menetben” résztvenni: kitüntetés! Első áldozók, hittanosok, cserkészek örsi zászlóikkal, bér málkózók, ... a hívek padosrai közt énekel, nagy ünnepekkor gyertyával vonulnak be és segítik lélekben felkészíteni Isten népét a menet végén haladó miséző pappal együtt a nagy ünnepi találkozóra az Utolsó vacsorán ránk váró Jézus Krisztussal...

Ne feledjük, hogy a liturgia eleve több és más, mint szövegek recitálása, a liturgia éltető eleme a drámaiság: cselekvés, mozgás, beszéd, ének. A drámának bevezetője, „előjátéka”, prelúdiuma van, mely felkelti a figyelmet. J.A. Jungmann, korunk neves liturgikusa az új miserendhez fűzött magyarázatában épp erről ír: „az ilyen együttes vállalkozás annál jelentősebb, minthogy az igen különböző emberekből álló tömeget egyházi közösségé egyesíti. Az éneklésben egyesült hangok beszédes szimbóluma az egybeforrt csoportnak” (A szentmise. Prugg Verlag. 163.1). A himnuszokkal, énekléssel történő bevonulás megadja az alkalom, az ünnep hangnemét, mintegy nyitányként felkészíti lelkünket mindarra, amivel ezután ajándékoz meg minket a liturgia Szentlelke!

Köszöntés

Akár a sekrestyéből, akár a templom kapujából indul a menet, a legelső feladata a papnak a köszöntés. Ez kétirányú. Mélyen meghajolva az oltár fölé hajol, majd megcsókolja. Kit? – Ezzel lényegében átlépünk a jelképek világába, a szimbólumok misztikájába. Épp abba a megrendítően gazdag és mély érzelmekkel is átszőtt metafizikai régióba, melyben a mi korunk embere már alig tudja kiismerni magát. A ráció és a testiség végletei között élő modern ember elvesztette érzékét a jelképek iránt. Éppen ezért idegenül forgolódik templomainkban, melyek a keresztény hitvilág és művészet jelképrendszerének utolsó fellegvárai.

A csók is jelkép: a pap ugyanis nem az oltár fehér vászonerítőjét, hanem Jézust illeti csókjával. Azért lett a szentélynek és minden liturgikus cselekedetnek a központja az oltár, mert az magát Jézust jelképezi. Nem közönséges asztal az oltár, hiszen „felszentelik”, a liturgia nyelvén szólva: Krisztussá kenik krizmával.

Az a tény, hogy a szentmise csókkal kezdődik és azzal is fejeződik be a szentmise, eleve jelzi, hogy a liturgia egész emberi mivoltunkat akarja megragadni és Isten világába felemelni. „Amikor házadba léptem, csókot nekem nem adott...” Az evangéliumi jelenetet mindannyian

ismerjük: Simon farizeusnak szemrehányóan mondja ezt az Úr, és közben rámutat a bűnös, de megtért asszonyra, aki szeretetének és hálájának csókjaival halmozza el Jézus lábát. (Lk 7, 45).

A pap nagyon jól tudja, hogy milyen csókot vár tőle az Úr; mert hiszen sokféle létezik: a szülőké, gyermekeké, barátoké, jegyeseké, skarióti Júdásé. A pap most az oltár előtt állva édesanyánkat, az egyházat és benne a megjelent közösséget képviseli. A pap jól tudja, hogy Jézus úgy szereti egyházát, mint jegyes a menyasszonyát. Ezt Jézus többször egyértelműen kijelentette, és az Újszövetség tíz alkalommal ezt rögzíti is. Tehát a fehér albában az oltárhoz lépő pap „a völegényének fölékesített menyasszonyként” (Jel 21, 3) borul le Jézushoz és megcsókolja (A zsinat előtti liturgiában a pap többször csókolta meg az oltárt, 1969 óta kétszer: a mise elején és végén).

Ezután a hívek felé fordul, hogy őket is köszöntse: kitért karjai évezredes köszöntési módot őriznek: Az Úr legyen veletek: Dominus vobiscum... És miután a hívek is megerősítik papjukat, hogy az ő lelkében, lelkével is jelen van az Atya, Fiú, Szentlélek, egymás köszöntése után elkezdődhet a szentmise.

(Ennek a fejezetnek nem az a célja, hogy a szentmise minden részét felsorolja és magyarázza, hanem egy-egy amúgy is ismert imának, gesztusnak mélységére kíván rámutatni. Vagyis részletekbe menő analízis helyett itt is a szintézisre törekszem, mint könyvem minden témájánál!)

Kyrie eleison. A vasárnapi és hétköznapi misék nélkülözhetetlen és sokszor a hívekkel együtt énekelt Kyrie eleison a szentmise bűnbánati imáinak egyike. A Gyónom a Mindenható Istennek... (Confiteor) mea culpá-ja mellett a Kyrie a legősibb eleme a kétezer éves liturgiánknak. Abból a korból „mentettük át”, amikor még Rómában is görögül imádkozták a szentmisét. A görög uralkodók, a római császárok hivatalos titulusa, megszólítása, rangja volt a Küriosz, az Úr, aki előtt hódolni, térdet hajtani illett. Sőt amikor már istennek képzelték magukat, megkövetelték, hogy alattvalóik tömjént is tegyenek áldozati oltárukra. Az ősegyház keresztényei éppen ezért sokkal mélyebben érezték, hogy miről is van szó, és miért is ismétlik annyiszor: Kyrie (Uram) eleison (irgalmazz, kegyelmezz). Az első Pünkösöd óta minden keresztény tudja, hogy számunkra egyetlen Küriosz van: Jézus. Péter szó szerint ezt mondta az ámuló tömegnek: „Tudja meg tehát Izrael egész háza minden bizonyossággal, hogy Isten Úrrá (Küriosz) és Messiássá (Felkent) tette azt a Jézust, akit ti keresztre feszítettetek” (Ap. Csel. 2, 36). Nem rabszolgaként meghunyászkodva kiáltjuk ezt, hanem mint teremtmény a Teremtője előtt, átélve semmiségünket, ami egyúttal magában foglalja bűnösségünk tudatát is. Ezért kapcsoljuk az Uramhoz minden alkalommal az eleison-t, az Irgalmazz-t. A vétkeink megvallása és az irgalomért, kegyelemért esdeklő Kyrie annak a felszólításnak megrendítő realizálása, melyet a pap a hívek köszöntése után egyértelműen kijelent: előbb bánjuk meg bűneinket, hogy méltóképpen ünnepelhessük az Úr szent titkait. A gondolat, a szó, a cselekedet, a mulasztás vétkei felett tartott őszinte bűnbánat után elemi erővel tör ki az áldozatbemutatásra várók lelkéből a Kyrie eleison, akár emberi szóval, akár a gregorián évezredes dallamával, akár Palestrina polifóniájával, akár Mozart, Beethoven vagy Kodály Missa brevisével énekeljük...

Gloria. A jézusi evangélium légkörében az igazi bűnbánat után mindig felszabadulttá válik a lélek. És ez a felszabadultság legtöbbször nem várat magára: azonnal bekövetkezik. Most is! A Kyrie eleison után a pap intónálja a Dicsőség a magasságban Istennek dallamát és egyszerre a mennyországban találjuk magunkat. Nem történik más, mint az itteni dimenzióból, a földiből egy másikba, az égibe léphetünk át. Hasonlatként úgy, ahogy kettéválik a függöny, és a nézők olyas valamit látnak, amiről eddig vajmi kevés fogalmuk volt.

Ez az angyalok karácsonyi énekével kezdődő himnusz tulajdonképpen a Szentháromság dicsőítése. Benne felcsendül a legteljesebb magasztalás, önfeledt (önmagunkból kilépő) dicsőítés, a teremtmény örömujjongása, mert egy pillanatra a „hetedik mennyországba” tudja magát, és végre megtalálta azt, akit itt a földön hiába keresett: az egyetlen Szentet, az egyetlen Urat, az egyetlen Fölségest, Jézus Krisztust a Szentlélekkel együtt az Atyaisten dicsőségében! A szentmisében az egyes imák, könyörgések végén a hívekkel együtt mondjuk az Amen-t, a héber eredetű szót, ami annyit jelent: Igen! Igaz! Legyen úgy! – vagyis helyeslés, azonosulás az előbb elhangzottal...

Könyörgés (Oratio, Collecta). Ha az ezt követő néhány pillanatot a liturgia szellemében akarjuk átélni, jó, ha továbbra is a Gloria légkörében maradunk. A pap kitárt két karral az égi trónus előtt áll, és elmondja a hívek nevében megfogalmazott könyörgését. Ezek a klasszikus tömörséggel megfogalmazott rövid imák ezer-ezerötszáz évesek, és jellemző, hogy az Atya Istenhez fordulnak és a Fiú Isten közvetítését kérik a Szentlélekben. – Mindezt a Nagyszerda szentmiséjének könyörgésével igyekszem bemutatni: „Könyörögjünk. Tekints le kérünk, Urunk, családotra, amelyért a mi Urunk Jézus Krisztus nem vonakodott magát a gonoszok kezébe átadni és a kereszt kínját vállalni: Ki veled él és uralkodik a Szentlélekkel egységben, Isten mindörökkön örökké Amen”. Erre az ima-stílusra Jézus tanította meg egyházát: „Így imádkozzatok: Mi Atyánk”; máskor: „Amit az én nevemben kértek az Atyától, megadja nektek”; és „Ha kéritek a Szentlelket, megkapjátok”.

Jellemző azután az is, hogy mindig többes szám van bennük, mert ezek mindegyike közösségi ima: együtt és egymásért imádkozunk!

A tanító rész, avagy az Ige-liturgia

Azt is mondhatjuk, hogy eddig a szentmisében mi szólítottuk meg az Istent, a Szentháromságot, – a most következő részben viszont az Isten szól és tanít minket.

Lecke. Már a második században gyakorlat volt, hogy a hívek összejövetelkor, mely összefüggésben volt a kenyértöréssel, vagyis a szentmise legősibb formájával, olvastak részeket a Szentírásból. Töretlen hagyomány volt ez, melyet az Úr Jézus és az apostolok is a zsinagógák hitéletéből vettek át.

A liturgiátörténet pontosan rögzíti a különböző korok előírásait, kialakult szokásait. A mi generációnk még ismerte azt a szakadékot, ami a latin nyelv kizárólagos használata miatt jött létre a misét bemutató pap és hívek között. 1964 szeptemberében a Vatikáni Zsinat rendelkezései nagy változásokat hoztak. Akik az utolsó 35 évben vesznek részt a szentmisén, már élvezhetik a magyar nyelvű liturgia minden szépségét és előnyét.

A vasárnapi szentmiséken mindig két olvasmányból merítjük az Isten üzenetét: a kinyilatkoztatás egy-egy titkát vagy tényét. Az Ó-szövetségi rendszerint „háttérként” szolgál az újszövetségi olvasmánynak, amit emberemlékezet óta magyar földön leckének hívunk (a helyes fordítás az „olvasmány” lenne!). Számomra mindez nem véletlen, és élni is szoktam a lecke fogalomban rejlő igen gyümölcsözőtethető lehetőségekkel. Íme: a „lecke” eleve azt jelenti, hogy valaki valamire tanít, – nekem illik odafigyelni; a feladott leckével otthon foglalkoznom kell: olvasni, kívülről megtanulni, felmondani, beszámolni... Nos, mindezt elvárja tőlünk Édesanyánk, az egyház is, hiszen minden vasárnap kéri, hogy figyeljek arra, amit felolvastat; lelkemre köti, hogy hétköznap se felejtkezsem el arról, amit most hallottam! Vagyis szó szoros értelmében leckéről van itt szó a javából. (Ez azért jó módszer, mert közismert, hogy még a templomba járók sem tudnak beszámolni arról, hogy miről szóltak az olvasmányok!)

Alleluja. Ismét egy több ezeréves szó, melyet az Úr Jézus ismert, az apostolok is. Jelentése: Dicséritek az Urat! Teljes pompájával akkor ejti rabul az embert, amikor énekeljük. Az egyszerűbb dallamokat népünk is annyira szereti, hogy minden misémen, a hétköznapin is boldogan, repeső szívvel közösen énekeljük.

Örömhír: Euangelion, Evangélium. – A lecke után rövidesen következik az evangélium, vagyis az a pillanat, amikor már nem próféták, apostolok, hanem maga Jézus Krisztus szól hozzánk. Az evangéliumi szakasz előtt ezért ujjong a lelkünk, majd a Dominus vobiscum után a Gloria tibi Domine felkiáltással jelzik a hívek, hogy ezért legyen dicsőség Krisztusnak! (Az előbbi hosszabb Gloria a Szentháromságnak szól, ez a három szóból álló felkiáltás csak a hozzánk szóló Úr Jézusnak!) Téves fordítás miatt mondjuk így: Dicsőség neked Istenünk (vö.: Jungmann i.m. 175). Amikor pedig a pap befejezve az evangéliumot és megcsókolja az Úr Jézus szavait megőrkítő könyvet, a hívek válaszként ezt mondják: Áldunk téged Krisztus!

Az elmúlt évszázadokban különös figyelemmel, szándékosan megkülönböztetett tisztelettel vették körül az „evangéliumos könyvet”, külön ambóra (díszes állvány) tették, a hódolat, imádás jelképeként tömjéneztek. Míg az olvasmányokat mások is olvashatták, az evangéliumot ma is! csak felszentelt diakonus vagy pap olvashatja fel. Dominus vobiscum: Az Úr legyen veletek! Erre a köszöntésre a templomban minden jelenlévő feláll, mert a Királyok Királya, a Kúriosz, az Ige, az Úr Jézus Krisztus szól hozzánk! – Éppen ezért a vasárnapi miséimen mindig két ministráns (gyermek vagy egyetemisták) gyertyával a kezükben állnak az ambó két oldalán. Legalább ennyit őrizzünk meg a múlt fölséges hagyományaiból. Híveink azonnal észreveszik, hogy most, ezekben a percekben a pap ajkáról maga Jézus szól hozzájuk!

Ugyancsak az ősi magyar szokást követve és megtartva, a szentbeszéd előtt minden alkalommal elénekeljük a Jöjj Szentlélek Úristen-t, a Veni Sancte Spiritus himnuszt, ezzel is nyomatékozva, hogy ne szónoklat legyen a prédikáció, hanem Ige-hirdetés. Ennek – gondolom – két feltétele bizonyára van. Az egyik: tisztán kell látnunk, hogy ma még fokozottabban felelősek vagyunk minden szóért, hiszen lassan ez az egyetlen alkalom, amikor az Úr Jézus apostolaként beszélhetünk Isten népéhez. A másik: nagyon komolyan és felelősségünk teljes tudatában készülnünk kell, hogy ne csak a felolvasott evangéliumot ismételgessük, „variáljuk”, hanem segítsünk választ adni korunk Istent, Jézust, egyházat kereső embereinek kérdéseire. Akkora ugyanis a szakadék az evangélium hittitkai és erkölcsi normái valamint a XXI. század világnézete, tömény materializmusa között, hogy egyre nehezebb megtalálni az utat Jézushoz. „Kegyeskedni”, moralizálni, hangoskodni, fölényeskedni a ma embere előtt reménytelen és nevetséges vállalkozás. (Teológus koromban megborzadva és remegve hallgattam idősebb lelkipásztoroktól, hogy két egymást követő püspökük: Tóth Tihamér és Mindszenty József többször váratlanul megjelent „inkognitóban” a hívek közé vegyülve egy-egy plébánosnak miséjén, hogy meghallgassa szentbeszédét is... Mise után belépett a püspök a sekrestyébe és kérte papjától, mutassa meg beszédének szövegét vagy legalább vázlatát. Sapienti sat!... Bárcsak lenne ma is több ilyen főpásztorunk!).

Credo. Hiszek... Minden vasárnapi szentmisén immár másfélezer éve közösen és mégis egyenként, személyesen megvalljuk hitünk legfőbb hitigazságait. Nem azt mondjuk ugyanis, hogy „hiszünk”, hanem „hiszek”. Mivel hitvallásról, mondhatnám így is becsületünkről, eskütételünkről van szó, ezért az ünnepélyesség jeleként állva mondjuk közösen a Credót. – Ezt követően „Hívők könyörgése” néven különböző egyetemes, közösségi és helyi kéréseket fogalmaz meg a misét bemutató pap (Legjobb, ha a Nagypénteki liturgia könyörgéseivel hozzuk párhuzamba). A liturgiátörténet tanúsága szerint ezt a gyakorlatot évszázadokon keresztül „szüneteltette” a nyugati egyház miserendje. A Vatikáni Zsinat liturgiával foglalkozó 53. cikkelye, de az 1969-es miserend 45-47. pontja sem határozza meg a pontosan ezeknek a könyörgéseknek szövegét, helyette az egyes püspöki karok és helyi elgondolások, elvárások eléggé bizonytalan döntésére bízta a megfogalmazásukat. A liturgia szakemberei és „szent öregjei” azt a megjegyzést kockáztatják meg, hogy az ún. Hívek könyörgésének abban az időben volt létjogosultsága, amikor az Eucharisztia bemutatása nem szükségképpen követte nyomon az igeliturgiát (vö.: J.A. Jungmann i.m. 181). Egy-egy hitigazságot vagy egy nagy ünnepet magyarázó szentbeszéd és az ahhoz szervesen épülő Credo után bizony nagyon nehéz megtalálni a harmóniát az Oratio Fidelium légkörével...

Az áldozat liturgiája

Az adományok előkészítése és felajánlása

Amikor bevezetőként Prohászktól azt a mondatot idéztem, hogy „valami újat kellene már írni az Eucharisziáról”, akkor a szentmisének a felajánlással kezdődő részére gondoltam. Igen, innét kezdve valóban nem elegendő a sablonos gondolkodás, a rituális mozdulatok rutinos ismétlése...

Azzal, hogy a pap az ambótól az oltárhoz lép, lényegét tekintve az utolsó vacsora termébe vonul és viszi magával a jelenlévő híveket. Márpedig annak légköre annyira lenyűgöző, szavakkal nem is kifejezhető, hogy a miséző pap egész magatartásán, mozdulatain, hangján ennek valamiképpen vissza kell tükröződni: érződni. Mostantól kezdve ugyanis az Úr Jézust személyesíti meg: az ő érzületével, az Atya iránti teljes önátadásának tudatával kell átítatnia minden szavát, szemének az égre, majd a hívek felé nézésével az evangéliumnak azt a mondatát kell élővé és hihetővé tenni, amit a görög változat így fejez ki: „*ekkor adta szeretetének legnagyobb jelét*” (Jn 13, 1).

A szeretetnek, különösen a Jézustól tanult szeretetnek legbiztosabb jele az önátadás, ami felajánlásban mutatkozik meg legjobban. Ennek vannak fokozatai. Legtökéletesebb az, ha valaki életét adja oda a másikért, másokért (egyházért, hazáért). Egy másik, ami ugyancsak szoros kapcsolatban van az étellel: az édesanya átadja, odaadja, megosztja egész benső világát és mintegy szimbiózisban él magzatával... A gondolatainknak, intuícióinknak erre a „tájegységre” kell valahogy eljutnia, ha meg akarjuk közelíteni Jézus nagycsütörtöki óráit. A paténára helyezett kenyér és a kehelybe öntött bor egyelőre önátadásunk jele: tehetetlenségünkben nem tudunk mást tenni, mint az életnek ezt a két legelemibb valóságát adjuk oda az Istennek, tudván, hogy még ez sem a saját tulajdonunk, hiszen a teremtménynek, az élet koldusának semmije sincsen. Ugyanakkor a pap, a hívekkel együtt azt is tudja, hogy pár perc múlva ez a két felajánlott tárgy változik át Krisztus testévé és vérévé. Hogy a két szándék: a magunké és Krisztusé mennyire egy töből fakad, mutatja az az alig észlelhető szimbolikus cselekmény, mely annál mélyebb titkot rejt magában, minél szerényebb: egy csepp víz a borba, mely elvegyül, felszívódik = eggyé válik a kehely borával. A közben kimondott szavak jelzik a titok valódi tartalmát: „A bor és a víz titka által részesülünk annak istenségében, aki kegyesen részese lett emberségünknek”. A csepp víz mi vagyunk, a tiszta bor Jézus istenségét jelképezi. Részesülni szeretnénk annak istenségében, aki részesedni akart a mi emberségünkben. Az örök emberi dilemma természetesen megmarad, mert magunk helyett ismét máshoz kell fordulnunk, hogy méltó és Isten előtt elfogadható áldozatot tudjunk az oltárra tenni. Mégis azzal a csepp vízzel feloldódni érezzük tehetetlenségünket. Ez az ősi „szakrális dilemma” gyönyörű szavakban imává, kérésé fogalmazódik meg. – Egyértelmű az összetett kézzel és a már felajánlott áldozati tárgyak fölé hajoltan halkán könyörgő pap kérése: „Istenünk, fogadj el minket és legyen kedves színed előtt áldozatunk” (Talán nem rontja le mindazt, amit eddig mondtam, ha egy témájában ugyan profán, de gesztusában örök emberi értéket felmutató énekre emlékeztetem az olvasót; több operában, dalműben jön elő ugyanez a gondolat: a virág, vagy egy értékes ajándék „mondja el” azt a vallomást, amit másként nem tudna érzékeltetni. A lényeg mindig a tehetetlenség feloldása a helyettesítésben!).

Miközben ennyi mozgásról, cselekvésről, emócióról számolhatok be és kitárt két karral a hívek felé fordulva az ő segítségüket is kérem: „Imádkozzatok Testvéreim, hogy áldozatunk kedves legyen a mindenható Atya Isten előtt”, – azt nézem, hogy mindebből hogyan vesznek részt a jelenlévők? Ülve vagy állva mozdulatlanul néznek rám. Legfeljebb az eléjük nyújtott csengős perselybe teszik előre elkészített kisebb nagyobb pénzadományukat. Pedig valamikor épp a felajánlaskor óriási mozgás, körmenetre emlékeztető járás volt tapasztalható. Egyrészt

ekkor hagyták el a templomot a nyilvános bűnösök és a hitújoncok, másrészt megindult a hívek menete a magukkal hozott, felajánlásra szánt ajándékokkal...

Természetesen nem arról van szó, hogy erőltetve szeretnénk a régmúlt liturgikus szokásokat újra éleszteni, de a Vatikáni Zsinat „forradalmi” reformjai után minden lelkipásztornak, különösen a nyájáért felelős legfőbb előjáróknak legalább azon kell fáradozniuk, hogy negyven év után valósítsuk meg azt, amit lehet. Ez nem egyénieskedés, különcködés, hanem teljesítése annak a parancsnak, melyet 2162 püspök „igen” szavazata alapján a „Sacrosanctum concilium” konstitúciója szó szerint így fejez ki: „A hívek ne csak mint kívülállók, vagy mint néma szemlélők legyenek jelen a hitnek ezen a misztériumán, hanem a szent cselekményben tudatosan, áhítattal és tevékenyen vegyenek részt. *Meg kell tanulniuk a szeplőtelen áldozati adományt nemcsak a pap keze által, hanem vele együttesen is fölajánlani, önmagukat is áldozatul hozni...* Nagyon kívánatos, hogy a hívek éppen fokozott bekapcsolódásuk érdekében, a pap áldozása után ugyanabban a szentmisében átváltoztatott szentostyát vegyenek magukhoz” (II. fejezet 48. és 55. rendelkezés, melynek alcíme: „Tudatos, tevékeny részvétel”) Jogos a kérdés: a magyar egyház mit valósított meg ebből? Mégis mi az a minimum, amit tenni lehetne? Íme: Míg aktívan részt vehettem plébániánkon a vasárnapi liturgia vezetésében, előjáróm megtűrte, hogy éppen az 55. pontban foglaltak miatt a bejárat kapunál az asztalon egy erre alkalmas öblös patenára a misén résztvevők aránya szerint ostyákat tegyek, amelyből minden áldozni óhajtó maga tette be az ott lévő kehelybe saját ostyáját. A felajánlaskor a ministránsok összeszedetten, áhítattal elmentek a bejáratához, az asztalról elhozták a kehelyt, az oltárra tették, ezt is felajánlottam és szentáldozáskor ebből a kehelyből kapta mindenki a szentostyát... Külföldön, például Dél-Németországban ezt az ősi liturgikus szokást ma is gyakorolják! Legalább ennyit tennénk meg a hívek tevékeny részvétele érdekében! Eddig az volt a kritika, hogy Róma nem enged semmi újítást. A valóság az, hogy épp mi nem valósítjuk meg azt, amit a zsinat megenged, javasol vagy előír!

Prefáció. Sanctus.

Mi, ma élő keresztények nem is sejtjük, hogy évezredek felkiáltásokat, imákat mondat velünk Édesanyánk, az egyház. A felajánlás, kézmosás után mind mélységében, mind művészi szépségében csodálatos rész következik. Szövege, megfogalmazása az első századokig nyúlik vissza; dallamáról pedig Mozart állítólag azt nyilatkozta, hogy minden komponált művét odaadná cserébe...

Újból, immár harmadszor elhangzik a pap ajkáról: *Az Úr legyen veletek!* Ez az ősi köszöntés mindig jelzés értékű: közeledik hozzánk az Úr (Názáretben is elhangzott ez egyes számban: „az Úr van teveled” az angyal ajkáról; ezért angyali üdvözlés!). A hívek válasza is nélkülözhetetlen, mert a papnak is szükséges tudni, hogy az előtte álló feladathoz, jelen esetben a Prefáció ünnepélyes elmondásához vagy énekléséhez isteni segítséget kap; hiszen a Dominus vobiscumra a hívek sokasága így válaszol: *Az Úr van teveled, És a te lelkeddel.* A következő kérésnél a pap még a kezét is felemeli, hogy annál jobban kimutassa mondatának lényegét: *Emeljük fel szívünket.* A Sursum corda és a hívek válasza: *Felemeltük az Úrhoz* szintén az első évszázadok óta folyamatosan szól a keresztények ajkán. A hívekkel folytatott rövid „párbeszéd” utolsó mondata – az eredeti görögben – már ki is mondja, hogy ennek a dicsőítő éneknek mi a célja! Itt hangzik először az Eucharisztia, de magyarra fordítva nem vesszük észre: *Adjunk hálát, Urunknak, Istenünknek.* Az Eucharisztia ugyanis hálaadást jelent. Tehát a pap most ünnepélyesen arra szólít fel, hogy ünnepeljük az Eucharisziát! A hívek boldogan adják válaszukat, hiszen ezt várják, és ezért mondják: *Méltó és igazságos, Dignum et iustum est...*

Az egymásnak adott válaszok után a pap kitért karral elénekli a liturgia legszebb dallamával az ünnepeknek (advent – karácsony – vízkereszt – nagyböjt – húsvét – mennybementel –

pünkösöd és a többi) megfelelő prefációt. Maga a latin szó eleve jelzi, hogy prae-dictio, praedictio hangzik el, – vagyis előszózat, dictio valakiről valakinek: dicsőíti a pap az Istent a híveknek. A folytatás minden prefációnál a „valóban méltó” kijelentéssel és Isten ünnepélyes megszólításával kezdődik, mely modern központozással hármas egységben fogalmazódik meg: „*Urunk-Szentséges Atyánk-mindenható örök Isten*”. Majd a keresztény ima klasszikus szerkezetének keretében a legfőbb dogmatikai igazság következik: Isten színe elé „*Krisztus, a mi Urunk által*” lépünk, és csak ennek tudatában mondjuk el, hogy mit ünnepelünk és miért vagyunk ilyen hálásak és boldogok.

Többször hasonlítom a liturgia egy-egy elemét, jelenetét az Isteni Színjáték víziójához, vagy a Jelenések Könyvének egy-egy látomásához. Különösen akkor gondolok ilyenre, amikor az oltárnál álló pap a hívekkel együtt ujjongó örömmel dicsőíti az Istent. A prefáció végeztével is ez történik: a függöny, az ég kárpitja szétválik, és „tűzben játszó, üvegként csillogó tengert láttam, s az angyalok ott álltak Isten hárfáival az üvegengeren... és a Bărănyának énekét énekelték: Ki ne félne téged, Uram? Ki ne magasztalna nevedet? Te vagy egyedül szent” (Jel 15, 1-4). Az egyház liturgiája ugyanis több dimenziós: a földön is van mennyország, ez a templom; a Bărănyának itt is van trónja, ez az oltár; és itt is van alleluja, hozsanna, hárfával kísért ének, kórus... Mindez valóság, nem a képzelet játéka, hiszen a prefációt már nem a pap fejezi be, hanem a hívek ujjongó éneke a hangszerek királyának, az orgonának mindent betöltő akkordjaitól kísérve: „*Szent vagy! Szent vagy! Szent vagy! Mindenség Ura Istene! Dicsőséged betölti a mennyet és a földet. Hozsanna a magasságban!*”... És jó azt is tudni, hogy a háromszor szent vízióját már a zsinagógák liturgiája is ismerte, hiszen Izaiás szövege volt az ihletője (Iz 6, 2-3). Dominus Deus Sabaoth! Izaiásnál a háromszor szent, a Seregek Urának, Istenének trónja előtt hangzik el.

A végtelen Isten trónja előtti hódolat Jézus jeruzsálemi bevonulásának hozsannájával zárul, hiszen az oltár a nagycsütörtöki vacsora asztalává fog válni néhány pillanat múlva. Ez is jelzi, hogy a két dimenzió, az ég és a föld víziója reális valóság: a kettő találkozik, összeér. A liturgia épp arra nevel rá minket, hogy tudjunk átlépni az egyikből a másikba. Az angyalok kórusába belevegyül a mi földi, emberi, jeruzsálemi hozsannánk. És ezzel elindulunk az Úr Jézus elé: „*Áldott, aki jön az Úr nevében! Hozsanna a magasságban*”.

Az Eucharisztia misztériuma

A Sanctus után a pap a szentély oltáránál megismétli az Úr Jézus utolsó vacsorai cselekedeteit, végrehajtván akaratát: „*Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre*”. – Mindaz, amit eddig mondtunk, tettünk, előkészítése volt annak, ami ezután következik. Az ún. Igeliturgiát elvégezheti kellő teológiai és liturgikus képzettséggel és főpásztori megbízatással világi kisegítő lelkész, különösen diakonus, – az Eucharisziát, a szentmise áldozatát azonban csak az Isten szolgálatára felszentelt pap mutathatja be, pontosan fogalmazva csak pap hajthatja végre. Ez önmagában is jelzi, hogy most valami olyanba avatja be az egyház a jelenlévő híveket, mely hitünk legmélyebb és legistenibb titka: „*minden szentség forrása*”.

Míg évszázadokon keresztül a nyugati egyházban csak egyetlen kánont engedélyezett a Szentszék, a vatikáni zsinat reformja óta négy változat közül választhatunk. – A legrégebb, a II. eucharisztikus ima lényegében Római Hipolytusé, melyet már a második század végén ismertek és 215 körül foglaltak írásba. Feltűnő benne az egésznek rendkívül rövidege; különösen a Sanctusból az alapítás szavaihoz való rövid átmenet, valamint a hálaadó ima egyszerű rövidege: „*Valóban szent vagy Istenünk, minden szentség forrása...*”

Tömörsege miatt ez az eucharisztikus ima a legalkalmasabb arra, hogy az olvasó tájékozódni tudjon arról, mi is történik az oltáron.

Érthető, hogy a pap mindenekelőtt a Szentlélekhez fordul, hogy árássa ránk teremtő kegyelmét, hogy a *kenyér és a bor legyen számunkra a mi Urunk Jézus Krisztus teste és vére*. Itt ugyanis nem csupán egy bibliai történet memoriter elmondása, egy eseményre való visszaemlékezés történik, mint például Jézus megható alázata, ahogy megmossa apostolainak lábát, hanem Isten teremtő aktusának a pap szavai által történő megjelenítése és aktualizálása.

A bevezető mondat által az utolsó vacsora termébe lépünk, és részeseivé leszünk mindannak, amit az Úr Jézus apostolainak jelenlétében tett, mondott és érzett! Vagyis: „*Mielőtt önként átadta magát a szenvedésre, kezébe vette a kenyeret, majd hálát adott, megtörte, tanítványainak adta és így szólt*” – Ez még leírás, történelmi visszaemlékezés, a memoár irodalom gyöngyszeme...

Mostantól kezdve azonban a Szentlélek az egyház felszentelt papjának egész lényét: kegyelmi, szellemi, testi képességeit lefoglalja, igénybe veszi, hogy az oltáron elhelyezett áldozati tárgyakat (kenyér és bor, benne a mi csepp vizünk) kezébe véve és föléjük hajolva egyes számban, vagyis Krisztus nevében átváltoztassa Eucharisziává: „*Vegyétek és egyetek ebből mindnyájan: mert ez az én testem, mely értetek adatik*”.

Ezután ismét egy tömondatban elhangzik az esemény rögzítése harmadik személyben: „*A vacsora után ugyanígy kezébe vette a kelyhet is, majd ismét hálát adott, odaadta tanítványainak, és így szólt*” – Érdeemes egy pillantást vetni a múlt és a jelen idő használatára: az események leírásánál a történelmi múltat idézzük fel, de az Eucharisztia megjelenítése mindig az örök jelenben történik. A liturgia ugyanis nemcsak a tér dimenzióit ismeri, de az idő is kétsíkú. A liturgiában a jelen idő mindig az Isten idő-kategórián túli örök jelenjére vonatkozik: *Én vagyok az Élet kenyere; ez az én testem (hoc est...)* – Ugyanígy jelen időben hangzik el: „*Vegyétek és igyatok ebből mindnyájan: mert ez az én Vérem kelyhe, az új és örök szövetség, mely értetek és sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára. Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre*”.

Az imádás és a hódolat jelképeként térdet hajtunk a trónuson megjelent Isten Báránya előtt (Jel 5, 6) és a felmutatott eucharisztia láttán elhangzik a pap ajkán a *Mysterium fidei*: *Íme hitünk szent titka!* A hívek válasza érzékelteti a liturgia szintézis-teremtő, a múltat-jelent-jövőt egységben bemutató művészetét, a halált, a feltámadást és az újra eljövotelt ígérő eszkatológiát.

Nem lehetünk eléggé hálásak ezért az egységet teremtő látásmódért, mert térhez és időhöz kötött korlátozottságunk szükségkép egy és ugyanazon időben alig képes egyszerre beleélni

magát két dimenzióba. Ezért nélkülözhetetlen, hogy a keresztdozat nagybőjti és nagyheti időszakában is minden szentmisében halljuk a feltámadás dicsőségét is. Kell a 40 napos előkészület a Nagypéntekhez, de ettől elszakíthatatlan a 40 napos alleluja! Vagyis: „*Halálodat hirdetjük, Urunk, és hittet valljuk föltámadásodat, amíg el nem jössz*”.

Az ezt követő imák témáit maga az összefüggés határozza meg. A liturgia azt fogalmazza meg, ami most itt történt és megszakítás nélkül történik: *felajánljuk* az Atyának a Fiú halálának és föltámadásának emlékét ünnepeelve az élet kenyerét és az üdvösség kelyhét; *hálát adunk*, hogy az Isten színe előtt állva mindezt megtehetjük, és hogy arra méltatott minket, hogy egyáltalában *szolgálhatunk neki!*

Ez a legrégebbi időből származó (körülbelül 1800 éves!) eucharisztikus ima még azt az ősegyházi gyakorlatot tükrözi, amikor nem volt felajánlási körmenet, és tulajdonképpen ez volt az igazi följajlás: az áldozatot bemutató pap a hívekkel együtt följajánlja az Atyának Krisztus testét és véré. Ezért tör ki lelkünkben a hála és ezért nevezzük ezt az aktust az egyetlen, igazi szolgáltnak.

Ezután fordulunk a Szentlélekhez, hogy gyűjtse egybe mindazokat, akik itt és bárhol részesülnek Krisztus testében és vérében. Vagyis Krisztus legdrágább kincséért, jegyeséért, az egyházért imádkozunk. És azt most megint egyedül az eget és a földet, a jelent és a múltat egységben szemlélő liturgia tudja kifejezni, hogy az élők és a holtak, a földi egyházat vezető főpásztorok, pásztorok, hívek és a már üdvözültek egyaránt részt vesznek ebben az áldozatban: „*Viseld szíveden, Urunk, egyházad sorsát az egész világon*”. Az égi és földi trón körül tehát jelen van „*az Isten Anyjával, a Boldogságos Szűz Máriával, a szent apostolokkal és minden szenttel együtt*” a pápa, a püspök, a nyáj: „*azok, akik előtted kezdettől fogva kedvesek voltak*”... mindenki, az egész világ, akiért a Fiú felajánlotta életét megváltásként a kereszten.

Az eucharisztia-áldozat liturgiájának utolsó pillére olyan, mint egy zenemű befejező akkordja: ünnepélyesen összefoglalja a témát, és még egyszer rámutat az alkotás legfőbb motívumára. Az eddigiekből látható volt, hogy Krisztus áldozata adja az ontológiai alapját, létokát az Eucharisztának. Ő az alfa és az omega. Pál szavaival élve: „Benne van vére által megváltásunk, bűneink bocsánata. Ő a láthatatlan Isten képmása, minden teremtmény elsősülöttje... Úgy tetszett az Atyának, hogy benne lakják az egész teljesség, s hogy általa békítsen ki magával mindent...” (Kol 1, 13-23)...

Érthető, hogy az eucharisztikus ima befejező akkordja nem lehet más, mint egy nagy ünnepi dicsőítés, doxológia, melynek éneklése közben a pap két kezébe véve a Kenyeret és a Kelyhet, magasba emeli, feltekint rájuk, a hívek is, hogy megvallják hitüket: „*Őáltala, Ővele és Őbenne a tiéd, mindenható Atyaisten, a Szentlélekkel egységben minden tisztelet és dicsőség mindörökkön örökké*”.

Azt már az elmélkedő lélek fűzi hozzá, hogy ez az a pillanat, amikor legjobban egyesül az égi és a földi liturgia, itt érhető tetten az ég és a föld találkozása. Itt valósul meg az Atya örök terve, hogy Krisztus mindent összefoglaljon a Szentlélekben. Csak a Szentlélek vezethette a liturgiát, hogy ilyen egyszerűen, tömören és mégis mindent magába foglalva ki tudjuk fejezni: ki nekünk Krisztus a Szentháromságban. A Per ípsumban benne lüktet Pál vallomása (Ef 1, 1-14; 1 Kor 15, 24-28; Kol 1, 13), Szent Ágoston „*extasim passus est-je*”, és benne lüktet Teilhard de Chardin Omega Pontja, de mindenekelőtt a Jelenések Könyvének égi trónja előtt hódoló éneke (5, 15). A hívek válasza is ugyanaz, amit az égi karok, az angyalok, szentek mondanak: *Amen!*

Az áldozási liturgia

„*Boldogok, akiket meghív lakomájára Jézus, az Isten Báránya*”. Bár ez a mondat közvetlenül az áldozás előtt hangzik el, mégis ezzel vezetem be az áldozásról, illetve áldoztatásról szóló imák ismertetését, mert ebben van a lényeg! Lakomához, asztalhoz, intim együttlétre hív az a Jézus, aki az Eucharisziát is egy vacsora keretében adta egyházának. Ez is igazolja azt, amit a liturgia nem győz eléggé hangoztatni: a szentmise nem csupán értelmi, szellemi produktum, hanem egész emberi mivoltunkat megragadó, lelkünket-testünket megmozgató cselekedet (leitonergeron), mely még zsigereinket is áthatja (adhaereat visceribus meis). Mivel az áldozás fontos és szerves része a szentmisének, ezért szükség van felkészülésre. Ennek főbb részeiről néhány gondolatot szeretnék írni.

Az Úr imája. A legismertebb imát közösen énekeljük vagy hangosan mondjuk a hívekkel együtt. Ez most már magától értetődőnek tűnik, de a zsinati reform előtt mindig a pap imádkozta; csupán az utolsó mondat („Szabadíts meg minket a gonosztól”) hangzott el a hívek ajkán.

Szent Ágostonnál találtam eddig a legrövidebb reflexiót a Mi Atyánk egy-egy mondatára:

Szenteltessék meg a te neved. Nem az Istennek, hanem nekünk van szükségünk ezekre a szavakra, hogy figyelmeztessük magunkat, mi a kötelességünk Istennel szemben. Az Isten dicsőítése ugyanis nem neki, hanem nekünk válik javunkra.

Jöjjön el a te országod. Erre a kérésre is nekünk van szükségünk, hiszen Isten országa amúgy is eljön, akár akarjuk, akár nem. Ezzel vágyakozásunkat akarjuk felkelteni: jöjjön el a mi számunkra is, hogy mi is méltók legyünk uralkodni benne.

Legyen meg a te akaratom. Ezt is mi magunknak kérjük! Az engedelmesség erényét kérjük, hogy bennünk is úgy valósuljon meg az ő akarata, mint az angyaloknál a mennyben.

Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma. Ez a *ma* azt jelenti, hogy a maga idején legyenek meg a megélhetésünkhöz szükséges dolgok. Másrészt kérjük, hogy kapjunk meg az örök élet elnyeréséhez szükséges, nélkülözhetetlen szentséget, az Eucharisziát!

Bocsásd meg vétkeinket. Ez is nagy figyelmeztetés, egyrészt, hogy mit kell kérnünk, másrészt tudnunk kell, hogy embertársaink iránti irgalom és megbocsátás nélkül nem vagyunk méltók elnyerni a magunk számára kért megbocsátást az Istentől.

Ne vigy minket kísértésbe. Magunkat figyelmeztetjük ezzel, hogy ne szűnjünk meg kérni Isten segítségét, hogy el ne bukjunk a kísértéskor.

Szabadíts meg a gonosztól. Ez az utolsó helyen van az Úr imádságában; oly tág értelmű, hogy minden bajunkban ezzel forduljunk az Atyához, ezzel hullassuk könnyeinket, ezt ismételgessük.

Az Úr Jézustól tanult ima után a liturgia ehhez az utolsó kéréshez fűz néhány gondolatot, és részletezi, hogy mitől szabadítson meg és mit adjon nekünk: „hogy irgalmadból mindenkor bűn és baj nélkül éljünk”, és kérjük a végső célba jutást, az örök boldogságot, és Urunk Jézusnak dicsőséges eljöttét.

A Vatikáni Zsinat liturgikus reformja évszázados sebet gyógyított meg. A protestánsok ugyanis a Mi Atyánkhöz még hozzáfűzték azt a dicsőítő mondatot, mely sok ősi biblia-szövegből hiányzik: „*Mert tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség mindörökké Amen*”. A kihagyás nem tudatos, hanem sajnálatos fordítási és könyvészeti problémán múlt. Ötszáz évvel ezelőtt az eredeti szövegek után kutató Rotterdami Erasmus olyan kódexeket vett alapul, melyekben ez a mondat megtalálható, ezért ő helyrehozta a Vulgata „mulasztását”, és görögből fordított evangéliumában ezt a mondatot is hozzáfűzte a Mi Atyánkhöz. Luther Márton az

erasmusi bibliát fordította németre, – így érthető, hogy a lutheránusok-hoz, a protestánsokhoz fűződik a „Tied a hatalom” kezdetű szöveg elterjedése. Így elterjedt az a tévhit, hogy ők ezzel is kinyilvánítják a katolikus egyház iránt érzett ellenszenvüket.

Akárhogy is alakultak a dolgok, a Vatikáni Zsinat ebben a kérdésben is szeretetet, bölcsességet tanúsított, mert az Úr imádságát követő Szabadíts meg minket minden gonosztól kezdetű ima befejezéseként az erasmusi változatot is beiktatta a hivatalos liturgiába, és ezzel igazi, testvéri gesztust tett a protestáns testvér-egyházak felé az ökumenizmus szellemében. (Ez és az ehhez hasonló tettek miatt mondták a Zsinaton résztvevő protestánsok, hogy „gátszakadás” történt a János pápa által vezetett római egyház életében).

A béke „rítusa”. Az ezt követő imákban egyre többször fordul elő a béke, a krisztusi béke, mely más, mint amelyet az evilág fiai nyújtanak. Ez a béke egyesít, éltet, összetart: „*örizd meg egyházadat... és add meg teljes egységét*”.

Mivel a liturgia nem szavak rítusa, hanem étellel, mozgással telített élet, ezért a legősibb idők óta gyakorlat volt a békének jelekben való kinyilvánítása. A Pax vobis nem regény cím, hanem a szentmise liturgiájának szerves része: „*Az Úr békéje legyen veletek mindenkor*”... „*Köszönsétek egymást a béke jelével*” megszólítások jelzik, hogy ez az az alkalom, amikor például kézfogással, a papok az ún. békecsókkal egymásnak kifejezhetik az Eucharisziából áradó szeretetet.

Mivel a zsinati határozat nem írta elő a „béke rítusát”, hanem rábízta az egyházak püspökeire, eléggé sokszínű, olykor vitatható módon adják a hívek egymásnak a béke jelét.

A kialakult szokások kritikájának, megkérdőjelezésének nincs sok értelme és fogantja, ezért én is csupán csendes megjegyzésként mondom el, hogy miben csorbul a liturgia művészi egysége és klasszikus jellege, és lenne-e esetleges más, netán jobb megoldás?

Mint láttuk, a „béke rítusa” mindössze a Pax vobis-sal kezdődik. Éppen ezért nem tükrözi a liturgia szellemét az a mára már beidegződött hazai szokás, hogy a hívek az Úr imádsága, a Pater noster kezdetétől egymás kezét fogva imádkoznak. Mivel örülnünk kell, hogy a néma és béna mozdulatlanság a zsinat óta némileg feloldódni látszik, ezért a rám bízottaktól azt kérem szentmiséimen, hogy ne ekkor, hanem a Tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség után, vagyis a krisztusi békéről szóló ima közben nyújtsanak egymásnak kezet, és fogadják az oltártól elinduló és a paptól küldött békét a ministránsok kezének megfogásával... Aligha vitatható, hogy az oltártól küldött jézusi pax jobban és hitelesebben tükrözi a liturgia szándékát, mint a hívek kézfogása. Megható és igen elgondolkoztató nézni a hívek arcát, befogadó készségét, ahogy a fehér ruhás gyerekek, sőt egyetemista fiúk, tanítók végzik ezt a „béke missziót”. Ezután egyre közelebb jutunk a szentáldozás, a Communio pillanatához. A közösen énekelt vagy mondott Agnus Dei, Isten Báránya elveszi az én, a mi és az egész világ bűneit, de ennek velejárójaként békét is ad.

Most egy négyszemközti beszélgetés következik; a pap a következő szavakkal fordul az oltáron nyugvó Eucharisziához: „*Uram, Jézus Krisztus, élő Isten Fia*”. Olyan szavak ezek, melyeket élő személyekhez szoktunk intézni. Így beszéltek az apostolok, például Péter, amikor a viharba kerültek. „*Szabadíts meg engem minden vétkemtől és minden bajtól. Add, hogy mindig ragaszkodjam törvényeidhez, és soha el ne szakadjak tőled*”. A szavak őszinteségét még jobban mi mással tudja kifejezni a pap, mint egy megrendítő térdre borulással!

Az utolsó aktus is két evangéliumi találkozást idéz: Keresztelő Jánosét és a pogány századosét. „*Íme az Isten Báránya, íme, aki elveszi a világ bűneit*” és „*Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj...*” A pogány századosnak mélységes hite, tudjuk, az Úr Jézust is megrendítette. Elgondolkoztató, hogy épp egy pogány ember szívéből és ajkáról elhangzott mondattal vezet minket a liturgia az Úr asztalához. A két dimenzió, a föld és az ég újból érzékelhető, hiszen az ezt megelőző mondat a Jelenések könyvéből való, mely a Bárány

jegyeseinek, az egyháznak menyegzőjét írja le. Ennek egy felkiáltása hangzik most az áldozni készülőkhöz: „*Boldogok, akiket meghív asztalához Jézus, az Isten Báránya*” (19, 9).

Szándékosan hozza kapcsolatba a liturgia a mennyei és a földi oltárt, mint a lakoma asztalát. A papra van rábízva, hogy a kettőt saját személyében egységgé jelképezze: kezében tartja a kelyhet, és az oltár előtt álló áldozóknak átadva az Eucharisziát – lehet kézbe is – félreérthetetlenül kijelenti: „*Krisztus teste*”. Az erre adott válasz: „*Amen*” azt jelenti, hogy a hívő igent mond a misztériumra, és vallja, hogy Krisztust vette magához!

Kevesen és ritkán szoktunk arra gondolni, hogy magyar nyelvünk milyen lényegre mutató képességgel van megáldva. Tudniillik amikor a liturgiától arra várunk választ, hogy ki veheti magához Krisztust az Eucharisziában, vagyis ki áldozhat, nem vesszük észre, hogy a magyar szóban benne rejlik a liturgia teljes teológiája: igazán csak az *áldozhat*, aki áldozatot mutatott be, részt vett az áldozat bemutatásában és ezzel is áldozatot hozott. Aki tehát odaadta földi kenyérét: emberi életét, az veheti most a mennyei kenyeret és az isteni életet! (Ezzel természetesen nem kerülöm meg az szerteágazó, súlyos kérdést, hogy az egyház milyen feltételekhez köti a szentáldozást; itt most csak a leglényegesebb összefüggésre kívántam rámutatni: az áldozás az áldozatbemutatás szerves része!).

Ite missa est! Küldetések van!

A római misét a többi liturgiától mindig a józan egyszerűség erénye különböztette meg; ez különösen feltűnő a befejező szertartásban.

Az áldozás utáni két imádság, illetve könyörgés az aznapi liturgia összefoglalása. Ezzel valóban befejezettek tekinthető a szentmise. De az is nyilvánvaló, hogy ezt így, ilyen „nyersen” kijelenteni nem lehet. Ezért a római liturgia igen szép és visszafogottságában is művészi egységet alkotott, melynek első mondata a már ismert Dominus vobiscum. Ezzel köszöntötte a pap a híveket a szentmise elején. Most a finálé záróakkordjaként szerepel. Így búcsúzik tőlük: „*Az Úr legyen veletek*”. De azt is érezzük, amit az evangéliumban olvasunk: „Ahogy Jézus végignézett az embereken, megesett a szíve rajtuk... oly elcsigáztak és kimerültek voltak” (Mt 9, 36). Ezért lendül fel a pap keze, és áldással bocsátja el őket „*Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében*”. Ezután hangzik el az Ite missa est, mely így önmagában ridegnek tűnik, ezért élő nyelvre fordítva minden egyház az eredetinel gazdagabban fejezi ki az útra bocsátás, a befejezés tényét. Mi magyarok ezt mondjuk: „*A szentmise véget ért. Menjetek békével*”. Vannak lelkipásztorok, akik még hozzáfűzik saját megfogalmazásukban, hogy a hívek ne felejtkezzenek meg küldetésükről, és adják tovább a világban azt, amit itt láttak és hallottak! A mise véget ért, de a küldetés most kezdődik!

Miközben elhangzik a jelenlévők ajkáról a Deo gratias: „*Istennek legyen hála*”, a pap lehajol és megcsókolja az oltárt, magát Jézus Krisztust. Íme ugyanaz a szívvel teli gesztus, mint a mise kezdetén...

* * *

Az eddig elmondottakhoz mindenképpen néhány megjegyzés kívánkozik. Az imént bemutatott eucharisztikus imán kívül még három található az új misekönyvben. Az első az a római kánon, melyet évszázadokon át latinul imádkoztunk. A harmadik és a negyedik azért ismeretlen híveink előtt, mert sajnálatos módon a miséző papok a legritkább alkalmakkor imádkozzák. Pedig a III. eucharisztikus ima tárja fel legteljesebb gazdagságában az újra felfedezett kincseket. Azonkívül, sajátos előnye, hogy középúton áll a legrövidebb és a leghosszabb kánonok között, de szerencsésen egyesíti mindegyik tartalmát. A liturgia szakemberei külön felhívják a figyelmet arra, hogy a zsinat liturgikus reformja köznapokra és nem a vasárnapi közösségi misékre szánta az imént bemutatott és elemzett kánont (vö.: J. A. Jungmann i.m. 198). Erre azért térek ki, mert itt érhető tetten, hogy nagyobb önkritikát kellene gyakorolnunk. Tudniillik a vatikáni adminisztrációt túlzott merevséggel vádoljuk; csakhogy most épp az ellenkezője az igaz: feltűnő szabadságot adott, sokszínűvé tette a hívek, elsősorban a papok számára a szentmise liturgiáját, de mi nem élünk vele. Országszerte a legtöbb plébánián ezt a második kánont használják a hét minden napján, még vasárnap is. Csak nem azért, mert ez a legrövidebb? A vatikáni zsinat olyan merész reformokat hozott, melyekre a legmodernebb újjítók sem számítottak. Pásztorációs szempontból is érthetetlen ez a gyakorlat, hiszen liturgiánk gazdagsága, művészi értéke így el sem juthat híveinkhez. Csak remélnünk lehet, hogy a várva várt papképzés reformja új perspektívákat tár fel az új papi generáció lelkében. Ratzinger bíboros ezt tömören így fejezi ki: „*Amire szükségünk van, az egy új liturgikus nevelés, főként a papoknál*” (R-143).

Zárószó

Befejezésül szeretném olvasóim figyelmét ráirányítani könyvemnek belső szerkezetére, arra a három pillérre, melyre felépítettem gondolataimat. Bár mindegyik pillér – vagyis az I. II. III. rész – önmagában is kerek egységet alkot, mégis a hármat egy egységes ívelés köti össze. Az első és a harmadik pillér fundamentuma maga a szikla, melyre az Úr Jézus felépítette egyházát. A középső, tehát Egyház a mában pillérét azért mertem beépíteni munkámba, mert a két oldalpillér örökérvényű igazságai minden terhet elviselnek. Még érthetőbben kifejezve magamat: a kinyilatkoztatáson alapuló Ősmódel, vagyis a Krisztus alapította egyház és az áldozatot bemutató egyház teherbírását és szentségét nem árnyékolja be az ecclesia semper reformanda mindenkori és állandóan visszatérő, olykor lesújtó ténye. Mint ahogy nem roppantotta össze Jézust és a tanítványok közösségét Júdás árulása, Péter szánalmas nagypénteki viselkedése és az apostolok minduntalan tetten érhető gyarlósága.

A második rész után szándékosan építettem be könyvembe az Áldozatot bemutató egyházat, vagyis a szentmise liturgiájáról szóló részt, mert Istentől kapott meghívásunk, tehát a hit kegyelme által mindannyian tudjuk, hogy ebben a misztériumban rejlik az egyház fennmaradásának titka. A szentmisében teszi az Úr Jézus kézzel foghatóvá, tapinthatóvá, sőt érezhetővé ígérte: „Én veletek vagyok mindennap a világ végezetéig” (Mt 28, 20). Éppen ezért feltűnően hosszan tárgyalok olyan rejtett kincsekről, melyeket épp az annyiszor elmarasztalt egyházi központ és benne a második vatikáni zsinat hozott a felszínre. Meg vagyok győződve, hogy az egyházat, a magyar egyházat sem tudja senki kívülről megreformálni! Nincs az a buzgó, elszánt, harcias reformer, aki többet és maradandóbbat tudna tenni, mint egy szentmisét a hívekkel együtt bemutató pap. Éppen ezért alkot szerves egységet a három pillérre épített vallomásom Édesanyánkról, az egyházzal. Az első két rész tartalma és üzenete a harmadikban kapja meg hitelesítését, ugyanúgy, ahogy az Apostolok Cselekedeteire is az nyomja rá pecsétjét, hogy „a jeruzsálemi hívek állhatatosan kitartottak az apostolok tanításában és közösségében, a kenyértörésben és az imádságban” (2, 42).

A zsinati atyák jól látták, hogy mit kíván tőlük a Szentlélek: mindenekelőtt a liturgia reformját, mert a közösen bemutatott és a nép nyelvén végzett eucharisztikus imák a szentáldozással együtt az egyetlen kovásza a belső megújulásnak. Éppen ezért nevezik lelkipásztori zsinatnak a második vatikánit. Néhány idézet a liturgikus reform határozataiból:

„A papnak kötelessége megtanítani a hívőket arra, hogy az isteni áldozatot a szentmisében ajánlják fel az Atyának és azzal együtt saját életüket is.” A papszenteléskor elhangzott szavakkal buzdítja őket, hogy „utánozzák, amit cselekszenek”. A híveknek pedig félreérthetetlenül kijelenti, hogy „királyi papságuk erejében joguk és kötelességük a cselekvő részvétel a liturgikus cselekmények bemutatásakor, mert ez az első és nélkülözhetetlen forrás, amelyből a hívők az igazi krisztusi szellemet merítik”.

Érdemes megjegyezni, hogy a klasszikus értelemben vett egyházreformerek a múltban, de a jelen évszázadban is az imádkozó és az áldozatot bemutató egyházban látták a „semper reformanda” sikerének titkát. A legutóbbi zsinat és a reform-mozgalom nagy egyénisége, a jezsuita Karl Rahner például így nyilatkozik: Legfőbb vágyam, hogy az egyház mély lelkeségű, a kegyelemtől megihletett imádkozó egyház legyen; olyan egyház, mely meg van győződve, hogy az Istennek a legnagyobb tiszteletet, hódolatot kell megadnia, és Őt önmagáért és nem saját céljainak eléréseért kell szeretnünk!

Ugyancsak tőle hallottuk azt a megrendítő, merész állítást: Az egyház legyen misztikus, vagy semmilyen se lesz!

Ezek után szinte önmagától robban be lelkünkbe a kérdés: hol van itt a reformot sürgető forradalmár?

És a mi nagy reformerünk, Prohászka Ottokár!? Többet térdelt az Eucharisztia előtt, mint amennyi időt töltött a szószéken! Kisapjait éjszakai adorációi térítették meg. Titokban, lábujjhegyen osontak be a kápolnába, hogy lássák spirituálisuk térdelő, imádkozó alakját...

Azt hiszem, hogy az egyháznak nem reformerekre, hanem magukat a szentmisében felajánló és adoráló apostolokra van szüksége.

Ezt kéri tőlünk Édesanyánk, és erről szól a vallomásom.